D 22

Præcepta DOCTRINÆ

Logicæ, Ethicæ, Physicæ, Metaphysicæ, Sphericæq;

Brevibus Tabellis compacta:

UNA

Cum Quæstionibus Physicæ *controversis*

M. JOANNE STIERIO.

EDITIO QUARTA.

An. Dom. 1652.

Londini: ex officina Rogeri Danielis.

Mr. [illegible]ffes [illegible]
Mr. Flemming
Mr. Sidenham 1d 3d 1d
Mr. Clearke
Mr. Forman
Mr. Franklin. [illegible]
Mr. Walworth 1d [illegible]
Mr. Law 1d [illegible]
Mr. Garbland 1d [illegible]
Mr. Lyford
Mr. Drope [illegible]
Mr. Cooke
Mr. Oliver [illegible]
Mr. Mabb. [illegible]
Mr. Goddart
Mr. Westly [illegible]
Mr. Pelham
Mr. Longworth [illegible]
Mr. Clauer [illegible]
Mr. Langhton [illegible]
Mr. Lamond
Mr. Chibnall [illegible]
Mr. Holden [illegible]
Mr. Johnson mu:
Mr. Newby [illegible]
Mr. Brodbent [illegible]
Mr. Burton [illegible]

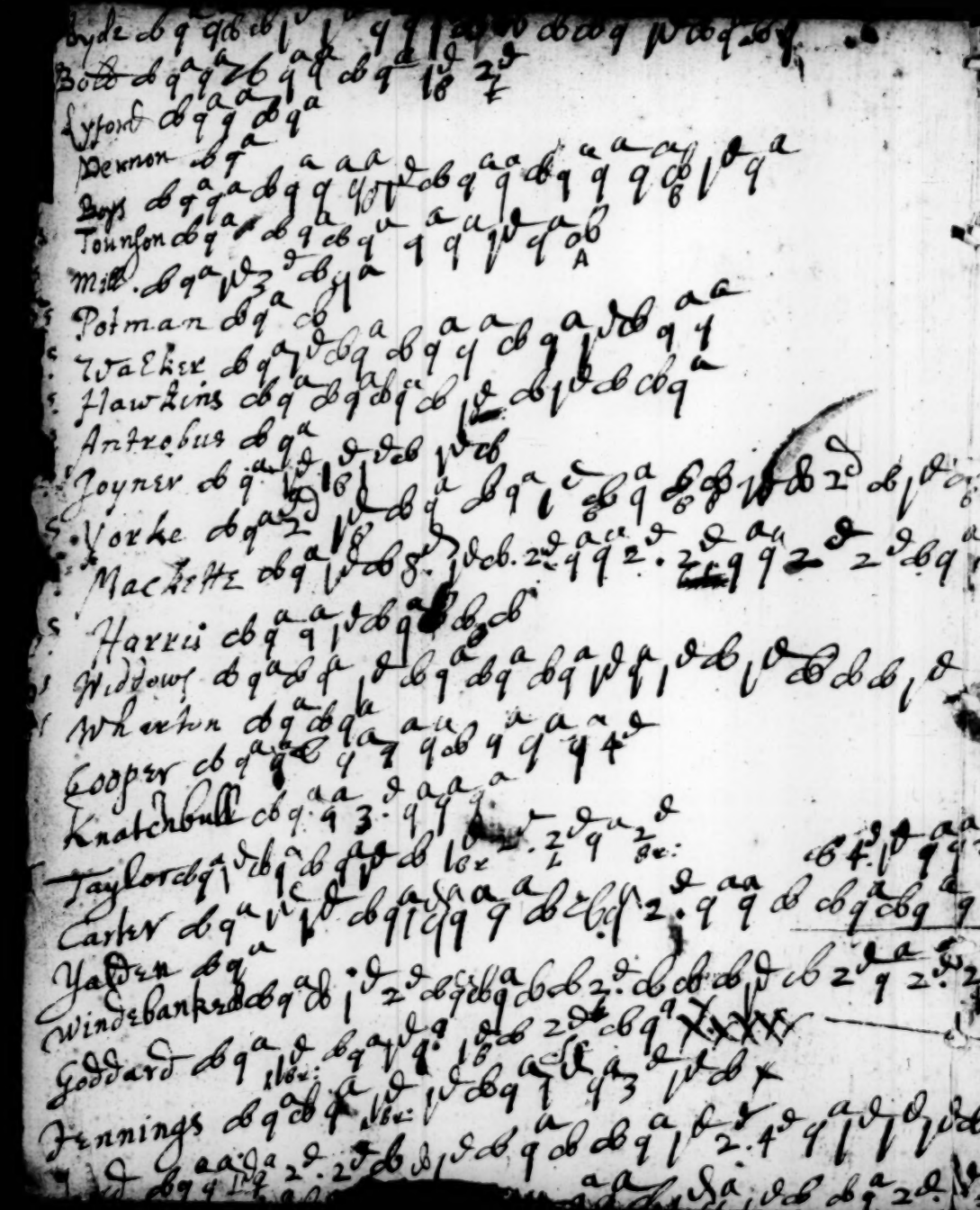

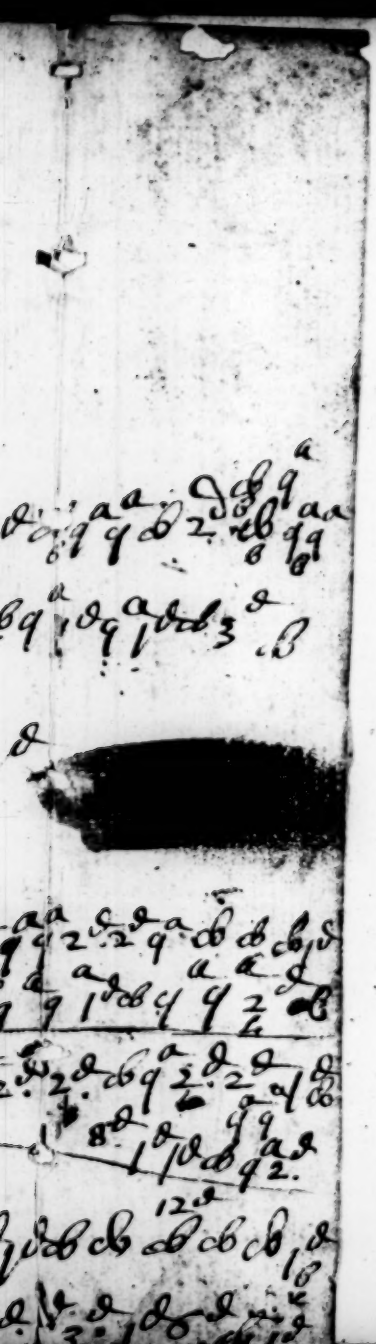

Magnificis, Nobiliſsimis, Ampliſsimis, Conſultiſsimis,
ſplendore generis, virtute, eruditione, prudentia, & rerum uſu
præclariſsimis Viris,

Dominis Conſulibus, Syndicis, & reliquis celeberrimæ
Erfurtenſium Reipublicæ Senatoribus graviſſimis,
Dominis, Patronis, & Fautoribus ſuis omni obſervantia colendis
S. D.

MAgnifici, Nobiliſsimi, Ampliſsimi, Conſultiſsimi, ſplendore generis, virtute, eruditione, prudentia, & rerum uſu præclariſsimi Viri, Domini, Patroni, & Fautores omni obſervantia colendi, Logicæ Peripateticæ Præcepta, quæ mihi & fidei meæ commiſsa, memoriæ, nec non perſpicuitatis ergo, quondam in Tabulas redegi, nunc amicorum meorum ſolicitationibus permotus typis prodo: non ut in tanta Logicorum librorum à viris eruditiſsimis hucuſque in publicum emiſsorũ copia, nova præcepta ſtudioſæ juventuti obtrudam, eamque ab optimorum autorum lectione abducam: Sed ut tantummodo memoriæ diſcentium, pro quibus ſolis hæc qualia qualia efformata, inſerviam. Quantum enim Tabulæ, in quibus multa alioqui paſsim & ſparſim tradita ſub uno continentur intuitu, memoræ proſint, aliis judicandum relinquo. Ediderunt quidem ante hæc Viri Clariſsimi Tabulas Logicas, quæ ſuam merito merentur laudem; ſed pleriq;, omiſsis præceptis Ariſtotelicis, vel ſua, hoc eſt, ſuis verbis concepta, vel Rami, cujus Philoſophia fere paſsim exulat, ſuffecerunt, quæ ſi adoleſcentes ediſcant, ubi ad Academiam veniunt, alia ex Peripateticorum ſcriptis memoriæ mandare duplicato labore coguntur. Hoc ut præcaveretur malum, Ariſtotelis definitiones ac diviſiones Græcas, quæ in nonnullis Academiis à Candidatis Philoſo-

phiæ requiri ſolent, quantum fieri potuit, retinui; additis interdum dilucidis explicationibus ac notis neceſſariis Philippi Du Trieu, cujus Dialectica jam multorum teritur manibus: Ubi autem ex Ariſtotele definitiones, ac diviſiones haberi non potuerunt, ſubſtitui aliorum probatorum autorum verba. Quid? nil niſi quod ab aliis bene dictum adoleſcentes hic habebunt. Tantum igitur abeſt, ut tyrones & diſcentes ab optimorum autorum lectione avocem & abducam, ut potius invitem & adducam: Cum enim tum ob diſcentium memoriam, tum ob pagellarum interdum anguſtiam definitionum, diviſionum, & regularum exempla, limitationes, uberiores explicationes, nec non alia ſcitu haud indigna, ſint omiſſa: ideoq; de illis ut unus vel alter liber Logicus tanquam præceptor mutus conſulatur, ſemperque cum his Tabulis conjungatur, ſuadeo atque moneo. Vobis vero, Viri Magnifici, Nobiliſſimi, Ampliſsimi, Conſultiſsimi, Domini Patroni & Fautores honorandi, haſce pagellas Logicas, ea, qua par eſt, animi ſubjectione conſecrare volui, propter benevolam V. Magn. Nob. & Ampl. erga literarum ſtudia affectionem, quæ ex veſtrarum ſcholarum amplificatione, illuſtratione, conſervatione & munificentiſsima nutritione, necnon fideli ſpectione & neceſſaria correctione ſatis cognoſci poteſt. Ut igitur V. Magn. Nob. & Ampl. hoc quidquid eſt chartacei munuſculi fronte ſerena ſuſcipere, favoriſq; ſui radios in me quoque derivare non dedignentur, etiam atque etiam oro. Valete quam feliciſsime. Dab. 18. Sept. Anno 1628.

V. Magnif. Nob. & Amplit.

ſubmiſſe colens

M. Joannes Stier.

Index Titulorum *Logicæ.*

Præmium.

De Natura & Constitutione Logicæ pag. 1

Tract. I. Partis Communis.

De Prædicabilibus & Prædicamentis.

Cap. 1. *De Prædicabilibus in genere,* 2
2. *De Genere,* 3
3. *De Specie,* ibid.
4. *De Differentia,* 4
5. *De Proprio,* 5
6. *De Accidente,* 6, & 7
7. *De Antepradicamentis in genere,* 8
8. *De Prædicamentis in genere,* ibid.
9. *De Substantia.* 9
10. *De Quantitate,* 10
11. *De Qualitate,* 11
12. *De Relatis,* 12
13. *De sex ultimis Prædicamentis,* ibid.
14. *De Postprædicamentis,* 13

Tract. II. Partis Communis.

De Enunciatione.

Cap. 1. *De Nomine, Verbo, & Oratione,* 14
2. *De Enunciatione in genere,* 15
3. *De Enunciationis divisione secundum Essentiam,* ibid.
4. *De Enunciationis divisione secundum Qualitatem & Quantitatem,* 16
5. *De Enunciationis divisione secundum Materiam,* ibid.
6. *De Oppositione & Æquipollentia,* 17
7. *De Conversione,* 18
8. *De Enunciatione Composita,* ibid.

Tract. III. Partis Communis.

De Syllogismo formaliter considerato.

Cap. 1. *De Syllogismo in genere,* 19
2. *De Syllogismi Principiis materialibus,* ibid.
3. *De Principiis formalibus,* 20
4. *De Principiis regulativis,* 21
5. *De Principiis perficientibus,* 22
6. *De inventione Medii,* ibid.
7. *De Analysi Syllogismi,* 23
8. *De Inductione, Exemplo, & Enthymemate,* ibid.
9. *De Sorite, Syllogismo Composito, & Dilemmate,* 34

Tractatus I. Partis Propriæ.

De Syllogismo Demonstrativo.

Cap. 1. *De Demonstratione in genere,* 25
2. *De Gradibus necessitatis,* 26
3. *De Speciebus Demonstrationis,* ibid.
4. *De Proprietatibus Demonstrationis,* 27
5. *De Effectis & Fructibus Demonstrationis,* ibid.
6. *De Divisione,* 28
7. *De Definitione,* 29
8. *De Methodo,* 30

Tract. II. Partis Propriæ.

De Syllogismo Topico.

Cap. 1. *De Syllogismo Topico.* 31
2. *De locis Topicis in genere.* ibid.
3. *De Locis Internis.* 32
4. *De Locis Conjunctis.* ibid.
5. *De Locis Causarum, Effectorum, Antecedentium, Consequentium, & Adjunctorum.* 33
6. *De Locis disjunctis.* 34
7. *De Loco Authoritatis.* ibid.

Tract. III. Partis Propriæ.

De Syllogismo Sophistico.

Cap. 1. *De Syllogismo Sophistico.* 35
2. *De Fallaciis.* 36
3. *De Solutione Fallaciarum* 37

Paralipomena.

De Terminorum Varietate, 38, & 39
De Suppositione, 40. & 41

Index Titulorum *Ethicæ.*

Proœmium.

De *Natura & Constitutione Ethicæ.* 1

Pars I. Philosophiæ Moralis.

De Summo Bono.

Cap. 1. De *Appellationibus & proprietatibus Summi Boni.* 2
2. *Quid sit Summum Bonum.* 3
3. De *Causa Efficiente & Subjecto Summi Boni.* ibid.
4. De *Accidentibus Summi Boni.* 4

Pars II. Philosophiæ Moralis.

De Virtute.

Cap. 1. De *Virtute in Communi.* 4
2. De *Virtute Morali communi.* 5
3. De *Principiis actionum humanarum.* 6
4. De *Affectibus.* 7
5. De *divisione Virtutis Moralis.* ibid.
6. De *Fortitudine.* 8
7. De *Temperantia.* 9
8. De *Liberalitate.* 10
9. De *Magnificentia.* 11
10. De *Magnanimitate.* 12
11. De *Modestia.* ibid.
12. De *Mansuetudine.* 13
13. De *Virtutibus Humiliticis, Comitate, Veritate, & Urbanitate.* 14
14. De *Justitia.* 15
15. De *Jure.* 16
16. De *Semivirtutibus, Continentia & Tolerantia.* 17
17. De *Virtute Heroica.* 18
18. De *Voluptate.* ibid.
19. De *Amicitia.* 19
20. De *Virtutibus Intellectualibus in Communi.* 20
21. De *Intelligentia, Scientia, & Sapientia.* ibid.
22. De *Prudentia, & Arte.* 21

Index Titulorum *Physicæ.*

Proœmium.

De *Natura & Constitutione Physices.* p. 1

Tract. I. Partis Generalis.

De Principiis Corporum Naturalium.

Cap. 1. De *Principiis internis in communi.* 2
2. De *Materia prima.* 3
3. De *Forma.* ibid.
4. De *Privatione.* 4
5. De *Natura.* ibid.
6. De *Causa Efficiente & Fine.* 5
7. De *Fortuna & Casu, itemque de Monstro.* ibid.

Tract. II. Partis Generalis.

De Affectionibus Corporum Naturalium.

Cap. 1. De *Motu in communi.* 6
2. De *divisione Motus ratione principii & ratione mobilis.* 7
3. De *divisione Motus ratione Termini ad quem.* 8
4. De *Quiete.* ibid.
5. De *Finito & Infinito.* 9
6. De *Loco.* 10
7. De *Vacuo.* 11
8. De *Tempore.* ibid.

Tract.

Index Titulorum *Physicæ.*

Tract. I. Partis Specialis.

De Mundo & corporibus simplicibus.

Cap. 1. *De Mundo.* 12
2. *De Cœlo.* 13
3. *De Sphæris cœlestibus, Stellis & Galaxia.* 14
4. *De Elementis in communi.* 15
5. *De Igni & Aere.* 16
6. *De Aqua & Terra.* 17

Tract. II. Partis Specialis.

De Elementis prout sunt causa mixtionis, & mutationum physicarum.

Cap. 1. *De Qualitatibus primis.* 18
2. *De Qualitatibus secundis.* 19
3. *De Qualitatibus occultis.* ibid.
4. *De actione & passione Elementorum, ut & de Contactu.* 20
5. *De Alteratione.* 21
6. *De Generatione & Corruptione.* ibid.
7. *De Mixtione.* 22
8. *De Temperamento.* ibid.

Tract. III. Partis Specialis.

De Corporibus imperfecte mixtis, seu de Meteoris.

Cap. 1. *De Meteoris in communi.* 23
2. *De Meteoris Ignitis puris.* 24
3. *De Cometis.* 25
4. *De Fulmine, Tonitru & Fulgure* 26
5. *De Nube Pluvia & Nive* 27
6. *De Grandine, Rore, Pruina Nebula & Glacie.* 28
7. *De Fontibus, Fluminibus & Mari.* 29
8. *De Ventis.* 30
9. *De Terræ motu.* 31
10. *De Voragine & Halone.* ibid.
11. *De Virgis, Parelijs & Iridæ.* 32

Tract. IV. Partis Specialis.

De Corporibus perfecte mixtis.

Cap. 1. *De perfecte misti generatione & putredine.* 33
2. *De Affectionibus perfecte misti similaribus.* 34
3. *De Metallis.* 35
4. *De Lapidibus.* 36
5. *De Mediis Mineralibus.* 37
6. *De Plantis.* 38
7. *De Animalibus.* 39

Tract. V. Partis Specialis.

De Partibus humani corporis.

Cap. 1. *De Humoribus et Spiritibus.* 40
2. *De Partibus Similaribus.* 41
3. *De Capite.* 42
4. *De Trunco.* 43
5. *De Artubus.* 44
6. *De Partibus naturalibus.* 45
7. *De Partibus vitalibus.* 46
8. *De Parte animali, nempe Cerebro.* ibid.

Tract. VI. Partis Specialis.

De Anima.

Cap. 1. *De Anima in Communi.* 47
2. *De Anima vegetante.* ibid.
3. *De Facultate Nutritiva.* 48
4. *De Facultate Augmentativa.* 49
5. *De Facultate Generativa.* 50
6. *De Vita et Morte.* 51
7. *De Anima Sentiente.* ibid.
8. *De Facultate Cognoscitiva, seu de Sensibus in Communi.* 52
9. *De Visu.* 53
10. *De Auditu.* 54
11. *De Olfactu.* 55
12. *De Gustu.* 56
13. *De Tactu.* ibid.
14. *De Sensibus internis.* 57
15. *De Somno, Somniis et Vigilia.* 58
16. *De Facultate Appetitiva.* 59

17. *De Facultate Locomotiva.* 60
18. *De Anima intelligente.* ibid.
19. *De Intellectu.* 61
20. *De Voluntate.* 62

Index Quæstionum.

Prœmium.

Quæstio I.

An Physica sit Scientia. pag. 1
2. *An Subjectum Physicæ sit corpus naturale, quatenus naturale.* 2

Pars Generalis Physices.

Sectio Prima.

Quæst. I.

An principia ab Aristotele lib. 1. phys. c. 5. t. 42. recte definiantur. 3
2. *An principia sint contraria.* 4
3. *An tria sint principia.* ibid.
4. *An detur Materia prima.* 6
5. *An Materia prima ab Aristotele lib. 1. phys. c. 9. t. 82. recte definiatur.* 7
6. *An Materia prima sit pura potentia.* 8
7. *An Materia prima appetat formam.* 9
8. *An Forma educatur de potentia Materiæ.* 10
9. *An privatio sit principium.* ibid.
10. *An Natura ab Aristotele lib. 2. phys. c. 1. t. 3. recte definiatur.* 12
11. *An definitione naturæ tum principium activum,* h. e. *forma; tum principium passivum,* h. e. *materia comprehendatur.* 13
12. *An anima, præsertim rationalis, sit natura.* 15
13. *An finis sit causa.* 16
14. *An natura agat propter finem.* 17
15. *An fortuna & casus sint in rebus.* 18

Sectio Secunda.

Quæst. I.

An motus ab Aristotele lib. 3. phys. c. 2. t. 6. recte definiatur. 19
2. *An motus fieri possit in instanti.* 21
3. *An omne quod movetur ab alio moveatur.* 22
4. *An movens & motum debeant esse simul.* 23
5. *An motus projectorum fiat per impulsum à projiciente impressum, an vero à solo aere circumstante.* 24
6. *An motus recte dividatur in rectum, circularem, et mixtum.* 25
7. *An viribus naturæ dari possit infinitum actu.* 26
8. *An Locus ab Aristotele lib. 4. phys. c. 4. t. 42. recte definiatur.* 28
9. *An duo corpora possint esse simul in eodem loco.* 29
10. *An detur Vacuum in rerum natura.* 30
11. *An Tempus ab Aristotele lib. 4. phys. c. 11. t. 101. recte definiatur.* 31
12. *An tempus sit verum ens reale in natura rerum existens.* 32

Pars Specialis Physices.

Sectio Prima.

Quæst. I.

An Mundus sit perfectus. 33
2. *An cœlum ex materia et forma constet.* 34
3. *An motus circularis cœlo sit naturalis.* 35
4. *An cœlum sit rotundum.* 36
5. *An cœlum agat in hæc inferiora.* 37
6. *An cœlum sit diversæ naturæ à corporibus sublunaribus.* 38

7. *An*

7. *An Lux sit corpus, vel substantialis forma astrorum.* 39
8. *An omnes stellæ lumen à sole mutuentur.* 40
9. *An elementa ab Aristotele lib. 3. de cœlo c. 3. t. 31. recte definiantur.* 41
10. *An elementum possit generari ex quolibet.* 42
11. *An elementa in suis locis gravitatem & levitatem habeant.* ibid.
12. *An duo elementa sint gravia, et duo levia.* 43
13. *An sub concavo Lunæ detur elementum ignis.* 45
14. *An aer sit elementum humidissimum.* 46
15. *An aer sit calidus.* 47
16. *An terra, an vero aqua sit elementum frigidissimum.* 48
17. *An Terra sit rotunda.* 49
18. *An terra cœlo comparata instar puncti se habeat.* 50

Sectio Secunda.

Quæst. I.

An sint quatuor prima qualitates elementares. 50
2. *An Aristoteles lib. de gen. et cor. cap. 2. quatuor primas qualitates recte definierit.* 51
3 *An symbolica elementa in sese facilius transmutentur* 52
4 *An qualitates elementorum symbolicæ differant specie* 53
5 *An qualitates primæ sint elementorum formæ substantiales* 54
6 *An actio sit in agente, an vero in patiente* 55
7 *An inter agens et patiens detur actio reciproca* 57
8 *An alteratio nobilissima sit motus species* 58
9 *An detur substantialis generatio* 59
10 *An generatio substantialis ab Aristotele lib. 2. de gen. et cor. t. 23. recte definiatur* ibid.
11 *An corruptio sit dicenda naturalis* 60
12 *An unius generatio sit alterius corruptio, et contra* 61
13 *An elementa secundum suas formas maneant in mixto* 62
14 *An temperamentum sit quinta qualitas à primis diversa* 64

Sectio Tertia.

Quæst. I.

An animâ sit accidens 65
2 *An anima ab Aristotele lib. 2. de anima, c. 1. t. 6. recte definiatur* ibid.
3 *An anima ab Aristotele lib. 2. de an. c. 2. t. 24. recte definiatur* 67
4 *An Anima recte distribuatur in Vegetantem, Sentientem, et Intelligentem* 68
5 *An anima sit in toto corpore, an vero in aliqua tantum ejus parte* 69
6 *An in uno vivente sint plures animæ* 71
7 *An omne vivens, quamdiu vivit, nutriatur* 73
8 *An fames et sitis ab Aristotele l. 2. de anima, c. 3. t. 28. recte definiatur* 75
9 *An quod augetur, ejus qualibet pars augeatur* 76
10 *An generare sibi simile sit naturalissimum et præstantissimum opus viventis* ibid.
11 *An species aliquæ sensibus ad operationes obeundas inprimantur* 77
12 *An sint quinque sensibilia communia* 78
13 *An sint quinque Sensus externi* 79
14 *An sensus ladatur ab excellenti sensibili* 82
15 *An visio fiat recipiendo, an vero emittendo* ibid.
16 *An sonus sit in corporibus sonantibus, an v. in corpore intercepto v. g. aere* 83

17 *An odor consistat in sicco comprehendente & superante humidum* 84
18 *An Gustus distinguatur à Tactu* 85
19 *An sensus & Tactus sit unus* 86
20 *An sensus exterior suam animadvertat sensationem* 87
21 *An sensus externi sint in corde, an vero in cerebro* ibid.
22 *An bruta valeant ratione, an vero phantasia ope, & per instinctam naturalem opera sua perficiant* 88
23 *An anima rationalis sit forma adsistens, an vero informans* 90
24 *An anima rationalis sit immortalis* 91
25 *An singulare sensibile intellectu percipi possit* 92
26 *An voluntas reipsa differat ab intellectu* 93

Index Titulorum *Metaphysicæ.*

Proœmium.
De Natura et Constitutione Metaphysicæ

Pars Generalis Metaphysicæ.

Cap. 1. *De Natura et Distinctionibus entis* 1
De Affectionibus entis in communi 2
3 *De Uno* ibid.
4 *De Vero* 3
5 *De Bono* 4
6 *De Actu* 5
7 *De Potentia* 6
8 *De Principio et Principiato* 7
9 *De Causa et Causato in communi* 8
10 *De Materia* 9
11 *De Forma* 10
Cap. 12. *De Causa efficiente* 11
13 *De Fine* 12
14 *De Necessario & Contingente* 13
15 *De Simplici & Composito* 14
16 *De Toto et Parte* 15
17 *De Eodem et Diverso* 16
18 *De Distinctione* 17
19 *De Oppositione* 18
20 *De Universali et Singulari* 19
21 *De Finito et Infinito* 20
22 *De Perfecto et Imperfecto* 21

Pars Specialis Metaphysicæ.

Cap. 1. *De Substantia.* 22
2 *De Accidentibus Primariis* 23
3 *De Accidentibus Secundariis* 24

Index Titulorum *Doct. Sphæricæ.*

Præmium.

De Natura & Constitutione Astronomiæ 1

Tract. I. Doctrinæ Sphæricæ.

De Objecto Doctrinæ Sphæricæ.

Cap. 1. *De Sphæra Materiali* 2
2 *De Sphæris Cœlestibus* 3
3 *De Stellis Errantibus sive Planetis* 4
4 *De Stellis fixis* 5

Tract. II. Doctrinæ Sphæricæ.

De Circulis.

Cap. 1. *De Circulis in genere* 6
2 *De Horizonte* 7
3 *De Meridiano* 8
4 *De Æquatore* ibid.
5 *De Zodiaco* 9
6 *De Coluris* 10
7 *De Tropicis* 11
8 *De Polaribus* ibid.

Tract. III. Doctrinæ Sphæricæ.

De Phænomenis.

Cap. 1. *De Ortu & Occasu Stellarum poetico* 12
2 *De Adscensionibus & Descensionibus Signorum* 13
3 *De Diebus & Horis* 14
4 *De Annis & Mensibus* 15
5 *De Adspectibus Planetarum* 16
6 *De Phasibus Lunæ* ibid.
7 *De Eclipsibus* 17

Appendix Geographica.

De Zonis & Climatibus 18
Tabulæ ostendentes quæ Signa recte, quæve oblique oriantur 19
Tabula adscensionum rectarum 20, & 21
Tabula adscensionum obliquarum ad altitudinem poli 52. *grad.* 22, & 23
Tabula adscensionum obliquarum ad altitudinem poli 51. *grad.* 24, & 25

FINIS.

Proœmium.

De Natura & Constitutione Logica.

De Natura & Constitutione Logicæ quinque notanda:

I. *Nomen*, circa quod duo observanda:
1. Ἐτυμολογία, *seu unde dicatur Logica?* R. LOGICA dicitur ἀπὸ τῦ λόγυ, scil. ἐνδιάθετυ, à ratione, quam informat ac perficit. Vulgo dicitur hæc disciplina DIALECTICA, ἀπὸ τῦ διαλέγεσθαι, hoc est, *differere, colloqui cum aliquo.*
2. *Quomodo differunt Logica & Dialectica?* R. LOGICA se habet ut Totum, nec tantum de probabilibus, sed etiam de necessariis agit: DIALECTICA vero se habet ut Pars, quæ agit tantum de Topicis & probabilibus.

II. *Definitio.* LOGICA est habitus intellectualis instrumentalis mentis nostræ discursum informans, ut ipsa verum à falso accurate discernere possit.

III. *Subjectum* quod est vel
- *Inhærens*, quod est intellectus humanus, cui Logica subjective inest.
- *Operationis* sive *Objectum*, quod sunt res omnes quatenus notionibus secundis subsunt. (*Res omnes* sunt Materiale, seu res considerata: *quatenus subsunt notionibus secundis* est Formale, seu modus considerandi.

IV. *Finis*, qui est vel
- *Internus*, qui in ipsa arte comprehenditur, & est Syllogismus, ad quem fere omnia in Logica referuntur.
- *Externus*, qui quasi extra artem positus, & est discernere verum à falso.

V. *Divisio.* Logica dividitur in partem
- COMMUNEM, quæ explicat ea quæ formæ Syllogismi inserviunt, & subdividitur secundum triplices operationes mentis, *in tres Tractatus*;
  1. De prædicabilibus & prædicamentis, quæ pertinent ad primam mentis operationem, *qua rem sine affirmatione & negatione cognoscimus.*
  2. De Enunciatione, quæ pertinet ad secundam mentis operationem, *qua aliquid alicui attribuimus, vel ab eo removemus.*
  3. De Syllogismo formaliter considerato, qui pertinet ad tertiam mentis operationem, *qua ex una vel pluribus propositionibus alterum colligimus.*
- PROPRIAM, quæ explicat ea quæ materiæ Syllogismi inserviunt, & subdividitur secundum triplicem Syllogismi materiam, *in tres Tractatus*:
  1. De Syllogismo Demonstrativo, *qui fit ex materia necessaria.*
  2. De Syllogismo Dialectico, seu Topico, *qui fit ex materia probabili.*
  3. De Syllogismo Sophistico, *qui fit ex materia falsa speciem veri habente.*

¶ Tractatus I. Partis Communis.

De Prædicabilibus & Prædicamentis.

CAP. I.

De Prædicabilibus in genere.

De PRÆDICABILIBUS in genere quatuor notanda:

I. *Nomen*, cujus observetur:
- Ἐτυμολογία. PRÆDICABILIA, quæ Græce dicuntur κατηγορήματα seu κατηγορούμενα à verbo κατηγορεῖν, quod hoc loco idem est quod affirmative de aliquo dici, nomen habent à prædicando, non quod semper & ubique prædicentur, siquidem & subjiciuntur, sed quod de aliis prædicari apta sint. *Prædicatum autem dicitur illud, quod actu jam prædicatur.*
- Συνωνυμία. Prædicabilia etiam vocantur *Universalia*, quia quæ de aliis prædicari apta sunt, vel universaliora sunt & communiora suis subjectis, vel æque late patentia.

II. *Quid sint?* R. Καθόλου λέγεται ὃ ἐπὶ πλείοσι πέφυκε κατηγορεῖσθαι. *Arist. l. de interp. c. 5.* UNIVERSALE dicitur, quod de pluribus per naturam aptum est prædicari: *Id est*, Universale est terminus simplex, qui, quantum est ex vi significationis quam habet, aptus est vere affirmari de pluribus univoce ac divisim, & (si mentem Porphyrii spectes) intrinsece, idque ratione rei veræ & unius naturæ. *Vide Du Trieu. tr. 1. p. 2. c. 1. a. 1.*

III. *Quodnam sit fundamentum Prædicabilium?* R. Res Singulares seu INDIVIDUA, de quibus duo notanda:
1. *Quid sint?* R. Ἄτομόν ἐστιν ὃ ἐφ' ἑνὸς μόνου τοῦ καθ' ἑκάστου λέγεται. *Porphyr. in Isag. c. 3.* INDIVIDUUM est quod de uno solo singularium dicitur: *Id est*, Individuum est terminus simplex, qui, ex vi significationis quam habet, non est aptus vere affirmari de multis univoce & divisim, sed tantum de uno: ut, *Joannes, Petrus, Bucephalus*, &c.
2. *Quotuplicia sint?* R. Individuum est quadruplex:
   1. Determinatum ex nomine, quod est nomen proprium alicujus rei: ut, *Petrus*.
   2. Determinatum ex demonstratione, quod constat nomine communi & pronomine demonstrativo: ut, *hic homo*.
   3. Vagum, quod constat nomine communi & signo particulari: ut, *aliquis homo*.
   4. Ex hypothesi, quod absolute quidem ex vi significationis suæ dici potest de multis, facta tamen certa suppositione de uno tantum potest affirmari: ut, *Filius Mariæ, pro Christo*.

IV. *Quot sint?* R. Prædicabilia sunt quinque, & prædicantur vel in
- *Quid*, ut
  - GENUS, *Cap.* 2.
  - SPECIES, *Cap.* 3.
- *Quale*, vel
  - *Essentiale*: ut DIFFERENTIA, *Cap.* 4.
  - *Accidentale*, & quidem vel
    - *Necessario*, ut, PROPRIUM, *Cap.* 5.
    - *Contingenter*, ut, ACCIDENS, *Cap.* 6.

CAP.

CAP. II.

De Genere.

De GENERE duo notanda:

I. *Quid ſit?* R. Γένος ἐστὶ τὸ κατὰ πλειόνων καὶ διαφερόντων τῷ εἴδει ἐν τῷ τί ἐστι κατηγορούμενον. 1. *Top. c.* 5. GENUS eſt quod de pluribus & differentibus Specie in quæſtione quid ſit prædicatur: ut, *animal eſt genus reſpectu hominis & bruti.* (Differre Specie, 1. *Metaph. c.* 1. dicuntur ea, quæ ſub eodem genere diverſas habent definitiones. In quæſtione quid eſt illud prædicatur, quo apte reſpondetur quærenti quid ſit res: v.g. *Animal prædicatur de homine in quæſtione quid eſt, quærenti enim quid eſt homo, reſpondetur, eſt animal.*

II. *Quotuplex ſit?* R. GENUS eſt vel

- GENERALISSIMUM *ſeu* SUMMUM. Γένος γενικώτατον ἐστὶν οὗ ὃ οὐκ ἂν εἴη ἄλλο ἀναβατικὸς γένος. *Porphyr. in Iſagog. cap.* 3. Genus generaliſſimum eſt, ſupra quod non eſt aliud Genus ſuperius. *Hujuſmodi genera ſunt decem: Subſtantia, Quantitas, Qualitas, Relatio, Actio, Paſſio, Quando, Ubi, Situs, Habitus.*
- SUBALTERNUM. Γένος ὑπάλληλόν ἐστιν, ὃ γένος καὶ εἶδός ἐστι πρὸς ἄλλο καὶ ἄλλο λαμβανόμενον. Genus ſubalternum eſt, quod Genus & Species eſt ad aliud atque aliud relatum. Genus eſt reſpectu inferiorum: ut, *animal reſpectu hominis*; Species vero eſt reſpectu ſuperiorum: ut, *animal reſpectu corporis.* Vide lineam prædicam. pag. ſeq.

CAP. III.

De Specie.

De SPECIE duo notanda:

I. *Quid ſit?* R. Εἶδός ἐστι τὸ κατὰ πλείονων καὶ διαφερόντων τῷ ἀριθμῷ ἐν τῷ τί ἐστι κατηγορούμενον. *Porphyr. cap.* 3. SPECIES eſt, quæ de pluribus & differentibus numero in quæſtione quid eſt prædicatur: *Id eſt*, Species eſt, quæ dicitur tantum de differentibus numero: ut, *homo reſpectu Joannis, Petri, &c.* (Differentia numero & non ſpecie, dicuntur differentia numero tantum: ut ſunt individua unius ſpeciei, v. g. *Joannes & Petrus.* Additur etiam particula excluſiva *tantum* ad verbum *dicitur*, ut excludatur genus comparatum ad individua ejuſdem ſpeciei; v.g. *Animal dicitur quidem de differentibus tantum numero*, ſcil. *Joanne & Petro, ſed non dicitur tantum de illis, cum etiam prædicetur de differentibus Specie*, ſcil. *homine & bruto.*)

II. *Quotuplex ſit?* R. SPECIES eſt

1. vel
   - SUBJICIBILIS, quæ reſpectum habet ad Genus. εἶδός ἐστι τὸ ταττόμενον ὑπὸ τὸ γένος, καὶ ᾧ τὸ γένος ἐν τῷ τί ἐστι καλήγορεῖται. Species eſt, quæ collocatur ſub Genere, & cui Genus adtribuitur in quæſtione quid eſt: ut, *homo reſpectu animalis.*
   - PRÆDICABILIS, quæ reſpectum habet ad individua, de quibus tantum prædicatur: ut, *homo reſpectu Petri, Pauli, &c.*

2. vel
   - SPECIALISSIMA ſeu INFIMA, εἶδος εἰδικώτατόν ἐστιν, ὃ οὐκ ἂν διαιρεθείη εἰς εἴδη. Species ſpecialiſſima eſt, quæ alias in Species dividi nequit: ut, *homo.*
   - SUBALTERNA, quæ idem eſt quod Genus ſubalternum: *Animal eſt Genus reſpectu inferiorum, eſt vero Species reſpectu ſuperiorum.*

CAP.

CAP. IV.

De Differentia.

De Differentia tria notanda:

I. Quot modis vox DIFFERENTIÆ accipiatur? R.
1. *Communiter*, cum aliquid differt ab alio, vel à seipso per accidens aliquod separabile: ut, *ambulans differt à seipso, vel ab alio sedente.*
2. *Proprie*, cum aliquid differt ab alio per accidens aliquod, difficulter, vel non separabile: ut, *qui cicatricem habet, differt ab eo qui non habet.*
3. *Propriissime*, cum aliquid ab alio differt essentiali qualitate seu differentia specifica, *Quæ significatio hujus est loci.*

II. *Quid sit?* R. Διαφορὰ ἐστὶ τὸ καθ' πλειόνων καὶ διαφερόντων τῷ εἶδει ἐν τῷ ποιῷ τί ἐστι κατηγορούμενον, *Porphyr. cap. 4.* DIFFERENTIA est quæ de pluribus specie vel numero differentibus in quæstione quale quid est prædicatur: ut, *rationale est differentia hominis.* (Prædicari in quale quid dicitur illud, quo apte respondetur quærenti qualis sit res secundum essentiam; *v.g. Rationale prædicatur de homine in quale quid, quærenti enim qualis sit homo secundum essentiam, apte respondetur quod sit rationalis.*

III. *Quotuplex sit?* R. DIFFERENTIA est
1. vel
- *Constitutiva*, quæ constituit speciem: ut, *rationale respectu hominis, sensitivum respectu animalis.*
- *Divisiva*, quæ dividit genus: ut, *rationale respectu animalis.* Omnis differentia divisiva est etiam constitutiva, & contra: Divisiva quidem generis, constitutiva vero speciei.

2. vel
- *Generica*, quæ constituit genus: ut, *sensitivum, animatum, &c.*
- *Specifica*, quæ proxime constituit speciem (specialissimam: ut, *rationale.* (Excluditur hic differentia generica, quæ quidem proxime constituit speciem sed subalternam, speciem specialissimam vero constituit remote.

Linea Prædicamentalis.

	A		
b	Substantia	c	d
Corporea	a	*Incorporea*	*Spiritus*
b	Corpus	c	d
Animatum	a	*Inanimatum*	*Corpus non vivens*
b	Vivens	c	d
Sensitivum	a	*Insensitivum*	*Planta*
b	Animal	c	d
Rationale	α	*Irrationale*	*Brutum*
β	Homo	γ	
Petrus		*Joannes*	

A Est Genus Generalissimum sive summum.
a Genera & species subalterna seu intermedia.
α Species specialissima, seu infima.

b c *Differentiæ divisivæ Generum* A a.
b *Differentiæ constitutivæ specierum.*
c *Differentiæ constitutivæ specierum* d.
β γ *Basis vel radix constans individuis.*

CAP.

CAP V.

De Proprio.

De PROPRIO duo notanda:

I. *Quot modis vox* PROPRII *accipiatur?* R. PROPRIUM quatuor modis dicitur:

1. Ὁ μόνῳ τινὶ εἴδει συμβέβηκεν, εἰ καὶ μὴ παντί. Quod soli alicui Speciei accidit, etsi non omni: *Id est*, Non omnibus ejus individuis: ut, *esse medicum, competit soli homini, sed non omnibus.*
2. Ὁ παντὶ συμβέβηκε τῷ εἴδει, εἰ καὶ μὴ μόνῳ. Quod omni accidit Speciei, etsi non soli: ut, *esse bipedem competit omni homini, sed non soli.*
3. Ὁ μόνῳ καὶ παντὶ καὶ ποτε. Quod soli & omni & aliquando accidit: ut, *canescere homini soli & omni competit, sed demum in senectute.*
4. Ἐφ' οὗ συνδεδράμηκε, καὶ τῷ μόνῳ, καὶ παντὶ, καὶ ἀεί. In quod omnia convenerunt, ut soli, & omni, semperque accidat: ut, *risibile respectu hominis.* Accidere in his definitionibus, idem est ac competere non essentialiter: Et sic excluditur quælibet differentia.

II. *Quid sit?* R. Ἴδιόν ἐστιν, ὃ μὴ δηλοῖ μὲν τὸ τὶ ἦν εἶναι, μόνῳ δὲ ὑπάρχει, καὶ ἀντικατηγορεῖται τοῦ πράγματος. *Topic. c. 4. l. 1.* PROPRIUM est quod non declarat quidditatem seu essentiam rei, soli autem inest, & conversim de re prædicatur. Sive, proprium est, quod de multis specie vel numero differentibus accidentaliter & necessario prædicatur.

CAP. VI.

De Accidente.

De ACCIDENTE tria noc.

I. *Quot modis vox* ACCIDENTIS *accipiatur?* R. Tribus modis:

1. Ut opponitur substantiæ, & dicitur accidens prædicamentale, quod est ens in alio exsistens: Id est, *Quod ad sui naturalem exsistentiam requirit subjectum inhæsionis. Sic nulla substantia potest dici accidens*
2. Ut opponitur essentiæ, vel essentiali, & sic dicitur omne id, quod cum de aliquo prædicari possit, non est essentia, vel de essentia, & conceptu quidditativo. *Sic etiam proprium est accidens.*
3. Ut opponitur proprio, & dicitur id, quod contingenter seu non necessario prædicatur de subjecto, sive sit substantia, sive accidens prædicamentale. *In hac significatione dicitur accidens prædicabile.*

II. *Quid sit?* R. Συμβεβηκός ἐστιν, ὃ γίγνεται καὶ ἀπογίγνεται χωρὶς τῆς τοῦ ὑποκειμένου φθορᾶς, *Porph. c. 6.* ACCIDENS est quod adest vel abest, sine subjecti corruptione. *Id est*, Accidens prædicabile est, quod potest affirmari & negari de subjecto aliquo, salva manente ejus essentia: ut, *albedo respectu parietis.*

III. *Quotuplex sit?* R. ACCIDENS est vel

Separabile χωριστὸν, quod re ipsa & facile à subjecto abesse potest, sine ipsius corruptione: ut, *albedo respectu parietis.*

Inseparabile ἀχώριστον, quod re ipsa nullo modo, vel ægre admodum abesse potest à subjecto, sine ipsius corruptione: ut, *nigredo respectu corvi, quæ tamen mente à corvo separari potest.*

CAP. VII.

De Antepræd icamentis.

Doctrina PRÆDICAM. dividitur in

- ANTEPRÆDICAMENTA, quæ complectuntur
  - 1. Tres definitiones, quarum
    - 1. ÆQUIVOCORUM. Ὁμώνυμα λέγεται, ὧν ὄνομα μόνον κοινὸν, ὁ δὲ κατὰ τοῦνομα λόγος τῆς οὐσίας ἕτερος. *Arist. lib. Categ. c.* 1. Æquivoca dicuntur, quorum nomen solum commune est, ratio vero substantiæ juxta illud nomen est diversa: *Id est*, Sunt entia plura, quibus tribuitur idem nomen, sed ita, ut definitio & explicatio nominis sit diversa: ut, *Animal latrans & sidus aliquod cæleste, sunt æquivoca respectu nominis, Canis, quod utrique tribuitur, sed in diversa significatione & explicatione.* (Æquivoca non habent locum in prædicamentis, nisi distinguantur.)
    - 2. UNIVOCORUM. Συνώνυμα λέγεται, ὧν τό τε ὄνομα κοινὸν, καὶ ὁ κατὰ τοῦνομα λόγος τῆς οὐσίας ὁ αὐτός. *Ibid.* Univoca dicuntur, quorum & nomen commune est, & ratio substantiæ juxta illud nomen eadem. *Id est*, Sunt entia plura, quibus tribuitur idem nomen, ita ut definitio seu explicatio nominis semper etiam maneat eadem: ut, *homo & equus sunt univoca respectu nominis animalis.* (Univoca per se solum sunt in prædicamentis, & omnia quæ sunt ejusdem prædicamenti, prædicantur univoce.)
    - 3. DENOMINATIVORUM. Παρώνυμα λέγεται, ὅσα ἀπό τινος, διαφέροντα τῇ πτώσει, τὴν κατὰ τοῦνομα ὀνομασίαν ἔχει. *Ibid.* Denominativa dicuntur, quæcunque ab aliquo, differentia casu, secundum nomen appellationem habent: *Id est*, Quæcunque ab aliquo simpliciori, non quidem quoad literas, sed quoad significationem terminatione differunt, suamque inde accipiunt denominationem, seu derivantur: ut, *Justus est denominativum, quia à Justitia, quæ est quoad significationem simplicius quid, à quo non solum terminatione differt, sed etiam derivatur.* (Denominativa non per se, sed reductive sunt in eodem prædicamento cum denominante, à quo suum appellationem habent.)
  - 2. Duas divisiones, } *Vide pag. seq.*
  - 3. Duas regulas. }
- PRÆDICAMENTA ipsa, *vide cap.* 8.
- POSTPRÆDICAMENTA, *vide cap.* 14.

Sequuntur

Sequuntur duæ DIVISIONES, quarum

1. VOCUM, τῶν λεγομένων. Eorum quæ dicuntur,

τὰ μὲν κατὰ συμπλοκὴν λέγεται. Quædam cum complexione dicuntur: ut *homo currit*. Terminus complexus est unus terminus conflatus ex duobus retinentibus integras significationes.

τὰ δὲ ἄνευ συμπλοκῆς. Quædam sine complexione dicuntur: ut, *homo, equus*, &c. Terminus incomplexus est unus terminus carens compositione duorum per se significantium. (Incomplexa tantum pertinent ad prædicamenta: complexa vero non, nisi reddantur incomplexa.)

2. RERUM, τῶν ὄντων. Eorum quæ sunt,

1. Τὰ μὲν καθ' ὑποκειμένου τινὸς λέγεται, ἐν ὑποκειμένῳ δὲ οὐδενί ἐστιν. Quædam de subjecto dicuntur, in subjecto vero nullo sunt: ut substantiæ universales, v. g. *homo, animal, corpus*. (Per *dici de subjecto* intelliguntur universalia, quæ possunt esse prædicata: Per *non esse in subjecto* intelliguntur substantiæ.)

2. Τὰ δὲ ἐν ὑποκειμένῳ μέν ἐστι, καθ' ὑποκειμένου δὲ οὐδενὸς λέγεται. Quædam in subjecto aliquo sunt, de subjecto autem nullo dicuntur: ut accidentia singularia, ver. gr. *hæc albedo, hæc nigredo*. Quid vero sit esse in subjecto, explicat Arist. lib. Categ. cap. 2. his verbis; ἐν ὑποκειμένῳ δὲ λέγω, ὃ ἔν τινι μὴ ὡς μέρος ὑπάρχον, ἀδύνατον χωρὶς εἶναι οὗ ἐν ᾧ ἐστιν. In subjecto esse dico, quod cum in aliquo sit non tanquam pars, non potest esse sine eo in quo est. (Per *esse in subjecto*, intelliguntur singularia, quæ non possunt esse prædicata alicujus subjecti.)

3. Τὰ δὲ καθ' ὑποκειμένου τινὸς λέγεται, καὶ ἐν ὑποκειμένῳ ἐστίν. Quædam de subjecto dicuntur, & in subjecto sunt: ut accidentia universalia, verbi gratia, *albedo, nigredo*.

4. Τὰ δὲ οὔτε ἐν ὑποκειμένῳ ἐστὶν, οὔτε καθ' ὑποκειμένου τινὸς λέγεται. Quædam nec in subjecto sunt, nec de subjecto aliquo dicuntur: ut substantiæ singulares, verbi gratia, *Petrus, Paulus*.

Sequuntur duæ REGULÆ.

1. Ὅταν ἕτερον καθ' ἑτέρου κατηγορῆται, ὅσα καθ' ὑποκειμένου, ἔσται καὶ τοῦ κατηγορουμένου λέγεται, πᾶσα καὶ κατὰ τοῦ ὑποκειμένου ῥηθήσεται. *Lib. Categ. cap.* 3. Cum alterum de altero prædicatur, tanquam de subjecto, ea quæ de prædicato dicuntur (*scilicet directe*) dicentur etiam de subjecto: ut. *quia animal prædicatur de homine, igitur quidquid de animali directe prædicatur*, v. g. *corpus, substantia, &c. etiam de homine prædicari potest.*

2. Τῶν ἑτεροζυγῶν καὶ μὴ ὑπαλλήλων τεταγμένων, ἕτερα τῷ εἴδει καὶ αἱ διαφοραὶ τῶν γε ὑπαλλήλως γενομένων οὐδὲν κωλύει τὰς αὐτὰς διαφορὰς εἶναι. Generum diversorum, & non subalternatim positorum diversæ sunt specie differentiæ. Eorum vero, quæ subalternatim posita sunt, nihil prohibet easdem esse differentias: ut, *Substantia & qualitas diversa sunt genera, habent itaque diversas specie differentias.*

CAP. VIII.

De Prædicamentis in genere.

De PRÆDICAMENTIS in genere tria notanda:

I. Quid sit? R. PRÆDICAMENTUM est alicujus generis summi realis, & eorum quæ sub ipso sunt naturalis dispositio.

II. Quot sint? R. PRÆDICAMENTA sunt decem:

1. SUBSTANTIA, οὐσία, *cap.* 5.
2. QUANTITAS, ποσόν, *c.* 10.
3. QUALITAS, ποιόν, *c.* 11.
4. RELATIO, πρός τι, *c.* 12.
5. ACTIO, τὸ ποιεῖν
6. PASSIO, τὸ πάσχειν
7. QUANDO, πότε
8. UBI, ποῦ
9. SITUS, κεῖσθαι
10. HABITUS, ἔχειν

cap. 13.

III. Quot modis aliquid ponatur in prædicamento? R.

1. *Directè*, Hic not.
   - 1. *Quænam directè ponantur in Prædicamentis?* R. Summum genus, cum iis de quibus prædicatur in quid, nimirum subalternis, speciebus specialissimis, & individuis.
   - 2. *Quot requirantur, ut aliquid directè ponatur in prædicamento?* R. Quinq; scilicet, ut sit
     1. Terminus simplex. *Hinc rejiciuntur à prædicamentis orationes, & voces complexæ quoad significationem.*
     2. Ens reale, *h. e.* quod reipsa existit, vel saltem existere potest. *Hinc excluduntur entia rationis.*
     3. Ens unum, *h. e.* quod est unius naturæ. *Hinc excluduntur omnes termini significantes, composita per accidens, ut arte facta, quæ componuntur ex substantia, & figura quæ est accidens.*
     4. Ens completum, *h. e.* quod non concurrit tanquam pars ad compositionem rei unius naturæ. *Hinc excluduntur partes.*
     5. Ens Finitum: ut *sunt omnes creaturæ.*
2. *Indirectè*, nempe differentiæ: quæ ad latus generum tantummodo constituuntur ad divisionem faciendam.
3. *Reductivè*, quæ nimirum aliquem respectum habent ad ea, quæ directè collocantur: v. g. *Partes reducuntur ad prædicamentum, in quo est Totum.*

CAP.

CAP. IX.

De Subſtantia.

De SUBSTANTIA tria notanda:

I. *Quid ſit?* R. SUBSTANTIA eſt ens per ſe exiſtens: ut, *homo, lapis, &c.* (Illud dicitur per ſe exiſtere, quod non eſt in alio, tanquam in ſubjecto inhæſionis.)

II. *Quotuplex ſit?* R. SUBSTANTIA eſt vel

- *Prima* ſeu *Singularis*, quæ nec de ſubjecto aliquo dicitur, nec in ſubjecto aliquo eſt: ut, *individua*, verbi gratia, *Petrus, Paulus, &c.* (Cum ſubſtantia dicitur à ſubſtando, merito ſubſtantia ſingularis dicitur prima ſubſtantia, quia ſubſtat omnibus aliis tanquam primum & imum fundamentum, non ſolum enim omnia accidentia recipiuntur in illo, ut in ſubjecto inhæſionis, ſed etiam omnes ſubſtantiæ illi inſunt eſſentialiter, & de ea prædicantur, tanquam de primo ſubjecto eſſentiali.)
- *Secunda* ſeu *Univerſalis*, quæ de ſubjecto aliquo dicitur, licet in nullo ſubjecto ſit: ut, *genera & ſpecies, ſub quibus primæ ſubſtantiæ collocantur*, verbi gratia, *Animal & homo, ſub quibus continentur Socrates & Plato.* (Cum ſubſtantia univerſalis non ſubſtet omnibus aliis ſubſtantiis, ſed tantum accidentibus, non eſt primum reliquorum fundamentum & ſubjectum, ſed velut ſecundarium, & ideo recte dicitur ſubſtantia ſecunda.

III. *Proprietates.*

1. Κοινὸν χγ πάσης οὐσίας τὸ μὴ ἐν ὑποκειμένῳ εἶ). *Ariſt. libr. Categ. cap.* 5. Commune eſt omni ſubſtantiæ non eſſe in ſubjecto: *Id eſt*, Omnis ſubſtantia exiſtit ſine ſubjecto inhæſionis.

2. Ὑπάρχει τῇς οὐσίας τὸ μηδὲν αὐτῇς ἐναντίον εἶ). Convenit ſubſtantiis nihil eis eſſe contrarium: *Id eſt*, Una ſubſtantia non eſt alteri contraria per ſe & ratione ſui, ſicut ſibi invicem contraria ſunt quæcunque definitione contrariorum continentur; ver. gr. *calor & frigus.* Per accidens vero & ratione alterius poteſt una ſubſtantia alteri eſſe contraria: ut, *aqua & ignis reſpectu caloris & frigoris.*

3. Δοκεῖ ἡ οὐσία μὴ δεκτικὴ εἶναι τοῦ μᾶλλον καὶ τοῦ ἧττον. Subſtantia non videtur recipere magis & minus: *Id eſt*, Subſtantia non intenditur & remittitur ſecundum eſſe ſuum ſubſtantiale; verbi gratia, *Paulus non eſt magis homo quam Petrus*, vel, *Petrus ſenex non magis vel minus eſt homo quam cum puer fuit.* At ratione ſubſtandi aliis, quo propior eſt primæ ſubſtantiæ & pluribus ſubſtat, eo magis eſt ſubſtantia.

4. Μάλιστα ἴδιον τῆς οὐσίας δοκεῖ εἶ), τὸ ταὐτὸν καὶ ἓν ἀριθμῷ ὂν τῶν ἐναντίων εἶ) δεκτικόν. Maxime proprium ſubſtantiæ eſſe videtur, eamdem & numero unam eſſe capacem contrariorum: *Id eſt*, Una & eadem ſubſtantia viciſſim ſuſcipere poteſt contraria tanquam ſubjectum ultimum, *hoc eſt*, quod non eſt in ulteriori ſubjecto: ut, *Eadem aqua viciſſim recipit calorem & frigus.* (Quantitas etiam recipere poteſt viciſſim contraria, ut, *ſuperficies albedinem & nigredinem*, ſed non tanquam ſubjectum ultimum, cum ipſa etiam in alio ſubjecto, ſcilicet in ſubſtantia recipiatur.)

CAP. X.

De Quantitate.

De QUANTITATE tria notanda:

I. *Quid sit?* R. QUANTITAS est accidens per se extensum: ut, *superficies tabulæ: Tabula enim non per se ipsam, sed per superficiem, quam habet, est extensa.* (Excluduntur hic qualitas & alia accidentia, quæ extensa sunt non per se, sed per quantitatem: v. g. *Albedo in charta est extensa ad extensionem chartæ.*)

II. *Quotuplex sit?* R. QUANTITAS est vel

- *Continua*, de qua not.
  1. *Quid sit?* R. Quantitas continua est, cujus partes aliquo termino communi copulantur: ut, *linea, cujus partes copulantur termino communi, scilicet puncto.* (Terminus est aliquid indivisibile in quantitate; *estque triplex*: Inchoans, ut, *primum momentum horæ*: Finiens, ut, *ultimum momentum horæ*: Communis, ut, *medium momentum horæ.*)
  2. *Ejus Species*, quæ sunt quatuor:
     1. *Linea*, quæ est magnitudo longa non lata, cujus partes puncto copulantur.
     2. *Superficies*, quæ est magnitudo longa & lata, non profunda, cujus partes linea copulantur.
     3. *Corpus*, quod hic non denotat substantiam corpoream, sed est magnitudo longa lata & profunda, cujus partes superficie copulantur.
     4. *Tempus*, quod est quantitas successiva, cui repugnat habere omnes partes simul existentes: ut, *hora, dies, annus.*
- *Discreta*, de qua not.
  1. *Quid sit?* R. Quantitas discreta est, cujus partes nullo termino communi copulantur: ut, *binarius, ternarius, & cæteri numeri.*
  2. *Ejus Species*, quæ sunt duæ:
     1. *Numerus*, qui est multitudo ex unitatibus collecta.
     2. *Oratio*, qua syllabæ longæ & breves mensurantur.

III. *Proprietates.*

1. Τῷ ποσῷ οὐδὲν ἔστιν ἐναντίον. *Ari. l. Categ. c. 6.* Quanto nihil est contrarium. *Id est*, Una quantitas non est alteri contraria per se: v. g. *una linea non est contraria alteri lineæ.* Per accidens vero una quantitas potest alteri esse contraria: v. g. *superficies alba nigræ.*

2. Οὐ δοκεῖ τὸ ποσὸν ὁπολαμβάνειν τὸ μᾶλλον καὶ τὸ ἧττον. Quantum non videtur recipere magis & minus. *Id est*, Concreta quantitatum non prædicantur cum adverbiis magis & minus: ut, *unum bicubitum non dicitur alio magis vel minus bicubitum.*

3. Ἴδιον μάλιστα τοῦ ποσοῦ τὸ ἴσον τε καὶ ἄνισον λέγεσθαι. Maxime proprium est quanti, juxta illud dici æquale vel inæquale: Solæ enim quantitates dicuntur per se, *id est, ratione sui*, æquales vel inæquales; alia vero dicuntur æqualia vel inæqualia ratione ipsarum quantitatum.

CAP. XI.

CAP. XI.

De Qualitate.

De QUALITATE tria notanda:

I. Quid sit? R. Ποιότητα λέγω, καθ' ὧν ποιοί τινες εἶναι λέγονται. *lib. Categ. cap. 8.*
QUALITATEM dico, secundum quam quales quidam esse dicuntur: ut, *albedo, ab ea enim homo dicitur albus.* (Genus definiti est forma accidentalis: Hinc excluduntur formæ substantiales; ut, *anima*: & differentiæ substantiarum; ut, *rationale. Dici quale* est denominatio concreti, per quod aperte respondetur quæstioni factæ per quale tantum: ut, *paries dicitur qualis ab albedine, quia si quæratur, qualis sit paries, recte respondetur esse album.*)

II. *Quotuplex sit?* R. QUALITAS dividitur in quatuor Species, quæ omnes duplici voce sub disjunctione exprimuntur:

1. vel
- *Habitus*, qui est qualitas diu permanens & difficulter mobilis, qua promtum est ejus subjectum ad facile exercendas actiones. *Huc pertinent omnes scientiæ, artes, virtutes, vitia.*
- *Dispositio*, quæ est qualitas facile mobilis à subjecto, & via ad Habitum, qua difficulter adhuc quodammodo actiones obeuntur.

2. vel
- *Potentia naturalis*, quæ est qualitas à natura ingenita, qua subjectum aptum est ad aliquid agendum, resistendum, vel patiendum. *Huc pertinent omnes facultates animalium, plantarum, lapidum, &c.*
- *Impotentia naturalis*, quæ subjectum ineptum facit ad aliquid agendum, resistendum, vel patiendum.

3. vel
- *Patibilis qualitas*, est diu permanens qualitas, quæ aut sensum movet, aut ex motu aliquo nascitur: ut, *color nativus, inveteratum odium. Huc pertinent propria objecta sensuum, & affectus animi.*
- *Passio*, est fluxa quædam, aut brevi transiens qualitas, quæ aut movet sensum, aut ex motu oritur: ut, *pallor ex metu.*

4. vel
- *Forma*, est qualitas quæ resultat ex terminatione quantitatis in re aliqua naturali spectatæ: ut, *forma hominis, aut leonis, quæ ex lineamentis corporis nascitur.*
- *Figura*, quæ resultat ex terminatione quantitatis simpliciter ac in se spectatæ: ut, *figura trianguli.*

III. *Proprietates:*

1. Ὑπάρχει ἐναντιότης καὶ τὸ ποιόν. Inest contrarietas in qualitate. *Id est*, Qualitas una est alteri contraria per se: ut, *albedo nigredini.*

2. ἐπιδέχεται τὸ μᾶλλον καὶ τὸ ἧττον τὰ ποιά. Qualia recipiunt magis & minus. *Id est*, Concreta qualitatis prædicari possunt cum adverbiis magis & minus: ut, *unum album dicitur magis album quam alterum.*

3. ὅμοια καὶ ἀνόμοια κατὰ μόνας τὰς ποιότητας λέγεται. Similia aut dissimilia secundum solas qualitates dicuntur. *Id est*, Quæcunque dicuntur similia aut dissimilia, dicuntur talia ratione qualitatum suarum: ut, *duo parietes albi sunt similes ratione suarum albedinum.*

CAP. XII.

De Relatis.

De RELATIS quatuor notanda:

I. *Quid sint?* R. Ἐστι τὰ πρός τι, οἷς τὸ εἶναι ταυτὸν ἐστι τῷ πως ἔχειν, *lib. Categ. c. 7.* RELATA sunt, quorum esse nihil aliud est, quam ad aliquid se quodammodo habere: *Id est*, Quæ nihil aliud denotant, quam relationem ad aliud: ut, *pater, filius, &c.*

II. *Quot in vera* RELATIONE *sint considerandæ?* R. Quinque:
1. *Subjectum*, quod ut & aliorum accidentium omnium est substantia.
2. *Fundamentum*, quod est accidens aliquod absolutum, quo mediante relatio suo subjecto inesse potest.
3. *Ratio Fundandi*, quæ est conditio, sine qua relatio non sequitur fundamentum.
4. *Termini*, qui sunt duo correlativa, quæ ad se invicem referuntur.
5. *Relatio ipsa*, quæ est mutuus terminorum inter se respectus.

III. *Quotuplicia?* Resp. Sunt
1. vel
- *Secundum dici*, quæ primario in alio prædicamento locum habent, & quodammodo ad aliud referuntur: ut, *scientia & scibile.*
- *Secundum esse*, quorum tota essentia in eo posita est, ut referantur ad aliud. *Hæc sola hoc prædicamentum constituunt.*

2. vel
- *Æquiparantiæ*, quæ referuntur ad correlativa ejusdem nominis: ut, *Frater*, &c.
- *Disquiparantiæ*, quæ referuntur ad correlativa diversi nominis: ut, *Dominus*, &c.

IV. *Proprietates:*
1. Πάντα τὰ πρός τι ἀντιστρέφοντα λέγεται. Omnia relata referuntur ad ea quæ reciprocantur: *Id est*, Omnia relativa referuntur ad sua correlata: ut, *Pater est filii pater, filius est patris filius.*
2. Δοκεῖ τὰ πρός τι ἅμα τῇ φύσει εἶναι. Videntur Relata simul natura esse: Sic dato patre datur filius, & dato filio datur pater.
3. Ἐάν τις εἰδῇ τι ὡρισμένως τῶν πρός τι, καθ' ὃ λέγεται ὡρισμένως ἔσται. Si quis unum relatorum definite noverit, etiam id ad quod refertur definite noscet.

CAP. XIII.

De sex ultimis Prædicamentis.

De sex ultimis PRÆDICAM.

De ACTIONE & PASSIONE tria notanda:

I. *Quid sint?* R.
- ACTIO est forma à qua quidpiam dicitur agere.
- PASSIO est forma à qua quidpiam dicitur pati.

II. *Quotuplex sit* ACTIO? R. vel
- *Immanens*, quæ manet in agente, nullamq; evidentem mutationem extrinsecus infert: ut, *Intellectio.*
- *Transiens*, quæ ab agente exit, & in patiente tanquam in subjecto recipitur: ut, *calefactio.*

III. *Proprietates.*
1. Recipiunt contrarium: Id est, *Actio potest esse contraria actioni, & passio passioni.*
2. Recipiunt magis & minus: i.e. *Concreta Actionis & Passionis quædam possunt prædicari cum adverbiis magis & minus.*

QUANDO, est existentia rei in tempore: ut, *fuisse heri, esse hodie &c.*

UBI, est præsentia rei in loco: ut, *esse in schola, foro, templo &c.*

SITUS, est dispositio partium in toto in ordine ad locum: ut, *stare, cubare, &c.*

HABITUS, est indumenti vel ornamenti ad corpus applicatio: ut, *esse calceatum.*

CAP.

CAP. XIV.

De Postprædicamentis.

POSTPRÆDICAMENTA sunt quinque:

I. *OPPOSITA*, de quibus 2. notanda:

1. *Quid sint?* R. OPPOSITA sunt repugnantia, quorum neutrum alicui tertio æque vel magis repugnat eodem repugnandi modo: ut, *album et nigrum, album enim nulli tam repugnat quam nigro, nec vice versa.*

2. *Quotuplicia sint?* R. *OPPOSITA* sunt quadruplicia:

1. *RELATIVE OPPOSITA*, quæ sibi ut relatum & correlatum opponuntur: ut, *Pater & Filius.*

2. *CONTRARIA*, de quibus duo notanda:

1. *Quid sint?* R. Contraria sunt, quæ sub eodem genere maxime à se invicem distant, eidemque subjecto susceptibili vicissim insunt, à quo se mutuo expellunt, nisi alterum insit à natura: ut, *album & nigrum.*

2. *Quotuplicia sint?* R. Sunt

Immediata, quorum alterum necesse est inesse subjecto susceptibili: *Id est*, quæ non habent medium, quod sit subjectum capax; ut *par & impar in numero.*

Mediata, quorum alterum inesse necesse non est: *Id est*, quæ habent medium quod sit subjectum capax; ut, *album & nigrum.*

3. *PRIVATIVA*, quæ sunt habitus & privatio illi opposita; ut, *visus & cæcitas.* Habitus hic dicitur quævis forma quæ haberi potest; ut *visus, vita, &c.* Privatio vero est absentia istius formæ à subjecto capaci, & tempore à natura determinato, ut *cæcitas, mors, &c.*

4. *CONTRADICTORIA*, quæ opponuntur sicut esse & non esse simpliciter; ut, *homo, non homo, album, non album.*

II. *PRIUS*, quod dicitur quinque modis:

1. *Tempore*, quod altero est antiquius; ut, *Noah Abrahamo.*
2. *Natura*, quod ab altero recte infertur, sed non vicissim alterum infert; *Sic unum prius est duobus.*
3. *Ordine*, quod ordine alterum præcedit; *Sic exordium prius est Narratione.*
4. *Dignitate*, quod altero est dignius & præstantius; ut, *aurum argento.*
5. *Consecutione*, quod alterius causa existens cum eo convertitur; ut, *Sol respectu luminis diurni.*

III. *SIMUL*, quod tribus modis dicitur:

1. *Tempore*, quorum productio sit eodem tempore; ut, *ratio & risibile.*
2. *Natura*, quæ ita convertuntur, ut neutrum alterius causa sit; ut, *relatum & correlatum.*
3. *Divisione*, quæ divisum æqualiter dividunt; ut, *Species ejusdem generis.*

IV. *MOTUS*, cujus species communiter sex sunt; *Generatio, corruptio, augmentatio, diminutio, alteratio, motus localis.* Vide Phys.

V. *HABERE*, quod per omnia prædicamenta vigatur: Unde Versus,

Affectum, quantum, vestitum, dic velut aurum,
Membrum, contentum, possessio, vir, mulierem.

De

¶ Tractatus II. Partis Communis.

De Enunciatione.

CAP. I.

De Nomine, Verbo, & Oratione.

INTERPRETATIO est vel

- *Simplex*, in Orationis elementis, quæ sunt
  - NOMEN, de quo duo notanda:
    - I. *Quid sit?* R. Ὄνομα ἐστὶ φωνὴ σημαντικὴ κατὰ συνθήκην ἄνευ χρόνου, ἧς μηδὲν μέρος ἐστὶ σημαντικὸν κεχωρισμένον. *Arist. lib. de Interpr. cap.* 2. NOMEN est vox finita & recta significans ex instituto sine tempore, cujus nulla pars significat separatim: ut, *homo, candor*, &c. (Significare sine tempore est præter principale significatum nullam primariam temporis differentiam denotare. Primariæ autem temporis differentiæ sunt tres: Præteritum, Præsens, & Futurum.)
    - II. *Quotuplex sit?* R. Nomen est
      - 1. vel
        - *Finitum*, quod sine præposita particula *Non* effertur, & rem definitam seu certam significat: ut, *homo.*
        - *Infinitum*, cui præfigitur particula negativa *Non*: ut, *non homo.*
      - 2. vel
        - *Rectum*, quod nominativo casu effertur.
        - *Obliquum*, quod reliquis casibus exprimitur.
  - VERBUM de quo duo not.
    - I. *Quid sit?* R. Ῥῆμά ἐστι τὸ προσσημαῖνον χρόνον, οὗ μέρος οὐδὲν σημαίνει χωρὶς, ἡ ἔστιν ἀεὶ κατὰ ἑτέρου λεγομένων σημεῖον. *Lib. de Interpr. cap.* 3. VERBUM est quod adsignificat tempus, cujus nulla pars significat separatim, & est semper nota eorum quæ de altero dicuntur: ut, *currit.*
    - II. *Quotuplex sit?* R. Verbum est
      - 1. vel
        - *Finitum*, de quo idem judicandum, ac de nomine finito.
        - *Infinitum*: ut, *non valet, non currit.*
      - 2. vel
        - *Rectum*, quod est præsentis temporis & indicativi modi.
        - *Obliquum*, quod est reliquorum temporum & modorum.
- *Composita*, quæ est ORATIO, de qua duo not.
  - I. *Quid sit?* R. Λόγος ἐστὶ φωνὴ σημαντικὴ, ἧς τῶν μερῶν τι σημαντικόν ἐστι κεχωρισμένον, ὡς φάσις, ἀλλ' οὐχ ὡς κατάφασις ἢ ἀπόφασις. *Lib. de Interp. c.* 4. ORATIO est vox significans, cujus aliqua pars significat separatim, ut dictio, non ut affirmatio vel negatio: ut, *homo studet.*
  - II. *Quotuplex sit?* R. Oratio est vel
    - *Imperfecta*, quæ non gignit perfectum sensum in animo audientis: ut, *homo albus.*
    - *Perfecta*, quæ est vel
      - *Non enunciativa*, in qua nec est verum nec falsum: *ut sunt orationes interrogativæ, vocativæ, imperativæ, deprecativæ & optativæ.*
      - *Enunciativa* seu *ENUNCIATIO*, Cap. 2.

CAP.

CAP. II.

De Enunciatione in genere.

De ENUNCIATIONE in genere IV. sec.

I. *Quid sit?* R. Ἀπόφανσις λόγος ὃν τὸ ἀληθεύειν ἢ ψεύδεσθαι ὑπάρχει. *Arist. de Interp. 2.* ENUNCIATIO est oratio, in qua verum vel falsum ineſt.

II. *Quot & quæ in Enunciatione reperiantur?* R. Tria:

1. SUBJECTUM, eſt id de quo aliquid affirmatur aut negatur.
2. PRÆDICATUM, eſt id quod de aliquo affirmatur aut negatur. (*Subjectum & Prædicatum dicuntur etiam* extrema, *ſive* termini, *item* partes enunciationis, *& conſtat utrumque interdum uno, interdum pluribus vocibus.*)
3. COPULA, eſt verbum ſubſtantivum conjungens prædicatum cum ſubjecto, & ponitur vel
   - *Explicitè*, quando aliquid ordine conſtructionis poſt verbum in nominativo ponitur: ut, *Deus eſt Spiritus.*
   - *Implicitè*, quando nihil ordine conſtructionis poſt verbum in nominativo poſitum, tunc enim verbum continet in ſe copulam & prædicatum: ut, *Petrus erat Deum*, id eſt, *Petrus eſt erans Deum.*

III. *Quotuplex ſit?* R. ENUNCIATIO dividitur
1. *Secundum* Eſſentiam. Vide cap. 3.
2. *Secundum* Qualitatem. } Vide cap. 4.
3. *Secundum* Quantitatem. }
4. *Secundum* Materiam. Vide cap. 5.

CAP. III.

De Enunciationis divisione ſecundum eſſentiam.

Ratione eſſentiæ ENUNCIATIO eſt vel

I. *Quid ſit?* R. ENUNCIATIO SIMPLEX ſeu CATEGORICA eſt, quæ unum prædicatum de uno ſubjecto affirmat vel negat: ut, *homo eſt animal.*

SIMPLEX, de qua duo notanda:

II. *Quotuplex ſit* R.

1. vel
   - *Abſoluta*, ſive de ineſſe, quæ abſolute ſignificat aliquid ineſſe, aut non ineſſe alicui: ut, *homo vivit.*
   - *Modalis*, quæ prædicatum dicit ineſſe ſubjecto non abſolute, ſed cum aliquo quatuor modorum: Neceſſe, poſſibile, impoſſibile, contingens: ut, *neceſſe eſt hominem eſſe animal.*
2. vel
   - *Finita*, cujus ſubjectum & prædicatum eſt finitum.
   - *Infinita*, cujus ſubjectum, vel prædicatum, vel utrumque eſt infinitum: ut, *homo eſt non lapis.*
3. vel
   - *De Verbo ſubſtantivo*, quæ eſt vel
     - *De ſecundo adjacente*, in qua ponitur verbum ſubſtantivum nullo nomine poſt illud ſequente: ut, *homo eſt.*
     - *De tertio adjacente*, in qua ponitur verbum ſubſtantivum nomine alio poſt illud ſequente: ut, *homo eſt mortalis.*
   - *De verbo adjectivo*, quando prædicatur quodcunq; verbum aliud præter ſubſtantivum ſum, es, eſt: ut, *cælum movetur.*

COMPOSITA, quæ conſtat pluribus enunciationibus tanquam præcipuis partibus: *cap. 8.*

CAP.

CAP. IV.

De Enunciationis divisione secundum Qualitatem & Quantitatem.

Enunciatio, ratione
- QUALITATIS, est vel
  - *Affirmativa*, in qua prædicatum affirmatur de subjecto: ut, *Aristoteles est Philosophus.* Καταφασις ἐστιν ἀποφανσις τινος κατα τινος. *Lib. de Interp. c. 4.* Affirmatio est enunciatio alicujus de aliquo.
  - *Negativa*, in qua prædicatum removetur à subjecto: ut, *vitium non est amandum.* Ἀποφασις ἐστιν ἀποφανσις τινος ἀπο τινος. Negatio est enunciatio alicujus ab aliquo. (Ut enunciatio sit negativa, necesse est particulam negandi justo loco poni: h. e. *Vel toti orationi præmissi; vel copulæ, vel verbo adjectivo vim copulandi habenti immediate addi.*
- QUANTITATIS, est vel
  - *Universalis*, cujus subjecto præfigitur signum universale: ut, *Nullus homo est lapis.* Signa universalia sunt, *Omnis, quicunque, quisque, nullus, &c.*
  - *Particularis*, cujus subjecto præfigitur signum particulare: ut, *Quidam homo est doctus.* Signa particularia sunt, *Quidam, nonnullus, non omnis, &c.*
  - *Indefinita*, cujus subjecto communi nullum signum præfigitur: ut, *homo currit.*
  - *Singularis*, quæ constat subjecto singulari: ut, *Petrus ambulat.*

CAP. V.

De Enunciationis divisione secundum Materiam.

Enunciatio, ratione MATERIÆ, est
- 1. vel
  - *Vera*, quæ cum re, quam affirmat vel negat, consentit, *vel*, quæ est conformis rei significatæ: ut, *homo est rationalis.*
  - *Falsa*, quæ à re, quam affirmat vel negat, dissentit: ut, *homo est lapis.*
- 2. vel
  - *Necessaria*, quæ sic est vera, ut non possit esse falsa: ut, *homo est rationalis.*
  - *Contingens*, quæ potest esse vera & falsa: ut, *Joannes est probus.*
  - *Impossibilis*, quæ sic est falsa, ut non possit esse vera: ut, *homo est brutum.*
- 3. vel
  - *Essentialis*, cujus totum prædicatum est de essentia subjecti: ut, *homo est animal.* Illud dicitur esse de essentia, sine quo alterius natura nec esse nec concipi potest.
  - *Accidentalis*, cujus prædicatum vel nulla ex parte, vel non totum est de essentia subjecti: ut, *Joannes est albus*, vel *Joannes est homo albus.*
- 4. vel
  - *Ordinata*, in qua id prædicatur, quod aptius est prædicari quam subjici, quod potissimum sit quando superius prædicatur de inferiori, vel accidens de suo subjecto.
  - *Inordinata*, quæ est vel
    - *Contra ordinem*, in qua id prædicatur quod aptius est subjici, ut si inferius prædicatur de superiori, vel subjectum de accidente.
    - *Præter ordinem*, in qua neutrum aptius est subjici, vel prædicari quam alterum. Est; vel
      - *Identica*, cujus subjectum & prædicatum sunt ejusdem prorsus significationis: ut, *ensis est gladius.*
      - *Per accidens*, in qua duo concreta de se invicem prædicantur propter identitatem subjecti, quorum tamen prædicatio in abstracto est falsa: ut, *album est dulce.*
- 5. vel
  - *Propria*, cum prædicatum dicitur de subjecto per modum aliquem 5. prædicabilium.
  - *Figurata*, cum res duæ disparatæ de se invicem prædicantur per tropum aliquem: ut, *Herodes est vulpes.*
  - *Inusitata*, ubi modus prædicandi inusitatus est, licet voces propriam suam significationem retineant: ut, *Deus est homo.*

CAP.

CAP. VI.

De Oppositione & Æquipollentia.

AFFECTIONES Enunciationis sunt potiss. III.

I. OPPOSITIO, de qua tria notanda:

1. *Quid sit?* R. OPPOSITIO est duarum enunciationum, eodem subjecto prædicatoque constantium, repugnatio secundum affirmationem & negationem. Sic itaque vera oppositio ejusdem de eodem fiat πρὸς τὸ αὐτὸ ad idem, κατὰ τὸ αὐτὸ secundum idem, ὡσαύτως καὶ μὴ ὁμωνύμως similiter & non æquivocè, ἐν αὐτῷ τῷ χρόνῳ respectu ejusdem temporis.

2. *Quotuplex sit?* R. OPPOSITIO est triplex:

- *Contraria*, quæ est inter duas enunciationes universales, quarum altera est affirmativa, altera negativa: ut, *O. homo est doctus. N. homo est doctus.*
- *Subcontraria*, quæ est inter duas enunciationes particulares, quarum altera est affirmativa, altera negativa: ut, *Q. homo est doctus. Q. homo non est doctus.*
- *Contradictoriæ*, quæ vel
  1. Inter universalem affirmativam & particularem negativam: ut, *O. homo est doctus. Q. homo non est doctus.*
  2. Inter universalem negativam & particularem affirmativam: ut, *N. homo est doctus. Q. homo est doctus.*
  3. Inter duas singulares, quarum altera est affirmativa, altera negativa: ut, *Socrates est Philosophus. Socrates non est Philosophus.*

3. *Regulæ sive Leges.*

1. Contrariæ non possunt esse simul veræ, possunt tamen esse simul falsæ.
2. Subcontrariæ possunt esse simul veræ, non simul falsæ.
3. Contradictoriæ nec simul veræ, nec simul falsæ esse possunt, sed necessario una vera est & altera falsa quoad tempus præsens vel præteritum; *At de futuris contingentibus non est determinata veritas vel falsitas respectu hominum.*

II. ÆQUIPOLLENTIA, de qua duo notanda:

1. *Quid sit?* R. ÆQUIPOLLENTIA est qua duæ vel plures enunciationes, mediante negatione, ad eundem quantitatis & qualitatis valorem reducuntur.

2. *Regula.*

1. Si subjecto enunciationis universalis postponatur negatio, redditur æquipollens suæ contrariæ.
2. Si subjecto alicujus enunciationis præponatur negatio, redditur æquipollens suæ contradictoriæ.
3. Si subjecto enunciationis præponatur simul, & postponatur negatio, redditur æquipollens suæ subalternæ. *Enunciationes subalternæ sunt duæ enunciationes constantes eodem prædicato, & subjecto ejusdem qualitatis, sed diversæ quantitatis: ut, O. homo est animal. Q. homo est animal.*

III. CONVERSIO. *Vide Cap. 7.*

CAP.

CAP. VII.

De Converſione.

De CONVERSIONE, tria notanda:

I. *Quid ſit?* R. CONVERSIO eſt, cum, ſalva veritate, ex ſubjecto enunciationis fit prædicatum, & ex prædicato ſubjectum. Prior enunciatio, cujus ſubjectum & prædicatum commutantur, dicitur *Converſa*: Poſterior, quæ fit ex commutatis extremis, dicitur *Convertens*.

II. *Quotuplex ſit?* R. triplex: Converſio

- *Simplex*, de qua not.
  1. *Quid ſit?* R. Converſio ſimplex eſt, cum ſimpliciter ex ſubjecto fit prædicatum, & ex prædicato ſubjectum, manente eadem quantitate & qualitate.
  2. *Quæ Enunciationes ea convertantur?* R.
     1. Univerſ. negans: ut, *N. homo eſt lapis. N. lapis eſt homo.*
     2. Partic. affirmans: ut, *Q. homo eſt doctus. Q. doctum eſt homo.*
- *Per accidens*, de qua not.
  1. *Quid ſit?* R. Converſio per accidens eſt, cum ita convertitur enunciatio, ut maneat eadem qualitas, ſed mutetur quantitas.
  2. *Quæ Enunciationes ea convertantur?* R.
     1. Univerſ. affir. in partic. affirm. ut, *O. homo eſt animal. Q. animal eſt homo.*
     2. Univerſ. neg. in partic. neg. ut, *N. homo eſt lapis. Q. lapis non eſt homo.*
- *Per contrapoſitionem*, de qua not.
  1. *Quid ſit?* R. Converſio per contrapoſitionem eſt, cum ita enunciatio convertitur, ut ex finita negante fiat infinita affirmans, vel contra, ex finita affirmante fiat infinita negans.
  2. *Quæ Enunciationes ea convertantur?* R.
     1. Univerſ. affirm. finita in univerſ. neg. infinitam infiniti ſubjecti: ut, *Omnis homo eſt animal. Omne quod non eſt animal, non eſt homo.*
     2. Partic. neg. finita in part. affir. infinitam infiniti ſubjecti: ut, *Q. homo eſt doctus. Q. non doctum eſt homo.*

III. *Regulæ.*
1. In omni converſione eorum ſubjectum fiat prædicatum, & contra.
2. Verbum interdum reſolvendum eſt in participium & copulam, vel alio modo per pronomen relativum eſt circumſcribendum: ut, *O. ſtellæ ſunt in cœlo. Q. exiſtentia in cœlo ſunt ſtellæ.*

CAP. VIII.

De Enunciatione compoſita.

De Enunc. Compoſ. 3. not.

I. *Quid ſit?* R. ENUNCIATIO COMPOSITA eſt, quæ ex ſimplicibus enunciationibus conjunctione aliqua nectitur. *Dicitur etiam Hypothetica.*

II. *Quotuplex ſit?* R. Eſt vel

- *Conditionalis* ſeu *Hypothetica proprie dicta*, in qua duæ enunciationes ſimplices connectuntur per particulam SI: ut, *ſi dies eſt, lux eſt.*
- *Disjunctiva*, in qua duæ aut plures enunciationes ſimplices connectuntur per particulam disjunctivam AUT, VEL, & ſimilem: ut, *aut dies eſt, aut nox eſt.*
- *Copulativa*, in qua duæ aut plures enunciationes ſimplices connectuntur per particulam copulativam ET, vel ſimilem: ut, *homo eſt animal, & eſt rationalis.*

III. *Regulæ.* Ex enunciationibus compoſitis affirmativis fiunt negativæ, ſi præponatur particula NON: ut, *non ſi pauper eſt, indoctus eſt.*

Tractatus

Tractatus III. Partis Communis.

De Syllogismo.

CAP. I.

De Syllogismo in genere.

De SYLLOGISMO quatuor not.

I. *STRUCTURA*, in qua de Syllogismo not.

1. *Quid sit?* R. Συλλογισμός ἐστι λόγος ἐν ᾧ τεθέντων τινῶν, ἕτερόν τι τῶν κειμένων ἐξ ἀνάγκης συμβαίνει τῷ ταῦτα εἶναι. *lib. 1. prior. anal. c. 1.* SYLLOGISMUS est oratio in qua quibusdam positis, aliud quiddam ab iis quæ posita sunt ex necessitate accidit, eo quod hæc sunt. *Id est*, Syllogismus est oratio, in qua, duabus præmissis simplicibus in modo & figura rectè dispositis, conclusio à præmissis diversa colligitur per necessariam & formalem consequentiam, propter legitimam præmissarum in modo & figura dispositionem. *Du Trieu. tr. 3. p. 1. c. 1. a. 3.*

2. *Principia*, quæ sunt vel

- *Interna*, quæ sunt in ipso Syllogismo: *Sunique*
  - *Materialis*, ex quibus velut materia constituitur Syllogismus, *cap. 2.*
  - *Formalis*, quæ sunt dispositiones quædam principiorum materialium, *c. 3.*
- *Externa*, quæ non sunt in ipso Syllogismo: *Suntq;*
  - *Dirigentia*, ad quæ tanquã ad normã syllogismos conformare oportet, *c. 4.*
  - *Perficientia*, quibus necessitas concludendi redditur evidentior, *c. 5.*

II. *EUPORIA* seu *INVENTIO MEDII*, *cap. 6.*

III. *ANALYSIS*, *cap. 7.*

IV. *AFFINIA.*

CAP. II.

De principiis materialibus.

Principia MATERIALIA sunt vel

Remota, quæ sunt TERMINI, de quibus duo notanda:

1. *Quid sint?* R. Ὅρον καλῶ εἰς ὃν διαλύεται ἡ πρότασις, οἷον τὸ τι κατηγορούμενον καὶ τὸ καθ' οὗ κατηγορεῖται. TERMINUM appello in quem resolvitur propositio, ut prædicatum, & id de quo prædicatur.

2. *Quot sint?* R. Tres:

- *Major Terminus*, qui est prædicatum conclusionis. *Alias dicitur*, Majus extremum.
- *Minor Terminus*, qui est subjectum conclusionis. *Alias dicitur*, Minus extremum.
- *Medius Terminus*, qui bis ante conclusionem ponitur. *Alias dicitur*, Medium, *quia est nexus extremorum.*

Propinqua, quæ sunt PROPOSITIONES, de quibus duo notanda:

1. *Quid sint?* R. Πρότασις ἐστι λόγος καταφατικὸς ἢ ἀποφατικός, τινος κατά τινος. PROPOSITIO est oratio, quæ aliquid de aliquo affirmat vel negat.

2. *Quot sint?* R. Tres

- *Major propositio*, in qua major terminus cum medio disponitur. *Alias* κατ' ἐξοχὴν *dicitur* Propositio.
- *Minor propositio*, in qua minor terminus cum medio disponitur. *Alias dicitur* Assumtio. *Si conjunctim sumuntur major & minor propositio, dicuntur* præmissæ, *quia conclusioni præmittuntur.*
- *Conclusio*, in qua major terminus cum minore conjungitur. *Et hæc ex præmissis infertur.*

CAP.

CAP. III.

De principiis formalibus.

Principia FORMALIA sunt vel

- *Remota*, quæ sunt FIGURÆ, de quibus duo notanda:
  - 1. *Quid sint?* R. FIGURA SYLLOGISTICA est extremorum cum medio ad aliquid concludendum apta collocatio. *Vel*, est dispositio medii cum extremis secundum subjectionem & prædicationem.
  - 2. *Quot sint?* R. tres sunt Figuræ.
    - *PRIMA*, in qua medius Terminus subjicitur in majore propositione, & prædicatur in minore: ut, *O. animal est substantia. O. homo est animal. E. O. homo est substantia.* Syllogismi directi primæ figuræ dicuntur *perfecti*, quia nullo indigent principio perficienti, ut necessaria eorum consequentia appareat: Syllogismi vero secundæ & tertiæ figuræ, & quinq; indirecti primæ dicuntur *imperfecti*.
    - *SECUNDA*, in qua medius Terminus bis prædicatur, nempe in utraque præmissarum: ut, *N. brutum est rationale. O homo est rationale. E. N. homo est brutum.*
    - *TERTIA*, in qua medius Terminus bis subjicitur, nempe in utraque præmissarum: ut, *O. homo est rationalis. O. homo est animal. E. Q. animal est rationale.*
- *Propinqua*, quæ sunt MODI, de quibus tria notanda:
  - 1. *Quid sint?* R. MODUS SYLLOGISTICUS est trium propositionum Syllogismi dispositio, secundum quantitatem & qualitatem.
  - 2. *Quot & quotuplices sint?* R. Modi sunt vel
    - *Directi*, in quibus majus extremum concluditur de minori. *Horum sunt quatuor decim.*
      - Primæ figuræ *sunt* 4.: BARBARA. CELARENT. DARII. FERIO.
      - Secundæ figuræ *sunt* 4.: CESARE. CAMESTRES. FESTINO. BAROCO.
      - Tertiæ figuræ *sunt* 6.: DARAPTI. FELAPTON. DISAMIS. DATISI. BOCARDO. FERISON.
    - *Indirecti*, in quibus minus extremum concluditur de majori. *Tales in prima figura sunt quinque*: BARALIP. CELANTES. DABITIS. FAPESMO. FRISESMO.
  - 3. *Quid hi modi significent?* R. in his vocabulis duo notanda:
    - 1. *Syllabæ*, quæ in unoquoque modo tres sunt, quarum prima majorem propositionem, secunda minorem, & tertia conclusionem denotat.
    - 2. *Vocales*, quæ sunt quatuor:
      - A. Significat Univers. affirm.
      - E. Significat Univers. neg.
      - I. Significat Partic. affirm.
      - O. Significat Partic. neg.

CAP.

CAP. IV.

De principiis Regulativis.

Principia DIRIGENTIA seu REGULATIVA sunt vel

- *primaria*, quæ in prima figura actu, in reliquis vero potestate deprehenduntur, *sunt duo*:
  - DICTUM DE OMNI. Λέγω δὴ τὸ κατὰ παντὸς κατηγορεῖσθαι, ὅταν μηδὲν ᾖ τῶν ὑποκειμένων λαβεῖν, καθ' οὗ θάτερον οὐ λεχθήσεται. *Arist. lib. 1. prior. Anal. cap. 1.* Dici de omni est, quando nihil est sumere subjecti, de quo alterum non dicatur: *Id est*, Dici de omni est, cum quidquid affirmatur universaliter de subjecto, affirmatur de quovis contento sub illo.
  - DICTUM DE NULLO. Τὸ κατὰ μηδενὸς καθόλου λέγεσθαι ὅτι, ὅταν μηδὲν ᾖ τῶν ὑποκειμένων λαβεῖν, καθ' οὗ θάτερον οὐκ ἀναιρεθήσεται. Dici de nullo est, quando nihil est sumere subjecti à quo alterum non removeatur: *Id est*, Dici de nullo est, cum quidquid universaliter negatur de subjecto, negatur de quovis contento sub illo.
- *secundaria*, & sunt REGULÆ SYLLOGISTICÆ, quæ vel
  - *Generales, & Communes omnibus figuris:*
    1. In Syllogismo non sint plures termini quam tres. *Cavendum itaque ne sit ambiguitas in termino.*
    2. Medius terminus non ingrediatur conclusionem.
    3. In altera præmissarum medius terminus debet distribui: *Id est, Universaliter sumi pro omni re, pro qua accipi potest.*
    4. Terminus non distributus in antecedente, non debet distribui in consequente.
    5. Ex puris negativis nihil sequitur.
    6. Ex puris particularibus nihil sequitur.
    7. Conclusio sequitur partem debiliorem: *hoc est, Si una præmissarum est negativa, conclusio etiam sit negativa: Et si una præmissarum est particularis, conclusio quoque sit particularis.*
    8. Non sit plus in conclusione, quam fuit in præmissis.
  - *Speciales*, quæ pertinent vel ad *Figuram*
    - *Primam:*
      1. In prima figura major debet esse universalis.
      2. In prima figura cum minor est negativa nihil sequitur.
    - *Secundam:*
      1. In secunda figura major sit universalis.
      2. In secunda figura ex puris affirmativis nihil sequitur.
    - *Tertiam:*
      1. In tertia figura cum minor est negativa nihil sequitur.
      2. In tertia figura conclusio debet esse particularis.

CAP. V.

De principiis Perficientibus.

Principia PERFICIENTIA sunt,

- REDUCTIO, de qua tria not.
  - 1. *Quid sit?* R. Reductio est, qua ex Syllogismis secundæ & tertiæ figuræ fiunt Syllogismi primæ, ad patefaciendam necessitatem concludendi.
  - 2. *Quotuplex?* R. Duplex:
    - OSTENSIVA, quando conversione, vel conversione & transpositione præmissarum infertur conclusio eadem, aut ejus conversa.
    - PER IMPOSSIBILE, quando ex contradictoria conclusionis, una præmissarum infertur contradictoria alterius præmissæ.

      Quæ vero propositio sit retinenda, monstrant hi Versus:

      Servat majorem, variatque secunda minorem.
      Tertia majorem variat, servatque minorem.
  - 3. *Quomodo perficiatur?* R. Hoc ostendunt certæ in modis 2. & 3. fig. consonantes, quæ sunt vel
    - *Initiales*: B. C. D. F. ostendunt modum secundæ & tertiæ figuræ reducendum esse ad modum primæ figuræ, qui similem habet initialem: *e. g. Cesare ad Celarent.*
    - *Intermediæ & finales*: S. P. M. C. quæ ad antecedentem vocalem referri debent, monent, quo medio Reductio sit perficienda, *juxta versiculos*;

      S. vult simpliciter verti, P. vero per accid.
      M. vult transponi, C. per impossibile duci.
- II. EXPOSITIO THEMATIS, quando medio singulari substituto in locum medii communis, infertur eadem conclusio quæ inferebatur in Syllogismo de medio communi. Locum tantum habet in tertia figura: *e. g.* sit Syllogismus, *Q. homo est justus. O. homo est mortalis. E. Q. Mortalis est justus.* Expositione sic perficitur: *Socrates est justus, Socrates est mortalis. E. Q. Mortalis est justus.*

CAP. VI.

De Inventione Medii.

De INVENTIONE MEDII III. not.

- 1. *Quid sit?* R. INVENTIO MEDII est, qua paratur copia argumentorum ad quodvis problema apte concludendum. *Dicitur etiam Euporia.*
- II. *Unde medium desumatur?* R. vel ex
  - *Antecedentibus.* Antecedentia sunt, de quibus aliquid prædicari potest.
  - *Consequentibus.* Consequentia sunt, quæ prædicari possunt.
  - *Repugnantibus.* Repugnantia sunt, quæ neque cum antecedentibus, neque cum consequentibus conveniunt.
- III. *Regulæ*
  1. Ut quæstio Universalis Affirmativa confirmetur, quærendum est medium, quod sit Antecedens Prædicati, & Consequens Subjecti.
  2. Ut quæstio Partic. Affirm. confirmetur, quærendum est medium, quod sit Antecedens Prædicati, & Subjecti, vel Antecedens Prædicati & Consequens Subjecti.
  3. Ut quæstio Universl. Negat. confirmetur, quærendum est medium, quod sit vel Repugnans Prædicati, & Consequens Subjecti; vel Consequens Prædicati, & Repugnans Subjecti.
  4. Ut quæstio Part. Neg. confirmetur, quærendum est medium, quod sit vel Repugnans Prædicati, & Antecedens Subjecti; vel Repugnans Prædicati, & Consequens Subjecti.

CAP.

CAP. VII.

De Analyſi Syllogiſmorum.

De ANALYSI 2. not.

I. Quid ſit? R. ANALYSIS eſt, quæ docet dicta ſcriptaque omnia poſito ſubjecto & concluſione retexere, cauſaſque & principia inquirere veritatis, ut adpareat, an recte aliquid traditum & concluſum ſit.

II. Regulæ.

1. Subjectum primarium inveſtiga, & conſtitue de illo quæſtionem principalem, quæ eſt concluſio Syllogiſmi primarii.
2. Duas propoſitiones quære, quibus autor principalem quæſtionem adſtruxit, vel deſtruxit, eaſque in terminos reſolve; datis terminis, apte diſpone, & ad legitimam figuram & modum revoca.
3. Ubi termini reduplicativi occurrunt, reduplicatio illa non medio vel minori, ſed majori termino addenda eſt, tam in majori propoſitione, quam in concluſione. *Reduplicatio deſignatur voce* quatenus, *vel in* quantum.
4. Diſcerne Proſyllogiſmos à primario Syllogiſmo, nec confunde illuſtrationes, amplificationes, ſimilitudines cum argumentatione.
5. Quæ deſunt ſubple, quæ vero ſuperſunt amputa.

CAP. VIII.

De Inductione, Exemplo, & Enthymemate.

AFFINIA Syllogiſmi ſunt tradita partim ab

Ariſtotele, lib. 2. poſt. Anal. quæ poſtiſ. ſunt tria:

I. *INDUCTIO.* Ἐπαγωγή ἐστιν ἡ ἀπὸ τῶν καθ' ἕκαστα ἐπὶ τὰ καθόλου ὁδός. 1. *Top. c.* 12. Inductio eſt à ſingularibus ad univerſalia progreſſio: *Id eſt*, Argumentatio, in qua, enumeratis omnibus vel pluribus minus communibus, infertur univerſale diſtributum: ut, *Vinum Rhenanum calefacit, vinum Italicum calefacit, vinum Hiſpanicum calefacit, & nullum diſſimile exemplum reperire lices. E. Omnia vina calefaciunt.*

II. *EXEMPLUM.* Παράδειγμά ἐστιν, ὅταν τῷ μέσῳ τὸ ἄκρον ὑπάρχειν δείχθῃ διὰ τοῦ ὁμοίου τοῦ τρίτου. 2. *Prior. Anal. c.* 24. Exemplum eſt, cum majus extremum oſtenditur ineſſe medio per quoddam ſimile tertio: *vel*, Exemplum eſt ab uno vel quibuſdam ſingularibus ad aliud per aliquem ſimilitudinem progreſſio: ut, *David pœnitens miſericordiam impetravit. E. Et nos impetrabimus, ſi pœnitentiam egerimus.*

III. *ENTHYMEMA*, de quo duo notanda:

1. *Quid ſit?* R. Ἐνθύμημά ἐστι συλλογισμὸς ἀτελὴς ἐξ εἰκότων ἢ σημείων. 2. *prior. Anal. c.* 27. Enthymema eſt Syllogiſmus imperfectus ex veriſimilibus & & ſignis: ut, *Hæc mulier geſtat uterum. E. Hæc mulier pariet.* (Syllogiſmus imperfectus hic dicitur, cui deeſt una præmiſſarum. Veriſimile, eſt propoſitio probabilis: Signum vero eſt, quælibet propoſitio apta ad probandum, ſeu neceſſaria, ſeu probabilis.)
2. *Regula.* Si in antecedente non adparet prædicatum conſequentis, deeſt major propoſitio: Si non adparet ſubjectum conſequentis, deeſt minor.

Aliis Logicis. *Vide cap.* 9.

CAP IX.

De Sorite, Syllogismo Composito, & Dilemmate.

AFFINIA SYLLOGISMORUM ab aliis Logicis tradita, sunt:

I. *SORITES*, de quo duo notanda:

1. *Quid sit?* R. SORITES est coacervatio Syllogismorum, in qua prædicatum primæ propositionis fit subjectum in secunda, secundæ prædicatum fit subjectum in tertia, donec tandem in conclusione primum subjectum cum postremo prædicato conjungatur, & ita concludatur: ut, *O. homo est animal. O. animal est corpus vivens. O. corpus vivens est substantia. E. O. homo est substantia.* (Sorites implicite continet plures Syllogismos primæ figuræ, in quibus posterior propositio fit major, prior vero minor: ut, *Si in allato exemplo duas primas propositiones inverias, habebis dispositionem primæ figuræ.*)

2. *Regulæ consequentiæ:* Quidquid dicitur de prædicato universalis propositionis, dicitur & de subjecto ejusdem.

II. *SYLLOGISMUS COMPOSITUS*, de quo duo not.

1. *Quid sit?* R. SYLLOGISMUS COMPOSITUS, seu Hypotheticus est, quo una præmissarum vel ambæ sunt compositæ.

2. *Quotuplex sit?* R. Triplex:

CONDITIONALIS, de quo duo notanda:

1. *Quid sit?* R. Syllogismus conditionalis seu Hypotheticus proprie dictus est, cujus major propositio est conditionalis: ut, *Si dies est, Sol ortus est: Atqui dies est: E. Sol ortus est.*

2. *Ejus modi*, qui sunt duo:
   1. A positione antecedentis ad positionem consequentis.
   2. A remotione consequentis ad remotionem antecedentis.

DISJUNCTIVUS, de quo duo notanda:

1. *Quid sit?* R. Syllogismus disjunctivus est, cujus major propositio est disjunctiva: ut, *Aut dies est, aut nox est: Sed dies est: E. nox non est.*

2. *Ejus modi*, qui sunt duo:
   1. A positione antecedentis ad remotionem consequentis.
   2. A positione consequentis ad remotionem antecedentis.

COPULATIVUS, qui majorem habet copulativam negantem: ut, *Non & homo est & equus. Sed est homo. E. Non est equus.*

III. *DILEMMA*, est Syllogismus disjunctivus, minoris utramque partem rationibus confirmans, adeoque utrinque petens atque feriens adversarium. Dicitur etiam Syllogismus cornutus: ut, *Aut probus est, aut improbus: Si improbus, cur ejus conversatione uteris? Si probus, cur culpas?*

¶ Tractatus I. Partis Propriæ.

De Enunciatione.

De Demonſtratione in genere.

De DEMONSTRATIONE ſex notanda:

I. Quid ſit? R. Ἀπόδειξις δὲ συλλογισμὸς ἐπιστημονικὸς ἐξ ἀληθῶν, καὶ πρώτων, καὶ ἀμέσων, καὶ γνωριμωτέρων, καὶ προτέρων, καὶ αἰτίων τοῦ συμπεράσματος. *lib. 1. poſter. Anal. cap. 2.* DEMONSTRATIO eſt Syllogiſmus ſcientiam pariens ex veris, & primis, & immediatis, & notioribus, & prioribus, & cauſis concluſionis: ut, *O. rationale eſt riſibile. O. homo eſt rationalis. E. Omnis homo eſt riſibilis.*

II. Partes, quæ ſunt vel

- *Remotæ*, quæ ſunt tres TERMINI, alias dicti tria præcognita;
  - MINOR TERMINUS eſt ſubjectum, de quo affectio demonſtratur.
  - MAJOR TERMINUS eſt affectio vel paſſio propria, quæ demonſtratur de ſubjecto per cauſam.
  - MEDIUS TERMINUS eſt principium vel cauſa, ob quam affectio ineſt ſubjecto, ideo de eo per eam ſcilicet cauſam demonſtratur.
- *Propinquæ*, quæ ſunt
  - CONCLUSIO, quæ conſtat ſubjecto, ejuſque affectione propria demonſtrabili.
  - PRÆMISSÆ, quæ debent eſſe
    1. *Veræ*: Ex falſis enim nihil poteſt demonſtrari; & illud, quod eſt ex iis quæ non ſunt, ſciri nequit, cum non entis nulla ſit ſcientia.
    2. *Neceſſariæ*: Eſt autem neceſſitas propoſitionis nihil aliud quam prædicati cum ſubjecto perpetuus ac inſolubilis nexus. *Ejus tres ſunt gradus, de quibus cap. ſeq.*
    3. *Primæ & immediatæ*; *h. e.* indemonſtrabiles. Propoſitio immediata eſt, inter cujus ſubjectum & prædicatum nullum interpoſitum eſt medium, quod ſit cauſa cur prædicatum inhæreat ſubjecto.
    4. *Priores concluſione*: quia demonſtratio ex cauſis conficitur.
    5. *Notiores concluſione*: & reſpectu noſtri, & natura. Quoad nos priora notiora dicuntur, quæ propinquiora ſenſui ſunt: ut, *ſingularia*. Simpliciter ſive natura priora notiorave dicuntur, quæ à ſenſu longius diſtant; ut, *univerſalia*.
    6. *Cauſæ concluſionis*: Nam ſcire eſt rem per cauſam cognoſcere.

III. Gradus Neceſſitatis. Cap. 2,
IV. Species. Cap. 3.
V. Proprietates. Cap. 4.
VI. Effectus. Cap. 5.

CAP. II.

De gradibus Neceſſitatis.

Gradus Neceſſitatis ſunt tres:

I. Κατὰ παντὸς. DE OMNI. Κατὰ παντὸς μὲν τοῦτο λέγω, ὃ ἂν ᾖ μὲν ἐπί τινος, τινὸς δὲ μὴ μηδὲ ποτὲ μέν, ποτὲ δὲ μή. 1. *Poſter. Analit. cap. 4.* De omni dico, quod non eſt in aliquo quidem, in aliquo vero non; neque aliquando quidem, aliquando vero non: *Id eſt*, Illa propoſitio dicitur κατὰ παντὸς, cujus prædicatum non ſolum omni ſubjecto inest, ſed etiam ſemper: ut, *homo eſt animal.*

II. Καθ' αὑτὸ, PER SE: qui includit de omni, & inſuper requirit eſſentialem nexum. *Hujus quatuor ſunt modi:*

1. Καθ' αὑτὰ ὅσα, ὅσα ὑπάρχει ἐν τῷ τί ἐστι. Per ſe inſunt, quæcunq; inſunt in eo, quod quid eſt: *Id eſt*, quando prædicatum eſt de definitione ſubjecti: ut, *cum prædicatur Genus, vel Differentia de Specie.*

2. Καθ' αὑτά ἐστιν, ὅσα τῶν ἐνυπαρχόντων αὐτοῖς, αὐτὰ ἐν τῷ λόγῳ ἐνυπάρχει, τῷ τί ἐστι δηλοῦντι. Per ſe eſt, quando ita aliquid alteri ineſt, ut id, cui ineſt, accipiatur de ejus definitione: *Id eſt*, Quando ſubjectum eſt de definitione prædicati: ut, *cum prædicatur proprium de ſuo ſubjecto.*

3. Ἔτι καθ' αὐτὸ λόγῳ, ὃ μὴ καθ' ὑποκειμένου λέγῃ ἄλλα τινός. Præterea id per ſe dico, quod non de ſubjecto dicitur alio quodam: *Id eſt*, Quando exiſtentia prædicatur de ſubſtantia: ut, *homo eſt*; *roſa eſt.*

4. Ἔτι δὲ ἄλλον τρόπον, τὸ μὲν δι' αὑτό, ὑπάρχον ἁπλῶς καθ' αὑτό. Ad hæc alio modo, illud quidem propter ſe, quod ineſt cuique per ſe: *Id eſt*, Quando cauſa externa prædicatur de ſuo effectu, aut contra: ut, *jugulatus interiit.*

III. Καθόλου. UNIVERSALE. καθόλου λέγω, ὃ ἂν κατὰ παντός τι ὑπάρχῃ, καὶ καθ' αὑτό, καὶ ᾗ αὐτό. Univerſale dico, quod omni ineſt, per ſe, & quatenus tale: *Id eſt*, Quando prædicatum non ſolum omni ſubjecto, ſemper, & per ſe ineſt, ſed etiam reciproce: ut, *homo eſt rationalis.*

CAP. III.

De Speciebus Demonſtrationis.

Demonſt. eſt duplex:

Τῷ διότι, DEMONSTRATIO PROPTER QUID, quando accidens proprium ſubjecto ineſſe oſtenditur per cauſam proximam: ut, *O. rationale eſt docile. O. homo eſt rationalis. E. O. homo eſt docilis.* Dicitur etiam demonſtratio potiſſima; item à priori.

Τῷ ὅτι, DEMONSTRATIO QUOD, vel QUIA, quæ eſt duplex:

- *Una*, cum ex effectu proximo demonſtratur cauſa: ut, *O. docile eſt rationale. O. homo eſt docilis. E. O. homo eſt rationalis.* Hæc dicitur demonſtratio à poſteriori; item à Signo.
- *Altera*, cum ex cauſa remota demonſtratur effectus: ut, *O. reſpirans eſt Animal. N. Planta eſt animal. E. N. planta reſpirat.*

CAP.

CAP. IV.

De Proprietatibus Demonstrationis.

Proprietates Demonstrationis.

- I. Demonstrationis principia sint propria. *Ergo*
  - 1. Non sint aliena. οὐκ ἄρα ἐστὶν ἐξ ἄλλου γένους μεταβάντα δεῖξαι. 1. *post. Anal. cap.* 7. Non licet in demonstrationibus de genere in aliud genus migrare.
  - 2. Non sint communia. οὐκ ἔστιν ἀποδεῖξαι ἕκαστον ἁπλῶς, ἀλλ' ἢ ἐκ τῶν ἰδίων ἀρχῶν. *ibid.* Non licet demonstrare unumquodq; simpliciter, nisi ex propriis principiis.
- II. Demonstratio non est rerum fortuitarum. Τοῦ δὲ ἀπὸ τύχης οὐκ ἔστιν ἐπιστήμη δι' ἀποδείξεως. 1. *post. Anal. c.* 25.
- III. Demonstratio non est rerum sub sensum cadentium, sed universalium & perpetuarum.
- IV. In demonstratione est finitus processus: id est, *devenire debemus ad principia prima, immediata, & indemonstrabilia, quæ amplius probari non possunt.*
- V. Demonstratio in primo modo primæ figuræ optime formatur. Τῶν σχημάτων ἐπιστημονικὸν μάλιστα τὸ πρῶτόν ἐστι. 1. *post. Anal. c.* 11. Figurarum maxime ad scientiam comparandam adcommodata est prima.
- VI. Demonstratio universalis est nobilior particulari, & affirmativa præstat negativæ, & ostensiva nobilior est ducente ad impossibile.

CAP. V.

De Effectis & Fructibus Demonstrationis.

Effecta & Fructus Demonstrationis sunt

- *Scientia cur sit, quam parit Demonstratio prout est Demonstratio.* Hic duo not. sunt;
  - 1. *Quid sit scientia?* R. Ἐπίστασθαι οἰόμεθα ἕκαστον ἁπλῶς, ὅταν τήν τ' αἰτίαν οἰώμεθα γινώσκειν, δι' ἣν τὸ πρᾶγμά ἐστιν, ὅτι ἐκείνου αἰτία ἐστὶ, καὶ μὴ ἐνδέχεσθαι τοῦτ' ἄλλως ἔχειν. 1. *post. Anal. cap.* 2. Scire putamus unamquamque rem simpliciter, cum putamus causam cognoscere, propter quam res est, ejus rei causam esse, nec posse eam aliter se habere: *Id est,* Scientia est cognitio causæ propter quam res est, & quod aliter res illa se habere nequeat.
  - 2. *Opposita Scientiæ,* quæ sunt
    - 1. *Opinio,* quæ differt à Scientia
      - 1. *Subjecto:* Scientia est rerum necessariarum; Opinio vero contingentium.
      - 2. *Modo:* Scientia est constans; Opinio vero inconstans.
    - 2. *Ignorantia,* quæ est vel
      - Κατὰ ἀπόφασιν, Secundum negationem, quæ est mera scientiæ privatio.
      - Κατὰ διάθεσιν, Secundum pravam dispositionem, quæ est falsa persuasio, qua quis deceptus scire se putat quod ignorat.
- *Scientia seu cognitio quid sit,* quam parit Demonstratio, quatenus converti potest in *Definitionem:* de qua vide Cap. 6.
- *Methodus.* Vide Cap. 8,

CAP. VI.

De Diviſione.

DEFINITIONIS notanda tum

- *Inveſtigatio*, quæ fit per DIVISIONEM, de qua tria not.
  - 1. *Quid ſit?* R. DIVISIO eſt oratio, qua totum in ſuas partes dividitur: ut, *hominis alia pars corpus, alia pars anima.* Totum, quod dividitur, & à quo incipit diviſio, *Diviſum* adpellatur: Partes vero in quas diviſio finitur, *Membra dividentia*, vel *diviſionis* dicuntur.
  - II. *Quotuplex ſit?* R. Duplex:
    - NOMINIS, qua diſtinguitur multiplex ſignificatio termini æquivoci: ut, *nomen canis aliquando ſignificat animal latrans, aliquando ſidus cæleſte.* Dicitur diſtinctio.
    - REI, quæ Triplex:
      - 1. *Totius integralis*, qua totum integrale diſtribuitur in partes integrantes: ut, *hominis alia pars caput, alia brachia, alia venter, &c.* Dicitur diviſio.
      - 2. *Totius eſſentialis*, quæ vel
        - *Realis* ſeu *Phyſica*, qua totum eſſentiale dividitur in materiam & formam.
        - *Rationalis* ſive *Metaphyſica*, qua totum eſſentiale dividitur in genus & differentiam.
      - 3. *Totius Univerſalis*, quæ potiſs. eſt quadruplex:
        1. Generis in ſpecies: ut, *animalium aliud homo, aliud brutum.* Huc pertinet diviſio Speciei in individua, Differentiæ in ſpecies vel individua, Generis in differentias, Differentiæ in differentias.
        2. Accidentis in ſubjecta: ut, *albarum aliud lilium, aliud nix.*
        3. Subjecti in accidentia: ut, *hominum alii probi, alii improbi.*
        4. Accidentis in accidentia: ut, *dulcium aliud album, aliud flavum.*
  - III. *Regula* ſive *Leges.*
    1. Diviſum debet plus continere quam ſingula membra dividentia; ſc. *ſeparatim ſumta.*
    2. Diviſum debet adæquari membris dividentibus ſimul ſumtis: id eſt, *Diviſio non ſit latior vel angu?ior diviſo.*
    3. Omnia membra dividentia debent inter ſeſe pugnare: id eſt, *unum ſub altero non contineatur.*
    4. Diviſio fiat in membra proxima.
    5. Membra dividentia ſint pauca.
- *Doctrina ipſa. Vide cap. 7.*

CAP.

CAP. VII.

De Definitione.

De DEFINITIONE tria notanda:

I. *Quid sit?* R. Ὁρισμός ἐστι λόγος τῷ τί ἐστι. 2. *post. Anal. c.* 19. DEFINITIO est oratio explicans quid res sit: ut, *hæc oratio*, Animal rationale, *respectu hominis*. DEFINITUM est id, quod oratione explicatur: ut, Homo, *respectu hujus orationis*, animal rationale.

II. *Quotuplex sit?* R. vel

- NOMINIS, quæ alicujus vocis significationem exponit: ut, *Eclipsis Lunæ est ejus deliquium seu defectus.* Dicitur alias Definitio quid Nominis.
- REI, de qua notanda,
  - 1. *Quid sit?* R. ὅρος ἐστι λόγος, ὁ τὸ τί ἦν εἶναι σημαίνων. 1. *Top. c.* 5. Definitio est oratio, quæ rei essentiam seu naturam explicat. Dicitur alias Definitio quid Rei.
  - 2. *Quotuplex?* R. est vel
    - *Definitio propriè dicta seu essentialis*, quæ est vel
      - *Physica*, quæ datur per materiam & formam: ut, *homo est quoddam compositum ex corpore & anima.*
      - *Metaphysica sive Logica*, quæ datur per genus & differentiam: ut, *homo est animal rationale.*
    - *Descriptio*, quæ vel
      - *Causalis*, quæ datur per causam externam: ut, *homo est animal creatum ad fruendum aterna beatitudine.* Causæ externæ sunt Efficiens & Finis.
      - *Non causalis*, quæ datur vel
        - Per genus & proprietatem convertibilem cum definito: ut, *homo est animal risibile.*
        - Per genus & plura accidentia, quæ simul collecta cum definito convertuntur: ut, *homo est animal bipes implume.*

III. *Regulæ sive Leges.*

1. Definitum non potest ingredi suam definitionem: *quia definitio debet esse clarior definito.*
2. Definitio debet esse convertibilis cum definito: *id est, non debet magis vel minus late patere.* Definitio non sit latior, vel angustior definito.
3. Definitio nihil contineat superfluum: *id est, nihil præter ea, quæ necessaria sunt ut definitio sit convertibilis cum definito; nisi forte illa non essent satis clara: tunc enim quod illis majoris explicationis gratia addetur non erit superfluum.* Lib. 6. Top. c. 2. Id dicitur superesse, sive redundare in definitione, quo sublato, ea, quæ remanet, oratio satis aperte rem declarat.
4. Sermo definitionis debet esse proprius, perspicuus, & sine ambiguitate significans.

CAP.

CAP. VIII.

De Methodo.

De METHODO duo notanda:

I. *Quid sit?* R. METHODUS est instrumentum Logicum, ad rerum cognitionem facilius adsequendam utile.

II. *Quotuplex sit?* R. Methodus est vel

- *Cum illatione*, seu Methodus proprie sic dicta, quæ est ipsa Demonstratio: Estque vel
  - *Synthetica*, quæ est demonstratio ὅτι.
  - *Analytica*, quæ est demonstratio διότι.
- *Sine illatione*; quæ dicitur *ORDO*, de quo not.
  1. *Quid sit?* R. Ordo est habitus intellectus instrumentalis, quo res in disciplinis pertractandas ante vel post collocamus, ob meliorem illarum cognitionem.
  2. *Quotuplex sit?* Resp. vel
     - *Universalis*, qui totam aliquam disciplinam respicit: Estque vel
       - *Synthetica*, qui progreditur à principiis ad principiata. *Hic locum habet in Scientiis.*
       - *Analytica*, qui à notione finis ad media, per quæ finis adquiritur, progreditur. *Hic locum habet in disciplinis practicis.*
     - *Particularis*, qui tantum partem aliquam disciplinæ respicit.
  3. *Regulæ*
     1. Generalia præcedant, & sequantur particularia.
     2. A facilioribus, quantum fieri potest, ad difficiliora fiat progressus.
     3. Pars nulla desit, supersit, inutiliter repetatur.
     4. Partes disciplinæ non tantum suo loco ponantur, sed etiam idoneis transitionibus connectantur.
     5. Quod alicubi implicite positum, & alio considerandi modo, alibi evolvi potest explicite, & diverso considerandi modo sine Tautologia. *Non enim Battologiam ex nudis verbis æstimare, aut scientias ex literis aut syllabis metiri debemus.*
     6. Nihil ab objecto vel fine disciplinæ sit alienum.

Tractatus II. Partis Propriæ.

De Syllogismo Topico.

CAP. I.

De Syllogismo Topico.

De SYLLOGISMO TOPICO quatuor notanda:

I. *Quid sit* SYLLOGISMUS TOPICUS? R. Συλλογισμὸς διαλεκτικὸς ἐστιν, ὁ ἐξ ἐνδόξων συλλογιζόμενος. 1. *Top.* c. 1. Syllogismus dialecticus seu Topicus est, qui ex probabilibus concludit: *Id est*, Cujus præmissæ sunt probabiles tantum: ut, *Omnis mater diligit filium. Hæc est mater. E. hæc diligit filium.*

II. *Quid sint* PROBABILIA? R. Ἔνδοξά ἐστι, τὰ δοκοῦντα πᾶσιν, ἢ τοῖς πλείοσι, ἢ τοῖς σοφοῖς, καὶ τούτοις, ἢ τοῖς πᾶσιν, ἢ τοῖς πλείοσι, ἢ τοῖς μάλιστα γνωρίμοις, καὶ ἐνδόξοις. Probabilia sunt, quæ videntur omnibus, aut pluribus, aut sapientibus, atque his vel omnibus, vel pluribus, vel spectatissimis: ut, *parentes sunt honorandi.*

III. *Partes Syllogismi Topici*, quæ sunt vel

- *Remotæ*, & sunt tres termini:
  - *Minor terminus*, est Species, de qua probabiliter aliquid enunciatur.
  - *Major Terminus*, sive prædicatum Topicum, est quadruplex:
    - Genus, *sub quo comprehenditur Differentia.*
    - Definitio.
    - Proprium.
    - Accidens.
  - *Medius Terminus*, seu Argumentum, est inventum probabile ad faciendam fidem.
- *Propinquæ*, quæ sunt
  - *Problema*, de quo probabiliter disseritur: ut, *an mundus sit æternus.*
  - *Propositiones*, ex quibus de problemate adhibito argumento probabiliter disseritur.

IV. *Loci*, ex quibus desumitur argumentum. *Vide Cap.* 2.

CAP. II.

De Locis Topicis in genere.

De LOCIS duo notanda:

I. *Quid sint*? R. Locus est sedes argumenti: *vel*, Locus est id, unde ad propositam quæstionem conveniens trahitur argumentum.

II. *Quotuplices*? R. Locus est duplex:

- *Maxima*, quæ est propositio per se nota fidem aliis submINistrans: *vel*, Maxima sive Axioma est propositio generalis per se nota, per quam multa argumenta probantur.
- *Differentia maximæ*, quæ est receptaculum plurium maximarum. Hic Locus est vel
  - *Artificialis*, qui continet argumenta arte quadam ex ipsa quæstione desumta: Estque vel
    - *Internus*, qui continet argumenta ex re ipsa desumta, *cap.* 3.
    - *Conjunctus*, qui continet argumenta desumta ab iis quæ cum re ipsa cohærent, *cap.* 4.
    - *Disjunctus*, qui continet argumenta desumta ab iis quæ à re ipsa sejuncta sunt. *cap.* 6.
  - *Inartificialis*, qui continet argumenta extrinsecus adsumta: ut, *Testimonium*, c. 7.

CAP.

CAP. III.

De Locis Internis.

Loci interni sunt tres: **Locus**

- *I. DEFINITIONIS. Ejus maximæ sunt hæ:*
  1. Quidquid convenit definitioni convenit & definito: &, quidquid non convenit definitioni, non convenit definito.
  2. Cui convenit definitio, eidem convenit definitum: &, cui non convenit definitio, ei nec definitum.
  3. Si definitio definitioni convenit, etiam definitum definito convenit: Et, si non convenit definitio definitioni, nec definitum definito convenit.
- *II. DESCRIPTIONIS.* Hic Locus easdem habet maximas, quas Locus definitionis, mutato saltem nomine *Definitionis* in nomen *Descriptionis*.
- *III. NOTATIONIS,* quando medius Terminus sumitur à Nomine. *Ejus hæc est maxima:* De quocunque dicuntur aut negantur Notationes, de eodem quoque notata dicuntur aut negantur; & contra.

CAP. IV.

De Locis Conjunctis.

Loci conjuncti sunt octo: **LOCUS**

- *I. CONJUGATORUM,* quæ sunt nomina & verba ita affecta inter se, ut alterum ab altero denominative deducatur. *Eorum maxima hæc est:* Cum quo cohæret unum conjugatorum, cohærent & reliqua: &, cum quo non cohæret unum, nec reliqua.
- *II. TOTIUS,* quod est triplex:
  - Integrale. *Ejus hæ sunt maximæ:*
    1. Posito Toto Integrali, ponuntur omnes partes necessariæ.
    2. Sublato toto integrali, aliqua saltem pars tolli potest.
  - Essentiale. *Ejus hæ sunt maximæ:*
    1. Posito toto Essentiali, omnes partes essentiales poni necesse est.
    2. Sublato toto essentiali, omnes partes essentiales tolli necesse est.
  - Universale. *Ejus hæ sunt maximæ.*
    1. Posito toto Universali, vel Genere, ponitur aliqua pars subjecta, vel species, *sed indeterminate.*
    2. Sublato toto universali, tolluntur omnes partes subjectæ.
- *II. PARTIUM,* quæ sunt triplices:
  - Integrales. *Earum maximæ sunt hæ:*
    1. Positis omnibus partibus integrantibus, (*inter se unitis & apte dispositis*) ponitur Totum.
    2. Sublata quacunque parte integrali, tollitur Totum, *ut integrum est.*
  - Essentiales. *Earum maximæ sunt hæ:*
    1. Positis partibus essentialibus, ponitur Totum essentiale.
    2. Sublata una parte essentiali, tollitur Totum.
  - Subjectivæ. *Earum maximæ sunt hæ:*
    1. Posita quacunque parte subjecta, ponitur Totum: *vel,* posita Specie, ponitur Genus.
    2. Sublatis omnibus partibus subjectis, tollitur Totum.
- *IV. CAUSARUM.*
- *V. EFFECTORUM.*
- *VI. ANTECEDENTIUM.*
- *VII. CONSEQUENTIUM.*
- *VIII. ADJUNCTORUM.*

Vide cap. 5.

CAP.

CAP. V.

De Locis Cauſarum, Effectorum. Antecedentium, Conſequentium, & Adjunctorum.

Sequuntur reliqui Loci conjuncti: LOCUS

- CAUSARUM quæ ſunt quatuor:
  - Efficiens à qua aliquid fit. *Ejus Maximæ ſunt hæ:*
    1. Poſita cauſa proxima ſufficienti & non impedita in actu, ponitur effectus, & ſublata cauſa tollitur effectus.
    2. Qualis cauſa talis effectus. *Valet in univocis.*
    3. Quidquid eſt cauſa cauſæ, eſt etiam cauſa cauſati. *Valet ſi cauſa & effectus neceſſario à ſe invicem dependeant.*
    4. Poſita cauſa conſervante res ſalva eſſe poteſt.
    5. Poſita cauſa corrumpente non impedita, ſequitur corruptio.
    6. Cujus generatio per ſe bona, ipſum bonum; cujus mala, ipſum malum.
    7. Cujus corruptio per ſe bona, ipſum malum; cujus mala, ipſum bonum.
  - Materia, ex qua res eſt. *Ejus Maximæ ſunt:*
    1. Poſita materia, fieri poteſt effectus. Supple, *quantum eſt ex parte materiæ.*
    2. Sublata materia, (*neceſſaria*) non poteſt fieri effectus.
    3. Sublata materia permanente, tollitur effectus.
    4. Si materia tranſiens non fuerit, non eſt effectus.
  - Forma, per quam res eſt. *Ejus Maximæ ſunt:*
    1. Poſita cauſa formali, ponitur effectus. Supple, *ſi ſit conjuncta materia.*
    2. Sublata cauſa formali, tollitur effectus.
    3. Cujus forma præſtantior, ipſum præſtantius.
  - Finis, cujus gratia aliquid fit. *Ejus Maximæ ſunt:*
    1. Cujus Finis bonus, ipſum bonum; cujus malus, ipſum malum.
    2. Obtento fine, ceſſant media; *niſi tamen iiſdem mediis conſervandus ſit.*
    3. Poſita intentione finis, eligenda ſint media.
- EFFECTORUM. *Eorum Maximæ ſunt hæ:*
  1. Poſito effectu, neceſſe eſt cauſam eſſe vel fuiſſe.
  2. Quorum effectorum efficientia bona ſunt, ipſa ſunt bona; & quorum mala, ipſa mala.
- ANTECEDENTIUM. Antecedens eſt duplex;
  - *Unum*, ex quo neceſſario ſequitur aliud, ſive ratione adtributionis, ſive ratione temporis. *Ejus hæc eſt Maxima:* Poſito antecedente, neceſſe eſt poni conſequens.
  - *Alterum*, quod neceſſario dandum, ſi aliud dandum. *Ejus hæc eſt Maxima:* Sublato antecedente, neceſſe eſt tolli conſequens.
- CONSEQUENTIUM. Conſequens eſt duplex;
  - *Unum*, quod neceſſario ex alio ſive ratione adtributionis, ſive ratione temporis ſequitur. *Ejus hæc eſt Maxima:* Sublato conſequente, neceſſe eſt ut tollatur antecedens.
  - *Alterum*, quod neceſſario requirit antecedens *Ejus hæc eſt Maxima:* Poſito conſequente, neceſſe eſt poni antecedens.
- ADJUNCTORUM ſeu CIRCUMSTANTIUM, quæ cum re quidem cohærent, ſed tamen neceſſario. *Eorum hæc eſt Maxima:* Qualia ſunt circumſtantia, talem verisimile eſt rem eſſe, quam circumſtant.

CAP. VI.

De Locis Disjunctis.

Loci DISJUNCTI sunt quinque : LOCUS

1. SIMILIUM, quæ analogiam quamdam inter se habent. *Eorum Maxima hæc est* : Similium eadem est ratio. *Vel*, de similibus idem esto judicium.

II. COMPARATORUM. Comparatio est duplex :

- *Rei*, qua duæ res inter se in exsuperantia conferuntur. *Ejus Maximæ nonnullæ sunt* :
  1. Quod sua natura tale est, magis tale est quam quod per participationem.
  2. Quod propter se expetitur, præstantius est eo quod propter aliud.
  3. Quod simpliciter omnibus bonum est, melius est quam quod alicui tantum.
- *Probabilitatis*, qua duo in probabilitate inter se conferuntur : *Eaque*
  - PARIUM, quæ parem probabilitatem habent. *Eorum Maxima hæc est* : Si data propositio vera est aut falsa, ea etiam quæ æque probabilis, vera erit aut falsa.
  - MAJORUM, quæ majorem probabilitatem habent. *A Majori ad Minus argumentamur tantum negative, juxta hanc Maximam* : Si id non inest quod magis videtur inesse, neque id inerit quod minus videtur inesse.
  - MINORUM, quæ minorem probabilitatem habent. *A Minori ad Majus argumentamur affirmative tantum, juxta hanc Maximam* : Si id inest quod minus videtur inesse, etiam inerit quod magis videtur inesse.

III. DISSIMILIUM, quæ nullam inter se analogiam habent. *Eorum Maxima hæc est* : Dissimilibus dissimilia conveniunt.

IV. OPPOSITORUM. *Eorum Maximæ generales sunt* :
1. De quo affirmatur unum oppositorum, de eo negatur alterum.
2. Quot modis sumitur unum oppositorum, tot modis etiam alterum.
3. Oppositorum, in quantum sunt opposita, opposita est ratio.
4. Opposita juxta se posita magis elucescunt.

V. REPUGNANTIUM. *Eorum Maxima hæc est* : Cui convenit unum ex repugnantibus, non convenit alterum, vel reliqua.

CAP. VII.

De Loco Authoritatis.

Testimonium est vel

DIVINUM. *Ejus hæ sunt Maximæ* :
1. Dato testimonio divino res certa est.
2. Testimonium divinum præponendum est humano.
3. In articulis fidei & affirmative & negative concluditur authoritate divina.

HUMANUM. *Ejus hæ sunt Maximæ* :
1. Probato artifici in arte est credendum, *nisi vel manifesta ratio, vel experientia, vel alius artifex æque peritus contrarium asseratur.*
2. Plurimorum testimonium præfertur testimonio paucorum.
3. Ex humana authoritate negative argumentari non licet.

Tract.

Tractatus III. Partis Communis.

De Syllogiſmo Sophiſtico.

CAP. I.

De Syllogiſmo Sophiſtico in genere.

De SYLLOGISMO SOPHISTICO V. not.

I. *Quid ſit?* R. Ἐριστικὸς δέ ἐστι συλλογισμὸς, ὁ ἐκ φαινομένων ἐνδόξων, μὴ ὄντων δέ. Καὶ, ὁ ἐξ ἐνδόξων, ἢ φαινομένων ἐνδόξων φαινόμενος. 1 *Top. c.* 1. Litigioſus eſt Syllogiſmus, ex iis quæ videntur probabilia, non ſunt autem: vel, qui ex probabilibus, aut ex iis quæ videntur probabilia, eſt adparens: *Id eſt*, Syllogiſmus litigioſus ſive Sophiſticus eſt, qui habet præmiſſas tantum adparenter probabiles, vel conſequentiam adparenter tantum probabilem, vel utrumque. *Ad ſophisma revocatur autem ψευδογράφημα.* Syllogiſmus pſeudographus eſt, qui fit ex propriis diſciplinæ ſumtionibus, non veris: *id eſt*, qui conſtat principiis alicujus ſcientiæ male intellectis.

II. *Quotuplex ſit?* R. Triplex; peccat enim vel
- Materia tantum: ut, *Quidquid non caret oculis, habet oculos. Lapis non caret oculis. E. Lapis habet oculos.*
- Forma tantum: ut, *O. mater diligit filium. O. pater diligit filium. E. O. pater eſt mater.*
- Utraque: *id eſt*, materia & forma ſimul: ut, *Quidquid non perdidiſti, habes. Sed aurum habes. E. Aurum non perdidiſti.*

III. *Quot ſint Metæ ſeu Fines Sophiſtarum?* R. Quatuor:

1. ἔλεγχος REDARGUTIO. Meta redargutionis eſt prænegati conceſſio, vel præconceſſi negatio in eadem diſputatione: ut, *ſi reſpondens negaverit dormientem videre, & poſtea cogatur concedere, quia dormiens habet viſum.*

2. ψεῦδος FALSUM. Meta falſi eſt conceſſio manifeſte falſi, vel negatio manifeſte veri: ut, *ſi cogatur reſpondens admittere, hominem habere alas, quia eas non amiſit.*

3. παράδοξον SOLOECISMUS. Meta Solœciſmi eſt incongrua locutio: ut, *ſi reſpondens cogatur admittere hanc locutionem, O. mulier eſt ſenſitivus, propter hoc argumentum: O. homo eſt ſenſitivus. O. mulier eſt homo. E. O. mulier eſt ſenſitivus.*

4. ἀδολεσχία NUGATIO. Meta Nugationis eſt ejuſdem vocis inutilis repetitio: ut, *ſi quis cogatur ſic loqui, Aliquis naſus eſt naſus ſimus; ubi inutiliter naſus repetitur, propter hoc argumentum: O. ſimus eſt naſus ſimus. Aliquis naſus eſt ſimus. E. Aliquis naſus eſt naſus ſimus.*

IV. *Elenchi Sophiſtici ſeu Fallaciæ. Vide cap.* 2.

V. *Ratio ſolvendi Elenchos Sophiſticos. Vid. cap.* 4.

CAP.

CAP. II.

De Fallaciis.

FALLACIÆ vel ſunt

παρὰ τ λέξιν. In dictione Earum ſunt ſex:

1. ὁμωνυμία FALLACIA ÆQUIVOCATIONIS; quando vox æquivoca æquivoce ſumitur: ut, *Omnis canis latrat. Sidus cœleſte eſt canis. Ergo Sidus cœleſte latrat.*

2. ἀμφιβολία FALLACIA AMPHIBOLIÆ; quando oratio in vario ſenſu accipitur: ut, *Qui aras litus, ſcindit terram. Qui operam perdit, aras litus. E. Qui operam perdit, ſcindit terram.*

3. σύνθεσις FALLACIA COMPOSITIONIS; quando conjunctim accipiuntur, quæ diviſim erant accipienda.

4. διαίρεσις FALLACIA DIVISIONIS; quando diviſim accipiuntur, quæ conjunctim erant accipienda: ut, *duo & tria ſunt paria & imparia. Duo & tria faciunt quinque. E. Quinque ſunt paria & imparia.*

5. προσῳδία FALLACIA ACCENTUS; quando diverſitas eſt in compoſitione vocis, ſpiritu, litera, quantitate, geſtu orationis, tono, &c. ut, *ſi ſumatur quies, pro qui es; ara, pro hara; equus, pro æquus.*

6. σχῆμα λέξεως FALLACIA FIGURÆ DICTIONIS; quando aliquid alicui propter ſimilitudinem dictionum tribuitur, quod tribuendum non erat: ut, *ſons eſt generis maſculini. Ergo & frons.* Huc referuntur etiam fallaciæ ex confuſione diverſorum prædicamentorum.

ἔξω τ λέξεως. Extra dictionem. Earum ſunt ſeptem:

1. παρὰ τὸ συμβεβηκὸς FALLACIA ACCIDENTIS; quando alicui per ſe tribuitur id, quod ei per accidens tantum competit; ut, *ſi vinum malum voces per ſe, quæ homines reddit inſanos.*

2. παρὰ τὸ πῇ ἢ ἁπλῶς λεγόμενον FALLACIA A DICTO SECUNDUM QUID AD DICTUM SIMPLICITER; quando id quod ſaltem ſecundum quid verum eſt, accipitur ſimpliciter: ut, *imago eſt homo pictus. E. eſt homo.*

3. παρὰ τὸν τ ἔλεγχον ἄγνοιαν FALLACIA IGNORATIONIS ELENCHI; quando pro veris contradictoriis habentur, quæ tamen non ſunt: ut, *cœlum tegis omnia. E. ſeipſum tegis.*

4. παρὰ τὸ ἐν ἀρχῇ λαμβάνειν FALLACIA PETITIONIS PRINCIPII; quando probatur idem per idem, vel per aliud obſcurius aut æque obſcurum: ut, *cras erit æquinoctium, quia nox dici æquabitur.*

5. παρὰ τὸ ἑπόμενον FALLACIA CONSEQUENTIS; quando converti exiſtimamus ea, quæ converti non poſſunt: ut, *Omnis homo eſt animal. E. Omne animal eſt homo.*

6. παρὰ τὸ μὴ αἴτιον ὡς αἴτιον FALLACIA SECUNDUM NON CAUSAM UT CAUSAM; quando falſitas concluſionis, proveniens ex una præmiſſa falſa, adtribuitur alteri præmiſſæ veræ, quæ cauſa non eſt: ut, *exterminandus eſt uſus pecuniæ, quia homines avari pecunia abutuntur.*

7. παρὰ τὸ τὰ πλείω ἐρωτήματα ἓν ποιεῖν FALLACIA SECUNDUM PLURES INTERROGATIONES; quando ad plures interrogationes petitur reſponſio una, tanquam ſi eſſet una interrogatio: ut, *ſi pecus Sophiſta, homo & lapis ſuntne animal.*

CAP.

CAP. III.

De Solutione Fallaciarum.

Ratio solvendi Elenchos Sophisticos est, vel

- ***Generalis.*** Quintupliciter responderi potest:
  1. Per **INFICIATIONEM**; cum vel ambas præmissas, vel alterutram rejicimus, earum probationem (*si opus est*) petentes.
  2. Per **DISTINCTIONEM**; cum alterutram præmissarum, vel ambas ambiguas esse ostendimus.
  3. Per **INSTANTIAM**; quando universali propositioni singularem contrariam opponimus.
  4. Per **CONCESSIONEM**; quando totum argumentum concedimus, tanquam id quod nobis non obest.
  5. Per **INVERSIONEM**; quando argumentum contra nos adlatum in adversarium retorquemus.
- ***Specialis.*** Hic considerandæ sunt,
  - Fallaciæ in dictione.
    1. *Elenchus Æquivocationis* & *Amphiboliæ* solvuntur per distinctionem, ostendendo ambiguitatem.
    2. *Elenchus Compositionis* & *Divisionis* solvuntur, separando sensum divisum à composito, & ostendendo uter verus sit vel non.
    3. *Elenchus Accentus* solvitur distinctione, ostendendo accentus vel scripturæ diversitatem.
    4. *Elenchus figuræ dictionis* solvitur, ostendendo diversitatem inter ea, quibus eadem accidere videbantur.
  - Fallaciæ extra dictionem.
    1. *Elenchus Accidentis* solvitur, distinguendo inter id quod alicui per se, & quod per accidens convenit.
    2. *Elenchus à dicto secundum quid ad dictum simpliciter* solvitur, distinguendo id quod est simpliciter, ab eo quod est secundum quid, sive ex parte verum.
    3. *Ignorat. Elenchi* solvitur, ostendendo defectum veræ oppositionis secundam regulas illius.
    4. *Petitio Principii* solvitur, ostendendo vanitatem seu nullitatem probationis.
    5. *Elenchus Consequentis* solvitur, negando consequentiam, & addendo rationem, cur propositio converti non possit.
    6. *Elenchus secundum non causam ut causam* solvitur, negando causam falsam, & adducendo causam veram.
    7. *Elenchus plurium interrogationum* solvitur, non respondendo una responsione ad plures interrogationes, sed distincte ad singulas.

NOTA.

Ne usitata Peripateticorum methodus interrumperetur, ex Dialectica Philippi Du Trieu duos Tractatus, quorum 1. *de Terminorum Varietate*, 2. *de Suppositione, sub finem adjicere placuit.*

De TERMINO SIMPLICI II. mot.

I. *Quid sit?* R. TERMINUS est, in quem resolvitur propositio; ut, prædicatum, & de quo id prædicatur. Subjectum & Prædicatum vocantur Termini, quia sunt extrema propositionis. Hinc Copula non est Terminus, quia non est extremum, sed inter extrema ponitur.

II. *Quotuplex sit?* R. Terminus est

1. vel
- SYNCATEGOREMATICUS, & est vox quæ per se nihil significat, aliis tamen juncta illis certum significandi modum tribuit: ut, *omnis, nullus, utinam, &c.*
- CATEGOREMATICUS, & est vox quæ per se aliquid significat, nec ullum includit syncategorema: ut, *homo.*
- MIXTUS, qui categorema & syncategorema includit: ut, *nemo*; continet enim significationem harum duarum vocum, *nullus homo.*

2. vel
- SIMPLEX, qui sic dicitur Tripliciter:
  - VOCE TANTUM, & est unica dictio pluribus æquivalens: ut, *nemo* æquivalet his duabus, *nullus homo*;
  - SIGNIFICATIONE TANTUM, qui componitur quidem ex pluribus dictionibus, sed quæ significatione uni æquivalent: ut, *corpus animatum, &c.* Hic Terminus absolute à Dialecticis vocatur Simplex.
  - VOCE & SIGNIFICATIONE SIMUL, qui est una dictio simplicis significationis: ut, *homo.*
- COMPLEXUS, qui sic dicitur Tripliciter:
  - VOCE TANTUM, & idem est quod simplex significatione tantum: ut, *corpus animatum.*
  - SIGNIFICATIONE TANTUM, & idem est quod simplex voce tantum: ut, *nemo.*
  - VOCE & SIGNIFICATIONE SIMUL, qui componitur ex pluribus dictionibus habentibus etiam compositam significationem: ut, *homo albus.*

3. vel
- ABSTRACTUS, qui significat solam formam, non autem subjectum: ut, *albedo*; tantum enim significat albedinem quæ est forma, non autem rem affectam albedine, quæ est subjectum. FORMA hic est omne illud quod alteri aliquam determinationem seu appellationem tribuit: ut, *albedo* respectu lactis est forma. SUBJECTUM hic est omne illud quod ab altero aliquam denominationem seu appellationem suscipit: ut, *lac* respectu albedinis, quia ab illa suscipit denominationem *albi.*
- CONCRETUS, qui formam & subjectum significet. Estque vel
  - DENOMINANS INTRINSECE, qui tribuitur ei, in quo est forma per ipsum significata: ut, *album.*
  - DENOMINANS EXTRINSECE, qui tribuitur ei, in quo non est forma per ipsum significata: ut, *videns*, vel *visum esse.* Talia sunt omnia verba & participia passiva significantia actiones animæ: Item pleraque verba & participia activa significantia alias actiones: ut, *illuminans, &c.*

4. Vide *pag. seq.*

De

Terminus generaliter acceptus est

4. vel
- CONNOTATIVUS, qui significat formam quasi adjacentem: ut, *album*, &c. Significare formam quasi adjacentem est significare adjective. Itaque sola adjectiva sunt connotativa; vel quæ significat per modum adjectivorum: ut, *dominus*, *servus*, &c. Terminus connotativus duplex habet significatum: *MATERIALE*, quod est subjectum formæ nomine connotativo expressæ; hoc significatur in recto: Et *FORMALE*, quod est forma nomine connotativo expressa: hoc significatur in obliquo, id est, *in explicatione termini significantis ponitur in casu obliquo.*
- ABSOLUTUS, qui non significat Formam quasi adjacentem, id est, non adjective: ut, *homo*.

5. vel
- DENOMINATIVUS, qui idem est quod connotativus. DENOMINATIVUM est triplex:
  - VOCE TANTUM; quod cum aliquo abstracto convenit initio dictionis, sed ab eo differt formali significatione: ut, *somnolentus*, respectu hujus abstracti *somnus*.
  - SIGNIFICATIONE TANTUM; quod cum aliquo abstracto convenit tantum significatione non voce: ut, *probus*, respectu hujus nominis *virtus*.
  - VOCE ET SIGNIFICATIONE SIMUL; quod cum aliquo abstracto convenit significatione, & initio dictionis, sed finali terminatione distinguitur: ut, *albus*, respectu hujus abstracti *albedo*.
- DENOMINANS, & est abstractum respondens termino denominativo, seu connotativo: ut, *album* est denominativum, *albedo* denominans. Denominativo & denominanti respondet Denominatum, quod est subjectum formæ, de quo vox denominativa accidentaliter dicitur: ut, *corvus* est denominatum *nigri*.

6. vel
- UNIVOCUS, qui pluribus tribuitur in eadem significatione: ut, *homo* comparatione *Joannis & Petri*. Terminum aliquem pluribus tribui in eadem significatione inde cognosci potest, si ei respondeat in mente idem conceptus, id est, si ejus significatum eodem semper modo concipiatur; quod fit, quando eadem explicatio semper illi potest accommodari.
- ÆQUIVOCUS, qui pluribus tribuitur in diversa significatione. Estque vel
  - PURE ÆQUIVOCUS, qui plura æque primo significat: ut, *canis*, respectu canis domestici & cœlestis.
  - ANALOGUS, qui plura non æque primo significat, sed unum primario, alterum secundario: ut, *homo*, respectu hominis veri & picti.

7. Termini ad se invicem comparati possunt quatuor modis:
1. Ut repugnantes. TERMINI REPUGNANTES sunt, qui de se invicem universaliter negari possunt: ut, *homo & brutum*.
2. Ut convertibiles. TERMINI CONVERTIBILES sunt, qui universaliter de se invicem affirmari possunt: ut, *homo & risibile*.
3. Ut magis & minus communes. TERMINI ILLI HABENT SE UT MAGIS ET MINUS COMMUNES, quorum unum potest de altero universaliter affirmari, sed non contra: ut, *animal* est terminus magis communis quam *homo*.
4. Ut excedentes & excessi. TERMINI ILLI HABENT SE UT EXCEDENTES ET EXCESSI, quorum neuter de altero potest universaliter affirmari vel negari, sed tantum particulariter: ut, *homo & albus*.

De SUPPOSITIONE IV. acc.

I. Quid ſit Suppoſitio? R. SUPPOSITIO eſt uſurpatio vocis in oratione poſitæ pro aliquo: ut hic, *Omnis homo eſt animal*, vox illa *homo* uſurpatur pro Joanne, Petro, & reliquis hominibus. Suppoſitio aliter vocari ſolet *acceptio vocis*.

II. Unde dicta ſit ſuppoſitio? R. Ex eo, quod vox in oratione plerumque ſupponatur, id eſt, ſubſtituatur in locum alterius, nempe rei per ipſam ſignificatæ: Cum enim ut ait Ariſtoteles, res ipſas expromere aut in diſputationem aut colloquium adducere non poſſumus, vocibus loco rerum utimur, & in harum locum illa ſubrogamus; ſicut ad numerandum calculis æneis pro nummis aureis uti mercatores ſolent. Interdum tamen vox accipitur pro ſeipſa, quo caſu non ſubſtituitur in locum alterius. Dicitur tamen etiam tunc ſupponi, extenſa verbi iſtius ſignificatione ad quamcunque vocis acceptionem.

III. Quotuplex ſit? R. Triplex eſt generatim ſuppoſitio:

- MATERIALIS, quæ eſt acceptio vocis pro ſeipſa: ut cum dico, *Homo eſt dictio diſyllaba*, vox *homo* accipitur pro ſeipſa, id eſt, pro ipſamet voce, non autem pro ſignificato. Dicitur etiam, *technica*, & indicatur duabus notis: Una eſt articulus Græcus τό, id eſt, *illud*; ut, τὸ *animal*. qſ. dicas illa vox *animal*. Altera eſt particula *li*; ut, *li animal*, quæ particula æquivalet articulo Græco.
- SIMPLEX, quæ eſt acceptio vocis pro ſuo immediato ſignificato tantum; id eſt, pro natura communi vel conceptu communi. Ita ſumi dicitur Subjectum hujus enunciationis, *homo eſt univerſale*; non enim ſignificatur quod Joannes vel Petrus vel quiſpiam alius homo ſingularis ſit univerſale, hoc enim falſum eſt, ſed quod homo in communi ſit univerſale.
- PERSONALIS, de qua not.
  - 1. *Quid ſit?* R. SUPPOSITIO PERSONALIS eſt acceptio vocis pro mediato ſignificato, id eſt, pro inferioribus vel denominatis. Sic accipitur ſubjectum hujus propoſitionis, *Omnis homo eſt animal*, accipitur enim pro Joanne, Petro, &c. Item ſubjectum hujus, *Omne album eſt ſubſtantia*, accipitur enim pro pariete, nive, &c.
  - 2. *Regula.* Omnis vox cui præponitur vel præponi poteſt, manente eodem ſenſu, aliquod ſignum, accipitur perſonaliter.
  - 3. *Species ſuppoſitionis perſonalis*, quæ paſſim abſolute vocantur Species ſuppoſitionis. *Vide pag. ſeq.*

IV. Regula. Vid. pag. ſeq.

De

Suppositio personalis dividitur in

- Universalem, de qua tria not.
  - 1. *Quid sit?* R. SUPPOSITIO UNIVERSALIS, est acceptio vocis pro inferioribus vel denominatis copulative enumerandis: *Id est*, per conjunctionem copulativam copulative sumtam, hoc est, connectentem integras enunciationes. Ita sumitur Subjectum hujus propositionis, *Omnis homo est animal*; sic enim explicatur, *Joannes est animal, & Petrus est animal, &c.* ubi conjunctio copulativa, *&*, connectit integras enunciationes.
  - 2. *Quotuplex?* R. Suppositio universalis est
    - 1. vel
      - *UNIVERSALIS ABSOLUTA*, ubi nulla intelligitur exceptio.
      - *UNIVERSALIS ACCOMMODA*, ubi aliqua intelligitur exceptio: ut hic, *Calum tegit omnia*, sc. præter se.
    - 1. vel
      - *UNIVERSALIS PRO GENERIBUS SINGULORUM*, per quam vox accipitur pro omnibus generibus seu speciebus, non autem pro omnibus individuis. Hoc modo sumitur Subjectum illius propositionis, *Omne animal fuit in arca Noe.*
      - *UNIVERSALIS PRO SINGULIS GENERUM*, per quam vox sumitur pro omnibus suis individuis.
  - 3. *Regulæ.*
    1. Subjectum enunciationis universalis affirmativæ sumitur universaliter.
    2. Utrumque extremum enunciationis universalis negativæ, & prædicatum particularis negativæ sumitur universaliter.
- Copulatam, de qua not.
  - 1. *Quid sit?* R. SUPPOSITIO COPULATA est acceptio vocis pro inferioribus vel denominatis copulatim enumerandis: *Id est*, per conjunctionem copulativam copulatim sumtam, hoc est, non connectentem integras enunciationes, sed terminos simplices. Ita sumitur Subjectum hujus propositionis, *Omnia Elementa sunt quatuor.*
  - 2. *Regula.* Subjectum propositionis, cujus prædicatum est vox numerum significans, sumitur copulatim.
- Determinatam, de qua not:
  - 1. *Quid sit?* R. SUPPOSITIO DETERMINATA est acceptio vocis pro inferioribus vel denominatis disjunctive enumerandis: *Id est*, per conjunctionem disjunctivam disjunctive sumtam, hoc est, connectentem integras enunciationes.
  - 2. *Regula.* Utrumque extremum propositionis particularis aut indefinitæ affirmativæ, subjectum negativæ, sumitur determinate.
- Confusam, de qua not:
  - 1. *Quid sit?* R. SUPPOSITIO CONFUSA est acceptio vocis pro inferioribus vel denominatis disjunctim enumerandis: *Id est*, per conjunctionem disjunctivam disjunctim sumtam, hoc est, connectentem simplices terminos, non vero integras enunciationes.
  - 2. *Regula.* Prædicatum propositionis universalis affirmativæ sumitur confuse.

IV. Regulæ.

1. In argumentatione non licet mutare genus acceptionis: *id est*, non licet unam & eamdem vocem semel accipere materialiter, & semel simpliciter vel personaliter, &c.
2. Non licet procedere à non distributo ad distributum: *id est*, non licet aliquem terminum, qui in antecedente non sumitur universaliter, ponere in consequente universaliter sumtum.

PRÆCEPTA

ETHICÆ,

SIVE

PHILOSOPHIÆ MORALIS

Ex Aristotele, aliisque probatis Autoribus collecta, & adjuvandæ memoriæ causa TABULIS Synopticis inclusa.

à M. JOANNE STIERIO.

Editio Quarta.

LONDINI:
Ex Officina *Rogeri Danielis.* MDCLII.

Perilluſtribus & Generoſiſsimis Comitibus et Dominis,

Dn. Chriſtiano Gunthero, *juniori,*

Dn. Antonio Gunthero,

Dn. Ludovico Gunthero, *juniori,*

Fratribus Germanis,

Perilluſtris et Generoſiſsimi Comitis ac Domini,

Dn. Chriſtiani Guntheri, Filiis, Sacri Romani Imperii Quatuorviris, Comitibus in *Schwartzburg* & *Hohenſtem*, Dominis in *Arnſtadt*, *Sondershauſen*, *Leutenberg*, *Lohra* & *Klettenberg*, &c. *DD.* ſuis clementibus,

Has Tabulas Ethicas

ſubmiſſe ac devote

offert & conſecrat

M. Joannes Stier.

Proœmium.

De Natura & Conſtitutione Ethicæ.

De Natura & Conſtitutione ETHICÆ V. not.

1. *Nomen:* circa quod duo obſerv.
   - 1. Ἐτυμολογία. Ethica dicitur ἀπὸ τῦ ἔθες, à conſuetudine, ſeu adſuefactione; propterea quod conſuetudine, id eſt, crebro uſu & aſſiduo exercitio mores induamus & confirmemus: *vel*, dicitur ἀπὸ τῶν ἠθῶν, à moribus; propterea quod circa mores ad honeſtatem informandos & efformandos tota occupata.
   - 2. Ὁμωνυμία. Vocabulum ETHICÆ ſumitur dupliciter:
     - *Generaliter*, pro tota Philoſophia practica, cujus ambitu Ethica ſpecialiter ſic dicta, & Politica, & Oeconomica comprehenduntur.
     - *Specialiter*, pro prima Philoſophiæ practicæ parte, quæ generalia de Virtute & Summo Bono præcepta explicat. In qua ſignificatione hoc loco accipitur. Dicitur etiam Philoſophia moralis, item civilis, & doctrina de moribus.

2. *Quid ſit? R.* Ethica eſt prudentia hominem ita virtutibus informans, ut ſummo fruatur bono. *Prætorius in proœm. Theatr. Eth. vel*, Ethica eſt practicæ Philoſophiæ pars abſoluta de ſummo hominis civilis bono adſequendo. *Donaldſonus l. 1. Synopſ. Philoſ. Mor. c. 1.*

3. *Subjectum*, ſive *Objectum*, quod eſt homo, quatenus civiliter beandus, *h. e. quatenus homo bono privatus eſt, & eidem recipiendo aptus.* Idoneus auditor hujus diſciplinæ non poteſt eſſe quivis, cujus ætas aliarum diſciplinarum capax eſt, ſed ille demum, qui præterea etiam recte natus & educatus eſt; ut non tantum aliquod diſcrimen honeſtorum & turpium jam norit, ſed & adſuefactus nonnihil ſit ad animi affectus refrænandos. *Horneus l. 1. civilis doctr. de moribus, cap. 2. ſect. 8.*

4. *Finis*, qui eſt vel
   - *Primarius*, & eſt vel
     - *Internus*, eſt hominem bonis moribus ſeu virtutibus informare, vel inſtruere intellectum, quomodo is appetitum poſſit ac debeat regere.
     - *Externus*, eſt ſumma hac in vita felicitas, ſive Summum Bonum.
   - *Secundarius* ſeu *Uſus.* Ethica prodeſt
     1. Homini, quoad ſeipſum, ut homo ſeipſum cognoſcat.
     2. Homini, quoad alios, ut cum iis vivat juſte, amice, honeſte, liberaliter, &c.
     3. Aliis ſcientiis & facultatibus. *Ubi deſinit Ethicus, ibi incipit ICtus.*

5. *Diviſio.* Partes Ethicæ ſunt duæ:
   1. Εὐδαιμονολογία, quæ agit de fine, nempe de Beatitudine ſeu Summo Bono. *Vide pag. 2.*
   2. Ἀρεταλογία, quæ agit de virtutibus, ſeu mediis ad Summum Bonum ducentibus. *Vide pag 4.*

CAP.

Pars I. Philosophiæ Moralis.

De Summo Bono.

CAP. I.

De appellationibus & proprietatibus Summi Boni.

1. *An sit?* R. Esse ex omnibus bonis, quæ in hac vita obtingere nobis possunt, unum aliquod summum necesse est: Cum enim non tantum omnis actio cum ratione suscepta propter certum finem sit, sed etiam finium illorum unus propter alterum, oportet, ut in uno tandem omnia studia & actiones nostræ desinant, quod sit finis omnium, id est, ad quod referantur omnia cætera, ipsum autem alio nusquam; nisi in infinitum abeatur, frustraque nobis natura indidisset boni appetitum, nihil enim esset, in quo ille acquiesceret. *Horneus lib. 1. cap. 3. sect. 8.*

De SUMMO BONO VII. hanc

II. *Appellationes*: quæ sunt vel
- *Græcæ*: dicitur
  1. εὐδαιμονία, à bono dæmone.
  2. εὐζωΐα, beata vita.
  3. εὐτυχία, bona fortuna, qua commode quis carere nequit.
  4. μακαρισμὸς, ab adjuncta lætitia.
  5. εὐπραξία, proba actio.
  6. τὸ ἀγαθὸν, bonum.
- *Latinæ*: Dicitur felicitas, beatitudo, summum bonum, finis hominis, beata vita scil. civilis.

III. *Proprietates*. Summum bonum est
1. οἰκεῖον ἀγαθὸν, Bonum proprium & domesticum. 1 *Ethic.* 3. quod particeps hujus boni non ab aliis petere cogatur, sed sibi habeat, eoque pro lubitu utatur.
2. δυναφαίρετον, difficulter mobile. 1 *Ethic.* 3. Natura videlicet bonum est & constans, quod bonum virum firmiter consistere facit.
3. κοινωνικὸν, sui communicativum. 1 *Ethic.* 1. Quo enim latius extenditur bonum & communicatur, eo melius est.
4. αὐταρκὲς, se ipso contentum. 1 *Ethic.* 5. Non enim quæritur aliud extra se bonum.
5. δι' αὑτὸ ἀγαπητὸν, propter se expetibile. 1 *Ethic.* 13. Alterius enim causa si quæratur, non erit summum.
6. πρακτὸν, agibile. 1 *Ethic.* 4. Quia hominis studio & labore comparatur.
7. Non dormientis ac otiosi.
8. μὴ βίαιον, non violentum. 1 *Ethic.* 3. Per violentiam hic intelligimus vim & fraudes, à quibus sit alieniſſimum.

IV. *Quid sit?* vide cap. II.

V. *Causa efficiens.* } vide cap. III.
VI. *Subjectum.* }

VII. *Accidentia*, quæ ad exsistentiam & ornatum S. B. faciunt. vide cap. IV.

CAP.

CAP. II.

Quid sit Summum Bonum.

Quid sit Summum Bonum explicatur tum

- Ἀποφατικῶς. SUMMUM BONUM consistit
  - 1. Neque *in voluptate, scil. corporis*, quia
    - 1. Summum Bonum est homini proprium : Voluptas non est homini propria, sed & brutis competit.
    - 2. Voluptas est violentia, tum ratione originis, tum ratione operationis.
    - 3. Voluptas non est constans & perpetua.
  - 2. Neque *in honore*, quia
    - 1. Honor non est in ejus potestate cui defertur, sed illius qui eum alteri defert : Felicitas vero in nostra potestate esse debet.
    - 2. Summum bonum expetitur propter se : Honor autem non expetitur propter se, sed propter virtutem, & ejusdem testimonium.
  - 2. Neque *in divitiis*, quia
    - 1. Divitiæ non per se expetuntur, sed ejus, quem in vita præstent, usus gratia.
    - 2. Felicitas est bonum stabile & firmum : Divitiæ vero facile eripiuntur aut auferuntur.
  - 4 Neque *in idearum contemplatione*, quia
    - 1. Quærimus bonum practicum, non contemplativum.
    - 2. Etiam mali speculari valent ideas, quod de S. Bono affirmare non possumus.
  - 5. Neq; *in virtutis habitu*, quia
    - 1. Bonum est perfectissimum, cui nihil addi potest : Sed habitui virtuoso aliquid addi potest, scil. operatio.
    - 2. Habitus virtutis etiam inesse potest otioso & dormienti : quibus tamen non competit felicitas.
- Καταφατικῶς. SUMMUM BONUM positum est in actione secundum virtutem optimam & perfectam in vita perfecta. ἡ εὐδαιμονία ἐστιν ἐνέργεια ψυχῆς λογικῆς κατ' ἀρετὴν ἀρίστην καὶ τελειοτάτην, ἐν βίῳ τελείῳ. Summum Bonum est operatio sive actio animæ rationalis secundum virtutem optimam & perfectissimam, in vita perfecta. 1. *Ethic. Nicom.* 7.

CAP. III.

De Causa efficiente, & Subjecto Summi Boni.

Seq. Summi Boni

- *Causa efficiens*, quæ vel
  - *Remota*, est Deus Opt. Max. à quo omnia bona. *Si quod enim aliud Deorum munus est inter homines, multo magis Summum Bonum erit* θεόδοτον *&* θεόπεμπτον.
  - *Proxima*, est adsuefactio & disciplina : hoc pacto enim virtus paratur. *Hinc Summum Bonum* μαθητὸν καὶ ἐθιστὸν *recte vocatur.*
- *Subjectum*, de quo quatuor not.
  - 1. Beatitudo non est bestiarum, sed hominum, qui secundum virtutem perfecte agunt.
  - 2. Felicitas moralis non est mortuorum, sed viventium. Unde homo hac in vita potest esse beatus.
  - 3. Animal irrationale & actu & potentia expers est hujus beatitudinis : infans vero actu tantum.
  - 4. Miseria & beatitudo practica in eodem subjecto nequeunt simul consistere.

CAP.

CAP. IV.

De Accidentibus Summi Boni.

Accidentia S.B. sunt
- *Primaria*, quæ vel
  - *Animi*: ut bona conscientia, quæ consistit in tranquillitate animi & lætitia cordis.
  - *Corporis*: ut Sanitas. *Oportet ut & corpus valeat, & alimentum & cætera suppetant, inquit Aristot.* 10. *Ethic.* 8.
- *Secundaria*, quæ in externis bonis consistunt: ut, *bona fama, honor, amici, divitiæ.* (Virtutis actio, in qua consistit Summum Bonum, non excludit illa quæ instrumenta quasi sunt & materia talium actionum: Nam actio illa perfici nequit sine aliquibus saltem fortunæ bonis, & impeditur sæpe ab adversantibus. *Aliud* itaque est Summum bonum non posse esse sine bonis fortunæ; *Aliud* Summum bonum esse bona fortunæ. *Herneus lib.* 1. *cap.* 8. *sect.* 5.)

Pars II. Philosophiæ Moralis.

De Virtute.

CAP. I.

De Virtute in communi.

De VIRTUTE in communi 3. not.
1. *Nomen*, cujus not.
   1. Ἐτυμολογία. Virtus non à vi seu violentia, sed à viro nomen habet: *Cic. l.* 1. *Tusc. quæst.* Græcis dicitur ἀρετὴ vel ἀπὸ τοῦ αἴρειν, à tollendo, *quia homines ad summa & maxima elevat & extollit*; vel ab ἀρέσκω placeo, qs. ἀρετὸς; vel ab ἐράω amo, qs. ἐρετὴ; vel ab αἱρέομαι eligo, qs. αἱρετὴ; vel ἀπὸ τοῦ Ἄρεως, à Marte, id est, bello, *quia in bello virtutis vis præcipue elucet.*
   2. Ὁμωνυμία. Vocabulum *virtutis* varie sumitur:
      1. *Generatim* significat vim, efficaciam, qualitatem, nobilitatem, & operationem cujusque rei: ut, *virtute fœniculi acuuntur oculi.*
      2. *Speciatim* ad hominis animum refertur, in quo habitus bonos & laudabiles denotat, & ejus partis quæ ratione præedita, & illius quæ per se rationis expers, illi tamen morem gerere potest.
      3. Καθ' ἐξοχὴν fortitudinem, quæ viro maxime digna, significat.
      4. *Poetis* significat per metonymiam bonam famam, potentiam, res secundas, & alia, quæ virtutem sequuntur, bonorum genera.
      5. *Moris est*, ut virtutem Catonis, aut Scipionis, pro ipso Catone & Scipione dicamus, quod in aliis etiam locum habet. *Heiderus parte* 2. *Phil. Mor. p.* 146.
2. *Quid sit?* R. VIRTUS est habitus animi, quo vir bonus efficitur ad munus suum bene ac laudabiliter obeundum. *Donald. l.* 2. *c.* 1. *vel*, Virtus est habitus animi laudabilis conveniens ad certam rationem. *Heiderus l. d. p.* 148.
3. *Quotuplex sit?* R. Virtus est vel
   - MORALIS ἠθικὴ, quæ appetitum perficit. *Vid. cap.* 2 *& seq.*
   - INTELLECTUALIS διανοητικὴ, quæ intellectum perficit. *Vide infra cap.* 10. *Virtutes morales & intellectuales si inter se comparantur, morales maxime virtutes dicuntur, intellectuales autem secundum quid tantum.*

CAP.

CAP. II.

De Virtute Morali in communi.

De VIRTUTE MORALI in communi quinque notanda:

I. *Quid sit?* R. Ἀρετή ἐστιν ἕξις προαιρετική, ἐν μεσότητι οὖσα τῇ πρὸς ἡμᾶς, ὡρισμένη λόγῳ, καὶ ὡς ἂν ὁ φρόνιμος ὁρίσειε. VIRTUS est habitus electivus, in mediocritate consistens ea quæ ad nos est, definita ratione, & ut definierit ipse prudens. 2. *Ethic. Nicom.* 6.

II. *Causæ*; quæ sunt

- *Efficiens*; estque vel
  - *Remota* seu *Universalis*, scil. Deus Ter Opt. Max. qui omnis boni fons est atque origo.
  - *Propinqua* sive *Particularis*, scil. crebræ hominum actiones, quæ ut virtuosæ dici mereantur, certa quædam postulant προσκείμενα, & requisita ceu principia, *de quibus cap. III.*
- *Materia*; estque vel
  - *In qua* sive *Subjectum*, & est vel
    - *Quod*, scil. ipse homo virtutis capax.
    - *Quo*, scil. anima rationalis, & quidem voluntas non appetitus sensitivus.
  - *Circa quam* seu *Objectum*, quod vel
    - *Internum* & *propinquum*, scil. affectus, sive animi motus quos virtus non evellit; sed moderatur. *Vide cap. IV.*
    - *Externum* & *remotum*, scil. voluptates & dolores, quos affectus plerumque comitari solent.
- *Forma*; hæc secundum analogiam & improprie est Mediocritas, quæ duplex;
  - *Rei*. Medium rei est, quod ab utroque extremorum secundum proportionem Arithmeticam æquali distat gradu ac intervallo: ut, *novenarius respectu senarii & duodenarii est medius, & æqualiter distat ab utrisque tribus unitatibus.*
  - *Personæ*. Medium personæ est, quod secundum proportionem Geometricam uni extremorum vicinius, ab altero vero remotius est; vel, quod medium est ratione circumstantiarum loci, temporis, personæ, &c. ut, *Ea portio cibi quæ Socrati pro ipsius temperamento sufficit, respectu illius dicitur medium, respectu tamen alterius vel deficit, vel excedit.* Hæc Mediocritas hic intelligitur.
- *Finis*; estque duplex;
  - ὗ *Cujus*, scil. honestas: hujus enim gratia virtutes suscipiuntur.
  - ᾧ *Cui*, scil. beatitudo civilis, seu Summum Bonum, quod principium & causa est bonorum.

III. *Oppositum*; estque VITIUM MORALE. Vitium est habitus eligendi mala, seu sectandi ea in vita, quæ à modo & mediocritate aberrant, sive id excessu fiat, sive defectu. *Horneus lib 3. Ethic. cap. 3. sect 4.* Vitium est habitus cum præelectione conjunctus, in nimium vel parum declinans. *Piccolom. gr. 9. c. 90.*

IV. *Divisio.* *Vide cap.* V.

V. *Cognata & Affinia*, sive fructus & comites virtutum indivisibiles. *Vide cap.* XVIII *& seqq.*

CAP.

CAP. III.

De principiis actionum humanarum.

Principia actionum humanarum sunt potissime quatuor:

I. *SPONTANEUM*, τὸ ἑκούσιόν ἐστιν, οὗ ἀρχὴ ἐν αὐτῷ εἰδότι τὰ καθέκαστα ἐν οἷς ἡ πρᾶξις: Spontaneum est, cujus principium est in ipso agente, sciente singula in quibus est ipse actus. 3. *Ethic. Nicom.* 1.

INVITUM, quod est vel

- *Violentum* quod est vel
  - *Absolute violentum.* Τὸ βίαιόν ἐστιν, οὗ ἡ ἀρχὴ ἔξωθεν τοιαύτη οὖσα ἐν ᾗ μηδὲν συμβάλλεται ὁ πράττων ἢ ὁ πάσχων. Violentum est, cujus principium est extra agentem, adeo ut is qui agit plane nihil adjumenti ad illam actionem conferat. 3. *Ethic.* 1.
  - *Secundum quid violentum*, quod dicitur mixtum, vel actio mixta sive media, quod partim per vim extrinsecus, partim intrinsecus per voluntatem fieri videatur; Ut quando illud quod alias nunquam susciperetur, nunc tamen suscipitur vel ad bonum aliquod insigne consequendum, vel ad majus malum evitandum. *Jac. Mart. disput. Eth.* 5.
- *Per ignorantiam*, quæ est duplex:
  - *Ignorantia juris*, seu *universalium*; cum illa ignoramus quæ jure scire tenemur. Exempli gratia, quando latet quid eligendum, quid honestum, quid justum, &c. *Hæc ignorantia crassa & adfectata, nec invitam actionem facit, nec veniam meretur.*
  - *Ignorantia facti*, seu *singularium*; cum ignorantur circumstantiæ quædam singulares, quæ ante actionem prævideri aut præcaveri non potuerunt. *Hæc ignorantia si caret dolo, & subsequentem habet pœnitentiam ob admissum peccatum, facit actionem invitam & veniam meretur.*

II. *ELECTIO.* Ἡ προαίρεσίς ἐστιν ὄρεξις βουλευτικὴ τῶν ἐφ' ἡμῖν. Electio est præmeditata appetitio eorum quæ in nostra sunt potestate, & per nos fieri possunt. 3. *Ethic. Nicom.* 12.

III. *CONSULTATIO.* Ἡ βούλευσίς ἐστι τῆς ψυχῆς λογισμὸς περὶ τῶν πρακτῶν. Consultatio est ratiocinatio de mediis, per quæ ad finem in agendo pervenitur. 3. *Ethic. Nicom.* 3. Sub deliberationem ergo cadunt quæ fieri à nobis possunt, non autem aliena, uti nec necessaria neque fortuita.

IV. *VOLUNTAS.* Ἡ βουλησίς ἐστι τοῦ ἀγαθοῦ ἢ φαινομένου ἀγαθοῦ μετὰ λόγου ὄρεξις. Voluntas est boni, vel veri, vel adparentis, cum ratione appetitio. 3. *Eth. Nic.* 4. Vocabulum voluntatis hic non pro ipsa potentia volendi, aut actu voluntatis primo, sed pro secundo accipitur.

CAP.

CAP. IV.

De Affectibus.

De AFFECTIBUS tria notanda:

- *I. Quid sint? R.* Affectus est motus appetitus sensitivi ex apprehensione boni vel mali, cum aliqua mutatione non naturali corporis. *Conimbr. disp. Eth 6. q. 3. a. 1. vel*, Passio animæ nihil aliud est, quam motus appetitivæ virtutis in persecutione boni, vel in fuga mali. *Tom. 2. Eth. lect. 3.*
- *II. Subjectum.* Affectus omnes pertinent ad animam sentientem; nec tamen ad facultatem, sive potentiam ejus apprehensivam, sed appetitivam.
- *III. Divisio.* Affectus pertinent vel ad
  - *Appetitum concupiscibilem*: ut,
    - *Amor*, qui est motio appetitus qua rem aliquam prosequimur quatenus utilis & delectabilis est.
    - *Odium*, quod est motio appetitus, qua rem aliquam fugimus & repellimus, quatenus inutilis & injucunda est.
    - *Concupiscentia*, quæ est appetitio ejus quod delectat, hoc est, *quod delectationem sensibus creat.*
    - *Gaudium*, quod est appetitio qua bonum amplectimur, fovemus, tenemus.
    - *Dolor & Tristitia*, quæ oriuntur quando appetitus conjungitur cum malo, idque percipit.
  - *Appetitum irascibilem*: ut,
    - *Spes*, quæ est appetitio boni futuri cum difficultate conjuncti, sed quod consequi tamen possumus.
    - *Timor*, qui est dolor & perturbatio orta ex imaginatione futuri mali, aut ejus quod ledere nos potest.
    - *Audacia*, quæ est motus qui promptos facit ad aggrediendum quod speramus, *id est ad superandum periculum quod imminet, sive quod ab adeptione boni alicujus nos prohibet.*
    - *Ira*, quæ est appetitio, cum dolore conjuncta vindictæ sive ultionis, propter eam quæ adparet parvipensionem, vel in se, vel in suorum quempiam, convenientem.

CAP. V.

De Divisione Virtutis Moralis.

VIRTUS alia est

- *Perfecta*, quæ versatur vel circa
  - *Corpus hominis*, ut, FORTITUDO, *cap. 5.* TEMPERANTIA, *cap. 7.*
  - *Bona vel mala externa*, utpote vel circa
    - *Pecuniam*, ut, LIBERALITAS, *cap. 8.* MAGNIFICENTIA, *cap. 9.*
    - *Honores*, ut, MAGNANIMITAS, *cap. 10.* MODESTIA, *cap. 11.*
    - *Iram*, ut, MANSUETUDO, *cap. 12.*
  - *Conversationem*, ut tres virtutes homiliticæ COMITAS, VERITAS, URBANITAS, *cap. 13.*
  - *Contractus*, ut, JUSTITIA, *cap. 14, 15.*
- *Imperfecta*, quæ est dispositio ad virtutem perfectam; ut sunt SEMIVIRTUTES, *c. 16.*
- *Perfectissima*, ut, VIRTUS HEROICA, quæ est virtutum moralium eminentia, *cap. 17.*

CAP.

CAP. VI.

De Fortitudine.

De FORTITUDINE quinque notanda:

I. *Nomen*, cujus observ.
- 1. Ἐτυμολογία. Fortitudo nomen habet à ferendo. *Græcè dicitur* ἀνδρεία ἀπὸ τοῦ ἀνδρὸς à viro, *non quod in solos viros cadat, sed quod maxime digna sit sexu virili, in eoque frequentior.*
- 2. Ὁμωνυμία. Vocabulum *Fortitudinis* sumitur
  1. Pro qualibet virtute, quatenus animo firmitatem aliquam ad agendum tribuit.
  2. Pro corporis & virium naturalium vigore.
  3. Pro quovis contemtu periculorum, & sic audaciæ quoq; competit.
  4. Proprie pro ea virtute quæ circa fiduciam & metum versatur, *id est, confidendi, & quæ intrepido animo esse docet.*

II. *Quid sit?* R. Ἀνδρεία ἐστὶ μεσότης περὶ φόβους καὶ θάῤῥη. FORTITUDO est mediocritas circa metum & fiduciam. 3. *Ethic. Nicom.* 7. Fortitudo est virtus mediocritatem servans in iis quæ metum aut fiduciam in periculis honestatis causa adeundis, vel perferendis adferre possunt. *Donald. lib. 3. cap. 1.*

III. *Objectum*, estque vel
- *Internum*, quod est timor & fiducia, magis tamen timor.
- *Externũ*, quod vel
  - *Generale*, hoc sunt formidabilia, & ea quæ fiduciam in periculis adferre homini possunt. *Neque tamen circa omnia formidabilia vir fortis versatur, sed in iis intrepide se gerit, quæ ita terribilia sunt, & metum incutiunt, ut constantiam hominis non superent. Inter hæc est præcipuum vitæ periculum, sive mors ipsa.*
  - *Speciale*, hoc est mors bellica. *Vir fortis mortem adit & fugit: Fugit, quatenus non adpetit; Adit, quatenus non detrectat mori, sed ita ut morte sua de multis præclare mereatur.*

IV. *Actus*, estq; duplex:
1. *Sustinere.* Fortitudo timorem reprimit difficultatem sustinendo.
2. *Adgredi.* Fortitudo audaciam moderatur adgrediendo. *Principalior tamen est actus sustinendi quam adgrediendi.*

V. *Extrema*, quæ sunt
1. *In excessu*, AUDACIA θρασύτης, quæ est nimia fiducia in periculis subeundis ex arrogantia quadam & sine ratione.
2. *In defectu*, TIMIDITAS δειλία, quæ ultra modum metuendo progreditur, fidendo modum deserit.

VI. *Quotuplex?* R. Fortitudo est vel
- *Vera*, seu *virtuosa*, quando aliquis ex habitu virtutis virum se præstat.
- *Adparens*, cujus quinque sunt species:
  1. *Civilis*, quæ maxime Fortitudini veræ similis videtur, & conspicitur in civibus, qui maxima subeunt pericula ut honores consequantur, aut etiam infamiam pœnasve fugiant.
  2. *Militaris* seu *experimentalis*, quando aliquos experientia rei militaris efficit animosos.
  3. *Iracunda*, quando quis ira, dolore, aut alio aliquo animi affectu concitatus, temere adit pericula.
  4. *Fiduciaria*, seu *in spe collocata*, quando spes certæ victoriæ audaces efficit milites.
  5. *Inscia* & *stolida*, quæ est eorum qui ideo aliquid audent, quod periculi magnitudinem sæpe ignorant.

CAP.

CAP. VII.

De Temperantia.

De TEMPERANTIA quinque notanda:

I. Nomen, cujus obſerv.
- 1. Ἐυμετρία. Temperantia nomen habet à temperando, cum voluptates refrænet, moderetur, & temperet. Græcis dicitur σωφροσύνη, quaſi σῴζουσα τὴν φρόνησιν, *conſervans mentem*; aut quaſi σῴα φρόνησις, *ſalva prudentia*.
- 2. Ὁμωνυμία. Vocabulum *Temperantia* accipitur
  - 1. *Improprie*, quatenus videlicet tribuitur brutis, *v. gr. apibus, aquilæ*, &c.
  - 2. *Generaliter*, pro omnium actionum humanarum moderatione. *Quo ſenſu omnes fere virtutes ſub ſe complectitur.*
  - 3. *Specialiter*, pro illa virtutis moralis ſpecie, quæ circa voluptates moderandas eſt occupata.

II. *Quid ſit?* R. Σωφροσύνη ἐστὶ μεσότης περὶ ἡδονὰς καὶ λύπας. TEMPERANTIA eſt mediocritas circa voluptates & dolores. 3 *Ethic. Nicom.* 10. Temperantia eſt virtus mediocritatem ſervans in adpetendis & fugiendis corporis voluptatibus, quæ guſtu & tactu percipiuntur. *Donald. lib.* 3. *Ethic. c.* 2.

III. *Objectum* quod eſt vel
- *Primarium*, ſeu *per ſe*; ut ſunt voluptates corporis, quæ afficiunt guſtum & tactum, & percipiuntur ex cibo, potu, & venere.
- *Secundarium*, ſeu *per accidens*; ut ſunt dolores, quatenus ex nimio deſiderio voluptatum, vel illarum privatione oriuntur.

IV. *Extrema* quæ ſunt
- 1. *In exceſſu*, INTEMPERANTIA ἀκολασία, hæc eſt vitium quo citra dejectum quævis voluptates in guſtu aut tactu poſitæ, nulla habita honeſtatis ratione, immoderate expetuntur.
- 2. *In defectu*, STUPIDITAS ἀναισθησία, hæc eſt vitium in adſpernandis omnibus etiam neceſſariis & honeſtis voluptatibus.

V. *Species*, ſuntque

1. Frugalitas, de qua not.
   - 1. *Quid ſit?* R. Frugalitas eſt temperantia in ſumendo nutrimento. *In cibo & potu proportio Geometrica eſt obſervanda, homines enim plurimum variant.*
   - 2. Quotuplex? R. Frugalitas eſt vel
     - *Abſtinentia*, de qua not.
       - 1. *Quid ſit?* R. Abſtinentia eſt frugalitas in moderato cibi uſu.
       - 2. *Extrema*;
         - 1. In exceſſu *voracitas*.
         - 2. In defectu *nimia abſtinentia à cibo.*
     - *Sobrietas*, de qua not.
       - 1. *Quid ſit?* R. Sobrietas eſt frugalitas in moderato potus uſu.
       - 2. *Extrema*;
         - 1. In exceſſu *ebrietas*, ſive *ebrioſitas*.
         - 2. In defectu *nimia abſtinentia à potu.*

2. Caſtitas:
   - 1. *Quid ſit?* R. Caſtitas eſt temperantia in moderato Veneris uſu.
   - 2. *Extrema*:
     - 1. In exceſſu *ſalacitas*, ſive *libido.*
     - 2. In defectu, *nimia & contra naturæ ordinem abſtinentia à Venere.*

CAP. VIII.

De Liberalitate.

De LIBERALITATE quatuor notanda:

I. Quid sit? R. Ἐλευθεριότης περὶ τὰ χρήματα. LIBERALITAS est mediocritas circa pecunias, 4. *Ethic. Nicom.* 1. Liberalitas est virtus mediocritatem servans in pecuniis modicis dandis accipiendisque, *Donald. l. 3, c. 3.*

II. Objectum, & sunt τὰ χρήματα, pecuniæ, divitiæ seu opes. *Per τὰ χρήματα intelliguntur cuncta illa quorum æstimationem nummus metitur.*

III. Actiones. Liberalitas consistit tum in

- *Dando*, ubi not. tum
  - *Modus*, hic not.
    1. *Personarum*
       - *Dantis.* Liberalis dat libenter, sine molestia & exprobratione.
       - *Accipientis.* Non omnibus est benefaciendum, sed tantum indigentibus, dignis, probis, bene meritis, &c.
    2. *Quantitas.* Pro facultatibus dantis, & pro dignitate ac necessitate accipientis beneficia distribuantur.
    3. *Qualitas.* Beneficia accipienti prosint, noceant nemini.
    4. *Tempus.* Tum detur beneficia, cum res exigit: absit itaque omnis procrastinatio.
    5. *Locus.* Honoris gratia collata beneficia fiant palam: egestatis sublevandæ causa privatim.
  - *Finis*, qui debet esse sola honestas. Non enim liberales sunt, qui gratia vel ostentationis, vel majoris lucri & remunerationis dant atque erogant.
- *Accipiendo*: Liberalis cavebit ne aliunde accipiat, quam unde debet, utque honestis rationibus facultates suas augeat.

IV. Extrema sunt

1. *In excessu*, PRODIGALITAS, de qua not.
   - *Quid sit?* R. Prodigalitas ἀσωτία est vitium, modum in nimium dando, & parum aut inhoneste accipiendo violans.
   - *Quotuplex?* R. Prodigalitas est vel
     - *Simplex*, quæ in res quasvis temere facultates profundit, sine ulla spe recipiendi.
     - *Mixta*, quæ cum aliis vitiis est conjuncta: *seu*, quæ ab aliis per injuriam aufert, quod aliis immoderate tribuit.
2. *In defectu*, AVARITIA, de qua not.
   - *Quid sit?* R. Avaritia πλεονεξία est vitium, in nimium accipiendo, retinendoque modum violans.
   - *Genera avarorum*, ea sunt tria:
     1. *Eorum* qui dando solum deficiunt, interim tamen injuste non accipiunt.
     2. *Eorum* qui injuste accipiunt, & per fas & nefas opes congerunt.
     3. *Eorum* qui in dando deficiunt, & in accipiendo modum excedunt.

CAP.

CAP. IX.

De Magnificentia.

De MAGNIFICENTIA quinque notanda:

I. Nomen sumitur
1. Pro titulo dignitatis, quo ex Romanorum more salutare consuevimus eos qui magistratus publici, aut nobilitatis dignitate majori allos antecellunt.
2. Pro eo quod authoritatem conciliat: ut, *magnificus incessus, magnifica facies.*
3. Pro virtute, quæ decorum servat in magnis sumtibus faciendis.

II. Quid sit? R. ἡ μεγαλοπρέπεια ἐστι ἀρετὴν ἐν μεγάλοις πρᾶγμα, MAGNIFICENTIA est sumtus in rebus magnis & amplis decorus. 4. *Ethic. Nicom.* 2. Magnificentia est virtus in magnis sumtibus erogandis mediocritatem servans. *Donald. l. 3 c. 4.*

III. Objectum, suntque sumtus magni in quibus erogandis decorum spectatur. Hic tria notanda:

1. *Persona.* Magnificentiam qui vult exercere non debet esse pauper vel plebeius; sed sit dives, & in aliquo dignitatis & honoris gradu constituius.
2. *Sumtus*, de quibus not.
   1. Magnorum sumtuum alii aliis sunt majores, alii minores; prout ergo divitiæ uniuscujusque ferunt, expensæ sunt faciendæ.
   2. Qui impendit ea quæ sibi furto, rapinis, fraude, aliisque mediis illicitis adquisivit, magnificus dicendus non est.
   3. Sumtus fiant non gloriæ causa sed honestatis, cum voluptate, sine parsimonia.
3. *Opera* in quæ sumtus fiunt, suntq; vel
   - *Sacra*, quæ ad divinum cultum pertinent: ut, *templa, altaria*, &c.
   - *Profana*, quæ vel
     - *Publica*, quæ ad publicum civitatis usum & ornamentum pertinent: ut, *theatra, mœnia, pontes*, &c.
     - *Privata*, quæ ipsum magnificum & suos spectant: ut, *ædes, horti, vestes*, &c.

IV. Discrimen Magnificentiæ & Liberalitatis:
1. Magnificentia versatur circa sumtus magnos, Liberalitas vero circa medicos est occupata.
2. Omnis magnificus est liberalis, non autem omnis liberalis est magnificus.
3. Liberalitatis actiones sunt dare & accipere, magnificentiæ autem sumtus facere.
4. Nemo potest dici liberalis erga se & suos, sed tantum erga alios, potest autem aliquis etiam in se & suos esse magnificus.

V. Extrema, suntque
2. *In excessu*, LUXUS ἀπροκαλία καὶ βαναυσία, quæ est inepta & inutilis magnorum sumtuum in res viles & non necessarias profusio, ostentationis solum gratia, facta.
1. *In defectu*, SORDES μικροπρέπεια, quæ est indecora & intempestiva in magnis & splendidis operibus efficiendis parsimonia.

CAP. X.

De Magnanimitate.

De MAGNANIMITATE quinque notanda:

I. *Nomen* sumitur:
1. Pro fortitudine; *quia in periculis summis magnus requiritur animus.*
2. Pro ornamento quodam virtutum omnium; *quo sensu per omnes virtutes eam deducit Arist. 4. Eth. 3. & quomodo in singulis se gerat, ostendit.*
3. Pro virtute appetitum in magnis honoribus expetendis regente.

II. *Quid sit?* R. MAGNANIMITAS μεγαλοψυχία est virtus in magnis & debitis honoribus expetendis vel contemnendis mediocritatem servans. *Donald. l. 3. c. 5.*

III. *Objectum*, estque:
Generale, hoc sunt τὰ μεγάλα res magnæ, uti ipsa Etymologia innuit.
Speciale, hoc sunt honores magni, *quia honor omnium externorum bonorum maximum.* Honor est præmium virtutis, tributum à congruente ejus judice viro bono, ut ejus virtus refulgeat, cæterique ejus exemplo ad virtutem excitentur: *Piccolom. grad. 8. cap. 24.*

IV. *Officium Magnanimi*, quod est vel:
Primarium, estque magnos & meritos honores convenienter & modo decenti expetere, vel contemnere.
Secundarium, estque circa divitias & potentiam, necnon circa fortunam, tam prosperam quam adversam, ita moderate versari, ut nimirum in rebus secundis animum non efferat, nec in adversis despondeat, sed omnem fortunam decenter & moderate ferat.

V. *Extrema*, quæ sunt:
1. *In excessu*, SUPERBIA ὑπερηφανία, estque vitium per quod majoribus honoribus quam digni sumus, nos dignos judicamus. *Omnis superbus est stultus & injustus.*
2. *In defectu*, PUSILLANIMITAS μικροψυχία, estque vitium per quod iis honoribus nos indignos judicamus, qui tamen jure nobis debentur. *Qui hoc vitio laborant in se ipsos & in ipsam virtutem quodammodo sunt injusti, spolianates se honoribus qui propter virtutem iis debentur: Seipsos quoque reddunt suspectos, quod sceleris alicujus sibi conscii honores dignos averseniur.*

CAP. XI.

De Modestia.

De MODESTIA quinque notanda:

I. *Nomen* sumitur:
1. *Generaliter*, pro quavis animi moderatione, verecundia & pudore in loquendo, stando, incedendo, gaudendo.
2. *Specialiter*, pro virtute circa honores mediocres occupata.

II. *Quid sit?* R. MODESTIA est virtus servans mediocritatem in parvis honoribus eo quo decet modo expetendis. *Prætor. in Theat. Eth. p. 2. sect. 11.*

III. *Objectum* sunt honores modici & parvi. *Differt igitur Modestia à Magnanimitate sicut Liberalitas à Magnificentia: Magnanimitas versatur circa magnos, Modestia circa parvos honores.*

IV. *Officium modesti* est:
1. Adpetere debitos & justos, *h.e. legitimis mediis adquisitos* honores.
2. Abstinere à nimiis & nobis dignioribus honoribus. *Hinc fuga honorum nec per se laudabilis est, nec culpabilis, sed dum à medio recedit.*

V. *Extrema* sunt:
1. *In excessu*, AMBITIO φιλοτιμία, & est vitium quo honores mediocres nimium & præter rationem expetimus.
2. *In defectu*, HONORUM CONTEMTUS ἀφιλοτιμία, & est vitium quo honores etiam nobis debitos præter rationem adspernamur.

CAP.

CAP. XII.

De Manſuetudine.

De MANSUETUDINE quinque not.

I. *Nomen* ſumitur
1. Generaliter, pro eo quod quacunque ratione eſt manſuetum, vel cicur factum.
2. Pro lenitudine, quæ alias in defectu peccat.
3. Proprie pro virtute quæ inter lenitudinem & iracundiam medium tenet. *Dicitur etiam placabilitas, clementia, lenitas, &c.*

II. *Quid ſit?* R. πρᾳότης δὲ μεσότης περὶ ὀργάς, MANSUETUDO eſt mediocritas circa iras. 4. *Ethic. Nicom.* 5. Manſuetudo eſt virtus quæ mediocritatem ſervat circa iram in vindicando & puniendo. *Golius l.* 4. *Ethic. c.* 5.

III. *Objectum* eſt vel
Internum, ſc. ira, ſeu iraſcendi appetitus.
Externum, ſc. omnia ea quæ iram in animo hominis excitare poſſunt, ut ſunt, *injuria, damna, contemtus, &c.*

IV. *Officium manſueti* eſt iram moderari. Habenda itaque eſt ratio
1. *Cauſarum.* Iraſcendum eſt non propter leves, ſed ſolum propter graves & juſtas cauſas, pertinentes ad vindicationem & defenſionem honoris & cultus divini, patriæ, libertatis, legum, conjugum, liberorum, famæ, exiſtimationis, & ſimilium.
2. *Perſonarum.* Iraſcendum non imprudenter peccantibus, non mente captis, non ſuperioribus, non bene de nobis meritis, non veniam precantibus; ſed improbis & malis.
3. *Modi*, qui conſiſtit in ira frænanda, ne vel honeſtatis terminos excedat, vel rationibus non cedat, vel primo impetu quidquam fiat, vel ira delicto major ſit.
4. *Temporis.* Hic duo not.
1. *Quando?* R. Cavendum eſt ne nimis tarde in gravioribus, nec nimis cito in levioribus delictis: ne in ſeriis conſultationibus, aut tempore gaudii iraſcamur.
2. *Quamdiu?* R. Ira non eſt diu alenda, alias in odium aut furorem vertitur.

V. *Extrema* ſunt
1. *In exceſſu*, IRACUNDIA, cujus not.
1. *Quid ſit?* R. Iracundia ὀργιλότης eſt vitium quo præter modum abſque juſtis cauſis iræ indulgemus.
2. *Species* ſunt
1. *Excandeſcentia* ἀκροχολία, qua ſubito & aperte ob levem cauſam iraſcimur, ſubitoque placamur.
2. *Amarulentia* πικρότης, qua tarde iraſcimur, ſed iracundiam ſemel conceptam tamdiu retinemus, donec vel vindictam fuerimus conſecuti, vel diuturnitate eam concoxerimus.
3. *Crudelitas* βαρυθυμία, & eſt iracundia pertinax & aperta, quæ abſque vindicta placari non poteſt.
2. *In defectu*, LENITUDO ἀοργησία, vitium per quod ne juſtis quidem de cauſis ira commovemur. *Qui hoc vitio laborant, videntur ſtolidi & fatui, ſunt ſervili & abjecto animo, & ad res præclaras gerendas minus apti.*

CAP. XIII.

De Virtutibus Homiliticis.

VIRTUTES HOMILITICÆ sunt tres:

I. COMITAS, de qua not.
- 1. *Quid sit?* R. COMITAS (*alias dicta humanitas, affabilitas, &c.*) est virtus in conversatione quotidiana mediocritatem servans, ne quis juste offendatur. *Prætor. p. 2. Theol. Eth. sect. 13.*
- 2. *Objectum* sunt hominum congressus seu quotidiana conversatio.
- 3. *Officium*: Vir Comis
  1. Quantum per honestatem & utilitatem fieri potest, neminem debet offendere, sed potius delectare.
  2. Si non potest omnia aliorum dicta & facta approbare, eos amice & modeste admoneat, neq; hac in parte eorum offensionem metuat, sed magis honestatem & utilitatem spectet.
  3. Debet rationem habere personarum. *Præstantioribus auscultare & obsequenter convenit: Inferioribus modeste persuadere: Æqualibus consentire.*
- 4. *Extrema* sunt
  1. *In excessu, ADSENTATIO ἀρέσκεια*, vitium, quo præter modum & rationem honestatis, in omnibus dictis & factis placere studemus iis cum quibus conversamur.
  2. *In defectu, MOROSITAS δυσκολία*, vitium, quo præter modum & rationem nemini, ne in honestis quidem rebus & actionibus placere volumus, sed omnia improbamus.

II. VERITAS, de qua IV. not.
- 1. *Quid sit?* R. VERITAS, seu Veracitas est virtus, per quam id quod in qualibet re verum est solius veritatis amore simpliciter & aperto fatemur, nihil addendo vel detrahendo. *Golius l. 4.*
- 2. *Objectum* est *verum* tum in verbis, tum in factis.
- 3. *Officium*; Vir verax est
  1. ὁσιακὸς, Justus ac bonus, nihil propter commodum privatum dicens vel faciens, quod re vera non sit.
  2. αὐθέκας, in dictis & factis per omnia sibi similis, nihil in alterius gratiam fingens.
  3. ἀλαζονικὸς, sua non jactans, sed extenuans potius.
- 4. *Extrema* sunt
  1. *In excessu, ARROGANTIA ἀλαζονεία*, quæ est mendacium quo ea, quæ non habemus, nobis arrogamus.
  2. *In defectu, DISSIMULATIO εἰρωνεία*, quæ est mendacium quo ea, quæ nobis adsunt, negamus, fingimusque contraria.

III. URBANITAS, de qua IV. not.
- 1. *Quid sit?* R. URBANITAS εὐτραπελία est virtus in ludis & jocis mediocritatem servans. *Donald. l. 3. c. 10.*
- 2. *Objectum* sunt ludi & joci omniaque delectabilia.
- 3. *Officium Urbani*: Ludi & joci sint liberales & honesti, & non tantum oblectationis & sapientiæ sale conditi, sed & personis, loco, atque temporibus adcommodati.
- 4. *Extrema* sunt
  1. *In excessu, SCURRILITAS βωμολοχία*, vitium, quo in jocando & modum & decorum excedimus, non habita ratione honestatis cæterarumque circumstantiarum.
  2. *In defectu, RUSTICITAS ἀγροικία*, vitium, quo neque jucunda proferre, neque aliorum jocos ferre possumus.

CAP.

CAP. XIV.

De Justitia.

De JUSTITIA tria not.

1. *Quid sit?* R. δικαιοσύνη ἐστὶν ἕξις ἀφ' ἧς πρακτικοὶ τῶν δικαίων εἰσὶ, καὶ ἀφ' ἧς δικαιοπραγοῦσι καὶ βούλονται τὰ δίκαια. JUSTITIA est habitus quo homines idonei sunt ad agendum ea quæ justa sunt, eademque etiam agunt & volunt. *lib.* 5. *Ethic. c.* 1.

2. *Quotuplex?* R. Justitia est vel

Universalis, de qua not.

1. *Quid sit?* R. JUSTITIA UNIVERSALIS est qua omnibus legibus ad publicam societatis conservationem obedientia præstatur. *Hæc justitia omnes in se virtutes complectitur, et tam late patet quam virtus ipsa, nec ab hac differt, nisi quod non tam est virtus nuda & in se spectata, quam eadem in usu & exercitio posita. Horn. l.* 3. *c.* 11.
2. *Objectum* sunt omnium legum & virtutum actiones, sive omnia legitima; unde etiam *Justitia Legalis dicitur.*

Particularis, de qua not.

1. *Quid sit?* R. JUSTITIA PARTICULARIS est virtus quæ tam in rerum distributione, quam commutatione ac contractibus, & omnibus in quibus injuria cuiquam fieri potest, ita hominem se gerere docet, ut nec de externis bonis plus sibi vindicet & minus alteri relinquat, nec rursus de malis minus sibi & plus alteri quam par est, & jure illi debetur. *Horneus l. d. Hæc proprie est Justitia quæ specialem virtutem constituit, quæque hic consideranda venit.*

2. *Quotuplex sit?* R. est vel

Distributiva, de qua not.

1. *Quid sit?* R. JUSTITIA DISTRIBUTIVA διανεμητικὴ est, quæ in distributione rerum externarum, pro ratione dignitatis personarum et æqualitatis rerum singulis suum tribuit.
2. *Objectum* sunt res externæ inter plures dividendæ: ut, *honores, præmia, pœnæ, &c.*
3. *Proportio* sit Geometrica, ubi personarum dignitas, & pretium rerum distribuendarum spectatur.

Commutativa de qua not.

1. *Quid sit?* R. JUSTITIA COMMUTATIVA συναλλακτικὴ est, quæ in contractibus & rerum commutatione, nullo habito personarum respectu, eam servat æqualitatem, ut suum quisque consequatur, et nulla pars defraudetur.
2. *Objectum* sunt res commutandæ, seu ipsi contractus & permutationes rerum.
3. *Proportio* sit Arithmetica, nam hic non personarum respectus, sed simplex rerum æqualitas attenditur.

3. *Effectus est* JUS, de quo *cap. seq. XV.*

CAP. XV.

De Jure.

De JURE tria not.

I. *Quid sit?* R. Jus est Justitiæ effectum, quod in mutuæ societatis usu hominibus recta præscribit ratio. *Donald. l. 3. c. 7.*

II. *Quotuplex?* R. Jus est vel

- *Civile*, de quo not.
  - 1. *Quid sit?* R. Jus CIVILE δίκαιον πολιτικὸν est, quod in societate inter homines liberos & æquales, vel proportione, vel numero, ad sufficientem rerum necessariarum copiam colitur.
  - 2. *Quotuplex sit?* R.
    - *Naturale φυσικὸν*, quod natura omnibus hominibus indidit. *Sub hoc comprehenditur etiam illud, quod ICti vocant Jus gentium.*
    - *Legitimum*, de quo not.
      - 1. *Quid sit?* R. Jus LEGITIMUM νομικὸν est, quod hominum decreto in societate ad civium salutem est sancitum. *Dicitur etiam Jus positivum, item Lex, & à ICtis Jus civile.* LEX HUMANA est decretum factum & promulgatum ab eo, qui publicam authoritatem in civitate aliqua habet, præscribens quidpiam à subditis servandum, quod ad Reip. tranquillitatem & utilitatem facere probabiliter putatur. *H. l. 4. c. 3.*
      - 2. *Adjunctum* est Æquitas, ubi not.
        - 1. *Quid sit?* R. Æquitas ἐπιείκεια est correctio juris legitimi sive legis ea parte, qua lex deficit ob suam generalitatem.
        - 2. *Opposita*
          - 1. τὸ ἀκριβοδίκαιον, summum jus, seu jus strictum.
          - 2. ἡ συκοφαντία, callida & malitiosa juris interpretatio.
- *Oeconomicum*, de quo not.
  - 1. *Quid sit?* R. Jus OECONOMICUM est communio & societas vitæ eorum qui ejusdem sunt domus, instituta ad generis propagationem, & domesticorum sustentationem.
  - 2. *Quotuplex sit?* R. est vel
    - *Paternum πατρικὸν*, quod est inter parentes & liberos.
    - *Herile δεσποτικὸν*, quod est inter dominum & servum.
    - *Matrimoniale γαμικὸν*, quod est inter maritum & uxorem.

III. *Oppositum* est INJURIA ἀδίκημα, juris violatio; cum à sciente ac volente invito alicui præter meritum damnum infertur. *Dicitur* invito, *nam volenti non fit injuria; vel volens non patitur iniustum.*

CAP. XVI.

De Semivirtutibus.

SEMIVIRTUTES versantur *vel circa*

- *Voluptates*, ut CONTINENTIA, de qua not.
  - *I. Quid sit?* R. CONTINENTIA ἐγκράτεια est virtus imperfecta, qua inordinati affectus omnes, inprimisque alimenti & veneris, rectæ rationi reluctantes, inviti subjiciuntur. *Dinald. l. 3. c. 12. vel*, Continentia est dispositio proba, sequens rationem rectam, qua homo se abstinet à voluptatibus cupiditate repugnante. *Piccolom. grad. 13. cap. 14.*
  - *II. Objectum* est vel
    - *Primarium*, scil. voluptates corporis, quæ percipiuntur ex gustu & tactu.
    - *Secundarium*, scil. voluptates quæ percipiuntur ex divitiis, honoribus, cupiditate vindictæ.
  - *III. Extrema* sunt
    - 1. *In excessu*, INCONTINENTIA, de qua not.
      - 1. *Quid sit?* R. Incontinentia ἀκρασία est, qua nonnulli contra judicium rectæ rationis à pravis cupiditatibus quodammodo inviti ad peccandum abripiuntur. *Incontinens partim sciens, partim nolens peccat; eo quod licet universale teneat, tamen in specie singularibus actionibus non adplicat.*
      - 2. *Quotuplex sit?* R. Incontinentia est *vel*
        - *Præcipitantia*, qua subito per imprudentiam à vehementiori affectu abripimur.
        - *Infirmitas*, qua aliquamdiu pravis cupiditatibus resistentes tandem subcumbimus.
    - 2. *In defectu*, cum quis voluptates adeo aversatur, ut ne propter honestam voluptatem aliquid laude dignum suscipiat.
- *Dolores*, ut TOLERANTIA, de qua not.
  - *I. Quid sit?* R. TOLERANTIA καρτερία est virtus imperfecta, qua res adversas & laboriosas, cum quodam dolore conjunctas, honestatis gratia magno animo perferimus. *Prætor. vel*, Tolerantia est affectus rationem rectam sequens, qua homo perfert dolores repugnante fugiendi appetitu. *Piccolom.*
  - *II. Objectum* sunt res adversæ seu dolores; non vero quivis, sed ii præsertim, in quibus plerique subcumbunt ex imbecillitate animi & indulgentia.
  - *III. Extrema* sunt
    - 1. *In excessu*, PERTINACIA, vitium quo quævis molesta & adversa sine honestatis ratione, tantum ex obstinatione animi perferuntur.
    - 2. *In defectu*, MOLLITIES μαλακία, vitium quo nullas plane molestias aut dolores honestatis gratia perferre volumus. *Hæc si oriatur ex vitio naturæ, sive geniis, & morbo, excusationem meretur.*

CAP.

CAP. XVII.

De Virtute Heroica.

De VIRTUTE HEROICA tria not.

I. *Nomen.* VIRTUS HEROICA, ἀρετὴ ἡρωικὴ ἀπὸ τῶν ἡρώων, ab Ariſtotele dicitur *divina*, non quod Deorum ſit propria, verum quod homo hac virtute præditus ultra communem hominem ſortem ſe quaſi elevans, diis ſe, quantum humana fert conditio, ſimilem præſtat.

II. *Quid ſit?* R. VIRTUS HEROICA eſt habitus animi, non tam humana induſtria adquiſitus, quam divinitus quibuſdam conceſſus, ad ejuſmodi actiones acerrimo impetu & felicisſimo ſucceſſu obeundas, quæ alioquin à communis ſortis hominibus præſtari non poſſent. *Gutkius diſp.Eth.3.th.21. vel,* Virtus heroica eſt virtutis excellentia, hominem ſupra communem ſeu humanam conditionem elevans. *Piccolom.gr.6.*

III. *Extrema ſunt*

- *In exceſſu,* FERITAS θηριότης, vitium, quo homo excuſſo rectæ rationis judicio, omniq; humanitate projecta, ferarum more, ea amplectitur & perpetrat à quibus alioquin humanus animus naturaliter abhorret: *vel,* Feritas eſt vitium humanam adpetitionem in ferinam commutans, omnem rationis uſum excludens, ex perverſione veri amoris ortum, per quod infra hominis conditionem deprimitur. *Piccolom.*
- *In defectu,* Ignavia ſumma & ineptitudo ad omnem virtutis impetum.

CAP. XVIII.

De Voluptate.

I. *Quid ſit?* R. ἡδονὴ ἐστὶν ἐνέργεια τῆς κατὰ φύσιν ἕξεως ἀνεμποδίστος. VOLUPTAS eſt operatio non impedita, promanans ab habitu qui eſt ſecundum naturam. *Eth.7.Nicom.12.* ἡδονὴ ἐστὶ τελείας ἐνεργείας ὁπωσανβιῶν τέλος. Voluptas eſt perfectæ operationis ſubſequens ſignum. *10.Eth.4.*

Cognata ſeu affinia virtutum ſunt

VOLUPTAS, de qua not.

II. *Quotuplex ſit?* R. Voluptas eſt

1. vel
- *Animi,* quæ ex perfectorum animi habituum actionibus profecta, per ſe abſque dolore eſt jucunda.
- *Corporis,* quam naturæ neceſſitati ſatisfaciens ex rectæ rationis præſcripto corpus percipit. *Donald.*

2. vel
- *Honeſta,* quæ ex honeſtis actionibus percipitur: ut, *tranquillitas & lætitia bona conſcientiæ.*
- *Turpis,* quæ ex inhonestis actionibus percipitur: ut, *ſi quis furtis, homicidiis, &c. gaudeat.*
- *Indifferens,* quæ ex neutris actionibus percipitur: ut, *ſi quis eſu piſcium, ſi hortorum cultura delectatur.*

3. vel
- *Pura & ſincera,* quæ nihil habet admixtum turpitudinis aut doloris.
- *Impura & mixta,* quæ aliquid turpitudinis aut moleſtiæ ſibi junctum habet.

4. vel
- *Humana,* quæ hominis naturæ convenit.
- *Belluina,* quæ belluis convenit: *Quot igitur belluarum ſpecies, tot ſunt voluptatum belluinarum differentiæ.*

AMICITIA, *de qua cap.19.*

CAP.

CAP. XIX.

De Amicitia.

De AMICITIA V. not.

I. *Nomen*, quod sumitur
- 1. Pro rerum naturalium συμπαθείᾳ inter se, quo modo rebus omnibus creatis quædam inest amicitia.
- 2. Pro amabili affectu inter belluas, ut etiam inter hominem & belluas.
- 3. Pro mutuo amore in societate civili: *In qua significatione hic accipitur.*

II. *Quid sit?* R. φιλία ἐστὶ ἕνωσις ἢ ἀντιπεπόθησις μὴ λανθάνουσα. AMICITIA est benevolentia mutua non latens. 8. *Ethic. Nicom.* 2.

III. *Quotuplex sit?* Resp.
- 1. vel
  - *Honesta*, quæ propter solam honestatem seu virtutis amorem initur. *Hæc dicitur amicitia per se, perfecta, firma, stabilis, & vera, quæ nullis patet calumniis, injuriis, suspicionibus, & non nisi inter viros bonos locum habet.*
  - *Jucunda*, qua propter voluptatem & jucunditatem quandam plures inter se amore ac benevolentia conjunguntur. *Hanc amicitiam maxime sectantur juvenes voluptatibus dediti.*
  - *Utilis*, qua propter lucrum plures inter se amore conjunguntur. *Hæc amicitia plerumque cadit in fines lucro inhiantes.*
- 2. vel
  - *Æqualis*, qua plures dignitate, moribus, & ætate æquales, ob boni alicujus amorem se mutuo amore prosequuntur. *Talis est amicitia sodalium, condiscipulorum, collegarum, &c.*
  - *Inæqualis*, qua plures bonis externis, dignitate, virtute, aut ætate inter se differentes, amore conjunguntur. *Tali est amicitia patris & uxoris, patris & liberorum, &c.*
- 3. vel
  - *Naturalis* φυσικὴ, quam ipsa naturalis inclinatio hominibus conciliat. Estque
    - *Cognata* συγγενικὴ, quæ ex sanguinis cognatione oritur. *Talis est amicitia paterna, fraterna, & cognata specialiter sic dicta.*
    - *Conjugalis* γαμικὴ, quam natura per matrimonium inter aliquos conciliat. *Talis est amicitia conjugum, item affinium.*
  - *Communicativa* κοινωνικὴ & πολιτικὴ, quæ ex societate orta, propter civilem rerum communionem inter magistratum & subditum, dominum & servum, & similes colitur.

IV. *Adjuncta sunt*
- 1. *Benevolentia* ἢ εὔνοια, & est habitus occultus hominem ad bene volendum inclinans, qui accedente consuetudine, in amicitiam transire potest.
- 2. *Concordia* ἢ ὁμόνοια, & est civilis inter notos consensus, de rebus gravibus quæ per nos effici possunt.
- 3. *Beneficentia* ἢ εὐεργεσία, qua erga amicos voluntatem nostram re ipsa ac factis palam facimus, eosque nobis charos ostendimus.

V. *Extrema sunt*
- 1. *In excessu*, φιλαυτία insanus amor, quo in gratiam amici quis nihil non tentare audet, etsi honestatem violat.
- 2. *In defectu*, μισανθρωπία fuga hominum & conversationis aversatio.

CAP.

CAP. XX.

De Virtutibus intellectualibus in communi.

De Virtute intellectuali IV. not.

I. *Quid sit?* R. ἡ ἀρετὴ διανοητικὴ ἐστιν ἕξις τῆς ψυχῆς ἀληθευούσης, ἢ ψυχὴ καταφάσει, ἢ ἀποφάσει ἀληθεύει. Virtus intellectualis eſt habitus animæ rationalis, quo mens noſtra vel affirmando vel negando verum enunciat. *6. Ethic. Nicom.* 13.

II. *Subjectum* eſt ea animi pars quæ rationalis adpellatur. *6. Ethic. Nicom.* 1.

III. *Finis* eſt veritas, quam mens inveſtigat
1. *Contemplando*, quod munus eſt partis ἐπιστημονικῆς, atque talis veritas contemplativa inde nominatur.
2. *Tranſeundo* ad actionem ſeu uſum, & veritas πρακτικὴ dicitur, λογιστικὴ inveſtigat.

IV. *Quotuplices ſint?* R. Virtus intellectualis eſt vel
Theoretica ſeu *Speculativa*, quæ res neceſſarias cognitionis gratia inveſtigat: *vel*, quæ in nuda ſubjecti conſiſtit contemplatione. *Vide cap.* 22.
Practica, quæ res contingentes propter uſum aliquem practicum inquirit: *vel*, quæ operando ſe prodit, inque illo adquiekit. *Vid. c.* 23.

CAP. XXI.

VIRT. INTEL. THEOR. ſunt III.

I. *INTELLIGENTIA*, de qua not.
I. Quid ſit? R. ὁ νοῦς ἐστιν ἕξις ἢ τὰς ἀρχὰς γνωρίζομεν. INTELLIGENTIA eſt habitus mentis, quo principia ſcientiarum cognoſcimus. *6. Ethic. Nicom.* 7.
II. Objectum ſunt ipſa principia & axiomata artium & ſcientiarum; cujuſmodi ſunt, *Omne totum eſt majus ſua parte: Æqualia æqualibus addita efficiuntur æqualia: Honeſte eſt vivendum, &c.*

II. *SCIENTIA*, de qua not.
I. Quid ſit? R. Ἐπιστήμη ἐστιν ἕξις ἀποδεικτικὴ ἐξ ἀναγκαίων. SCIENTIA eſt habitus demonſtrativus ex neceſſariis. *6. Ethic.* 3.
II. Objectum eſt τὸ ἐπιστητὸν ſcibile, quod eſt rerum tantum neceſſariarum, æternarum, & quæ aliter ſeſe habere non poſſunt.

III. *SAPIENTIA*, de qua not.
I. Quid ſit? R. ἡ σοφία ἐστὶ νοῦς καὶ ἐπιστήμη τῶν τιμιωτάτων. SAPIENTIA eſt intelligentia & ſcientia rerum præſtantiſſimarum. *6. Ethic. Nicom.* 7.
II. Objectum ſunt omnes res, earumque cauſæ, quæ quidem ſub hominis cognitionem cadere poſſunt; cujuſmodi ſunt rerum principia & cauſæ, & ipſæ concluſiones quæ ex illis efficiuntur.
III. *Conditiones*.
1. Omnia ſcire, non quidem ſingulatim & quoad individua, ſed quoad primos fontes, *h. e. quoad primarum cauſarum & principiorum cognitionem.*
2. Verſari circa difficilia & à ſenſibus remotiſſima.
3. Habere cognitionem certiſſimam.
4. Maximam ad docendum habere aptitudinem.
5. Non propter aliud, ſed propter ſe adpeti.
6. Aliis præeſſe, iiſque dominari.

CAP.

CAP. XXII.

De Prudentia & Arte.

VIRTUTES INTELL. PRACTICÆ sunt

I. PRUDENTIA, de qua notand.

I. *Quid sit?* R. φρόνησίς ἐστιν ἕξις ἀληθὴς μετὰ λόγου πρακτικὴ, περὶ τὰ ἀνθρώπῳ ἀγαθὰ καὶ κακά. PRUDENTIA est habitus verus agendi cum ratione, circa ea quæ homini bona aut mala sunt. *6. Ethic. Nicom. 5.*

II. *Objectum* sunt τὰ πρακτὰ, *hoc est*, ea omnia quæ homini ad bene agendum sunt necessaria.

III. *Actus* sunt:
1. *Consultare & inquirere mediis.* Constituto enim fine, movet voluntas intellectum ut investiget media idonea.
2. *Judicare*, quænam è mediis inventis ad finem adipiscendum magis conducant.
3. *Præcipere* sive *imperare*, ut ea quæ judicata sunt perficiantur, qui est actus voluntatis dirigentis moventisque voluntatem ad executionem; & in hoc actu prudentiæ vis maxime elucet.

IV. Quotuplex? R. Est vel
- *Communis*, quæ vel
  - *Politica*, quæ vel
    - *Practica*, de recte administrandis Reipub. negotiis: Estque
      - *Legislatoria*, de recte ferendis, & explicandis legibus.
      - *Senatoria*, quæ de futuris Reipub. negotiis deliberat.
      - *Judiciaria*, quæ in foro de rebus præteritis judicat.
  - *Oeconomica*, quæ est prudentia communis recte consulendi & prospiciendi de iis quæ familiæ sunt necessaria.
- *Privata*, qua nobis ipsis, nostrisque commodis & utilitatibus recte prospicimus.

V. *Cognata* sunt
1. *Bona consultatio*, εὐβουλία, quæ est rectitudo consilii, qua bonum finem nobis propositum honestis mediis consequimur.
2. *Perspicacitas*, σύνεσις, quæ est habitus recte judicandi de iis rebus circa quas prudentia versatur.
3. *Sententia*, γνώμη, quæ est viri æqui & boni de dictis & factis aliorum rectum judicium.

ARS, de qua not.

I. *Quid sit?* R. Τέχνη ἐστιν ἕξις μετὰ λόγου ἀληθὴς ποιητική. ARS est habitus cum recta ratione effectivus. *6. Ethic. Nicom. 4.*

II. *Objectum* sunt τὰ ποιητὰ, *h. e.* illa ex quibus tanquam materia aliquid effici, vel opus aliquod produci potest.

III. *Officium Artificis*, quod constitit:
1. Ἐν τῷ θεωρεῖν, ut consideret, quomodo debeat ex materia subjecta opus artificiosum producere.
2. Ἐν τῷ τεχνάζειν, ut ex præscripto artis operetur.
3. Ἐν τῷ γενητῷ, ut opus ipsum producat.

PRÆCEPTA
PHYSICÆ,
TABULIS INCLVSA.

Quibus adnexæ sunt

Quæstiones Controversæ:

à M. JOANNE STIERIO.

Editio Quarta.

Ex Officina *Rogeri Danielis*. MDCLII.

Perillustribus & Generosissimis Comitibus ac Dominis,

Dn. *Alberto Friderico*, } Fratribus Germanis,
Dn. *Jost Gumthero*, }

Comitibus Dominis in Barbi *et* Milingen, *&c.* Dominis meis clementissimis.

Qui animum ad studia Philosophica adjungere volunt, iis & quid discendum, & quo discendum sit ordine sedulo videndum est: De his enim nisi mature consilium ceperimus, omnem ludemus operam, & nil domum decimo nisi dedecus anno, ut cum Ovidio loquamur. Inter ea autem, quibus opera danda, merito refertur Philosophia Naturalis, quam vulgo vocant Physicam: *Hujus enim disciplinæ tanta est dignitas, tanta jucunditas, tanta utilitas, ut ab omnibus expeti, imo, si fieri possit, manibus gestari debeat. Ordinem in addiscenda philosophia naturali quod adtinet, optime studiis suis consulere videntur illi, qui antequam in ventilandis controversiis operam collocant, præcepta, h.e. definitiones, divisiones, & axiomata memoriæ infigunt; tantum enim scimus, quantum memoria tenemus. Quemadmodum adificiorum fundamenta prius fideliter locanda sunt, antequam parietes & tecta superstruantur: ita prius præceptis imbui nos oportet, quam ad altiora provolemus, ne primordia capiamus à posterioribus. Quæ cum ita sint, ante annos aliquot, in gratiam fidei meæ commissorum, præcepta Physices ex fontibus Aristotelis, (nam, Dulcius ex ipso fonte bibuntur aquæ.) necnon ex saniorum Interpretum commentariis collegi, &, ut teneræ discentium memoriæ inserviem, Tabulis synopticis inclusi: ita enim uno fere intuitu ostenditur, quo ordine unum sequatur alterum, & quot membra in quolibet capite sint notanda. Istis Tabulis præcipuarum controversiarum decisiones per selectiores observationes & distinctiones adnectere placuit, ut studiosa juventus pleniorem præceptorum explicationem, & materiam disputandi, judiciumque acuendi haberet, atque sic ad doctissimorum Commentariorum lectionem præpararetur.*

Hunc meum qualemcunque laborem, ex consensu & adprobatione Amplissimæ Facultatis Philosophicæ *in inclyta* JENENSI *Academia, cujus censuræ hasce pagellas non ita pridem subjeci. jam publici juris facio, &* V.V.G.G. Perillustres & Generosissimi Comites, *Domini mei Clementissimi, ea, qua decet, animi submissione & humilitate inscribo & dedico, ut publico testimonio manifestum faciam, me V.V.G.G. ob insignem pietatem, admirandam eruditionem, benevolum erga literarum studia affectum, & heroicas virtutes quibus V.V.G.G. prafulgent, humillime venerari. Quanti enim V.V.G.G. Musas faciant, quanta gratia, & quanto amore, favore, ac honore eas, earumque cultores prosequantur, ex colloquiis, quibus ante triennium V.G. Perillustris & Generosissime Dn.* Alberte Frederice, *me dignata est, satis superque cognovi. Ut igitur V.V. G. G. hoc exiguum libellum tanquam debitæ gratitudinis & humilimi studii tesseram ac symbolum vultu adspiciant, & fronte serena suscipiant, submisse oro atque obsecro.*

DEUS Ter-Opt. Max. Vestras illustres Generositates salvas florentesque conservet. Dab. ex Musæo die 12. April. Anno Christi 1632.

Vestras Perillustres Generositates

humilime colens,

M. Joannes Stier.

Proœmium.

De Natura & Conſtitutione Phyſices.

De NATURA & CONSTITUTIONE Phyſices quatuor not.

I. *Nomen*, circa quod obſerv.

1. Ἐτυμολογία. Phyſica nomen habet ἀπὸ τῆς φύσεως, id eſt à *Natura*, cujus eſt indagatrix. Φύσις vero deducitur ἀπὸ τῆ φύειν, quod inter alia naſci ſignificat. Illis enim proprie naturam tribuimus, quæ ex præexiſtente materia orta & nata ſunt, quorum quidem omnium tum principia, tum affectiones Phyſica explicat. Unde hæc ipſa modo *Naturæ ratio*, modo *Naturæ deſcriptio*, modo *Naturæ explicatio* à Cicerone dicitur.

2. Οὐσιωμία. Vox *Phyſica* ſumitur
   1. *Generaliter*, & *improprie* apud Stoicos, pro tota Philoſophia Theoretica; id eſt, pro tribus illis ſcientiis, *Metaphyſica*, *Phyſica* proprie ſic dicta, & *Mathematica* ſimul.
   2. *Specialiter*, & *proprie* in ſchola Peripatetica, pro illa tantum Philoſophiæ contemplatricis parte quæ corporis naturalis principia & affectiones conſiderat.

II. *Quid ſit?* R. PHYSICA eſt Scientia corporis naturalis, quatenus naturale eſt.

III. *Subjectum*, ſive *Objectum* eſt corpus naturale, quatenus naturale eſt, *h. e. corpus ex Materia & forma ſubſtantiali compoſitum, quod naturam, quæ principium & cauſa motus & quietis eſt, in ſe continet.* Res conſiderata eſt *corpus naturale*: Modus vero conſiderandi eſt, *quatenus eſt naturale.*

IV. *Diviſio.* Partes Phyſicæ ſunt duæ:

Generalis, ſive *Communis*, quæ principia & affectiones omni corpori naturali competentes exponit, & ſubdividitur in duos Tractatus:
1. De principiis corporum naturalium communiſſimis. *Vide pag.* 2.
2. De affectionibus corporum naturalium generalibus *Vide pag.* 6. *& ſeqq.*

Specialis, ſive *Propria*, quæ agit de ſingulis corporum naturalium ſpeciebus, & ſubdividitur in ſex Tractatus:
1. De Mundo, & corporibus ſimplicibus Cœlo & Elementis abſolute conſideratis. *Vide pag.* 12. *& ſeqq.*
2. De Elementis, prout ſunt cauſa mixtionis & mutationum phyſicarum. *Vide pag.* 1. *& ſeqq.*
3. De Corporibus imperfecte mixtis ſive de Meteoris. *Vide pag* 23. *& ſeqq.*
4. De Corporibus perfecte mixtis inanimatis & animatis. *Vide pag.* 33. *& ſeqq.*
5. De partibus humani corporis. *Vide pag.* 40. *& ſeqq.*
6. De anima. *Vide pag.* 47. *& ſeqq.*

Tractatus I. Partis Generalis.

De Principiis corporum naturalium.

CAP. I.

De Principiis Internis in communi.

Corporis Naturalis not. rum
- PRINCIPIA, quæ vel
  - *Interna*, de quibus not.
    - I. *Quid sint?* R. αἱ ἀρχαί εἰσιν, αἵ μήτε ἐξ ἀλλήλων εἰσὶ, μήτε ἐξ ἄλλων, ἐξ ὧν τάδε πάντα. PRINCIPIA sunt, quæ nec ex sese, nec ex aliis, sed omnia ex ipsis sunt. *Arist. l. 1. Phys. c. 5.*
    - II. *Conditiones.*
      1. Principia non fiant ex se mutuo, *sc. tanquam ex partibus componentibus.*
      2. Principia non sint ex aliis. *Nam si essent ex aliis, essent ex prioribus, atque ita non essent prima, nec principia, sed principiata.*
      3. Ex principiis res naturales omnes fiant. *Cum enim principiata ex semetipsis esse nequeant, utique erunt ex aliis, non ex principiatis. Ergo ex principiis.*
      4. Principia quædam sunt primo contraria; *sc. Privatio & Forma, quia in generatione proceditur à non esse ad esse.*
      5. Principia cum sint contraria, ideo habent aliquod commune subjectum, *ex quo unum contrarium pellitur, & in quod alterum introducitur.*
    - III. *Quot?* R. Tria: quia ad generationem requiritur
      1. Subjectum, quod generationi subsstat, & in quod forma ab agente externo introducitur, id quod est MATERIA. Vide cap. 2.
      2. Aliquid quod generatione producitur, id quod est nova FORMA. Vide cap. 3.
      3. Absentia formæ introducendæ, cum potentia tamen seu aptitudine subjecti ad novam formam recipiendam, id quod est PRIVATIO. Vide cap. 4.
    - IV. *Quotuplicia?* R.
      - *Constitutionis*, ut *Materia & Forma*; quæ considerantur
        1. Prout essentiam rei naturalis constituunt,
        2. Prout sunt causæ certarum mutationum, & adpellantur NATURA. Vide cap. 5.
      - *Transmutationis*, quod ad transmutationem unius rei in aliam concurrit; ut, *Privatio.*
  - *Externa*, quæ extra essentiam rerum naturalium consistunt, ipsamque movent, & nominantur CAUSÆ EXTERNÆ. Vid. cap. 6.
- AFFECTIONES, de quibus Tract. 2.

CAP.

CAP. II.

De Materia prima.

De MATERIA PRIMA 3. not.

I. *An ſit?* R. Affir. quia
1. In omni mutatione ſubjectum eſſe oportet omnis mutationis expers, quod eſt Materia prima, alias foret progreſſus in infinitum.
2. Quidquid fit, fit ex aliquo quod prius exſtiterat, id autem non eſt Forma, quæ de novo introducitur. Ergo erit Materia.

II. *Quid ſit?* R. Ἔστι τὸ πρῶτον ὑποκείμενον ἑκάστῳ, ἐξ οὗ γίνεταί τι ἐνυπάρχοντος, μὴ κατὰ συμβεβηκός, εἶτα φθείρεται τι, εἰς τοῦτο ἀφίξεται ἔσχατον. MATERIA PRIMA eſt primum cujuſq; Subjectum, è quo inexſiſtente fit aliquid non ſecundum accidens, & ſi quid corrumpitur, in hoc id ultimo reſolvitur. *Ariſt. l. 1. Phyſ. c. 9.*

III. Theoremata.
1. Materia prima eſt pura potentia; *quia eſt indeterminata, & apta recipere omnes formas, nec unquam ſine forma exiſtat.*
2. Materia prima eſt pure paſſiva.
3. Materia prima adpetit omnes formas.
4. Materia prima eſt informis, ad omnes autem formas recipiendas habilis, & idonea, *ſc. ſucceſſive.*
5. Materia prima eſt ingenerabilis, & incorruptibilis.

CAP. III.

De Forma.

De FORMA quatuor not.

I. *An præter Materiam detur Forma ſubſtantialis?* R. Affirm. quia
1. Singulis rebus naturalibus propriæ & peculiares operationes conveniunt, quæ oriuntur non à Materia, ſed à Forma.
2. Res naturales ſunt ſubſtantiæ compoſitæ, ergo præter Materiam alia erit pars ſubſtantialis componens.
3. Si non eſſet forma ſubſtantialis, cum materia ſit una, & communis omnium rerum, omnes quoque res eſſent eædem, nec differrent aut genere aut ſpecie.

II. *Quid ſit?* R. FORMA eſt actus ſimplex ſubſtantialis unum per ſe cum materia conſtituens. *Conimb. l. 1. Phyſ cap. 9. q. 10. a.* 1. FORMA eſt ſubſtantia quædam ſimplex incompleta, quæ ut actus materiæ conſtituit cum ea eſſentiam compoſitæ ſubſtantiæ. *Suarez. 1. Tom. Metaph. Diſp. 15. ſect. 5. n. 1.*

III. *Gradus Formarum.*
1. Quædam formæ ſubſtantiales dant ſolum eſſe: ut ſunt *formæ omnium inanimatorum corporum.*
2. Quædam formæ dant eſſe, vivere, & ſentire: ut, *formæ animalium brutorum.*
3. Quædam formæ dant eſſe, & vivere, & ſentire, & intelligere. *Et hic ultimus & ſupremus formarum gradus, qui non niſi animæ rationali competit.*

IV. Theoremata.
1. Poſita forma tria ponuntur; *Eſſe rei, Diſtinctio rei, & Operatio rei.*
2. Forma educitur è potentia materiæ: *excepta anima rationali.*
3. Forma per ſe non eſt extenſa & diviſibilis.
4. Forma è potentia materiæ educta eſt in toto formato.

CAP. IV.

De Privatione.

De PRIVATIONE IV. not.

I. *An sit Principium?* R. Affir. quia Generatio est progressio à non esse tanquam à termino à quo: Hic autem cum non sit Materia, (*siquidem terminus à quo res oritur, utpote formæ geniti contrarius, non manet; Materia autem semper manet*) consequens sit, ut sit ipsa formæ privatio. *Conimb. l. 1. Phys. c. 9. q. 8 a. 2.*

II. *Quid sit?* R. Ἔστιν ἀπουσία τοῦ εἶδους ἐν τῷ πεφυκότι. PRIVATIO est absentia formæ in subjecto habili ad recipiendam eam. *Arist. l. 5. Metaph. c. 22.*

III. *Quotuplex?* Resp. est vel
- *Universalis*, seu *Remota*, quæ improprie dicitur privatio, estque sine discrimine omnium formarum absentia in materia.
- *Particularis*, sive *Proxima*, estque absentia certæ alicujus, & specificæ formæ, oriturq; per prævias alterationes in materia. *Et hæc generationibus est accommoda, adeoq; sit principium transmutativum mutationum Physicarum.*

IV. *Theoremata.*
1. Privatio non est de essentia materiæ.
2. Materia & Privatio unum quidem sunt numero, sive subjecto, diversa tamen sunt specie, seu definitione.
3. Privatio (*sc. particularis*) ortui & interitui est obnoxia.

CAP. V.

De Natura.

De NATURA VII. not.

I. *Nomen* quod sumitur
1. Pro mente divina, rerum omnium opifice & parente; *h.e. pro Deo, qui dicitur Natura naturans.*
2. Pro cujusque rei quidditate seu essentia, in quantum ordinatur vel adtenditur ad operationes.
3. Pro tota universitate rerum creatarum: *Quo sensu dicitur, Natura pendet à primo principio, h. e. Deo.*
4. Pro ordine causarum naturalium, quatenus secundum insitas inclinationes & virtutes operantur: *Sic dicimus, Natura nihil facit frustra: facit optimum quod est.*
5. Pro interno operationis seu mutationis principio. *Quæ acceptio hujus est loci.*

II. *Quid sit?* R. Φύσις ἐστὶν ἀρχή τις καὶ αἰτία τοῦ κινεῖσθαι, καὶ ἠρεμεῖν ἐν ᾧ ὑπάρχει, πρώτως, καθ' αὑτό, καὶ μὴ κατὰ συμβεβηκός. NATURA est principium quoddam & causa motus & quietis ejus in quo inest, primo, per se, & non secundum accidens. *Arist. 2. Phys. c. 1.*

III. *Quotuplex sit?* R. Natura est principium tum
- *Activum.* Principium activum nihil aliud est quam Forma, prout hæc in corpore naturali causat intrinsecus varias mutationes & actiones. *Unde Forma magis est natura quam Materia, quia per illam ens naturale est in actu, per hanc vero tantum potentia.*
- *Passivum.* Principium passivum nihil aliud est quam Materia, prout hæc est determinata ad hunc vel illum motum recipiendum; per se enim libera est, & æque apta ad omnes etiam contrarios motus suscipiendos. *Zabar. fol. 220.*

CAP.

CAP. VI.

De Causa Efficiente, & Fine.

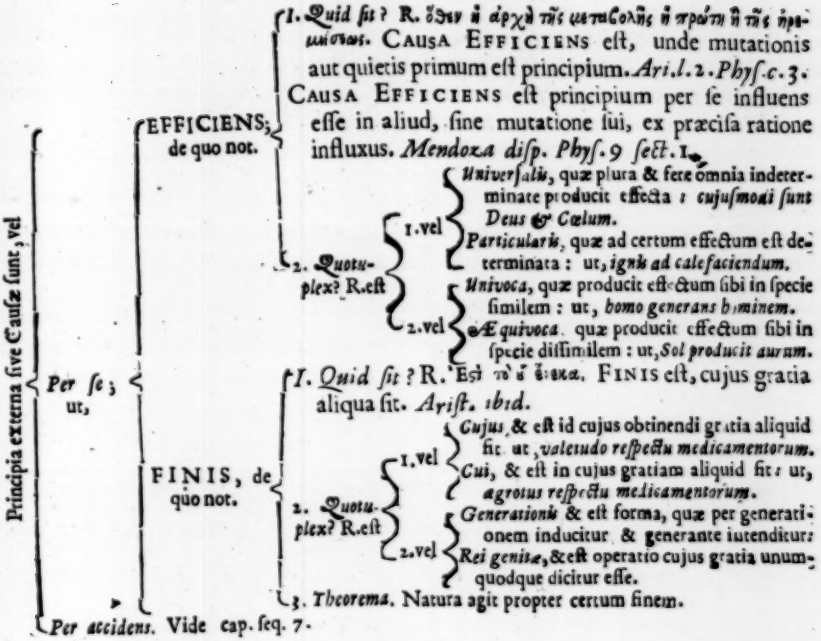

CAP. VII.

De Fortuna & Casu, itemque de Monstro.

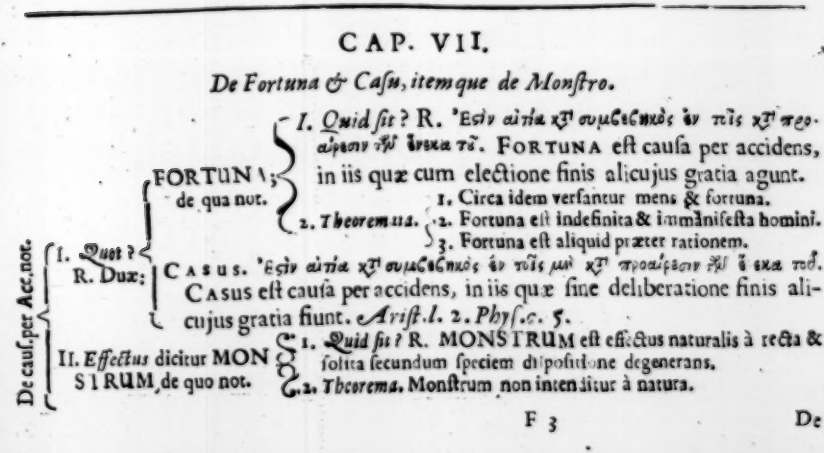

Tractatus II. Partis Generalis.

De Affectionibus corporum naturalium.

CAP. I.

De Motu in communi.

Affectiones corp. nat. sunt vel
- *Internæ:* ut,
- *Externæ.* Vide cap. 6.

MOTUS, de quo VI. not.
- I. *Nomen*, quod varie sumitur;
  1. Pro quavis mutatione: *Sic per affectus, dolorem, iram, &c. animus dicitur moveri.*
  2. Pro motu locali tantum.
  3. Pro illa mutatione corporum, quæ etiam generationem & corruptionem includit.
  4. Pro mutatione successiva sensibili de subjecto in subjectum; *quæ fit vel circa quantitatem, vel circa qualitatem, vel circa locum.*
- II. *Quid sit?* R. Ἡ κίνησις ἔστιν ἐντελέχεια τοῦ δυνάμει ὄντος ᾗ τοιοῦτον. MOTUS est actus ejus quod in potentia est, quatenus tale. *Arist. l. 3. Phys. 2. c. 1.*
- III. *Requisita.*
  1. *Movens*: estque
     - 1. vel
       - *Internum*, cujusmodi est forma substantialis omnium motionum effectrix.
       - *Externum*, quod extra mobile existit: ut, *si ignis aquam calefacit.*
     - 2. vel
       - *Remotum*, quod virtute & potentia tantum agit, & hoc motiones excitando nihil vicissim patitur.
       - *Propinquum*, quod proxime agit in aliud, & à quo immediate efficitur motus contactu corporeo.
  2. *Mobile* sive *patiens*, quod motum à movente excitatum sustinet: *In hoc tanquam in subjecto est motus.*
  3. *Terminus à quo*, estq; initium à quo incipit motus.
  4. *Terminus ad quem*, in quo terminatur & quiescit motus.
  5. *Tempus*, nam omnis motus fit in tempore.
- IV. *Theoremata.*
  1. Quidquid movetur ab alio movetur.
  2. Movens est simul cum mobili.
  3. Omnis motus est successivus & continuus: *Nam successio est formalis ratio motus, secundum quam mobile partim est acta, partim est potentia.*
  4. Motus suam specificationem & distinctionem accipit à Termino ad quem.
  5. Termini motus sunt oppositi.
- V. *Divisio.* Vide cap. 2. & 3.
- VI. *Oppositum*, & est QUIES. Vide cap. 4.

FINITUM. Vide cap. 5.

CAP.

CAP. II.

De Divisione Motus ratione Principii, & ratione mobilis.

MOTUS DIVIDITUR ratione

I. *Principii*: & est

NATURALIS, qui ab intrinseco oritur principio. Estq; vel

Pure naturalis; de quo not.

1. *Quid sit?* R. MOTUS PURE NATURALIS provenit à principio naturali ad unum motum determinato: ut, *quando ignis adscendit.*
2. *Theorema.* Motus naturalis ab initio est tardior, in fine velocior.

Animalis; de quo not.

1. *Quid sit?* R. MOTUS ANIMALIS fit in animalibus à facultate loco-motiva, mediantibus musculis & spiritibus animalibus: *Sic motus hominis est animalis.*
2. *Theorema.* Motus animalis in principio est tardior, in medio concitatior, in fine languidior.

VIOLENTUS; de quo not.

1. *Quid sit?* R. MOTUS VIOLENTUS fit ab externo agente, ita quidem ut repugnet passo sive mobili, quod per vim truditur: *Sic lapis violento motu projicitur in altum.*
2. *Theoremata*
   1. Motus violentus ab initio est velocior, in fine tardior.
   1. Motus violentus non est diuturnus.
3. *Species.* Motus violenti, *quatenus est localis*, quatuor sunt species.
   1. *Pulsio*, cum movens à se dispellit mobile: ut, *percussio, jaculatio, protrusio.*
   2. *Tractio*, cum movens ad se trahit mobile: ut, *inspiratio*, id est, *aeris adtractio.*
   3. *Vectio*, cum mobile vehitur non per se sed per aliud: ut, *sedens in curru movetur ad motum currus.*
   4. *Vertigo*, cum mobile in gyrum vertitur: ut, *rota.*

II. *Mobilis.* Dicitur aliquid ita moveri

1. *Per accidens*, quod accidentaliter conjungitur mobili per se: ut, *album dicitur moveri per accidens, quia albedo accidentaliter conjungitur corpori, quod per se movetur.*
2. *Secundum partem*, cujus aliqua pars movetur: ut, *homo dicitur sanari, quia oculus vel manus ejus sanatur.*
3. *Per se primo*, cui per se ac primo convenit motus: ut, *totum corpus movetur per se primo localiter.*

III. *Termini ad quem.* Vide caput seq.

CAP. III.

De Divisione Motus ratione Termini ad Quem.

MOTUS tendit vel ad

- *Substantiam*, ut,
  - GENERATIO est motus sive mutatio à non esse ad esse : ut, *ex non homine generatur homo.*
  - CORRUPTIO est mutatio ab esse ad non esse : ut, *cum homo moritur et à vermibus corrumpitur.* (Proprie loquendo *Generatio & Corruptio* non sunt veri motus, cum fiant in instanti, & non cum successione, nisi forte conjunguntur cum alterationibus quæ præcedere solent generationem & corruptionem.)
- *Quantitatem*, ut,
  - AUGMENTATIO *sive* ADCRETIO est motus à minore quantitate ad majorem, donec perveniatur ad terminum à natura præfinitum: ut, *quando puer crescit.*
  - DIMINUTIO est mutatio de majore quantitate ad minorem : ut, *quando stirpes marcescunt. & paulatim diminuuntur.*
- *Qualitatem*, ut ALTERATIO est motus sive mutatio, in qua eodem sensili subjecto manente alia qualitas adquiritur, vel abjicitur : ut, *calefactio.*
- *Ubi* seu *locum*, ut MOTUS LOCALIS; de quo tria not.
  1. *Quid sit?* R. MOTUS LOCALIS *sive* LATIO est, subjecti loci mutatio, qua subinde aliud atque aliud spacium adquiritur : ut, *deambulatio.*
  2. *Quotuplex?* R.
     - *Simplex*, qui vel
       - *Rectus*, qui fit per lineam rectam, vel
         - *Sursum*, qui à medio fertur : ut, *motus naturalis ignis.*
         - *Deorsum*, qui in medium fertur : ut, *motus naturalis terræ.*
       - *Circularis*, qui perpetuo æqualem à centro distantiam retinet : ut, *motus cœli.*
     - *Mixtus* sive *Compositus*, qui ex recto & circulari motu simul constat. *Hic competit corporibus mixtis.*
  3. *Theoremata*
     1. Motus localis est primus motuum.
     2. Motus circularis est natura prior recto.
     3. Motus circularis est perfectior recto.

CAP. IV.

De Quiete.

De QUIETE not.

1. *Quid sit?* R. QUIES est privatio motus in subjecto ad eum recipiendum idoneo. *Arist. l. 5. Phys. c. 6.*
2. *Quotuplex?* Resp. est vel
   - *Naturalis*, cujus principium est intrinsecum, & ad quam quietem mobile naturali inclinatione fertur : *Sic lapis quiescit in terra.*
   - *Violenta*, cujus principium est intrinsecum : ut, cum corpus in alieno loco vi externa detinetur, *v. g. lapis in superiori parte aeris.*
3. *Theorema.* Quies respectu motus præcedentis est perfectio & complementum motus; respectu vero motus subsequentis est privatio.

CAP. V.

CAP. V.

De Finito, & Infinito.

De FINITO duo notanda:

I. *Quid sit?* R. FINITUM proprie ineſt corpori quanto, id eſt, quantitati, & eſt, cujus aliquis eſt finis & terminus. *Ariſt. l. 3. Phyſ. cap. 7.*

II. *Oppoſitum*, ſcil. INFINITUM, de quo not.

1. *Num infiniti conſideratio ad Phyſicum pertineat?* R. Affirm. quia Philoſophus naturalis per ſe conſiderat magnitudinem, motum & tempus, cum ſint accidentia corporis naturalis, ut naturale eſt; ſed his accidentibus conveniunt finitum & infinitum: ergo neceſſe eſt ut rationem infiniti exponat, ut perfectam notitiam eorum tradere poſſit.

2. *Quot modis vox infiniti accipiatur?* R. Infinitum dicitur,

1. Quod diviſionem & tranſitum non admittit, cum omni careat quantitate: ut, *Punctum.*
2. Quod tranſitum quidem concedit, ſed ad ejus finem propter immenſitatem nemo pervenire poteſt: *Ejuſmodi molem termino fineque carentem aliquis mente ſibi poteſt percipere, atque hoc in loco quæritur, ſitne talis in rerum natura.*
3. Quod & tranſitum, & finem habet, ſed vix & non niſi magna cum difficultate ad eum pervenitur: ut, *rem infiniti laboris dicimus.*
4. Cujus finis aliquis eſt, ſed ad quem perveniri propter impedimentum non poteſt: ut, *Maris abyſſus.*
5. Cui in infinitum addi & demi quidquam poteſt: ut, *numerus, & magnitudo.*

II. *Quid ſit?* R. Ἄπειρόν ἐστιν, ὃ κατὰ τὸ ποσὸν λαμβάνοντι, ἀεί τι λαβεῖν ἔξω ἐστίν. INFINITUM eſt id, cujus qui ratione magnitudinis aliquid ſumunt, iis aliquid ſemper licet extra accipere. *Ariſt. lib. 3. Phyſ. cap. 7.*

4. *An ſit aliquod infinitum?* Reſp. Diſting. inter Infinitum

Actu, quod non datur, *quia*
1. O. corpus ſuperficie & extremitate terminatur.
2. O. corpus ſenſibile certo continetur loco.
3. O numerus numerari poteſt.

Poteſtate, quod datur, eſtque infinitum *vel*
Diviſione: Sic magnitudo poteſt dici infinita, quia ſemper in minores particulas poteſt dividi.
Additione: Sic numerus poteſt dici infinitus, quia ſemper unitatis additione fit major.

CAP.

CAP. VI.

De Loco.

Affectiones externæ corporis naturalis sunt

LOCUS, de quo not.

I. *An sit?* R. Affir. quia
1. Unus idemque locus diversa corpora recipit, & ubi modo aer est, ibi paulo post aqua, vel terra, vel aliud corpus.
2. Gravia corpora quasi naturali impetu tendunt deorsum, ut ibidem conserventur, & levia sursum.

II. *Quid sit?* R. Ὁ τόπος ἐστὶ τὸ τοῦ περιέχοντος πέρας ἀκίνητος πρῶτον. Locus est superficies corporis continentis immobilis primo. *Arist. lib. 4. Phys. cap. 4.*

III. *Quotuplex?* R. Locus est
1. vel
- *Communis*, qui plura simul corpora, sed non primo immediate complectitur: ut, *Musæum.*
- *Proprius*, qui unum tantum corpus primo & immediate ambit: ut, *superficies concava vasis respectu vini in eo contenti.*

2. vel
- *Naturalis*, quo locatum suapte natura fertur, atque in eodem quiescit & conservatur: ut, *superior aeris regio respectu ignis.*
- *Violentus*, in quem locatum vi detruditur, & propterea in eo non quiescit nec conservatur: ut, *si lapis projicitur in sublime.*

IV. *Theoremata.*
1. Locus continet locatum & undique ambit, nec tamen est pars, vel aliquid de essentia locati.
2. Locus proprius nec major, nec minor est locato.
3. Etsi locus ab hoc vel illo locato est separabilis, tamen omni plane locato non caret.
4. Omne corpus natura ad locum suæ naturæ adcommodatum fertur, in eoque quiescit.
5. In omni loco est supra & infra.
6. Locus est immobilis, *h.e. non movetur ad motum localem, nisi per accidens.*

V. *Quot modis aliquid dicatur esse in loco?* Resp.
1. vel
- *Actu*, quod actu est divisum ab alio corpore à quo circumscribitur. *Ruvio, l. 4. Phys. cap. 5.*
- *Potestate*, quod non actu divisum est ab alio, à quo per continuationem cum eo dicitur contineri, sed dividi potest, & sic divisum potest ab eodem circumscribi. *Ibid.*

2. vel
- *Per se*, quod per se potest moveri motu locali, vel motu augmentationis.
- *Per accidens*, quod est in alio existente per se in loco, actu, vel potestate: ut, *accidentia.*

3. vel
- *Circumscriptive*: sic corpora sunt in loco.
- *Definitive*: sic Angeli dicuntur esse in loco.
- *Repletive*: ut, Deus.

VI. *Oppositum*, & est VACUUM, de quo cap. seq. 7.

TEMPUS, de quo cap. 8.

CAP.

CAP. VII.

De Vacuo.

De VACUO tria notanda:

I. *Nomen*, quod sumitur *vel*
- *Negative.* Vacuum negativum est pura negatio, adeoque omnino nihil. *Tale vacuum ante mundum conditum, etiam extra cœlum imaginamur.*
- *Privative.* Vacuum privativum est quod quidem in se non habet corpus, dicit tamen respectum ad id recipiendum. *De hoc Vacuo disputant Physici.*

II. *Quid sit?* R. Τὸ κενὸν τόπον ἀνάγκη εἶναι, εἰ ἔστι, ἐσόμενον σώματος. VACUUM locum necesse est esse, si sit, privatum corpore. *Arist. l. 4. Phys. c. 7.* VACUUM est locus non repletus corpore, sed aptus repleri. *Ruvio tr. de Vacuo q. 1. n. 9.*

III. *An detur Vacuum in rerum natura?* R. Neg. Nam res naturales à Vacuo penitus abhorrent: exempl. gr. *Si aer ex fistula adiraretur, confestim aqua contra suum naturalem impetum adscenderet, ne scil. si nihil aeri extracto succederet, vacuum daretur.* Causa propter quam natura abhorret à Vacuo est, quia Vacuum dissolvit illam rerum conservatricem unionem, impeditque ne sublunaris mundus dilapsam è cœlo vim hauriat, cum fieri nequeat ut per inane interstitium vis illa trajiciatur. *Conimbr. l. 4. Phys. c. 9. q. 1. a. 3.*

CAP. VIII.

De Tempore.

De TEMPORE tria notanda:

I. *Quid sit?* Resp. Hoc explicatur

Negative. Tempus non est
1. *Motus circularis: quia*
   1. Pars temporis est tempus. At pars motus circularis non est motus circularis.
   2. Tempus est unum. At motus circularis non est unus, quia plures dantur Sphæræ.
2. *Cœlum ipsum.* Nam cœlum omnia continet ut locus. Tempus vero omnia continet ut mensura.
3. *Motus particularis: quia*
   1. Motus est in certo & determinato mobili, & certo quoque fit in loco. Tempus autem ubique est idem.
   2. Omnis motus altero est velocior & tardior. At tempus non dicitur velocius aut tardius.

Affirmative. Ὁ χρόνος ἐστὶν ἀριθμὸς κινήσεως κατὰ τὸ πρότερον καὶ ὕστερον. TEMPUS est numerus motus secundum prius & posterius. *Arist. lib. 4. Phys. cap. 11.*

II. *Theoremata.*
1. Datur minimum in tempore, multitudine, sed non magnitudine.
2. Tempus non dicitur velox aut tardum, sed multum & paucum, longum & breve.
3. Tempus quodammodo est idem, & quodammodo diversum.
4. Ut Motus non numero sed specie unus idemque redit: sic & idem tempus.
5. Non solum motum tempore metimur, sed etiam tempus motu.

III. *Cognata*, quæ sunt,
1. *Ævum*, quod est duratio indivisibilis tota simul & invariabilis ex propria naturâ, non omnino perpetua, sed aliquam habens perpetuitatem à parte post. *Ruvio l. 4. Phys.*
2. *Æternitas*, quæ est interminabilis vitæ tota simul ac perfecta possessio. *Boetius l. 5. de consol.*

Tract.

Tractatus I. Partis Specialis.

De Mundo, & Corporibus ſimplicibus.

CAP. I.

De Mundo.

CORPORA NATURALIA conſiderantur vel

- *Aggregate*, in quantum conſtituunt Mundum, de quo quatuor not.
  - I. *Nomen*; circa quod not.
    - 1. Ἐτυμολογία. Mundus Græce κόσμος ab ornatu ſeu munditie nomen habet, quia non ſolum ex pulcherrimis rebus conſtat, ſed etiam illæ pulcherrimo ordine ſunt inter ſe connexæ.
    - 2. Ὁμωνυμία. Vox *Mundi* accipitur
      1. Pro ideis in mente divina: *Hoc ſenſu dicitur Mundus Archetypus, ſive intelligibilis.*
      2. Pro Angelis; & vocatur *Mundus Angelicus.*
      3. Pro cœlo & elementis ſimul; & adpellatur *Mundus elementaris.*
      4. Pro homine; & dicitur *parvus Mundus.*
      5. Pro univerſo, hve tota creaturarum collectione; & vocatur *Mundus magnus.*
  - II. *Quid ſit?* R. Κόσμος ἐστὶ σύστημα ἐξ οὐρανοῦ καὶ γῆς, καὶ τῶν ἐν τούτοις συνεχομένων φύσεων. Mundus eſt compages è cœlo terraque coagmentata, atque ex iis naturis quæ intra ea continentur. *Ariſt. lib. de Mundo, cap. 2.*
  - III. *Cauſæ*, quæ ſunt,
    - *Efficiens*, Deus fabricator & creator omnium.
    - *Materia*, corpora naturalia & ſenſibilia, nempe cœlum, elementa, & ex his miſta.
    - *Forma*, ordo & diſpoſitio illa mirabilis rerum.
    - *Finis*, qui
      - *Primarius* eſt gloria Dei. *Univerſa propter ſemetipſum operatus eſt Dominus.* Pro. 16. 4.
      - *Secundarius* eſt homo. *Mundus propter hominem, homo vero propter Deum.*
  - IV. *Affectiones*, quæ ſunt
    1. *Unitas.* Mundus eſt unus, *ſcilicet ordine & harmonia partium, quæ omnes ad commune bonum totius univerſi conſpirant.*
    2. *Perfectio*, Mundus eſt perfectus, *ſcil. in ſuo genere & gradu.*
    3. *Quantitas.* Quæ eſt capaciſſima, finita tamen, ita ut certis conſtet terminis, & circulo quaſi claudatur.
    4. *Figura.* Mundus eſt rotundus, quia præcipuæ ejus partes integrales, nempe *cœlum, aer, aqua, terra*, ſenſibus dijudicantur eſſe Sphæricæ.
- *Segregate & ſeorſim.* Vide cap. ſeq.

CAP.

CAP. II.

De Cœlo.

CORPUS naturale est vel
- SIMPLEX; quod vel
  - *Incorruptibile*, ut COELUM, de quo not.
    - *I. Nomen*, quod sumitur
      1. Pro aere: ut *Psal. 8. volucres cœli.*
      2. Pro toto mundo seu universo.
      3. Pro cœlo sidereo sive firmamento.
      4. Pro universa ætherea regione opposita elementari: *Quæ significatio hujus est loci.*
    - *II. Quid sit?* R. CŒLUM est corpus naturale simplicissimum, sphæricum, perlucidum, & in orbem mobile.
    - *III. Principia*, ut
      - *Materia*; de qua not.
        1. *An sit?* R. Cœlum constare ex materia, patet ex quantitate, raritate, densitate, quæ materiam consequuntur.
        2. *Qualis? R.* Materia cœli est eadem cum materia elementari, quia entia præter necessitatem non sunt multiplicanda.
      - *Forma*, O. corpus constat ex materia & forma, quæ dat esse rei. Cœlum est corpus. E. &c. Hæc tamen forma non est anima, quia nullæ operationes animæ adparent.
    - *IV. Affectiones*, ut,
      1. *Motus.* Circularis motus est cœlo naturalis, quia omne corpus naturale aliquem motum naturalem habet.
      2. *Figura.* Cœlum est rotundum, quia perfectissimo corpori simplici, & quod rerum universitatem concludit, debetur figura perfectissima & capacissima.
      3. *Positionum differentiæ*; & sunt sex: Dextrum, sinistrum, sursum, deorsum, retro, ante.
      4. *Operatio.* Cœlum agit
         1. *Motu.*
         2. *Lumine.*
         3. *Influentia.* Nam multa generantur à cœlo neq; per lumen, neq; per motum: ut, *metalla.*
    - *V. Theoremata.*
      1. Cœlum est quinta substantia, hoc est, *Natura simplex ab elementis distincta.*
      2. Cœlum neque est grave neque leve.
      3. Cœlum est ingenerabile & incorruptibile.
    - *VI. Partes.* Vide cap. seq.
  - *Corruptibile*, ut ELEMENTA, de quibus cap. 4, 5, &c. & Tract. 2.
- MIXTUM. Vide Tract. 3.

CAP.

CAP. III.

De Sphæris Cœlestibus, Stellis, & Galaxia.

PARTES COELI *juxta vulgarem opinionem sunt vel*

- *Perspicuæ*; ut SPHÆRÆ COELESTES, seu ORBES, qui non reales, sed ex hypothesi Astronomica ponuntur; ut,
  1. Sphæra Lunæ.
  2. Sphæra Mercurii.
  3. Sphæra Veneris.
  4. Sphæra Solis.
  5. Sphæra Martis.
  6. Sphæra Jovis.
  7. Sphæra Saturni.
  8. Firmamentum.
  9. Cœlum Crystallinum sive aqueum.
  10. Primum mobile, sive ultimum cœlum.
- *Lucidæ*, ut,
  - STELLÆ, de quibus not.
    - *I. Quid sint?* R. STELLÆ sunt corpora cœlestia, lucida, globosa, mobilia, & ad inferiorum salutem condita,
    - *II. Quotuplices?* R.
      - *Fixæ*, quæ in cœli parte superiori tardissime moventur, eamdemque inter se perpetuo servant distantiam. *Hæ sunt innumerabiles, notabiliores tamen numerantur*, 1022.
      - *Errantes*, seu *Planetæ*, de quibus not.
        1. *Quid sint?* Planetæ sunt qui in inferioribus cœli partibus moventur, diversumque situm tum à se invicem tum à stellis fixis obtinent.
        2. *Quot sint?* R. Septem:
           1. Saturnus.
           2. Jupiter.
           3. Mars.
           4. Sol.
           5. Venus.
           6. Mercurius.
           7. Luna.
    - *III. Affectiones.*
      1. *Motus.* Stellæ revera moventur in cœlo.
      2. *Lux.* Stellæ lumen à Sole mutuantur, ita tamen ut etiam aliquid ex se lucis possideant.
      3. *Figura.* Stellæ sunt rotundæ, licet ob nimiam distantiam planæ adpareant.
      4. *Vis agendi in hæc inferiora.* Hinc influentiæ & actiones siderum sunt variæ.
    - *IV. Theoremata.*
      1. Stellæ sunt ejusdem naturæ cum cœlo.
      2. Stellarum motus nullum edit sonum.
      3. Lumen stellarum non est substantia.
  - GALAXIA *seu* VIA LACTEA, quæ est maxima frequentia minimarum Stellarum, quæ præ exiguitate ad nostrum adspectum distincte pervenire nequeunt, ut cæteræ Stellæ, atque ita inter se lumen commiscent & confundunt. *Conimbr. de Met. tr. 4. c. 2.*

CAP.

CAP. V.

De Elementis in communi.

ELEMENTA considerantur dupliciter:

Absolute, prout sunt partes mundi. De *Elementis in communi* not.

I. *Nomen*, quod sumitur,
1. Pro primis cujusque rei principiis, quæcunque illa sunt: *Sic duximus literas esse orationis Elementa.*
2. Pro principiis generationis, *Materia, forma, & privatione.*
3. Pro solis principiis compositionis, *Materia, & forma.*
4. Pro quatuor illis corporibus simplicibus, *Igne, aere, aqua, & terra.*

II. *Quid sint?* R. Ἔστι δὲ τὸ στοιχεῖον τῶν σωμάτων, εἰς ὃ τὰ ἄλλα σώματα διαιρεῖται, ἐνυπάρχον δυνάμει, ἢ ἐνεργείᾳ, αὐτὸ δ' ἀδιαίρετον εἰς ἕτερα τῷ εἴδει. ELEMENTUM est id in quod cætera corpora dividuntur, in quibus inest potentia aut actu, ipsum autem est indivisibile in diversa secundum speciem. *Arist. l. 3. de cœl. c. 5.* ELEMENTUM est corpus simplex, in quod alia corpora resolvuntur. *Conim. l. 2. de gen. c. 3. q. 1. d. 1.*

III. *Principia.*
- *Materia.* Est prima illa ex qua omne corpus componitur, eaque indifferenter se habet ad quodlibet elementum.
- *Forma.* Cum elementa sunt corpora, ideo habent suas formas substantiales, nobis tamen incognitas.

IV. *Affectiones.*
1. *Figura.* Elementa ex se, & sua natura non habent certam figuram; quatenus vero sunt partes hujus universi, quod est rotundum, habent figuram rotundam.
2. *Impuritas.* Elementa, prout existunt in rerum natura, impura sunt, & aliquo modo mixta.
3. *Duratio.* Elementa non sunt æterna, sed ex se invicem generantur, & corrumpuntur, inque se mutuo transmutantur.
4. *Motus.* Elementa moventur motu simplici recto, qui est vel à medio sursum, sitque per levitatem; vel ad medium deorsum, sitque per gravitatem.

Qualitates, tum
- *Motrices*, ut sunt
  - *Gravitas*, qua elementum movetur deorsum.
  - *Levitas*, qua elementum fertur sursum.
- *Alteratrices* per quas elementa alterant mixtionemque absolvunt. *Vid. Tr. seq. c. 1.*

V. *Quot sunt?* R. Quatuor: IGNIS, AER, AQUA, TERRA. *Vid. cap. seq.*

VI. *Theoremata.*
1. Elementa sunt indivisibilia *scil. in alia corpora.*
2. Elementa extrema magis pura sunt quam intermedia.
3. Elementum quodvis in quodvis aliud converti potest.
4. Elementa in suis locis nec gravitant nec levitant.

Respective, prout causa sunt mixtionis, & mutationum Physicarum. *Vide Tract. seq.*

CAP.

CAP. V.

De Igne, & Aere.

Elementa sunt vel

Gravia, quæ deorsum tendunt. Vide cap. seq.

Levia, quæ sursum tendunt, suntq; *duo*:

I. *Simpliciter leve*, ut IGNIS, de quo not.

I. *An detur elementum ignis?* R. Affirm. Quia summus calor alicui corpori simplici debetur. At non convenit aeri, qui humiditatem summam cum aliquo calore sibi vendicat, nec aquæ, nec terræ. Ergo, igni.

II. *Quid sit?* R. IGNIS est elementum calidissimum, siccum, & levissimum, exsistens sub concavo Lunæ.

III. *Locus.* Ignis sub concavo Lunæ exsistit, quia levissimo elemento debetur locus supremus in regione elementari qui est infra sphæram Lunæ. *Unde & flamma ignis, apud nos excitati, confestim supra aerem adscendit.*

IV. *Usus.* Ignis
1. Adgregat ea quæ sunt ejusdem generis, & quæ sunt diversi generis disjungit.
2. Aquæ & Terræ frigiditatem temperat.

II. *Secundum quid leve*, ut AER, de quo not.

I. *Quid sit?* R. AER est elementum humidissimum, calidum, & leve, terram & aquam undique ambiens, omnemque locum replens, nullo alio corpore repletum.

II. *Divisio* in tres *Regiones*, quarum

Suprema, incipiens à superficie ignis, & extendens se usque ad medium aerem, ubi vapores coodensantur, est ultra quam ejus natura postulat calida, ob ignis vicinitatem, & cœli motum.

Media, quæ inter supremam & infimam interjacet, & æstivo tempore minor quam hyeme, est respective frigida, propter defectum reflexorum radiorum, qui ad illam non pertingunt, & propter vapores, qui cum eo perveniunt, sublatis jam impedimentis, ultro sese ad nativum frigus revocant, aeremque refrigerant.

Infima, quæ sumit initium à superficie terræ, & eo protenditur, quousque radii Solis reflectuntur, est pro vario Solis adcessu & recessu modo calida, modo frigida, & æstate major quam hyeme.

III. *Usus.* Aer
1. Mixti substantiam penetrans, eam subigit, & generationem habilem reddit.
2. Inspirationi & vocis formationi inservit.
3. Meteoris generandis præbet locum, & volucribus spatium volandi.

CAP.

CAP. VI.

De Aqua, & Terra.

Elementa gravia sunt duo:

I. *Secundum quid grave*; ut, AQUA de qua not.

1. *Quid sit?* R. AQUA est elementum frigidissimum, humidum, & grave, terram undique ambiens & interfluens.

2. *Figura.* Aquæ figura est rotunda: Talis enim totus terræ & aquæ globus; ac guttæ, partes aquæ homogeneæ, imitantur naturam totius. *Hinc navigantes paulatim terræ prospectum amittunt, ob interjectum maris tumorem.*

3. *Usus.* Aqua
1. Mollificat concreta corpora ad formam mixti facilius introducendam.
2. Natura sua frigida temperat calorem ignis.
3. Irrigat terram, ut producat omnis generis plantas.
4. Piscibus domicilium præbet, terrestribus & volatilibus potum subpeditat, &c.

II. *Simpliciter grave*; ut, TERRA, de qua not.

1. *Quid sit?* R. TERRA est elementum siccissimum, frigidum, & gravissimum, secundum se totum immobile & mundi centrum.

2. *Affectiones.*
1. *Figura.* Terra est rotunda: quod constat partim ex umbra terræ, quæ in Eclipsibus rotunda, seu conoidalis; partim ex ortu & occasu stellarum, nam citius oriuntur orientalibus sidera.
2. *Situs.* Terra in medio mundi constituta est: Si enim medium universi non obtineret, non fierent Eclipses, cum Sol & Luna per diametrum opponuntur.
3. *Quies.* Terra non movetur, sed in medio mundi perpetuo quiescit; quia naturaliter alio ferri non potest, ferretur enim sursum, siquidem à centro dimoveretur. *Causa immobilitatis terræ est nativa ejus gravitas.*
4. *Magnitudo.* Globus terrenus consideratur
Respective: Globus terræ in respectu ad cœlum est instar puncti; *h. e. quoad nostrum adspectum insensibilem habet magnitudinem: Sic enim centrum est minutissimum.*
Absolute: Terra magnam habet quantitatem, adeo ut totius terræ ambitus fere 5625. miliaria Germanica comprehendat.

3. *Usus.* Terra
1. Reddit corpora durabilia ad retinendas inscriptas figuras.
2. Temperat sua siccitate humiditatem aquæ.
3. Est sedes & domicilium mineralium & metallorum, plantarum, animalium, & hominum.

Tractatus II. Partis Specialis.

De Elementis prout ſunt cauſa mixtionis & mutationum Phyſicarum.

CAP. I.

De Qualitatibus Primis.

1. *Quid ſint?* R. QUALITATES PRIMAS vocamus, quæ per ſe primo inſunt corporibus ſublunaribus, ſuntque radices cæterarum qualitatum materialium: *Mendoza Diſp. 6. ſect. 5.*

II. *Quot?* R. 4.

- *Calor.* Θερμόν ἐστι τὸ συγκρῖνον τὰ ὁμοῖα. CALIDUM eſt, quod ea congregat quæ ſunt ejuſdem generis: *L. 2. de gen. cap. 2.*
- *Frigus.* Ψυχρόν ἐστι τὸ συνάγον καὶ συγκρῖνον ὁμοίως τὰ τε συγγενῆ καὶ τὰ μὴ ὁμόφυλα. FRIGIDUM eſt, quod ex æquo cogit ac congregat, tam quæ ejuſdem ſunt generis, quam quæ diverſi. *ibid.*
- *Humiditas.* Ὑγρόν ἐστι τὸ ἀόριστον ἰκείῳ ὅρῳ, εὐόριστον δὲ ἀλλοτρίῳ. HUMIDUM eſt, quod difficulter continetur termino proprio, facile vero alieno. *ibid.*
- *Siccitas.* Ξηρόν ἐστι τὸ εὐόριστον μὲν ἰκείῳ ὅρῳ, δυσόριστον δὲ ἀλλοτρίῳ. SICCUM eſt, quod facile termino proprio continetur, difficulter vero alieno. *ibid.*

III. *Theoremata*

1. Cuilibet elemento conveniunt duæ qualitates primæ, una in gradu ſummo, altera in gradu remiſſo.
2. Elementa ſymbolica facilius ac celerius in ſe invicem tranſmutantur.
3. E duobus elementis aſymbolicis facilius tertium generatur, quam unum ex altero.
4. Qualitates elementorum ſymbolicæ ſunt ejuſdem ſpeciei.
5. Qualitates primæ non ſunt formæ elementorum, quia ſunt accidentia.

De Elem. prout mixta conſt. not.

1. *Qualitates*
   - *Manifeſtæ*, quæ
     - Primæ de quibus not.
     - *Secundæ*, vide cap. 2.
   - *Occultæ*, vide cap. 3.
2. *Actio & Paſſio*, vide cap. 4.
3. *Alteratio*, vide cap. 5.
4. *Generatio*, vide cap. 6.
5. *Mixtio*, vide cap. 7.

CAP.

CAP. II.

De Qualitatibus Secundis.

De Qualitatibus Secundis duo not.

I. *Quid sint?* R. QUALITATES SECUNDAE dicuntur, quæ ex primis qualitatibus oriuntur. *Vocantur alias qualitates tactiles.*

II. *Quot?* R. Vulgo quatuordecim putantur.

1. *Densitas*, est qualitas orta à frigore, secundum quam partes subjecti immediate cohærent & constringuntur.
2. *Raritas*, est qualitas à calore ut plurimum orta, habens partes extenuatas, nec inter se probe compactas.
3. *Gravitas*, est qualitas orta à frigore, qua corpora quædam naturalia ad centrum tendunt.
4. *Levitas*, est qualitas plerumque orta à calore, sursum omnia evehens.
5. *Duritiei*, est qualitas orta à siccitate partes densas & bene compactas habens.
6. *Mollities*, est qualitas orta ab humiditate, facile tactui cedens.
7. *Crassities*, est qualitas orta à siccitate, partes habens solidas.
8. *Subtilitas* vel *Tenuitas*, est qualitas orta ab humore potissimum, partes tenues habens.
9. *Aridítas*, est qualitas orta à siccitate, partes habens humoris fere expertes.
10. *Lubricitas*, est qualitas ab humiditate producta, quæ tactum facile effugit & elabitur.
11. *Lenor*, est qualitas ab humiditate exorta, habens partes tenices & glutinosas.
12. *Friabilitas*, est qualitas ex siccitate orta, habens partes non cohærentes, ideoque facile adteritur.
13. *Asperitas*, est qualitas ex siccitate orta, habens partes prominentes, ideo tactum, dum contrectatur, offendit.
14. *Lenitas*, est qualitas orta ab humiditate, superficiem habens æqualem, & tactum, dum contingitur, oblectans.

CAP. III.

De Qualitatibus Occultis.

De Qualit. Occultis tria not.

I. *An dentur Occultæ Qualitates?* R. Affirm. quia dantur actiones, quarum ratio ex manifestis qualitatibus reddi nequit.

II. *Quid sint?* R. QUALITATES OCCULTAE sunt potentiæ naturales absconditæ & latentes, quibus res naturales aliquid agunt vel patiuntur, cujus causa vera certe non potest dari; ut, *cum Magnes trahit ferrum.*

III. *Divisio.* Dividuntur in

Συμπάθειαν, quæ est mutua & naturalis quædam consp iratio inter res physicas, ex pecoliari occulta cognatione proveniens, ob quam res naturales amico affectu & occulto amore ad se invicem trahuntur: *Sic, Rosa juncta ficui sata lætissime crescit.*

Ἀντιπάθειαν, quæ est naturalis rerum Physicarum inimicitia, & repugnantia, qua, secundum aliquas sibi ipsis infestæ, simultate dissentiunt: *Sic, Leo ad cantum Galli expavescit.*

CAP. IV.

De Actione, & Passione Elementorum, ut & de Contactu.

De ACTIONE et PASSIONE sex not.

I. *Quid præsupponant?* R. CONTACTUM, qui est duplex:
- *Corporalis*, & est verus & proprie dictus contactus, quando duorum corporum superficies simul sunt, & ita conjunguntur, ut mutuo se movere, & à se moveri queant: *Sic ignis agit in lignum per contactum corporalem comburendo illud.*
- *Virtualis*, cum non superficies, sed virtus unius corporis ad superficiem alterius corporis pervenit: *Sic Sol calefacit terram, & Magnes adtrahit ferram.*

II. Quid sint? R. ACTIO est adsimilatio qualitatis sensibilis agentis ad qualitatem patientem, transmutans corpus motum forma accidentaria. PASSIO est adsimilatio qualitatis patientis ad qualitatem agentem sensibilem. *Et hæc iis tantum, quæ materiam habent, ineſt.*

III. *Divisio*, tum
- *Agentis*, quod
  - *Primum*, in quo motionis principium consistit. *Hoc nihil patitur ab eo in quod agit.*
  - *Ultimum* vel *Postremum*, quod cum re, quæ fit, conjungitur. *Hoc proprie repatitur.*
- *Actionis*, quæ vel
  - *Imperfecta & inchoata*, qua agens patiens non totum immutat, sed saltem labefactat, atque aliquem qualitatis gradum ipsi inprimit. *Dicitur actio absque agentis victoria.*
  - *Perfecta & completa*, qua agens omnino sibi simile reddit patiens. *Dicitur actio cum victoria agentis.*

IV. Modus Actionis & Passionis. Hic not. Conditiones.
1. Ut agens, in *quantum tale*, sit in actu & patiens in potentia.
2. Ut agens & patiens sese mutuo tangant.
3. Ut non sint continua, alias participarent natura.
4. Ut patiens aut magis aut minus patiatur, secundum quod dispositum est ad actum agentis.

V. Connexum, sc. Reactio, de qua not.
1. *Quid sit?* R. Reactio est retributa quædam mutatio, qua patiens renititur adversus agens, & illud commutat dum ab illo mutatur, adeo ut agens pati, & patiens agere aliquo modo dicatur. *Zabarella de React. cap 1.*
2. *Conditiones.*
   1. Ut agens & patiens eamdem habeant materiam: *sc. Specie.*
   2. Ut agens sit ultimum, non vero primum.
   3. Ut agens contineatur intra Sphæram passi.
   4. Ut agant actione inchoata vel imperfecta.

VI. Theoremata
1. Generationes, & corruptiones elementorum non possunt fieri sine actione & passione.
2. Agens & patiens debent esse quodammodo similia, quodammodo dissimilia. *Similia secundum genus, dissimilia secundum formas specificas; qualia sunt contraria, aut inter ea media.*
3. Idem non agit in seipsum: *sc. per se, & secundum eamdem partem, actione sc. directa, & proprie dicta.*
4. Omne agens nititur sibi adsimilare patiens.

CAP.

CAP. V.

De Alteratione.

De Alteratione not.

- I. *Nomen*, quod sumitur
  - 1. *Late*, ut non germanas tantum alterationes, sed etiam improprias complectatur. *Sic elementa dicuntur alterari, non modo quando qualitatibus contrariis imbuuntur, verum etiam dum cœlesti luce perfunduntur.*
  - 2. *Stricte*, pro motu ad qualitatem contrarium in subjecto habentem. *Sic cœlum alteratione vacat, eaq; sola alterantur quæ possunt interire.*
- II. *Quid sit?* R. ALTERATIO est motus ad qualitatem sensibilem mediam aut extremam. *Conimbr. l. 1. de gen. & corr. c. 4. a. 1.*
- III. *Quid differat à Generatione?* R.
  - 1. *Alterationis* Terminus à quo est positivus; *Generationis* privativus.
  - 2. *Alterationis* Terminus ad quem est Qualitas; *Generationis* Substantia.
  - 3. *Alteratio*, cum sit motus, fit successive; *Generatio* in instanti.
- IV. *Theoremata.*
  - 1. Alteratio est nobilissima motus species, *quia ejus terminus est qualitas.*
  - 2. Alteratio est motus continuus & successivus, nec fit in instanti.
  - 3. Alteratio est comes & via generationis.

CAP. VI.

De Generatione, & Corruptione.

De GENERATIONE sex not.

- I. *Nomen*, quod sumitur
  - 1. *Late*, pro omni generatione tam substantiali, quam accidentali.
  - 2. *Stricte*, pro sola viventium generatione, *de qua in libr. de anima.*
  - 3. *Medio modo*, prout omnem solamque generationem substantialem complectitur. *Quæ significatio hujus est loci.*
- II. *An detur Substantialis Generatio?* R. Affir. quia dantur formæ substantiales, circa quas accidit mutatio ab una ad aliam sub eadem communi materia.
- III. *Quid sit?* R. Γένεσίς ἐστιν ὅταν ὅλον μεταβάλλῃ μὴ ὑπομένοντος αἰσθητοῦ τινος, ὡς ὑποκειμένου τοῦ αὐτοῦ, GENERATIO est mutatio totius non remanente sensibili quodam, ut subjecto eedem. *Arist. l. de gen. c. 4.* GENERATIO est mutatio à privatione formæ substantialis ad formam substantialem in materia. *Conim. l. 1. de gen. c. 4. q. 9. a. 1.*
- IV. *Causæ*, quæ sunt
  - *Efficiens*, quæ vel
    - *Remota*, & sunt corpora cœlestia, quæ motu suo, lumine, aliave peculiari influentia movent hæc inferiora.
    - *Propinqua*, & est extremum generans, quod aliud quoad speciem sibi similem producere studet.
  - *Materia*, quæ vel
    - *Remota*, & est materia prima, quæ conjunctam semper habet privationem, & capax est omnium formarum.
    - *Propinqua*, quæ quidem in misto sunt quatuor elementa.
  - *Forma*, quæ est ipsa mutatio substantialis.
  - *Finis*, qui est conservatio Specierum, nam natura abhorret ab interitu.
- V. *Oppositum est* CORRUPTIO, quæ est mutatio totius, id est, ex toto sub eadem communi materia. *Conimbr. ibid. q. 16. a. 1.*
- VI. *Theoremata.*
  - 1. Terminus ad quem corruptionis est terminus à quo generationis.
  - 2. Unius generatio est alterius corruptio, & contra.
  - 3. Generatio formaliter est actio ea qua forma cum materia unitur.

CAP. VII.

De Mixtione.

De MIXTIONE quinq; not.

I. *Nomé*, quod sumitur
- *Late*, pro quacunque quarumcunque rerum adcumulatione: *Sicut in tritici cum hordeo confusione videre est.*
- *Prosse & proprie*, pro unione mistilium, *id est, elementorum, sub una substantiali forma alicujus misti, corruptis mistilium propriis formis.*

II. *Quid sit?* R. Μίξις ἐστὶ ἕνωσις τῶν μικτῶν ἀλλοιοθέντων. MIXTIO est miscibilium alteratorum unio. *Arist. l. 1. de gen. c. 10.* MIXTIO est generatio misti ex mistilibus alteratis. *Conim. l. 1. de gen. c. 10. q. 2. a. 2.*

III. *Conditiones* tum
- *Miscibilium* Requiritur:
  1. Ut sint invicem agentia & patientia.
  2. Ut facile dividi ac comminui queant.
  3. Ut certam habeant proportionem & quantitatem.
- *Mixtionis*, ubi requiritur
  1. Elementorum in unum locum concursus.
  2. Elementorum reactio.
  3. Elementorum divisio in minutas partes, quod sine humiditate fieri nequit.

IV. *Consequens* seu *Effectum*, & est TEMPERAMENTUM, de quo cap. seq.

V. *Theoremata.*
1. Sola elementa proprie misceri dicuntur.
2. Mistio differt ab aliis mutationibus.
3. Elementa non sunt in misto secundum suas formas, sed iis pereuntibus succedit forma misti, sub cujus imperio primæ qualitates pristinum naturæ rigorem deponunt, & ad quamdam mediocritatem ac temperiem revocantur. *Conim. ib. q. 3. a. 2.*

CAP. VIII.

De Temperamento.

De TEMPERAMENTO tria not.

I. *Quid sit?* R. TEMPERAMENTUM est complexio quædam quatuor primarum qualitatum, debite & ad naturam mixti adcommodate adtemperatarum. *Fr. de Raconis disp. de Mixtis sect. 13.*

II. *Quotuplex* R. est vel
- *Uniforme*, quod medium & temperatissimum dicitur, in quo omnes quatuor qualitates æqua graduum proportione coeunt.
- *Difforme*, estque vel
  - *Simplex*, in quo una tantum qualitas vincit, denominatque, & duæ aliæ æqualitatem servant.
  - *Compositum*, in quo duæ qualitates reliquas excedunt: Estque
    1. Calidum & humidum. *Dicitur aereum & sanguineum.*
    2. Calidum & siccum. *Vocatur igneum & cholericum.*
    3. Frigidum & humidum. *Adpellatur aqueum & phlegmaticum.*
    4. Frigidum & siccum. *Vocatur terreum & melancholicum.*

II. *Theoremata*
1. Temperamentum est proportio primarum qualitatum, *sc. connotative.*
2. Temperamentum non est relatio; *quia unum temperamentum dicitur alteri contrarium: at relationi nihil est contrarium.*
3. Temperamentum non est quinta qualitas diversa à primis, sed ipsæ quatuor primæ qualitates ad temperiem reductæ.

Tractatus III. Partis Specialis.

De Corporibus imperfectè mixtis, ſeu de Meteoris.

CAP. I.

De Meteoris in communi.

I. Nomen. Meteora nomen habent à μετὰ & αἴρω, *quod eſt tollo, elevo, ſuſpendo,* quia meteora ut plurimum in ſublimi generantur.

II. Quid ſint? R. METEORA ſunt corpora imperfectè mixta, quæ ex halitibus è terra vel aqua excitatis, & calore Solis Stellarumque virtute elevatis, generantur. *Scharff. l. 4. Phyſ. c. 1.*

Corpus mixtum eſt vel

Imperfectè mixtum, ut METEORA, de quibus quinque not.

III. Cauſa ſunt

Efficiens, quæ vel
- *Remota*, & ſunt corpora cœleſtia, quæ ſua vi & influxu materiam ab elementis evocant & in ſublime tollunt.
- *Propinqua ſeu inſtrumentaria*, eſtque
  - *Calor*, qui aquam & terram pervadens & adtenuans in halitus ſolvit, & interventu levitatis effert in altum.
  - *Frigus*, quod exhalationes ſurſum evectas conſtringit, condenſat, & coarctat.

Materia, eſtq; vel
- *Remota*, et ſunt elementa, cum primis terra et aqua:
- *Propinqua*, eſtque
  - *Vapor*, qui eſt halitus, ſive ſpiratio calida & humida, quæ ex humore aqueo prodit.
  - *Exhalatio*, quæ eſt anhelitus terræ calidus & ſiccus. *Continet duas ſpecies.*
    1. Quæ facile ignem concipit, ex qua ignita meteora fiunt.
    2. Quæ non ita facile intenditur, ex qua proxime venti exſiſtunt.

Forma, quæ eſt tam multiplex, quam varie ſubjecta materia afficitur: Ob hujus enim varias diſpoſitiones, variæ & diverſæ ſpecies Meteororum generantur.

Finis, qui eſt multiplex:
1. Totius univerſi perfectio, & mutua elementorum adæquatio.
2. Aeris purgatio, *ſc. venenatis vaporibus abſumtis.*
3. Futurorum prænotio & præſagium.
4. Dei hæc omnia mirabiliter ordinantis agnitio.

IV. Locus, eſtq; aer præcipue. *Nam etiam ea meteora quæ in terra generari dicuntur, proprie in aere in terræ cavernis contento generantur.*

V. Quotuplicia? R. Meteora ſunt vel
- *Hypoſtatica*, quæ vel
  - *Ignita*, quæ ex exhalationibus facile inflammabilibus fiunt: *vide cap. 2, 3, & 4.*
  - *Aquea*, quæ ex vapore producuntur: *vide cap. 5, 6, & 7.*
  - *Aerea*, quæ ex vapore & exhalatione ſimul fiunt: *vide cap. 8, & 9.*
- *Emphatica ſeu adparentia*, quæ phaſmata dicuntur, quod ſpecie & figura tantum videantur: *vide cap. 10, & 11.*

Perfectè mixtum. Vide Tract. 4.

CAP. II.

De Meteoris Ignitis puris.

IGNITUM METEORUM est vel

- *Simplex*, cujus materia est simplex & pura, & gignitur vel in *aeris regione*
  - *Suprema*, ut sunt
    - FAX seu CANDELA ACCENSA; ea est fumus continuus, rarus, & tenuis, in longum & latum æque distensus, qui superiori parte accensus instar facis inflammatæ ardet, *Magirus l. 4. Phys. c. 2.*
    - IGNIS PERPENDICULARIS; is est fumus longus, & arctius concretus, qui æquabiliter accensus perpendiculi vel pyramidis speciem refert.
    - BOLIS sive JACULUM; id est fumus crassioribus partibus æqualiter cum subtilioribus commixtis constans, qui accensus sursumque evolans teli ardentis formam refert.
    - CAPRAE SALTANTES; ex sunt fumi disjuncti, in longum magis quam in latum porrecti, & neutiquam interrupti, qui accensi motu & scintillatione in morem caprarum saltare videntur.
    - SCINTILLAE VOLANTES; ex sunt fumi in multas minutasq; partes sparsi, quorum singuli instar stipularum inflammantur.
  - *Media*, ut sunt
    - STELLA CADENS; ea est fumus globatus, qui accensus à nube deorsum repellitur, & ita stellæ è cœlo decidentis imaginem exhibet.
    - LANCEA ARDENS; ea est fumus oblongus, bene compactus, qui accensus è medio aere in mare vel terram instar titionis detruditur.
  - *Infima*, ut sunt
    - DRACO VOLANS; is est fumus crassior, qui in sublime evectus, & accensus impulsu frigidæ nubis curvatur & flectitur.
    - IGNIS FATUUS; is est fumus crassior, & tenacior, in imo aere per antiperistasin nocturni frigoris accensus, qui vento agitatus decliviora loca petit & viatores à recta via in præcipitia plerumque ducere solet.
    - IGNIS LAMBENS; is est fumus rarus, subtilis, & pinguis, qui accensus aliquando hominum vestimentis, eorumque & equorum capillis sine ulla læsione inhærescit.
- *Mixtum*, cujus exhalatio ob admixtionem vaporis est impurior, crassior, & viscosior. *Vid. cap. seq.*

CAP.

CAP. III.

De Cometis.

Ignitum Meteorum mixtum est vel

- *Evanescens*, quod ob paucitatem materiæ citius dissipatur: *ut*, FULMEN. *Vide cap. seq.*
- *Diutius durans*, ut COMETA, de quo not.
  - I. *Quid sit?* R. Hoc explicatur
    - *Negative.* Cometa non est
      - 1 *Coalitus pluribus Planetarum*, quia
        - 1 Quo tempore Planetæ universi ab se disjuncti sunt, interdum Cometa adparet.
        - 2 Planetæ non digrediuntur à Zodiaco; non raro autem Cometæ.
      - 2 *Unus ex Planetis*, quia
        - 1 Planetæ vel semper vel frequenter cœlo sereno nectu conspiciuntur: minime vero Cometæ.
        - 2 Nullus Planeta, uti & nulla stella fixa augetur & diminuitur: at Cometæ augentur & diminuuntur.
    - *Affirmative.* COMETA est meteorum ignitum ortum ex exhalatione sicca, viscosa, copiosa, ampla, arcte compacta, inque supremum aerem evecta, ibidemque inflammata, magnæ stellæ speciem referens.
  - II. *Causæ*, tum
    - *Efficiens*: Cometæ incendantur vel
      - *Motu*, quo ignis supremaque aeris regio movetur.
      - *Flammulis*, ab elementari igni in subjectam exhalationem decidentibus.
    - *Materia*, estque exhalatio pinguis, crassa & partibus bene cozgmentatis constans in magna copia. *Unde existentibus Cometis, turbulenti ventorum flatus & immodicæ siccitates exsiliunt; quia tunc magna terrenæ exhalationis copia aerem occupavit.*
  - III. *Affectiones.*
    - 1 *Locus* est suprema aeris regio, nam quod nec in infima, nec media gignantur, testatur inprimis eorum motus ab oriente in occasum, quo una cum aere volvuntur.
    - 2 *Tempus* est vel
      - *Adparitionis*, quod certum non est, potissimum vero autumno gignuntur, quia tum plurimum viscosarum exhalationum adtollitur.
      - *Durationis*, quod definitum non est sed pro copia & tenacitate materiæ pabulique variat. *Summa ejus durationis ad 6 menses, minima ad 7 dies protrahitur.*
    - 3 *Colores* (non quidem veri, quia hos non habet, sed adparentes) sunt varii, quæ diversitas oritur ex materiæ diversitate, quatenus nempe illa rarior est, aut densior.
  - IV. *Divisio.* Cometa dividitur in
    - *Crinitum*, cum exhalatio in medio est crassior, in extremis autem partibus rarior, & subtilior, ita ut lumen circumquaque velut crines in orbem fundat.
    - *Barbatum*, cum exhalatio modice porrigitur.
    - *Caudatum*, si exhalatio versus unam partem longe protendatur.

CAP. IV.

De Fulmine, Tonitru, & Fulgure.

De FULMINE quinque notanda:

I. *Quid ſit?* R. FULMEN eſt exhalatio ignita è nube magno impetu excuſſa. *Conimbr. de Meteor. tr. 2. c. 5.*

II. *Quando generatur?* R. Fulmen generatur, quando exhalatio cum calida & ſicca, tum calida & humida, eaque copioſa incidit in nubem, & ab ea circumdatur ac ceu cute obducitur, & vel per motum, vel per antiperiſtaſin incenditur; & quia accenſa rarefit, magnoque conatu exitum è nube quærit, dum eamdem tandem rumpit horrendum edit fragorem.

III. *Motus.* Fulmen deſcendit valde irregulari motu, plerumque oblique fertur, quia natura ignis ſurſum vocat, vis qua è nube ejicitur deorſum premit.

IV. *Quotuplex?* R. Triplex:
- *Terebrans* eſt ſubtile & flammæum, cui peranguſtiſſima fuga eſt, ob ſinceram & puram flammæ tenuitatem.
- *Diſcutiens*, quod conglobatum eſt, & ſpiritus coacti commixtam vim habens diſſipat, & ictu rumpit. *Cum hoc interdum conjungitur lapis fulmineus.*
- *Urens* igneum magis eſt quam flammeum, ideoque ob materiæ ſpiſſitudinem non penetrat, ſed tantum infuſcat, & amburit.

V. *Accidentia* ſunt,

Tonitru, de quo duo not.

1. *Quid ſit?* R. TONITRU eſt ſonus proveniens ex colliſione exhalationis nubi incluſæ cum lateribus nubis, vel ex nubis effractione.

2. *Quotuplex?* R. Exhalatio vel
1. Nubem uno ictu rumpit, & tunc fit crepitus ſimilis ei quem membrana edit, quæ ſpiritu plena rumpitur.
2. Nubem diverſis ictibus rumpit, tuncque multiplex auditur ſonus.
3. Nubem omnino non effringit, ſed intus rixatur, & ad latus declinat, & tunc oritur tumultuoſus & obſcurior ſonus.

FULGUR, de quo tria not.

1. *Quid ſit?* R. FULGUR ſeu coruſcatio eſt exhalatio in nube accenſa, & igneo colore tincta. *Conimb. c. 4.*

2. *Quid differat à Fulmine?* R.
1. *Spiritus Fulguris* eſt rarior & minus compactus, ſparſim & per intervalla; *Fulminis* vero uno ictu totus incenditur.
2. *Fulmen* eſt ignis è nube vibratus; *Fulgur* ignis in nube incluſus.

3. *Quando fiat?* R. Hic not.
1. Coruſcatio interdum fit abſque Tonitru, *(cum nubes exhalationi non valde obſiſtit,)* & Tonitru interdum fit ſine coruſcatione *(quando materia ad inflammationem non eſt idonea.)*
2. Quando Coruſcatio & Tonitru conjunguntur, Tonitru prius eſt Fulgure. *Prius autem conſpicitur Fulgur, quam tonitru auditur, quia adſpectus eſt celerior quam auditus.*

CAP.

CAP. V.

De Nube, Pluvia, & Nive.

Aquæi meteora fiunt vel in
- *Media aeris regione*, ut
  - NUBES, de qua not.
    - *I. Quid sit?* R. NUBES est vapor in magna copia ad mediam aeris regionem elatus, ibique loci frigiditate condensatus. *Fr. de Raconis in comp. Phys. c. 5.* NUBES est addensatus vapor. *Conimb. de Meteor. tr. 7. c. 1.*
    - *II. Causa*, tum
      - *Efficiens*, estq; tum
        - *Sol & reliqua astra* vaporem calore suo è locis humentibus ad mediam aeris regionem evocantia.
        - *Frigus circumstans*, quod vapores cogit & densat, ut in nubis consistentiam abeant.
      - *Materia*, estq; vapor vi Solis ad mediam aeris regionem elevatus, ibique adventitio calore depositò, à circumstante frigore constipatus.
    - *III. Quotuplex sit? R.* est vel
      - *Sterilis*, ea est tenuis & lucida, ideoque ob raritatem suam vel evanescit, vel ventorum impulsu & calore solis dissipatur.
      - *Fœcunda*, ea est nigra, densa, & irriguo humore scatens, ideoque ad pariendam pluviam idonea.
  - PLUVIA, de qua tria not.
    - *I. Quid sit? R.* PLUVIA est nubes in aquam soluta. *Conimbr. tr. 7. de Meteor. c. 7.*
    - *II. Materia*, quæ vel
      - *Remota* est vapor crassus, qui adhuc magis condensatur, atque in aquam mutatur.
      - *Propinqua* est nubes virtute frigoris in guttulas soluta.
    - *III. Quotuplex? R.* Pluvia est vel
      - *Naturalis*, quæ vel
        - *Imber*, cum guttæ crebriores & minutiores ob vaporis tenuitatem jugi tenore defluunt.
        - *Nimbus*, cum guttæ paulo grandiores cadunt.
      - *Prodigiosa*, quando cum aquis ranæ, pisciculi, sanguis, lac, lapides, ferrum, &c. decidunt.
  - NIX, de qua not.
    - *I. Quid sit? R.* NIX est nubes friabili densitate conglaciata. *Conimbr. de Meteor. tr. 7. c. 5.*
    - *II. Quomodo generetur? R.* Frigus mediæ regionis intensum, nubem antequam in pluviam solvitur constringit, & candore imbuit; *(Candor enim sequitur partes aereas à frigore variè affectas)* & quia nivis materia est siccior quam pluviæ, ideo continuitatem habet, quia vero humidior quam pruinæ, extenditur eo modo quo flocci lanæ.
- *Infima aeris regione.* Vide cap. 6.
- *Terræ cavitatibus.* Vide cap. 7.

CAP.

CAP. VI.

De Grandine, Rore, Pruina, Nebula, & Glacie.

Meteora Aquea, quæ in infima aeris regione fiunt, sunt

- **GRANDO**, de qua not.
  - I. *Quid sit?* R. GRANDO est pluvia in aere conglaciata. *Con.t.7.c.6.*
  - II. *Quomodo generetur?* R. Nubes in pluviam resolvitur, descenditque, & inter descendendum vi frigoris intensioris in globulos congelatur.
  - III. *Affectiones.*
    1. *Locus* est tam infima, quam media aeris regio.
    2. *Tempus*; Grando indiscriminatim quocunque tempore provenit, quamquam vere & autumno major decidat.
- **ROS**, de quo not.
  - I. *Quid sit?* R. Ros est vapor subtilis & tenuis, non procul à terra sublevatus, qui noctis temperatæ frigore densatus, & in aquæ guttas tenuissimas resolutus, in terram sparsim decidit. *Magir. l.4.Phys.c.6.*
  - II. *Causæ*, tum
    - *Efficiens*, quæ
      - *Remota* est calor cœlestis vaporem evocans, qui tamen est imbecillis: *alioqui si vehemens foret, vaporem altius eveheret, vel omnino absumeret.*
      - *Propinqua* est frigus serenæ noctis temperatum: *si enim vehemens, cogit vaporem non in rorem, sed congelat in pruinam.*
    - *Materia*, eaque est vapor exiguus & subtilis.
  - III. *Tempus.* Quoniam Ros moderatum calorem requirit, vere & autumno maxime oritur, cum tranquillum & serenum tempus est; quia turbato & infestato pluviis aut ventis cœlo, concrescere vapor non potest.
  - IV. *Species*, quæ sunt
    - *Mel*, quod est vapor quidam dulcis floribus & frugibus insidens, quem apes inde colligunt, non autem ipsæ mel faciunt.
    - *Manna*, quæ est ros temperatissimi tum cœli, tum loci, ex purissimo & præpingui terræ vapore, in aere convenienter admodum percocto & frigore noctis densato, genitus.
- **PRUINA**, de qua not.
  - I. *Quid sit?* R. PRUINA est vapor tenuis à terra in proximum aerem Sole evectus, & à frigore in salis quasi formam constrictus.
  - II. *Quid differat à Rore?* R.
    1. Ros est temperate calidus & humidus; *Pruina vero* frigida.
    2. *Vapor roris* non congelatur, sed convertitur in aquam; *Vapor pruinæ* congelatur, & instar salis constringitur.
- **NEBULA**, de qua not.
  - I. *Quid sit?* R. NEBULA est vapor densus, & infimo aere oriente potissimum vel occidente Sole excitatus, frigoreque paulatim condensatus, aerem proximum obscurans. *Magir. ibid.*
  - II. *Materia*, quæ sunt vapores crassi, qui ob suam spissitudinem & crassitiem in sublime efferri nequeunt.
- **GLACIES**, de qua not.
  - I. *Quid sit?* GLACIES est aqua in stagnis, paludibus, fluminibus, aliisve ejusmodi locis congelata. *Conimb. de Met. tr.7.c.8.*
  - II. *Quomodo generatur?* R. Congelatur aqua non solum hyberni frigoris efficientia, sed concurrit etiam admistio quædam terrenæ concretionis, quæ congelationem magnopere juvat. *Conimb. ibid.*

CAP.

CAP. VII.

De Fontibus, Fluminibus, & Mari.

In Terræ concavitatibus generantur

- FONTES & FLUMINA, de quibus not.
  - I. *Quid sint?* R. FONS, ex mente Aristotelis, est scaturigo aquarum ex terra continuo provenientium, propter perpetuam vaporum & aeris à frigore intra illius cavernas condensatorum conversionem. FLUMEN est fluxus aquarum ex plurium fontium concursu in certo terræ loco congregatarum.
  - II. *Eorumdem origo.* Aqua fontana & fluvialis gignitur intra sinus terræ ex aere & vaporibus in aquam solutis. *Hæc est Aristotelis sententia, quæ si de omnium fontium & fluviorum ortu intelligatur, probabilis non est; ideo restringitur ad aliquorum fontium & fluviorum generationem: Nam non solum amplissima flumina, sed etiam minores fluvii & fontes, è subterraneis aquis è mari oriundis ordinarie seu majori ex parte derivantur. Conimb. tr. 9. c. 4.*
- MARE, quatenus salsum, de quo not.
  - I. *Quid sit?* R. MARE est aquarum salsarum maxima multitudine congregatarum receptaculum, complectens undique terram, non tamen totam illam comperiens, perpetuo æstu fluens ac refluens, neque tamen suos terminos unquam egrediens.
  - II. *Ejus origo.* Mare in ipso mundi nascentis exordio fuit à Deo productum, ejusque divino imperio in eum locum, quem nunc habet, secessit.
  - III. *Affectiones*, sunt
    - 1. *Salsedo*, quæ, juxta Aristotelis sententiam, ab exhalationibus adustis gignitur: Quidquid enim aduritur in eo generatur Sal. *Unde Mare tempore æstivo, quo calor Solis fervet, salsius est quam hyberno, & in ipso fundo ejus aqua dulcis hauriuntur ab urinatoribus.*
    - 2. *Æstus*, de quo not.
      - 1. *Quid sit?* R. Æstus marinus est, quo maris aquæ reciproca agitatione nunc ad litus accedunt, nunc in se redeunt subsiduntque. *Conimb.*
      - 2. *Ejus varietas.* In quibusdam maris tractibus nullus, aut perexiguus visitur: In aliis vero magnus: Aliquibus in locis senis quibusque horis mare recedit, & tot horarum spatio rursum accedit: In aliis locis alia recessus & accessus sunt intervalla.
      - 3. *Causæ*, eæque tum
        - *Efficitrix:* Æstus marini causa est Luna humorum domina, quæ occulta influentia aquas huc illuc absque rarefactione impellit. Nam pro diversis Lunæ ad Solem adspectibus, nunc majores (ut plenilunio) fiunt æstus, nunc minores.
        - *Finalis*, estque aquæ marinæ à putredinis noxa conservatio.

CAP.

CAP. VIII.

De Ventis.

I. *Quid sit?* R. VENTUS est magna exhalationis copia confestim in sublime elata usq; ad mediam aeris regionem, ibiq; ab aere frigido & denso protrusa, & dissultanti impetu resiliens. *Fr. de Raconis cap. 4.*

II. *Causæ*, tum
- *Efficiens*, quæ vel
  - *Remota* est Sol, & reliqua sidera exhalationem elevantia.
  - *Proxima* est tum
    - Mediæ aeris regionis frigiditas halitus adscendentes repellens, & deorsum trudens.
    - Interna exhalationis levitas, & aliæ exhalationes priorem subsequentes & agitantes.
- *Materia*, quæ est exhalatio calida & sicca, (*quia quibus temporibus magna hujusmodi exhalationum suppetit copia, crebriores fiunt venti*) non tamen sola, sed & interdum vapores admiscentur: (*quia sæpe per integros menses venti spirant è mari, qui humidi sunt.*

III. *Motus*, estq; obliquus. Nam halitus multi in sublime rapti, cum ad mediam aeris regionem pervenerunt, ab illius frigore protruduntur, & quia deorsum pulsi cum suapte natura sursum ferantur, dum neutra pars vincit, quasi partita contentione neque sursum, neque deorsum, sed oblique fluunt.

VENTUS, de quo not.

Aeris Meteora sunt

IV. *Quotuplex?* Resp. Venti sunt
- *Regulares*, qui vel
  - *Indefiniti*, qui vel
    - *Cardinales*, ut
      - *Subsolanus*, qui spirat ab ortu æquinoctiali, estq; frigidus & siccus.
      - *Zephyrus* seu *Favonius*, qui flat ab occasu æquinoctiali, estque frigidus & humidus.
      - *Aquilo*, qui à Septentrione progreditur, estq; frigidus & siccus.
      - *Auster*, qui à meridie procedit, estq; calidus & humidus.
    - *Collaterales*, qui cardinalibus interjecti, & quidem singulis bini. *Nautæ 32 numerant.*
  - *Definiti*, qui certis temporibus spirant, ut
    - *Etesiæ* sunt aquilonares, qui circa caniculæ ortum 40 dies perflant.
    - *Ornithiæ* seu *chelidoniæ* sunt venti septentrionales, qui circa hirundinum adventum spirant.
- *Irregulares sive Tempestates*, ut
  - *Ecnephias* est copiosa & crassa exhalatio nube inclusa, quæ ipsam disrumpens summa vi ad terram fertur sine inflammatione.
  - *Typhon* seu Turbo est tenuior & subtilior exhalatio, quæ per angustum nubis foramen erumpens deorsum in gyrum rotata fertur.
  - *Prester* est typhon, propter viscositatem vel impetum motus accensus. *Differt à fulmine, quod fulmen plus habet flammæ, & minus flatuum.*

TERRÆ MOTUS, vide cap 9.

CAP.

CAP. IX.

De Terræ Motu.

De TERRÆ MOTU quatuor nor.

I. *Quid ſit?* R. TERRÆ MOTUS eſt concuſſio & liberatio terræ, orta ex quibuſdam exhalationibus calidis & ſiccis intra terræ viſcera incluſis & exire nitentibus. *Fr. de Raconis in comp. Phyſ. c. 4.*

II. *Quomodo oriatur?* R. Commotio terræ fit ab halitu ſeu Spiritu terræ viſceribus incluſo, & foras exire contendente. Etenim cum is viam, qua prodeat, non invenit, retrofertur, atque in ſe revolvitur: & exitu fruſtra quæſito, omnes anguſtias dimovet, dumque effringere clauſtra & convellere nititur, motum & tumultum facit. *Conimb. tr. 11. c. 2.*

III. *Affectiones.*
- 1. *Sonus.* Comitantur terræ motum ſoni multiplices ac varii, qui ex Spiritus intus incluſi repercuſſu & conflictatione naſcuntur.
- 2. *Locus.* Terræ motus frequenter ſentiunt loca cava, fungoſa, montoſa, item inſulæ, raro vero arenoſa, & ex limo concreta.
- 3. *Tempus*, tum *Generationis.* Terræ motus accidunt, cum magna exhalationum copia terræ ſinu incluſa eſt: ut, *vere & autumno.*
- tum *Durationis.* Terræ motus plus vel minus durant, prout major vel minor eſt exhalationum copia, ſpiritusque tardius aut citius conſumitur.

IV. *Species.*
- *Tremor*, cum Spiritus præ multitudine terram longe lateque pervadit, & eam non in profundum, ſed ad latera ciet, ac modo ad hanc, modo ad illam partem vibrante motu agitat. *Conimb. tr. 11. c. 8.*
- *Pulſus*, quo ex imo terra concutitur, & ſurſum deorſumque jactatur, ſpiritu recta adscendere contendente. *Conimb. ibid.*

CAP. X.

De Voragine, & Halone.

Meteora Adventitia ſunt

VORAGO, de qua nor.

I. *Quid ſit?* R. VORAGO eſt exhalatio ſurſum rapta, ibique lumine perfuſa ſpeciem voraginis referens. *Si parva eſt dicitur Hiatus.*

II. *Quomodo fiat?* R. Cum ſerena nocte multæ ſpirationes in ſublimi conſtipatæ, medio quidem denſiores, reliqua facie rariores, inter aſtrorum lumen noſtrumque adſpectum conſtituuntur, exhibent ſimilitudinem foveæ, quæ in medio, quod propter denſitatem minus illuſtratur, profunditas quædam adparet. *Conimb. tr. 4. c. 4.*

HALO, de qua not.

I. *Quid ſit?* R. HALO eſt circulus albus ſub aſtro aliquo in nube ſeu vapore adparens. *Dicitur etiam area, & corona.*

II. *Quomodo fiat?* R. Si multa ſpiratio vel nubes, æquabili denſitate in orbem ſparſa, ſub Sole vel Luna, aliove è ſplendidioribus aſtris conſtituta ſit, ita ut radius corporis luminoſi propter ſpirationis denſitatem recta progredi nequeat, ſed reſiliat, ac per omnes extremitates diffundatur, adparet tunc ſub aſtro ſplendens circulus more lucidæ coronæ. *Conimb.*

III. *Locus.* Halo frequentius conſpicitur ſub Luna, quam ſub Sole, quia Solis fervor coagmentari halitus non ſinit, ſed eos abſumit.

VIRGÆ, PARELIUS, IRIS, *Vide caput ſeq.*

CAP.

CAP. VIII.

De Ventis.

I. *Quid sit?* R. VENTUS est magna exhalationis copia confestim in sublime elata usq; ad mediam aeris regionem, ibiq; ab aere frigido & denso protrusa, & dissultanti impetu resiliens. *Fr. de Raconis cap. 4.*

II. *Causæ*, tum
- *Efficiens*, quæ vel
  - *Remota* est Sol, & reliqua sidera exhalationem elevantia.
  - *Proxima* est tum
    - Mediæ aeris regionis frigiditas halitus adscendentes repellens, & deorsum trudens.
    - Interna exhalationis levitas, & aliæ exhalationes priorem subsequentes & agitantes.
- *Materia*, quæ est exhalatio calida & sicca, (*quia quibus temporibus magna hujusmodi exhalationum suppetit copia, crebriores fiunt venti*) non tamen sola, sed & interdum vapores admiscentur: (*quia sæpe per integros menses venti spirant è mari, qui humidi sunt.*

III. *Motus*, estq; obliquus. Nam halitus multi in sublime rapti, cum ad mediam aeris regionem pervenerunt, ab illius frigore protruduntur, & quia deorsum pulsi cum suapte natura sursum ferantur, dum neutra pars vincit, quasi partita contentione neque sursum, neque deorsum, sed oblique fluunt.

IV. *Quotuplex?* Resp. Venti sunt
- *Regulares*, qui vel
  - *Indefiniti*, qui vel
    - *Cardinales*, ut
      - *Subsolanus*, qui spirat ab ortu æquinoctiali, estq; frigidus & siccus.
      - *Zephyrus* seu *Favonius*, qui flat ab occasu æquinoctiali, estque frigidus & humidus.
      - *Aquilo*, qui à Septentrione progreditur, estq; frigidus & siccus.
      - *Auster*, qui à meridie procedit, estq; calidus & humidus.
    - *Collaterales*, qui cardinalibus interjecti, & quidem singulis bini. *Nautæ 32 numerant.*
  - *Definiti*, qui certis temporibus spirant, ut
    - *Etesiæ* sunt aquilonares, qui circa caniculæ ortum 40 dies perflant.
    - *Ornithiæ* seu *chelidoniæ* sunt venti septentrionales, qui circa hirundinum adventum spirant.
- *Irregulares sive Tempestates*, ut
  - *Ecnephias* est copiosa & crassa exhalatio nube inclusa, quæ ipsam disrumpens summa vi ad terram fertur sine inflammatione.
  - *Typhon* seu Turbo est tenuior & subtilior exhalatio, quæ per angustum nubis foramen erumpens deorsum in gyrum rotata fertur.
  - *Prester* est typhon, propter viscositatem vel impetum motus accensus. *Differt à fulmine, quod fulmen plus habet flammæ, & minus flatuum.*

VENTUS, de quo not.

TERRÆ MOTUS, vide cap 9.

Aeria Meteora sunt

CAP.

CAP. IX.

De Terræ Motu.

De TERRÆ MOTU quatuor nor.

I. *Quid sit?* R. TERRÆ MOTUS est concussio & liberatio terræ, orta ex quibusdam exhalationibus calidis & siccis intra terræ viscera inclusis & exire nitentibus. *Fr. de Raconis in comp. Phys. c. 4.*

II. *Quomodo oriatur?* R. Commotio terræ fit ab halitu seu Spiritu terræ visceribus incluso, & foras exire contendente. Etenim cum is viam, qua prodeat, non invenit, retrofertur, atque in se revolvitur: & exitu frustra quæsito, omnes angustias dimovet, dumque effringere claustra & convellere nititur, motum & tumultum facit. *Conimb. tr. 11. c. 2.*

III. *Affectiones.*

1. *Sonus.* Comitantur terræ motum soni multiplices ac varii, qui ex Spiritus intus inclusi repercussu & conflictatione nascuntur.

2. *Locus.* Terræ motus frequenter sentiunt loca cava, fungosa, montosa, item insulæ, raro vero arenosa, & ex limo concreta.

3. *Tempus*, tum
- *Generationis.* Terræ motus accidunt, cum magna exhalationum copia terræ sinu inclusa est: ut, *vere & autumno.*
- *Durationis.* Terræ motus plus vel minus durant, prout major vel minor est exhalationum copia, spiritusque tardius aut citius consumitur.

IV. *Species.*
- *Tremor*, cum Spiritus præ multitudine terram longe lateque pervadit, & eam non in profundum, sed ad latera ciet, ac modo ad hanc, modo ad illam partem vibrante motu agitat. *Conimb. tr. 11. c. 8.*
- *Pulsus*, quo ex imo terra concutitur, & sursum deorsumque jactatur, spiritu recta adscendere contendente. *Conimb. ibid.*

CAP. X.

De Voragine, & Halone.

Meteora Adparentia sunt

VORAGO, de qua nor.

I. *Quid sit?* R. VORAGO est exhalatio sursum rapta, ibique lumine perfusa speciem voraginis referens. *Si parva est dicitur Hiatus.*

II. *Quomodo fiat?* R. Cum serena nocte multæ spirationes in sublimi constipatæ, medio quidem densiores, reliqua facie rariores, inter astrorum lumen nostrumque adspectum constituuntur, exhibent similitudinem foveæ, quia in medio, quod propter densitatem minus illustratur, profunditas quædam adparet. *Conimb. tr. 4. c. 4.*

HALO, de qua not.

I. *Quid sit?* R. HALO est circulus albus sub astro aliquo in nube seu vapore adparens. *Dicitur etiam area, & corona.*

II. *Quomodo fiat?* R. Si multa spiratio vel nubes, æquabili densitate in orbem sparsa, sub Sole vel Luna, aliove è splendidioribus astris constituta sit, ita ut radius corporis luminosi propter spirationis densitatem recta progredi nequeat, sed resiliat, ac per omnes extremitates diffundatur, adparet tunc sub astro splendens circulus more lucidæ coronæ. *Conimb.*

III. *Locus.* Halo frequentius conspicitur sub Luna, quam sub Sole, quia Solis fervor cogimentari halitus non sinit, sed eos absumit.

VIRGÆ, PARELIUS, IRIS, } *Vide caput seq.*

CAP.

CAP. XI.

De Virgis, Pareliis, & Iride.

Sequuntur reliqua Meteora Aparentia, ut

- VIRGÆ, de quibus not.
  1. *Quid sint?* R. VIRGÆ sunt lineæ rectæ, quas Solis radii directe in nubem aquosam, dissimiliter tamen raram, incidentes & refracti, efficiunt. *Magir. l. 4. Phys. c. 5.*
  2. *Quomodo fiant?* R. Quando ad Solis latera, mediocri tamen intervallo, nubes inæquabili concretione, alias videlicet partes densiores habens, alias rariores, radiis solaribus penetratur, & ob diversitatem partium variis imbuitur coloribus, qui quoniam ad nubis cavitatem se adcommodantes, perpendiculariter versus terræ superficiem protenduntur, virgarum speciem ita exhibent. *Conimb. tr. 4. c. 5.*
- PARELIUS, de quo not.
  1. *Quid sit?* R. PARELIUS est imago Solis à latere ejus in nube densa, plana, quiescente, & aquosa, per radiorum Solis refractionem expressa. *Imago Lunæ dicitur,* PARASELENE.
  2. *Causæ,* tum
     - *Efficiens,* & sunt radii Solis in nube refracti.
     - *Materia* sive *Subjectum,* estq; Nubes
       1. Soli ad latus posita. *In hoc Parelius differt ab Halone & Iride.*
       2. Consistens seu quiescens.
       3. Plana & æquabilis.
       4. Densa, *ut imaginem retineat.*
  3. *Numerus.* Contingit nonnunquam plures nubes ad Solis imaginem recipiendam aptas collocari, ut imago Solis ad unam perducta aliam imaginem in alteram nubem inprimat, & hæc rursus in aliam, sicque plures Soles simul videbuntur.
- IRIS, de qua not.
  1. *Quid sit?* R. IRIS est arcus multicolor in nube rorida, opaca, & concava, ex radiorum Solis oppositi reflexione adparens oculis spectantium. *Conimb. tr. 5. c. 2.*
  2. *Causæ,* tum
     - *Efficiens,* estque Sol vel Luna. *Nam etiam Luna arcum efficit, quamquam non tot colorum varietate distinctum, sed album.*
     - *Materia* sive *Subjectum,* estq; Nubes
       1. Rorida, ac talis, ut in aquam proxime solvi possit.
       2. Translucida, *sc. externa facie, qua nos respicit.*
       3. Opaca, *sc. à tergo ut lumen repercutiat.*
       4. Solis è regione opposita. *Nam Iris nobis non adparet, nisi simus inter nubem, qua Iris splendet, & Solem ipsum constituti.*
  3. *Affectiones.*
     1. *Numerus.* Possunt simul effici plures Irides, ita ut posterior vel inferior sit ex resplendentia prioris, ideoque obscurior.
     2. *Figura.* Iris habet figuram semicirculi. Quo autem propinquior Sol est Horizonti, eo major Iris adparet.
     3. *Colores,* qui sunt tres:
        1. *Puniceus* est primus & altissimus.
        2. *Viridis* est medius.
        3. *Purpureus* est infimus.

Tractatus IV. Partis Specialis.

De Corporibus perfecte mixtis.

CAP. I.

De Perfecte misti generatione & putredine.

De Corpore perfecte mixto in communi quatuor not.

1. *Quid sit?* R. MIXTUM PERFECTUM dicitur, quod habet perfectam formam substantialem mixti, distinctam à forma substantiali elementorum. *Fr. de Raconis disp.* 1. *de mixtis imperf. sect.* 1.

II. *Generatio Misti*, de quo tria not.

I. *Quid sit?* R. Ἔστι δ' ἡ ἁπλὴ γένεσις, μεταβολὴ ὑπὸ τῶν ποιητικῶν δυνάμεων, ὅταν ἔχουσι λόγον ἐκ τῆς ὑποκειμένης ὕλης ἑκάστῃ φύσει. GENERATIO SIMPLEX est mutatio à virtutibus activis cum habuerint rationem ex subjecta materia unicuique naturæ. *Arist. l.* 4. *Met. c.* 1.

II. *Quomodo differat à Mistione?* R. Generatio misti & Mistio non differunt realiter, sed tantum ratione. Cum enim & in Mistione, & in misti Generatione elementa sint terminus à quo, mistum vero terminus ad quem, vox *Mistionis* magis elementa respicit, nomen vero *Generationis* ipsum mixtum.

III. *Oppositum*, estq; PUTREDO, de qua not.

1. *Quid sit?* R. Σῆψις δ' ἐστὶ φθορὰ τῆς ἐν ἑκάστῳ ὑγρῷ οἰκείας καὶ κατὰ φύσιν θερμότητος, ὑπ' ἀλλοτρίας θερμότητος. Αὕτη δ' ἐστὶν ἡ τοῦ περιέχοντος. PUTREFACTIO est proprii naturalisq; caloris in unoquoque humido exsistentis ab extranea caliditate corruptio: hæc autem est quæ in ambiente exsistit. *Arist. ibid.*

2. *Subjectum proprium* est humidum: ideoque omnia mista putrescunt, quatenus humida.

3. *Causa proxima positiva* est calor ambientis (*non solum aeris & aquæ, sed cujuscunque continentis*) qui calorem internum evocat, & corrumpit.

4. *Quotuplex?* R.
   - *Totalis*, quando penitus abjungitur humidum à sicco, ut nihil reliquum nisi terra adpareat. *Hoc modo putrescunt quæ plurimum terræ obtinent.*
   - *Partialis*, quando non penitus humidum à sicco abjungitur. *Hoc modo putrescunt quæ plus humidi obtinent.*

5. *Theoremata.*
   1. Difficilime putrescunt res tum frigidissimæ, tum calidissimæ.
   2. Putrescentia initio sunt humida in superficie, tandem vero fiunt sicca.

III. *Affectiones perfecti misti Similaris*, vide cap. 2.

IV. *Quotuplex sit?* vide cap. 3.

CAP. II.

De Affectionibus perfecte mixti similaris.

Affectiones perfecte mixti oriuntur vel à Qualit.

- *Activis*, nimirum vel à
  - *Calore*, ut COCTIO, de qua not.
    - 1. *Quid sit?* R. Πέψις ἐστι τελείωσις ὑπὸ τοῦ φυσικοῦ καὶ οἰκείου θερμοῦ ἐκ τῶν ἀντικειμένων παθητικῶν, ταῦτα δ' ἐστιν οἰκεῖα ἑκάστω ὕλη. COCTIO est perfectio, quæ à naturali & proprio fit calore ex oppositis passivis, quæ propria cuique materia exsistunt. *Arist. l. 4. Meteor. cap. 2.*
    - 2. *Causæ*, suntque
      - *Efficiens*, calor internus proprius & naturalis, qui interdum externi alicujus auxilio adjuvatur.
      - *Materia* seu *Subjectum*, humidum & siccum, præsertim tamen humidum.
      - *Forma*, perfectio, quæ nihil aliud est, quam ultima proprii temperamenti absolutio.
      - *Finis*, estq; vel
        - Ipsa natura, sive forma rei substantialis.
        - Forma accidentalis, *id est, ut humidum hoc vel illo modo tantum dispositum sit.*
    - 3. *Species*, suntque
      - 1. Πέπανσις *Maturatio*, quæ est alimenti, quod in arborum fructibus inest, concoctio.
      - 2. Ἕψησις *Elixatio*, quæ est indefiniti in humore exsistentis coctio facta à calore humido.
      - 3. Ὄπτησις *Assatio*, quæ est coctio, quæ fit à calore sicco, & alieno sive externo.
    - 4. *Theoremata.*
      - 1. Omnis res concoctione fit calidior.
      - 2. Cocta evadunt crassiora, solidiora, & compactoria.
  - *Frigore*, ut INCOCTIO, de qua not.
    - 1. *Quid sit?* R. ἡ ἀπεψία ἐστιν ἀτέλεια δι' ἔνδειαν τῆς οἰκείας θερμότητος. INCOCTIO est imperfectio propter indigentiam proprii caloris. *Arist. ibid.*
    - 2. *Species* sunt
      - 1. Ὠμότης *Cruditas.*
      - 2. Μόλυνσις *Non plena elixatio.*
      - 3. Στάτευσις *Non plena assatio.*
- *Passivis*, quæ mistis insunt vel
  - *Actu*, ut
    - *Durities.* Σκληρόν ἐστι, τὸ μὴ ὑπεῖκον εἰς αὐτὸ κατὰ τὸ ἐπίπεδον. DURUM est quod non cedit in seipsum secundum superficiem. *ibid. c. 4.*
    - *Mollities.* Μαλακόν ἐστι, τὸ ὑπεῖκον τῷ μὴ ἀντιπερισταθέναι MOLLE est, quod cedit in seipsum non circumstando. *ibid.*
  - *Potentia*, ut Affectiones, quæ mixtis propter passivas qualitates insunt potentia, suntq; eæ, per quas corpora sunt *concretilia, liquabilia, emollibilia, flexibilia, ruptibilia, fragilia, formabilia, ductilia, fissibilia, lenta, friabilia, subactioni idonea, & quæ his omnibus sunt contraria.*

CAP.

CAP. III.

De Metallis.

I. *Quid ſint?* R. METALLUM eſt corpus perfecte mixtum & inanimatum, ex ſulphure & argento vivo mixtis & temperatis in terræ venis natum. *Magir. l. 5. Phyſ. c. 1.*

- Corpora perfecte mixta ſunt vel
  - *Inanimata*, ut ſunt
    - METALLA, de quibus quatuor nor.
      - II. *Cauſæ*, tum
        - *Efficiens*, eſtq; vel
          - *Principalis*, & eſt virtus ſiderum, præſertim vero Solis.
          - *Inſtrumentalis*, & eſt
            - *Calor*, qui humidam exſpirationem attenuat & coquit.
            - *Frigus*, quatenus eamdem exhalationem condenſat.
        - *Materia*, eſtq; vel
          - *Remota*, & eſt halitus ex vapore & exhalatione compoſitus, in quo tamen prævalet humiditas vaporis.
          - *Propinqua*, & ſunt
            - *Sulphur*, materia metallaris ex ſubtiliore exhalatione pingui & unctuoſa.
            - *Argentum vivum* ſive *Mercurius*, materia metallaris conſtans ex vapore ſubtiliore aqueo, qui cum terra conglutinatur, & per calorem ſulphuris decoquitur.
      - III. *Affectiones*
        1. O. Metalla igne liqueſcunt, ea tamen difficilius quæ plus de terrena concretione obtinent.
        2. O. Metalla ductilia ſunt, & percuſſa dilatantur, ſed ea magis quæ ſimul compacta, & molliora.
        3. O. Metalla ponderoſa ſunt, ob materiæ ſpiſſitudinem & compactionem.
      - IV. *Species*. Metalla ſunt vel
        - *Pura*, ut
          - *Aurum*, metallum puriſſimum, conſtans ex claro argento vivo, & ſulphure mundiſſimo.
          - *Argentum*, metallum ex argento vivo, claro, albicante, & ex ſulphure fere fixo, puro, genitum.
        - *Impura*, ut
          - *Plumbum*, metallum ex mercurio multo impuro, crudo, ac ſulphure pauco itidem impuro, ac fœtido genitum.
          - *Stannum*, quod conſtat ex argento vivo magis excocto, & ſulphure albo, acri, minus maturo.
          - Æs, metallum ex pauco mercurio, & ſulphure plurimo, rubeo, impuro, conſtans.
          - *Ferrum*, metallum ex pauco mercurio, plurimo ſulphure fixo conſtans.
    - LAPIDES, vide cap. 4.
    - MEDIA MINERALIA, vide cap. 5.
  - *Animata*, vide cap. 6.

CAP. IV.

De Lapidibus.

De LAPIDIBUS duo not.

I. Quid ſint? R. LAPIDES ſunt corpora perfecte mixta, inanimata, dura, ex ſicca terreſtri exhalatione unctuoſitate quadam aquoſa permixta, per temporis diuturnitatem vi caloris & frigoris, atque virtute minerali conglutinata. *Magirus l. 5. Phyſ. c. 2.*

II. Quotuplices? Reſp. Lapides ſunt vel

- *Vulgares*, qui vel
  - *Poroſi*, ut ſunt *Bumex & Tophus.*
  - *Solidi*, qui vel
    - *Nitent*, ut ſunt *Marmor*, cujus Species ſunt *Alabaſtrites*, *Ophytes*, & *Porphyrites.*
    - *Nitore carent*, ut ſunt *Silex*, *Cos*, *Saxum*, *Smiris*, *Pyrites.*
- *Pretioſi*, qui dicuntur GEMMÆ, ſuntque vel
  - *Nobiliores*, ut
    - *Adamas*, gemma translucida inenarrabilis duritici, & pretii, colore ferro candenti non abſimilis.
    - *Sapphirus*, gemma transparens, magna duritie, & cæruleo colore prædita.
    - *Smaragdus*, viridis coloris ejuſque lucidi, quamquam quodammodo terreni.
    - *Hyacinthus*, violacei coloris, & qui propter congenitam lucem ſcintillare videtur.
    - *Amethyſtus*, qui eumdem fere cum Hyacintho obtinet colorem, niſi quod in hoc emicat fulgur purpureus.
    - *Carbunculus*, qui lucidiſſimi ignis flammam repræſentat.
    - *Chalcedonius*, gemma lucida & pulcra, inſtar Stellæ refulgens.
    - *Rubinus*, gemma rubea, per tenebras in ſpeciem ſcintillæ alicujus micans.
    - *Chryſolithus*, gemma lucida, aurei coloris, varietate & nitore lucis nitens.
    - *Aſterites*, gemma duta, ſplendida, quæ, cum convertitur, Solem aut etiam Lunam intus lucentem oſtendit.
    - *Achates*, gemma coloris varietate præſtantiſſima.
    - *Sardius*, gemma fulva, ſeu corneo colore rubens.
    - *Jaſpis*, gemma viridis, maculis aut guttis ſanguineis interpuncta.
    - *Onyx*, gemma perlucida, colorem unguium in digitis humanis referens.
    - *Turcois*, gemma obſcurior, coloris cærulei ex viridi relucentis.
  - *Minus nobiles*, ut ſunt *Cryſtallus*, *Corallium*, *Hæmatites*, *Magnes.*

CAP.

CAP. V.

De Mediis Mineralibus.

De MEDIIS MINERALIBUS duo nec.

I. *Quid ſint?* R. MEDIA MINERALIA vocantur omnia illa perfecte mixta inanimata, quæ mediam quaſi naturam habent inter metalla & lapides: adeoque ambiunt inter ea, ita ut quadamtenus naturam eorum participent, quadamtenus vero rurſus ab eadem diſcedant. *Scharff. l. 5. Phyſ. c. 4.*

II. Quotuplicia R. Media Mineralia

Alia emolliri quidem, non tamen liquari poſſunt; ut TERRÆ QUÆDAM, *v. g.*

- *Calx*, terra ſiccior lapide, cocta, quæ poſtquam arſerit, aqua intenditur, oleo exſtinguitur. *Viva dicitur, quia intus occultum ignem continet.*
- *Gypſum*, terra candida, tenax, & levis, calci cognata, ſed non ita calida, quæ ex ſumma tellure effoditur.
- *Creta*, terra candida in Inſula Creta potiſſimum foſſilis.
- *Ochra*, terra leviſſima, & lutea, è qua exuſta in ollis novis luto circumlitis fit rubrica fabrilis, quæ tamen etiam eſt nativa.
- *Argilla*, terra pinguis, & lenta, è qua fiunt figulina vaſa.
- *Terra Lemnia*, quæ dicitur *Terra Sigillata* ob ſigillum illi impreſſum, & eſt portio terræ in Inſula Lemno effoſſa, habens virtutem reſiſtendi venenis. *Effoditur hodie etiam in Sileſia terra, Lemnia non deterior.*
- *Terra Armenia*, portio terræ in Armenia effoſſa, colore pallido, egregie ſiccans.

Alia liquari poſſunt; ut, SUCCI QUIDAM, *v. g.*

- *Sal*, corpus metallicum friabile, ex ſucco humido aqueo, & craſſo terreo, mixtis & decoctis genitum. *Ejus genera ſunt Sal foſſilis, Sal coctus, Sal ammoniacus, Sal Gemmæ, Sal Petræ, &c.*
- *Alumen*, ſalſugo, vel ſalſus ſudor terræ, ex aqua limoque concreſcens.
- *Bitumen*, ſuccus terræ pinguis, lentus, tenax, pici ſimilis, facilime ignem concipiens. *Hujus genera ſunt Aſphaltus, Succinum, Naphta, Ambra, &c.*
- *Sulphur*, ſuccus mineralis, conſtans parte altera inflammabili & gravem odorem de ſe præbente, altera terrea, craſſa, fixa, ſuccum chalcanthoſum admiſtum habente.
- *Vitriolum*, ſuccus concretus, perſpicuitatem vitream obtinens. *Latinis atramentum ſutorium adpellatur; dicitur & Chalcanthum.*

CAP. VI.

De Plantis.

- Corpus animatum est vel
  - *Sensus expers*, ut PLANTA, de qua nor.
    - *I. Quid sit?* R. PLANTA est corpus animatum vegetans, seu nutriendi generandique facultate præditum. *Sennertus l. 6. Phys. cap. 3.*
    - *II. Partes*
      - *Principiales* sunt, vel
        - *Similares*, ut
          - *Succus*, qui quasi sanguis plantarum conservat vitam.
          - *Lacrymæ*, quæ sunt humores, qui ex plantis sua sponte exsudant.
          - *Caro*, quæ est crassior stirpis substantia musculis animalium respondens.
          - *Fibræ*, quæ sunt partes prælongæ & fissiles, quæ in totam plantam derivantur, sicuti venæ & nervi in animalibus.
          - *Cortex*, estque veluti tunica ex fibris contexta, qua plantæ obducuntur.
        - *Dissimilares*, ut
          - *Radix*, quæ quasi os in terra defixa alimentum adtrahit.
          - *Caudex* vel *Caulis*, quæ à radice proxime super terram adsurgens, alimentum à radice delatum excipit, & ad reliquas partes defert.
          - *Matrix* seu *Medulla*, quæ est pars interna constans ex carne & humore.
          - *Rami*, qui tanquam brachia à caule vel caudice in multitudinem diffunduntur.
      - *Minus principales*, quæ ad plantam nec in individuo, nec in specie conservandam multum faciunt: *ut, folia.*
    - III. *Corruptio*, estque vel
      - *Naturalis*, quæ dicitur αὔανσις *ariditas*, quando in plantis humidum nativum cum calore tandem absumitur.
      - *Violenta*, quæ vocatur μάρανσις *marcor* vel *tabes*, quando plantæ corrumpuntur à principio externo, nimirum vel à vehementi frigore, vel à vehementi calore, vel ab aliis hostibus.
    - *IV. Species.* Planta est vel
      - *Arbor*, scil. planta, è cujus radice stipes nascitur, quæ sese in multos effundit ramos: ut, *pomus, pyrus, &c.*
      - *Frutex*, scil. planta, quæ ramos habet absque stipite tantum è radice progenitos: ut, *avellana, sambucus, &c.*
      - *Herba*, scil. planta minor, de se emittens caulem, vel solum folia: ut, *absynthium, artemisia, &c.*
      - *Olus*, scil. planta sativa esui apta: ut, *lactuca, brassica, &c.*
  - *Sentiens*, ut ANIMAL, vide cap. 7.

CAP.

CAP. VII.

De Animalibus.

De ANIMALI duo notanda:

I. Quid sit? R. ANIMAL est corpus animatum sentiens, & loco se movens.

II. *Quotuplex sit?* R. Animal est vel

- *Irrationale*, ut BESTIÆ, sive BRUTA, quæ vel
  - *Imperfecta*, ut *Insecta*, de quibus not.
    1. *Quid sint?* R. INSECTA sunt animalia sanguine carentia, quæ habent corpus incisuris distinctum, ideoque non respirant.
    2. *Quotuplicia?* R.
       - *Alia* sunt pennata: ut, *muscæ, culices, vespæ, cicadæ, crabrones*, &c.
       - *Alia* pennis carent: ut, *formicæ, aranei, locustæ, pulices*, &c.
  - *Perfecta*, sunt que vel
    - ἀμφίβια, quæ in utroque elemento, aqua & aere vivunt: ut, *ranæ, testudo, mus aquatilis, natrix, mergus, anas.*
    - ἀπερόβια, quæ in uno saltem elemento vivunt: sunt que vel
      - *Aquatilia*, quæ in aqua degunt, & dicuntur PISCES: ut, *cete, halec, carpio, anguilla, perca, tinca*, &c.
      - *Volatilia*, pennata & rostrata, quæ in aere volitant, & dicuntur AVES & VOLUCRES: ut, *birundines, passeres, pici, luscinia, alauda, corvi, anseres, gallinæ*, &c.
      - *Terrestria*, quæ in terris gradiuntur, & vocantur BESTIÆ QUADRUPEDES: ut, *equus, bos, leo, canis, cervus*, &c.
- *Rationale*, ut HOMO, de quo not.
  1. *Quid sit?* R. HOMO est animal rationale. *Homo ut omnium creaturarum nobilissimus est, ad cujus utilitatem cætera omnia sunt facta: Ita corporis & omnium partium structuram præ aliis animalibus elegantissimam & pulcherrimam habet.*
  2. *Partes*: sunt que
     - *Corpus*, quod variis constat partibus, & organis seu membris; de quibus Tract. seq. 5.
     - *Anima*, de qua Tract. 6.

Tractatus V. Partis Specialis.

De Partibus Humani Corporis.

CAP. I.

De Humoribus & Spiritibus.

Humani Corporis PARTES sunt vel

- *Contenta*, ut
  - HUMOR, de quo not.
    - 1. *Quid sit?* R. HUMOR est pars corporis liquida, in vasis certis contenta, ad conservationem animalis faciens.
    - 2. *Quotuplex?* Resp. Humor est vel
      - *Insitus & Congenitus*, qui una cum semine, ex quo infans nascitur, corpori communicatus, est nativi caloris pabulum & vehiculum. *Dicitur humidum radicale.*
      - *Adquisitus*, qui est vel
        - *Utilis*, ut
          - *Sanguis*, qui est humor calidus, dulcis, rubicundus, in venis mesaraicis præparatus, & in hepate ex partibus chyli temperatioribus confectus.
          - *Pituita*, quæ est humor frigidus, humidus, albus, & insipidus, ex frigidiore portione chyli in hepate genitus, ut per ulteriorem præparationem in sanguinem redigatur.
          - *Bilis flava* seu *Cholera*, quæ est humor calidior & crassior, qui è calidioribus chyli partibus in vesicam felleam colligitur.
          - *Bilis Atra* seu *Melancholia*, quæ est humor frigidus & crassior ad nigredinem vergens, è frigidioribus chyli partibus in splene collectus.
        - *Inutilis & Excrementitius* ut, Serum, urina, sudores, lacrymæ, mucus, stercus, &c.
  - SPIRITUS, de quo not.
    - 1. *Quid sit?* R. SPIRITUS est substantia pertenuis & aerea, primum animæ instrumentum ad obeundas actiones.
    - 2. *Quotuplex?* R. est vel
      - *Complantatus* sive *Insitus*, qui singulis membris solidus innascitur, & ex semine genitali procreatur, prima caloris nativi sedes.
      - *Influens*; qui vel
        - *Naturalis*, qui in hepate generatur ex puriore sanguine, ad naturales operationes perficiendas.
        - *Vitalis*, qui in corde gignitur ex naturali spiritu, & per arterias diffunditur in totum corpus.
        - *Animalis*, qui in cerebro ex vitali spiritu gignitur, ad operationes sensuum perficiendas.
- *Continentes*, quæ ob suam solidam naturam per se consistunt & alias sustentant. Vide cap. seq. 2.

CAP. II.

CAP. II.

De Partibus Similaribus.

Partes Continentes sunt vel *Similares*, ut

- OSSA, partes duriores & ficciores, ad totius stabilitatem factæ.
- CARTILAGO, pars flexilis, locomotivæ inserviens.
- LIGAMENTUM, ossa instar tuniculi colligans, ne fiat luxatio.
- MEMBRANA, pars tenera alias partes tegens.
- FIBRÆ, tum
  - *Rectæ*, quæ inserviunt adtractioni alimentorum.
  - *Transversæ*, quæ retinent alimentum.
  - *Obliquæ*, quæ vim expellendi habent.
- NERVI, de quibus not.
  - 1. *Quid sint?* R. NERVI sunt, qui spiritum animalem deferunt ad sensum, & motum.
  - 2. *Quotuplices?* R.
    - *Molliores*, qui ex priori cerebri parte oriuntur, & in sensuum organa propagantur: ut, *nervi visorii & auditorii.*
    - *Duriores*, qui è spinali medulla prodeunt, & interuis partibus cerebri inserviunt.
- VENÆ, de quibus not.
  - 1. *Quid sint?* R. VENA est pars ex hepate orta, una tunica constans, spiritum naturalem & sanguinem pro nutrimento ad singulas partes deferens.
  - 2. *Quotuplices?* R.
    - *Principales*, ut
      - *Vena porta*, quæ ex concava hepatis parte prodit, omnesque venas mesaraicas excipit.
      - *Vena cava*, seu *magna*, quæ ex gibba hepatis parte nascitur, & sanguinem defert omnibus membris.
    - *Minus principales*, quæ à duabus principalibus oriuntur, quarum numerus ingens est.
- ARTERIÆ, de quibus not.
  - 1. *Quid sint?* R. ARTERIÆ sunt vasa duplici tunica constantia, & spiritum vitalem, & arterialem sanguinem deferentia.
  - 2. *Quotuplices?* R.
    - *Principales*, ut
      - *Arteria aorta* seu *magna*, quæ ex sinistro cordis sinu prodiens in universum corpus diffunditur, vitalem spiritum distribuens.
      - *Arteria venosa*, quæ ex eodem sinistro sinu prodiens pulmoni per multos ramos inseritur, ut inde petat aerem.
    - *Minus principales*, & sunt rami ab arteria magna per universum corpus ducti.
- CARO, est pars mollis & rubicunda, ex sanguinis coagulo nata.
- CUTIS, est pars extima, omnes partes, circumque, tegens.

Dissimilares seu heterogeneæ, de quibus cap. seq. 3.

CAP.

CAP. III.

De Capite.

I. *Quid sit?* R. CAPUT est summa corporis pars, prima vertebra colli & cervice terminata, facultatis animalis sedes.

- PARTES DISSIMILARES sunt vel
  - Externæ, ut
    - CAPUT, de quo not.
      - *Cranium*, quod constat tum
        - *Ossibus*. Veteres 20. ossa numerant: Recentiores vero distinguunt ossa maxillæ à cranio, & hic saltem 8. vel 6. erunt ossa cranii.
        - *Suturis*, quæ sunt tres: *Coronalis, Sagittalis, & λαμδοειδής.*
      - 2. *Partes*; sunt quæ
        - *Frons*, inter capillos & aures interjecta.
        - *Facies*, in quibus not.
          - *Oculi*, in quibus not.
            - *Palpebræ*, quæ oculum tegunt.
            - *Humores* tres: *Aqueus, Crystallinus, & Vitreus.*
            - *Tunicæ*, quæ vulgo sunt quatuor: *Cornea, uvea, retina, & aranea.*
            - *Glandulæ*, quæ sunt exiguæ carunculæ per quas exprimuntur humores & lacrymæ.
            - *Musculi* sex, qui motibus oculorum inserviunt.
          - *Aures*, auditus instrumenta, quarum ossa dicuntur, *malleus, incus, stapes.*
          - *Nasus*, olfactus & respirationis instrumentum, & dividitur intus per septum in duo foramina seu sinus, quos vocant *nares.*
          - *Gena*, maxillam superiorem, & inferiorem complectens.
          - *Os*, in quo
            - *Dentes*, sunt ossa durissima, intus cava, nervis, venis, & arteriis prædita, præparandis ventriculo cibis à natura instituta.
            - *Lingua*, est pars carnea, rara, & laxa, gustatus & sermocinationis instrumentum.
            - *Palatum*, est pars oris superior concava, foraminulis constans, per quæ pituita in os fluit.
            - *Gurgulio*, est caro fungosa, oblonga, à palato in os propendens, ad vocis modulationem conferens.
  - TRUNCUS, vide cap. seq. 4.
  - ARTUS, vide cap. 5.
  - *Internæ*, vide cap. 6, 7, & 8.

CAP.

CAP. IV.

De Trunco.

Partes TRUNCI sunt

- THORAX, de quo not.
  - *I. Quid sit?* R. THORAX est pars trunci, quæ claviculis & costis undique circumscribitur, & diaphragmate ab infimo ventre separatur, ut vitalium partium sit domicilium; nec ossibus tota constans, ut moveri possit; nec carnea tota, ne omnia concidant & misceantur.
  - 2. *Partes*, quæ sunt vel
    - *Molles*, seu *carnosæ*, ut
      - *Mammæ*, partes carnosæ in mulieribus, destinatæ ut lac infantibus præparent, in viris vero ad cordis tutelam.
      - *Musculi*, partes carnosæ ad motum thoracis perficiendum ordinatæ.
    - *Duræ*, seu *Ossa*, quæ vel *partis*
      - *Anterioris*, ut
        - *Sternum*, os pectoris anticam ejus partem constituens, in qua costæ conveniunt.
        - *Claviculæ*, gemina ossa collo proxime subjecta, quæ humerum & verticem efformant.
        - *Costæ*, quæ sunt vel
          - *Veræ*, quæ Sterno coarticulantur, & sunt septem superiores.
          - *Nothæ*, quæ ad sternum non pertingunt, & sunt quinque inferiores.
      - *Posterioris*, ut
        - *Scapulæ*, duo ossa in dorso fita, clavículis & brachio inarticulata, ad costarum robur, & musculorum implantationem.
        - *Spina dorsi*, pars dorsi 34. vertebris varie inter se articulatis constans, spinalem medullam intra cavitatem suam continens, ad corporis sustentationem efformata.
        - *Coxæ*, sive *Coxendices*, duo ossa robustissima sacro ossi infita, ac definentia in nates, quæ sunt musculosæ.
- VENTER, de quo not.
  - *I. Quid sit?* R. VENTER est pars trunci inferior infra diaphragma, quod cartilagine ensiformi, costis & ossibus circumscribitur.
  - 2. *Partes*, suntq;
    - *Hypochondria*, quæ superiorem partem obtinent.
    - *Regio umbilici*, quæ media est.
    - *Hypogastrium*, quod infima sede collocatur.

CAP.

CAP. V.

De Artubus.

ARTUS sunt

- MANUS, de quibus not.
  - *I. Quid sint?* R. MANUS est pars corporis quæ à scapulis ad digitos usque protenditur, brachio, cubito & manu specialiter ita dicta, constans, ad res adprehendendas ordinata.
  - 2. *Partes*: Dividitur in
    - *Brachium*, id nuncupatur, quod ab humero ad cubitum permeat; & constat uno osse magno, & musculis multiplicibus, quorum septem regunt motum brachii, quaterni vero, qui dicuntur lacerti, regunt cubiti motum: & venis etiam constat tribus insignibus, *humeraria, axillari, & mediana.*
    - *Cubitum*, qui est tota illa pars, quæ inter brachiale, cubitique articulum est, constans duobus ossibus, quorum majus & inferius dicitur *Ulna*, minus & superius *Radius*. Constat etiam musculis 33, ad brachialis & manus motum comparatis.
    - *Summam*, seu *extremam manum*, cujus partes sunt
      - *Brachiale*, seu καρπὸς, id est, pars manus ubi cubitus definit, & cum summa manu coarctatur: constat 8. ossibus, ligamento transverso, & insigni arteria in brachio sinistro.
      - *Postbrachiale*, seu μετακάρπιον, id est, pars summa manus, inter carpum & digitos sita; constans 4. ossibus, quorum posteriora cum carpo, anteriora cum digitis articulantur.
      - *Digiti* quinque, quorum singuli ternis officulis constant; *Primus dicitur pollex: Secundus index: Tertius medius: Quartus annularis: Quintus auricularis.*
- PEDES, de quibus not.
  - *I. Quid sint?* R. PES est pars corporis coxæ inserta, quæ à natibus ad plantas usque porrigitur, ambulandi & standi organum.
  - *Partes*: suntque
    - *Femur*, à coxa usque ad genu porrectum, constans osse omnium maximo, musculis, & carne glandulosa ad inguina consistente, ubi bubones generantur.
    - *Crus*, pars à genu ad pedem parvum protensa, constans duobus ossibus longis, quorum interius & majus *Tibia*, exterius & minus *Fibula* vocatur.
    - *Pes parvus*, qui sub ipso talo incipit, & ad extremitatem digitorum excurrit: constat ossibus 28. & musculis vicenis binis, quibus digiti extenduntur & flectuntur. *Dividitur pes minor in pedium, metapedium, & digites.*

CAP.

CAP. VI.

De Partibus Naturalibus.

Partes INTERNÆ sunt *vel in ventre*
- *Infimo*, quæ dicuntur *Naturales*, & inserviunt
  - *Nutritioni*, suntque destinatæ *concoctioni vel*
    - *Primæ*, ut
      - OESOPHAGUS, qui à faucibus ad os ventriculi superius descendit, cibumq; & potum defert in ventriculum.
      - VENTRICULUS, qui cibum & potum ad se delatum convertit in chylum, eumdemq; ad intestina per inferius orificium transfert.
      - INTESTINA, sunt:
        - *Gracilia*, chylo distribuendo dicata, ut
          - *Duodenum*, proxime adhærens ventriculo.
          - *Jejunum*, duodeno continuum, multis venis mesaraicis constans.
          - *Ileos*, chylum retinens, ut succus inde eliciatur melior.
        - *Crassa*, excrementorum receptacula, ut,
          - *Cæcum*, excipiens excrementa.
          - *Colon*, fœces excipiens, & in angustiores meatus transmittens.
          - *Rectum*, quod se extendens ad anum usque excrementa evehit.
      - MESENTERIUM, quod in medio intestinorum consistit, illaque invicem colligat, & connectit.
    - *Secundæ*, ut sunt
      - HEPAR in dextro hypochondrio situm, & est sanguinis officina.
      - LIEN, membrum fungosum, & rarum in sinistro hypochondrio situm ex adverso jecoris, bilem atram adtrahens.
      - VESICULA FELLEA, in qua bilis flava excrementitia recipitur, & expellitur.
      - RENES, qui sub hepate & liene situm habent, & humore seroso sanguinem repurgant.
      - VESICA, quæ urinam ab utribus excipit, & excernit.
  - *Generationi*, quæ vel
    - *Communia utrique sexui*: ut, vasa seminaria, & testes.
    - *Peculiaria uni sexui*: ut, in viris est virga sive penis; in fœminis matrix sive uterus.
- *Medio*, quæ vocantur *Vitales*. Vide cap. 7.
- *Supremo*, quæ nominantur *Animales*. Vide cap. 8.

CAP.

CAP. VII.

De Partibus Vitalibus.

Partes VITALES sunt

- COR, de quo not.
  - I. *Quid sit?* R. COR est præcipua animalis pars, vitæ fons, & vitalis facultatis domicilium, in quo spiritus vitales elaborantur, & per arterias à corde ortas distribuuntur in totum corpus.
  - 2. *Partes*, sunt q; vel
    - *Externæ*, scil. *duæ Auriculæ*, eb figuram sic dictæ:
      - *Dextra major*, venæ cavæ cum qua commune quasi corpus constituere videtur, adposita.
      - *Sinistra minor*, arteriæ venosæ adposita. Hæc durior est, paulo carnosior, & crassior.
    - *Internæ*, sunt q; *duo Ventriculi*;
      - *Dexter*, qui complectitur venam cavam & venam arteriosam, & sanguinem recipit ad pulmonis alimentum.
      - *Sinister*, qui continet arteriam magnam, & arteriam venosam. Per arteriam venosam aerem ex pulmone accipit, è dextro vero ventriculo sanguinem purissimum, è quo spiritum vitalem generat, & per arteriam magnam in totum corpus distribuit.
- PULMO, organon vocis & respirationis, substantiam habens laxam, raram, spongiosam, & mollem.

CAP. VIII.

De Parte Animali.

Pars *Animalis* est *Cerebrum*, de quo not.

- I. *Quid sit?* R. CEREBRUM est pars mollis, alba, & medullaris, intra cranium sita, spiritum animalem præparans, totiusque facultatis animalis est principium.
- II. *Membranæ*, quæ sunt duæ:
  - *Dura Mater* vel *Menynx*, membrana crassior, totum cranium ambiens, ut ab ossium duritie cerebrum tueatur.
  - *Pia Mater*, membrana tenuior, proxime ambiens cerebrum universum, ne mollitie sua diffluat.
- III. *Partes*, quæ sunt duæ;
  - *Anterior*, quæ proprie dicitur *Cerebrum*, cujus *ventriculi sunt tres*:
    - *Dexter*, consistens in dextra cerebri parte, per totam ejus longitudinem protensus ab anterioribus ad posteriora, figuram secti circuli referens.
    - *Sinister*, in sinistra cerebri parte consistens, & eumdem cum dextro habens usum & figuram.
    - *Medius*, estque duorum concursus & communis cavitas, in quam superiorum ventriculorum uterque humiliore sui sede debiscit.
  - *Posterior*, quæ *Cerebellum* vocatur, quod videtur natura in anterioris subsidium fabricasse, ut transmissum à cerebri finibus animalem spiritum conservaret, & spinali medullæ adaptaret.

Tractatus VI. Partis Specialis.

De Anima.

CAP. I.

De Anima in communi.

De ANIMA in communi IV. not.

- *I. An sit?* R. Dari in corporibus viventibus animam, potest demonstrari ex operationibus ab anima promanantibus; *cujusmodi sunt, vivere, nutrire, crescere, sentire, &c.*
- *II. Quid sit?* R. Hoc explicatur *tum*
  - *Negative*, Anima non est
    1. *Accidens*, scil. *prædicamentale*, quia anima tanquam pars essentialis constituit una cum corpore substantiam, *h. e. corpus animatum.*
    2. *Corpus.* Omne corpus per se est in loco. Anima per se non est in loco: alias enim, cum anima & corpus sint unum compositum, duo corpora se penetrarent.
    3. *Materia.* Cum materia sit pura potentia, non potest esse principium alicujus actionis. Anima vero est principium operationum vitalium.
    4. *Actus secundus.* Nam actus secundus est operatio: sæpe autem anima est in corpore non operante.
  - *Affirmative*, per Definitionem: ANIMA definitur *vel respectu*
    - *Corporis.* Ἡ ψυχὴ ἐστιν ἐντελέχεια ἡ πρώτη σώματος φυσικοῦ ζωὴν ἐχοντος δυνάμει. ANIMA est actus primus corporis Physici organici, vitam habentis potentia. *Arist. l. 2. de anima, cap. 1. t. 6.*
    - *Operationum.* Ἡ ψυχὴ δὲ τοῦτο ᾧ ζῶμεν ᾧ αἰσθανόμεθα καὶ διανοούμεθα πρώτως. ANIMA est id, quo vivimus, & sentimus, & intelligimus primum. *ibid. c. 2. t. 24.*
- *III. Quotuplex?* R. Gradus Animarum sunt tres:
  - ANIMA VEGETANS. Vide cap. 2.
  - ANIMA SENTIENS. Vide cap. 7.
  - ANIMA RATIONALIS. Vide cap. 18.
- *IV. Theoremata.*
  1. Anima in corpore, quod constituit, tantum una est.
  2. Anima secundum suam essentiam est in toto corpore.
  3. Anima vel est vegetativa tantum; vel & vegetativa & sensitiva simul; vel vegetativa, & sensitiva, & rationalis.

CAP. II.

De Anima Vegetante.

De Anima Veg. not.

- *I. Quid sit?* R. ANIMA VEGETANS est actus primus corporis Physici organici, quo illud vivit nutrimento adsumto nutritur, augetur & simile sibi gignit.
- *II. Facultates*, sunt tres:
  1. NUTRITIVA, per quam corpus vivum nutritur. Vide cap. 3.
  2. AUGMENTATIVA, per quam corpus vivum crescit. Vide cap. 4.
  3. GENERATIVA, per quam corpus vivum generat sibi simile. V. c. 5.
- *III. Effectus*, est que VITA, de qua cap. 6.
- *IV. Theoremata.*
  1. Anima vegetans est infimus animæ gradus, omnibus viventibus inest, & est prima maximeque communis potentia animæ.
  2. Anima vegetativa est prior natura, non dignitate.
  3. Anima activa vegetabiliq; omne præditum est animatum.

CAP.

CAP. III.

De Facultate Nutritiva.

De FACULTATE NUTRITIVA III. not.

I. *Quid sit?* R. FACULTAS NUTRITIVA est facultas animæ vegetantis, qua id quod in animato corpore fuit absumtum, interventu alimenti restauratur.

II. *Operatio*, & est NUTRITIO, de qua not.

1. *Quid sit?* R. NUTRITIO est adgeneratio partium materiæ in corpore vivente, ex alimento extrinsecus admoto facta ab anima vegetante, per calorem naturalem, ut materia quæ effluxit instauretur, & ipsum vivens servari possit ad illud tempus, quod est ipsi à natura præscriptum. *Zabar. de Nutr. cap.* 25.

2. *Causæ*, suntq;

- *Efficiens*, estque vel
  - *Principalis*, & est anima vegetans.
  - *Minus principalis*, & est
    - *Impulsiva*, estque
      - *Fames*, adpetitio calidi & sicci.
      - *Sitis*, adpetitio frigidi & humidi.
    - *Instrumentalis*, estque
      1. Calor nativus, quo anima utitur.
      2. Certæ corporis partes: *ut os, œsophagus, ventriculus*, &c.
- *Materia*, quæ vel
  - *Ex qua*, & est Nutrimentum, quod est substantia corporea, mixta, corruptibilis, non omnino similis, nec omnino dissimilis rei quæ nutritur, calida & humida. *Fr. de Ravenn.*
  - *In qua*, & est subjectum illud quod nutritur, quale est corpus vivum, ejusque partes.
- *Forma*, quæ est conversio alimenti in substantiam animati.
- *Finis*, scil. ut restauretur quod quotidie absumitur, atque sic corporis animati vita continuetur.

3. *Facultates Ministræ*, suntque
- *Adtractrix*, quæ alimentum adtrahit.
- *Retentrix*, quæ alimentum adtractum retinet.
- *Concoctrix*, quæ alimentum alterat.
- *Expultrix*, quæ ad nutritionem inepta ejicit.

4. *Ordo*, qui declaratur per *tres concoctiones*:
1. χύλωσις, *Chylificatio*, qua producitur chylus in ventriculo.
2. αἱμάτωσις, *Sanguificatio*, qua chylus è ventriculo ad hepar delatus mutatur in sanguinem.
3. ὁμοίωσις, *Adsimilatio*, quando sanguis in substantiam corporis alendi convertitur: *Hæc fit in venis & singulis partibus.*

III. *Theoremata.*
1. Omne vivens, quamdiu vivit, nutritur.
2. Ex quibus constamus, ex iis etiam nutrimur.
3. Nutrimentum est potentia simile ei quod nutritur, actu autem & comparatione contrarium.

CAP.

CAP. IV.

De Facultate Augmentativa.

De FACULTATE AUGMENTATIVA tria not.

I. *Quid sit?* R. FACULTAS AUGMENTATIVA est vis animæ vegetativæ, qua corpus animatum, ex adsimilato alimento nutritum, in omnes dimensiones distenditur, ut justam magnitudinem ad edendas propias & convenientes actiones consequatur.

II. *Operatio, estq;* AUGMENTATIO, de qua not.

1. *Quid sit?* R. AUGMENTATIO, seu ADCRETIO, est motus viventis corporis, quo totum & omnes partes secundum omnes dimensiones simul extenduntur ad majorem quantitatem, factus ab anima vegetante per calorem naturalem, ex alimento extrinsecus adsumto, & in majores partes quam adsumtæ erant converso, ut ipsum vivens debitum sibi magnitudinem adsequatur, ad exercendas omnes operationes vitæ. *Zabar. de Adcret. & Nutr. cap. 25.*

2. *Causa, suntq;*
- *Efficiens, quæ vel*
  - *Principalis*, & est anima vegetans.
  - *Instrumentalis*, & est calor nativus, qui præparat materiam, adponit, extendit.
- *Materia, estq; vel*
  - *Ex qua*, & est ipsum nutrimentum extrinsecus adsumtum.
  - *In qua*, & est ipsum subjectum, id est, ipsum corpus vivens, ejusque partes, quæ crescunt & justo modo augmentantur.
- *Forma*, quæ consistit in ampliatione & diductione corporis animati, qua proportionabiliter secundum omnes dimensiones extenditur.
- *Finis*, scil. ut adquiratur competens & perfecta quantitas, quæ ad rite obeundas actiones est necessaria.

3. *Conditiones.* Requiritur
1. Ut ex aliqua extrinsecus adcedente materia res major fiat.
2. Ut idem numero & specie maneat subjectum quod augetur.
3. Ut omnes & singulæ partes in longum, latum, & profundum extendantur, & crescant.

4. *Oppositum*, & est DECREMENTUM, quod est motus corporis animati, quo partes ejus omnes, post ætatis fastigium, à majore & perfecta magnitudine ad minorem propter defectum caloris rediguntur, semperque ad interitum propius adcedunt, usquedum vitam plane amittunt. *Hæc igitur Diminutio fit à defectu illarum causarum quæ augmentare debebant corpus.*

III. *Theoremata.*
1. Ex quibus alimur, ex iis augemur.
2. Opus Altricis facultatis est perpetuum, ad finem usque: Auctricis officium certo spatio terminatur.
3. Augmenti unicuique rei à natura terminus est adtributus.

CAP. V.

De Facultate Generativa.

De Facultate Generativa tria not.

I. *Quid ſit?* R. FACULTAS GENERATIVA eſt vis animæ vegetativæ, ex ſemine prolifico novam ſubſtantiam effingens, & ſimilem ei quod nutritur, ad perpetuam ſpecierum conſervationem.

II. *Operatio*, & eſt GENERATIO, de qua not.

1. *Quid ſit?* R. GENERATIO eſt proceſſio viventis à principio vitæ conjuncto ſecundum rationem ſimilitudinis ſaltem ſpecie infimæ. *D. Thom. parte 1. q. 27. a. 2.*

2. *Cauſæ*, ſuntq;

Efficiens, quæ vel
- *Univerſalis*, & eſt Deus, & influxus corporum cœleſtium.
- *Particularis*, eſtq; ipſum vivens, quod
  1. Sit perfectum.
  2. Non ſit mutilatum.
  3. Sit naturali modo genitum per univocam generationem ex ſemine.

Materia, eſtq; *Semen*, de quo not.
- 1. *Quid ſit?* R. Semen eſt corpus ſpirituoſum, calidum, humidum, ſpumoſum, & ex reliquiis alimenti ultimi vi teſtium excoctum, elaboratumq; ad perfectam animalis generationem. *Conimb. l. 1. de gen. c. 4. q. 25.*
- 2. *Quotuplex?* R.
  - *Maſculinum* eſt ſemen maſculorum, albius, calore magis excoctum, potentius, & fortius.
  - *Fœmineum* eſt fœminarum ſemen, aquoſius, minus coctum, & impotentius.

Forma, eſtq; ipſa productio fœtus, & animati corporis.
Finis, eſtq; propagatio ſpeciei, ejuſdemque conſervatio.

3. *Facultates miniſtræ*, ſuntq;
- *Alteratrix*, quæ ex nutrimento corporis vivi copioſiore elicit excrementum tertiæ concoctionis utiliſſimum, & ſemen inde elaborat, illudque ſemen in qualitatibus immutat, alterat, & ita ad formationem & productionem corporis vivi præparat.
- *Formatrix*, quæ in ſemen jam factum & præparatum operatur, inque eo totam corporis vivi diſpoſitionem diſtinctius efformat, ita ut diſtinctam formam adquirat, & generans ſecundum ſpeciem fiat ſimile.

III. *Theoremata.*
1. Naturaliſſimum & præſtantiſſimum in viventibus opus eſt generatio.
2. Prima anima eſt potentia generandi alterum, quale eſt ipſum, *id eſt, ſimile in ſpecie.*

CAP.

CAP. VI.

De Vita & Morte.

De VITA quinque not.

I. Nomen, quod ſumitur
1. Pro eſſentiali vita, qua eſſentialiter conſtituitur corpus vivum; & ita accipitur pro ipſa anima vegetativa.
2. Pro operationibus vitalibus; quo modo corpus vivere dicitur, quod nutritur, augetur, ſive creſcit, & generat ſibi ſimile.
3. Pro exiſtentia animæ in corpore: Hæc vita dicitur corporalis, cui opponitur mors; *In qua ſignificatione hic accipitur.*

II. Quid ſit? R. Ἔστι μὲν τῆς θρεπτικῆς σὺν τῷ θερμῷ. VITA eſt permanſio animæ vegetativæ cum calore. *Ariſt in lib. de reſpir.*

III. In quibus conſiſtat? R. Vita conſiſtit in calido & humido, *h. e. à calore & humiditate in corpore coalitis dependet.*

IV. Conditiones, ſuntque tum
- *Ætas*, illud vitæ ſpatium quo corporis conſtitutio incipit notabiliter immutari, diverſaq; ſuſcipere temperamenta. *Fr. de Raconis ſect. 2. de anima, q. 1. a. 5.*
- *Ætatum gradus ſeu Differentiæ*, quæ ſunt
  - *Pueritia*, quæ dividitur in
    - *Infantiam*, à 1, ad 3 vel 4 annum.
    - *Pueritiam*, à 4 ad 10 annum.
    - *Pubertatem*, à 10 ad 18 annum.
    - *Adoleſcentiam*, à 18 ad 25 annum.
  - *Juventus*, quæ vel
    - *Juventus*, quæ à 25 ad 35 aut 40 annum porrigitur.
    - *Virilis ætas*, quæ ad 50 annum excurrit.
  - *Senectus*, quæ eſt vel
    - *Prima* Senectus, à 50 ad 65 annum.
    - *Ultima* Senectus ſeu decrepita, quæ vitam claudit.

V. Oppoſitum, eſtq; MORS de qua not.
1. *Quid ſit?* R. MORS eſt abſentia diſceſſuſve animæ à corpore, ob defectum innati caloris. *Conimb. l. de vita & morte c. 3.*
2. *Quotuplex?* R. eſt v. l
   - *Naturalis*, quando temporis longinquitate nativus calor tandem conſumitur.
   - *Violenta*, quando per vim externam calor deſtruitur.

CAP. VII.

De Anima Sentiente.

De Anima Sent. not.

I. Quid ſit? R. ANIMA SENTIENS eſt actus primus animalis, quo id percipit, & adprehendit ea quæ extra ipſam ſunt, objecta nimirum ſenſibilia, adpetit ſalutaria, & loco movetur. *Scharff. ſpec. Phyſ. l. 7. c. 1.*

II. Facultates, ſúnq; tres
1. COGNOSCITIVA, ſeu SENTIENS. Vide cap. 8. & ſeqq.
2. APPETITIVA, ſeu adpetens. Vide cap. 16.
3. LOCOMOTIVA. Vide cap. 17.

III. Theoremata.
1. Anima ſentiens nullius animalis, etiamſi rationali opponatur, ſpecifica forma eſt.
2. Senſitiva anima ineſt omnibus animalibus, eaq; animal à non animali diſtinguitur.
3. Anima ſenſitiva eſt extenſa ad omnes partes animalis.

CAP. VIII.

De Facultate Cognoscitiva, seu de Sensibus in Communi.

De FACULTATE COGNOSCITIVA quinque nor-

I. *Quid sit?* R. FACULTAS COGNOSCITIVA seu SENTIENS est, quæ mediante certo corporis instrumento objecta sensibilia ad se delata percipit, dijudicat, & tandem ad finem certum dirigit. *Et hæc communiter dici solet Sensus, ejus operatio vero Sensatio.*

II. *Quot ad Sensum in actum deducendum requirantur?* R. quinque:

1. *Facultas Sentiens*, quæ resi'et in Spiritibus animalibus, & ex cerebro per nervos ad uniuscujusque sensus organum transit.
2. *Objectum Sensile*, estq; vel
   - *Per se*, quod vel
     - *Commune*, quod pluribus sensibus potest percipi: ut, *Motus, Quies, Figura, Numerus, Magnitudo.*
     - *Proprium*, quod uno tantum sensu percipitur: ut, *Color, Sonus, Odor, Sapor, Qualitates tactiles.*
   - *Per accidens*, quod alio objecto interveniente percipitur, & ita per aliud sentitur: ut, si Petrus vel Paulus videtur, is non per se, ut talis est, videtur, sed in quantum est coloratus.
3. *Species Sensilis*, similitudo quædam, quam objectum reale quodvis ex se gignit, quæque per medium ad sensum delata imaginem objecti repræsentat, ut secundum eam sensus dijudicare possit.
4. *Organum* seu *Sensorium*, certa corporis pars, in qua Species sensiles recipiuntur: Sic oculus est organon visus.
5. *Medium*, quod inter organon & objectum intercedit: ut, visum & coloratum corpus, est aer luce illustratus.

III. *Quotuplices sint Sensus?* R. sunt vel
- EXTERNI, qui in exteriore corporis parte magis residunt, & res externas præsentes comprehendunt. *Horum sunt quinque:*
  - VISUS. Vide cap. 9.
  - AUDITUS. Vide cap. 10.
  - OLFACTUS. Vide cap 11.
  - GUSTUS. Vide cap. 12.
  - TACTUS. Vide cap. 13.
- INTERNI, de quibus vide cap. 14.

IV. *Affectiones sensuum*, suntq; SOMNUS & VIGILIA. Vide cap. 15.

V. *Theoremata.*
1. Sensus est singularium *i. e. visus non nisi hunc vel illum colorem percipit.*
2. Organon recipiens debet esse denudatum à natura recepti.
3. Sensile supra sensorium positum non sentitur.
4. Sensile excellens lædit sensum.
5. Sensus circa proprium objectum non errat: *si in justa distantia positum, medio legitimo & organo recte disposito.*
6. Potentia sensitiva quatenus recipit speciem ab objecto est passiva; quatenus vero specie informata actum sentiendi profert est activa.

CAP.

CAP. IX.

De Visu.

De VISU quatuor not.

1. *Quid sit?* R. VISUS est sensus exterior, qui mediante oculo in rem lucidam & coloratam fertur, indeque objectum potentia adspectabile efficit actu adspectabile.

2. *Objectum*, estque tum

- *Color*, de quo not.
  - 1. *Quid sit?* R. Χρῶμά ἐστι τῆ διαφανοῦς ἐν σώματι ὡρισμένον πέρας. COLOR est extremitas perspicui in corpore terminato. *Arist. de sensu & sensili c. 3.*
  - 2. *Quotuplex?* R. Colores sunt vel
    - *Veri*, qui sunt vel
      - *Extremi*, ut sunt color albus, & color niger.
      - *Intermedii*, ut sunt color rubeus, flavus, viridis, purpureus, & cæruleus.
    - *Adparentes*, qui ex solo lumine, secundum diversum illius adspectum, corporibus adfunduntur: ut in Iride accidit.
- *Lumen.* Τὸ φῶς ἐστιν ἐνέργεια τῆ διαφανοῦς ᾗ διαφανές. LUMEN est actus perspicui, qua perspicuum est. *Arist. l. 2. de anima c. 7.* LUMEN est actus, quo formaliter perspicuum constituitur actu perspicuum, sive illustratum. *Conimbr. l. 2. de anima c. 7.*

3. *Medium, corpus perspicuum*, de quo not.

1. *Quid sit?* R. Διαφανὲς ᾗ λέγω, ὃ ἔστι μὲν ὁρατὸν, οὐ καθ' αὑτὸ δὲ ὁρατὸν, ὡς ἁπλῶς εἰπεῖν, ἀλλὰ διὰ ἀλλότριον χρῶμα. PERSPICUUM est quod est quidem visibile, non est autem per se, sed per alium colorem visibile. *Arist. ibid.*
2. *Quotuplex?* R. Corpora perspicua sunt vel
   - *Simplicia*: ut, corpus cæleste, item aer, & aqua. Frequentissimum tamen & maxime idoneum visionis medium est aer.
   - *Solida & Composita*: ut, vitrum, cornua polita, crystallus; quæ dicuntur perspicua, quia lumine illustrari & cerni per illa aliquid potest.

4. *Organon*, estque vel
- *Remotum*, & est oculus, cujus partes omnes suo modo ad visionem sunt necessariæ.
- *Proximum* & speciale, estque humor crystallinus, qui est centrum oculi, & habet se instar speculi quod imagines rerum repræsentat.

5. *Modus.* Visio non fit per emissionem radiorum ex oculis ad objectum, sed per immissionem sive receptionem specierum visibilium intra oculum.

6. *Theoremata.*
1. Visus omnium sensuum præstantissimus putatur, tum ratione objecti; tum ratione organi; tum ratione modi percipiendi.
2. Humor crystallinus est aqueæ maximæ naturæ aut substantiæ, quæ tamen non diffluit, sed crystalli in modum consistit, ut imagines rerum possit recipere.
3. Lumen tum ratione medii, tum ratione objecti ad visionem requiritur.

CAP. X.

De Auditu.

De AUDITU quinque not.

I. *Quid ſit?* R. AUDITUS eſt ſenſus externus, qui beneficio aurium ſonos ad ſe delatos percipit.

II. *Objectum*, eſtq; *Sonus*, de quo not.
- 1. *Quid ſit?* R. SONUS eſt qualitas in aere ex binorum ſolidorum corporum colliſione excitata, *ad auditum* uſque perveniens, illumque alterans, & de potentia in actum deducens.
- 2. *Cauſa Efficiens*, fractio aeris, quæ accidit quando duo ſolida & dura corpora colliduntur.
- 3. *Subjectum*. Sonus ſubjective ineſt neque corpori percutienti, neque percuſſo, ſed corpori intermedio quod frangitur.
- 4. *Quotuplex?* R.
  - 1 vel: *Acutus*, qui in pauco tempore multum movet auditum. / *Gravis*, qui in multo tempore parum auditum movet, & in extremitate organi quaſi hæret.
  - 2. vel: *Reflexus* ſive *Echo*, ſcil. ſoni repercuſſio facta à corpore obſtante. / *Directus* ſeu *Simplex*, quando ob debilem reflexionem nulla ſoni repercuſsio percipitur.
  - 3. vel:
    - *Inanimatorum*, qui proprie dicitur ſonus.
    - *Animatorum*, qui dicitur *Vox*, de qua not.
      - 1. *Quid ſit?* R. Vox eſt ſonus animalis factus ab aere à pulmone per reſpirationem ad guttur uſque emiſſo, cum intentione aliquid ſignificandi. *Ruvio. l. 2. c. 8.*
      - 2. *Quotuplex?* R. *Inarticulata*, quæ editur à brutis. / *Articulata*, quæ dicitur Sermo.

III. *Organon*, eſtq; vel
- *Remotum*, ut ſunt aures tam affabre à natura factæ, ut ſonum recipere & continere queant.
- *Proximum* & *immediatum*, ut eſt aer congenitus, qui membrana incluſus eſt ne foras exſpiret, neve externis injuriis patear.

IV. *Medium*, eſtq; aer & aqua; in his enim ſpecies ſoni recipitur, & ad aures defertur: Interim aer perfectius eſt medium quam aqua, quia eſt tenuior.

V. *Modus*. Duo ſolida corpora dum invicem colliduntur, aerem intermedium cogunt, coactum percutiunt & frangunt, ex qua fractione oritur ſonus, qui impulſione quadam diffunditur, hinc afficitur vicina & circumſtans aeris pars, eaque recipit ſonum, & hæc rurſus aliam aeris partem impellit ipſique ſonum communicat, donec ad ſenſorium provehatur, ibique aerem innatum commoveat, & potentiam audiendi ſuſcitet, ut ſpecies ſoni percipiatur.

CAP.

CAP. XI.

De Olfactu.

De OLFACTU sex not.

I. Quid sit? R. OLFACTUS est sensus externus mediante naso odores percipiens.

II. Objectum, estq; *Odor*, de quo not.
- 1. *Quid sit?* R. Odor est qualitas ex primarum commistione resultans, dominante sicco & calido, atque olfactum movens. *Conimbr. lib. 2. de anima c.11. q. 2. a. 1.*
- 2. *Causa Efficiens*, estque *calor* tum
  - *Internus*, rei odoriferæ, cujus operatione siccum cum humido probe miscetur & temperatur.
  - *Externus*, solis, aut elementaris, qui calorem internum in gignendo odore adjuvat, corpora laxans, & qualitatem extrahens.
- 3. *Subjectum*, ut sunt corpora mixta, non tamen omnia, sed illa tantum in quibus siccum cum humido aliquo caloris operatione bene est contemperatum, sicco tamen habente prædominium.
- 4. *Quotuplex sit?* R. Odores sunt vel
  - *Extremi*, ut odor gratus, seu bonus; & ingratus, sive molestus.
  - *Intermedii*, qui pro diversa sicci in humido affectione odiuntur, & saporum nominibus adpellantur: ut gravis, amarus, stypticus, acerbus.

III. Organon, estque vel
- *Commune*, Nasus, quem variæ constituunt partes, ossa, cartilagines, nervuli, membranæ, & processus mamillares. Et licet animalia, quæ non respirant, naribus careant, non proinde tamen ea omnia olfactus sunt expertia, alia namq; branchiis, alia fistulis, alia præcinctu, ut insecta, odores percipiunt.
- *Proximum* seu *primarium*, scil. processus mamillares, qui sunt duæ carunculæ in extremitate narium eminentes, quibus subjicitur os bipartitum, & multis foraminibus pervium.

IV. Medium, estque vel
- *Aer*; quia terrestria, volatiliaque animantia per aerem odores percipiunt.
- *Aqua*; Odores enim à piscibus in aqua etiam percipi, illud argumento est, quod pisces odoribus escarum adliciantur.

V. Modus. Odoriferi vapores exhalant à re odorata, inque iis odor defertur per aerem ad nares usque, ubi per spirationem species odoris adtrahitur ad processus mamillares, & tunc ab iis proprio organo olfactus statim percipiuntur odores.

VI. Theoremata.
1. Homo habet hebetiorem olfactum quam alia multa animalia. *Non quidem quoad perfectionem essentialem, sed quoad perceptionem odorum è longiori spatio.*
2. Cujus Cerebrum est frigidius & humidius minus odoratur.
3. Odor non est fumea exhalatio corporis odorati. *Si enim esset fumea exhalatio, non esset sensibilis per se quia substantia per se non sentitur.*
4. Odor plerumque effunditur è re odorata per substantiam fumeam.
5. Etiam cum res odorata vaporem exhalat, non ubicunque percipitur odor datur exhalatio odorifera.

CAP. XII.

De Gustu.

De GUSTU quinque not.

1. *Quid sit?* R. GUSTUS est sensus externus, linguæ opera Sapores percipiens.

2. *Objectum*, estq; *Sapor*, de quo not.
   - 1. *Quid sit?* R. *SAPOR* est affectio in humido aqueo & ficco terrestri, facta à calore decoquente, gustatum, qui in potentia est, ad actum per alterationem deducens. *Arist. l. de sensu & sensili c. 4.*
   - 2. *Causæ*, suntque
     - *Efficiens*, & est calor, cujus vi humidum & siccum terreum permiscetur, & concoquitur.
     - *Materia*, & est siccum terreum cum humido aqueo mixtum, prævalet tamen in gustu humidum ficco.
   - 3. *Quotuplex sit?* R. Sapores sunt
     - *Extremi*, ut sapor dulcis, & sapor amarus.
     - *Intermedii*, ut sunt salsus, acer, austerus, acerbus, & acidus.
     - *De quibus consule Medicos.*

3. *Organon*
   - *Remotum & Commune*, estq; lingua, aut quidpiam linguæ proportione respondens in iis quæ lingua carent.
   - *Proximum*, suntq; nervi per linguam & palatum dispersi; præsertim vero in linguæ cuspide hic sensus viget, eo quod ejus nervi molliores sint, ideoque ad sapores percipiendos magis idonei.

4. *Medium.* Gustus externum medium non habet, internum vero est spongiosa illa & porosa linguæ caro, quæ plena est humiditate salivæ, cujus beneficio substantia nervosa sapores percipit.

5. *Modus.* Res sipida, si actu est humida, facile saporem linguæ inprimit: sin autem sicca est, comminuitur prius, & mox cum humiditate linguæ permiscetur, & qualitas sipida in humore residens abluitur, & linguæ nervosiori parti speciem sui communicat.

CAP. XIII.

De Tactu.

De TACTU sex not.

1. *Quid sit?* R. TACTUS est sensus externus qualitates tactiles percipiens.

2. *Objectum*, suntq; qualitates tactiles, primæ & secundæ. *Hoc objectum licet materialiter multiplex sit & plures contrarietates in se habeat; formaliter tamen, qua est tactile, unum existit, petita unitate à modo immutandi organi uno.*

3. *Organon*, quod non est sola caro, nec solus nervus, sed indifferenter quælibet corporis pars præter ossa: Nam ubi est sensio, illic necessario erit sensorium: At vero sensio in omnibus partibus fit, quia in omnibus læsio sentitur. Maxime tamen Tactus in externa cute viget.

4. *Medium.* Tactus non habet medium externum, internum vero est cuticula corporis exterior, quamvis etiam hac semota vera cutis sentiat.

5. *Modus.* Tactus fit, quando objectum organo proxime admotum illud afficit, eique ἔξιν suam inprimit.

6. *Theoremata.*
   1. Tactus est sensus communissimus per omnes & singulas fere corporis partes diffusus.
   2. Tactus sicut origine, ita necessitate est primus; at dignitate est ultimus: *Est enim maxime crassus.*
   3. Homo inter omnia animalia tactum habet exquisitissimum.

CAP.

CAP. XIV.

De Sensibus Internis.

De SENSIBUS INTERNIS duo nor.

1. *Quid sint?* R. SENSUS INTERNI sunt, qui species rerum sensibilium non solum præsentes, sed etiam absentes percipiunt, censent, dijudicant, & diutius conservant. *Magir. l. 6. Phys. c. 13.*

II. *Quot sint?* R. tres:

SENSUS COMMUNIS, de quo quatuor not.

1. *Quid sit?* R. SENSUS COMMUNIS est sensus internus omnium externorum sensuum species adprehendens, à se invicem discernens, & cognoscens objecta singulorum sensuum.

2. *Objectum* est quævis species sensilis ab externis sensibus percepta.

3. *Officium*, estque
   1. Omnium sensuum exteriorum objecta adprehendere, & à se invicem secernere: *Sic colores dignoscit, & secernit ab odoribus, &c.*
   2. Sensuum exteriorum actiones vel sensationes percipere: *Nam sensus communis beneficio cognoscimus nos videre, audire, &c.*

4. *Organon* seu *Sedes*, estque cerebrum, ejusque anterior pars, seu prior cerebri ventriculus, qui & humidior, & ad recipiendum aptior.

PHANTASIA, de qua quatuor not.

1. *Quid sit?* R. PHANTASIA est sensus internus imagines rerum à sensu communi acceptas, & distinctas diligentius examinans, diutius retinens, & ex iis alias eliciens.

2. *Objectum*, hoc sunt sensilia à sensu communi communicata, vel etiam imagines, quas sua vi, ex quapiam interna causa sibi effingit, & efformat.

3. *Officium*, estque
   1. Objecta sensibilia à sensu communi etiam percepta & dijudicata ponderare, sintne bona, an mala.
   2. Ex iis objectis sensibilibus alias species elicere.

4. *Organon*, seu *Sedes*, estque media pars cerebri.

MEMORIA, de qua not.

1. *Quid sit?* R. MEMORIA est sensus internus, qui species omnes sensibiles judicatas atque cogitatas tanquam depositum recondit ac servat, ut eas, cum opus fuerit, exhibeat.

2. *Objectum*, sunt quæ omnes species præteritæ & sensibus perceptæ: quæ enim non sunt, in memoriam reponi non possunt.

3. *Officium*, estque imagines cerebro impressas retinere, & quoties opus erit, repræsentare.

4. *Organon*, seu *Sedes*, estque posterior cerebri pars, cerebellum adpellata.

CAP.

CAP. XV.

De Somno, Somniis, & Vigilia.

AFFECTIONES SENSUUM sunt

- SOMNUS, de quo tria not.
  - 1. *Quid sit?* R. SOMNUS est ligatio omnium sensuum externorum, ad animantium quietem & salutem instituta. *Conimbr. de Somno & Vigilia cap.* 1.
  - 2. *Causa Efficiens*, estq; vel
    - *Remota*, & est calor naturalis, qui ad inferiora sese revocat, & ex alimento adsumto halitus suaves ad cerebrum submittit.
    - *Proxima*, & sunt vapores humidi è ventriculo ad cerebrum per venas adscendentes, & meatus, per quos spiritus animales excurrunt, obstruentes.
  - 3. *Affectio*, estque SOMNIUM, de quo not.
    - 1. *Quid sit?* R. SOMNIUM est visum quod in somno adparet: Seu, est adparitio exhibita per internum sensum in iis qui somno consopiti sunt. *Conimb. de Somniis c.* 1.
    - 2. *Quomodo fiat?* R. Imagines quædam rerum, quas interdiu tractamus, phantasiæ inprimuntur, hæc autem cum in somno maxime sit actuosa, inpressas illas species iterum depromit, quin & alias inde effingit.
    - 3. *Quotuplex?* R. Somnia sunt vel
      - *Non naturalia* quæ sunt vel
        - *Divina*, quæ immittuntur sive à Deo immediate, sive à bonis angelis intermediis.
        - *Dæmoniaca*, quæ immittuntur à malo spiritu ad ludificandos aut terrendos homines.
      - *Naturalia*, quæ sunt vel
        - Ἄσημα, quæ cogitationum aut actionum diuturnarum sunt reciprocationes vel imagines.
        - Σημαντικὰ, quæ aliquid præsagiunt & significant.
- VIGILIA, de qua duo not.
  - 1. *Quid sit?* R. VIGILIA est omnium externorum sensuum, aut saltem aliquorum solutio, & libertas. *Con. de Som. & Vigil. c.* 1.
  - 2. *Causa*, estq; vel
    - *Interna*, quæ est
      - 1. *Concoctionis absolutio*: percocto enim alimento fit ejus secretio, nullique aut non tam copiosi vapores in cerebrum adscendunt, & propterea somnum excitare nequeunt, sed animal vigilare potest.
      - 2. *Calor nativus* qui ab ambiente frigore in angustum coactus augetur, & sic resolvit & dissipat humiditates & vapores, à quibus somnus fovebatur.
    - *Externa*, et sunt res externæ: ut, *clamor, tactus, læsio, strepitus, magna commotio*, &c.

CAP.

CAP. XVI.

De Facultate Appetitiva.

De FACULTATE APPETITIVA quatuor nec.

I. *Quid sit?* R. FACULTAS APPETITIVA seu APPETENS est vis animæ sentientis, qua inclinatur animal, & impellitur ad prosequendum aut aversandum id, quod sensibus bonum malumve esse cognovit. *Alias dicitur Appetitus sensitivus sive animalis, prout hic sumitur pro potentia appetendi, cujus actio est appetitio.*

II. *Objectum*, suntque omnia sensuum externorum objecta, quæ phantasia vel bona judicat, unde adpetuntur, vel mala, unde repelluntur.

III. *Quotuplex?* R. Appetitus Sensitivus est vel
- *Concupiscibilis*, quo animal ad bonum aliquod delectabile & jucundum fertur, acerba autem & ingrata respuit.
- *Irascibilis*, quando animal fertur ad bonum aliquod, quod sine difficultate, & labore adipisci non potest.

IV. *Consequens*, suntq; AFFECTUS, qui insequuntur appetitum. Hic not.

1. *Quid sint?* R. AFFECTUS est motus appetitus sensitivi, ex adprehensione boni vel mali, cum aliqua mutatione non naturali corporis. *Conimbr. disp. Eth. 6. q. 3. a. 1. vel*, AFFECTUS est motus appetitivæ virtutis in prosecutione boni, vel in fuga mali. *D. Thom. 2. Eth. lect. 3.*

2. *Quotuplices?* R. Sunt vel

Simplices, qui vel

Boni, ut sunt
- *Lætitia*, affectus quo se dilatat & extendit cor amplectendo suaviter præsens bonum.
- *Amor*, affectus, quo cor adpetit aliquod bonum, quod adtrahere gestit ut potiatur.
- *Spes*, affectus, quo animus, corde quasi dilatante & præparante, concipit consequendum sibi objectum.

Mali, ut sunt
- *Tristitia*, affectus, quo cor rebus ingratis percussum constringitur, tremit, et languescit, cum acri sensu doloris.
- *Motus*, affectus, quo cor motu quodam constringitur, tanquam fugiens malum. *Dicitur & Timor.*

Mixti, ut sunt
- *Ira*, affectus mixtus ex tristitia et ulciscendi cupiditate. *Ejus species sunt, Odium, & Pudor.*
- *Zelus*, affectus mixtus ex amore et ira, quando nempe amans irascitur illi à quo lædituri res amata.

CAP.

CAP. XVII.

De Facultate Locomotiva.

De Facultate Locomotiva duo not.

I. *Quid sit?* R. FACULTAS LOCOMOTIVA est vis animæ sentientis, qua animal de loco ad locum movetur, vel secundum se totum, vel secundum partes, ad prosequendum bonum, & fugiendum malum. *Scharff. lib. 7. Phys: Spec. c. 4.*

II. *Requisita*, sunt quæ tria:

1. *Quod movet*, estque duplex:
   - 1. Movet *Finis*, nempe *objectum*, quod vel desideratur, vel repudiatur.
   - 2. Movet *Efficiens*, estque vel
     - *Immobile*, quod movet et non movetur, et est anima Sentiens.
     - *Mobile*, quod ita movet, ut prius moveatur, estque
       - *Proximum*, et est facultas animæ sentientis adpetens.
       - *Remotum*, et est cognitio objecti, quæ in hominibus fit ab Intellectu, in brutis vero à Phantasia.

II. *Quo movet*, estque *instrumentum corporeum*, quod vel
- *Generale*, et est cerebrum, ex quo spiritus animales in nervos fluunt, quorum vi atque efficacia anima utitur ad corpus movendum.
- *Particulare*, estque vel
  - *Proximum* seu *immediatum*, quod est musculus, cujus substantia et conformatio talis est, ut quam commodissime contrahi et extendi possit.
  - *Adjuvans*, quod sit quiescens et immobile, siquidem nihil moveri potest, nisi aliquo immobili firmetur: *Tale est flexura cujusque membri, in qua id quiescit, à quo principium est motus.*

III. *Quod movetur*, estque vel
- Certa aliqua corporis pars; ceu *lingua*, *manus*, *pes*, *oculus*, &c.
- Totum corpus animalis.

CAP. XVIII.

De Anima Rationali.

De Anima Rat. not.

I. *Quid sit?* R. ANIMA RATIONALIS est forma hominis, qua ille habet vim intelligendi, ratiocinandi, & volendi.

II. *Facultates*, suntque duæ
1. INTELLECTUS. Vide cap. 19.
2. VOLUNTAS. Vide cap. 20.

III. *Theoremata.*
1. Anima rationalis est substantia spiritualis & immaterialis.
2. Anima rationalis non est forma hominis adsistens, sed informans.
3. Anima rationalis est incorruptibilis & immortalis.
4. Anima non est una numero in omnibus hominibus.

CAP.

CAP. XIX.

De Intellectu.

De INTELLECTU quinque not.

I. *Nomen*, quod sumitur
1. Pro ipsa mente, seu pro ipsa anima, in quantum illa intelligit.
2. Pro habitu principiorum, qui alias *Intelligentia* vocatur.
3. Pro ipsa actione mentis, quæ est intellectio.
4. Pro facultate, seu potentia intelligendi. *Quæ acceptio est hujus loci.*

II. *Quid sit?* R. INTELLECTUS est facultas animæ rationalis per quam homo res intelligibiles intelligit, cognoscit seu adprehendit, & dijudicat.

III. *Quotuplex?* R. Intellectus est
1. vel
- *Agens*, qui elicit actionem, illustrando phantasmata & abstrahendo.
- *Patiens*, qui in se recipit species intelligibiles, easque ab agente intellectu illuminatas percipit atque dijudicat.

2. vel
- *Speculativus*, qui tantum veritatis ergo rem aliquam agnoscit, & sola adquisicit cognitione.
- *Practicus*, qui non tantum scientiæ ergo agnoscit, sed ut quod scit agendum esse, id agat: *Hinc ordinatur ad motum, non impellendo sed dirigendo appetitum, & quid adpetendum sit ostendendo.*

IV. *Operatio*, estque INTELLECTIO, cujus not.

Conditiones, quæ sunt
- *Objectum*, estque res in quam cognoscendam fertur intellectus. *Tale objectum est omne ens, in quantum est verum & cognosci potest, sive sit singulare, sive universale; sive materiatum, sive immateriatum.*
- *Phantasma*, estque Species sensilis in phantasia latens, quæ intellectui agenti objicit, & offert rem intelligendam; ut ex ejus illustratione possit fieri Species intelligibilis.
- *Species intelligibilis*, estque accidens spirituale, quod à phantasia intellectui transmissum, idealiter exprimit, & repræsentat ipsam rem materialiter existentem extra intellectum.

Divisio. Operationes intellectus sunt tres:
1. *Adprehensio simplicium*, quando intellectus nude unam rem concipit: ut, *si cogitet hominem vel cælum.*
2. *Compositio & Divisio*, quando simplices conceptus conjunguntur, sic ut aliquid, sine tamen discursu, affirmetur, vel negetur: ut, *si concipias hominem esse album vel malum.*
3. *Discursus*, quando intellectus unum ex alio colligit: *Sic è duabus præmissis elicit conclusionem.*

V. *Theoremata.*
1. Sensus est singularium; Intellectus vero universalium.
2. Nihil est in intellectu, quin prius fuerit in sensu.
3. Intellectus intelligendo fit omnia, *sc. idealiter.*
4. Intellectio non tantum est actio, sed etiam passio quædam.

CAP.

CAP. XX.

De Voluntate.

De VOLUNTATE quinque not.

I. *Quid ſit?* R. VOLUNTAS eſt facultas animæ rationalis, qua homo res ab intellectu cognitas adpetit, vel averſatur. *Dicitur etiam appetitus rationalis, vel appetitus ex ratione ortus.*

II. *Objectum*, eſtq; bonum in genere, à præcedente cognitione intellectus monſtratum, & ejus contrarium malum, ſive ſit verum bonum malumve, ſive adparens.

III. *Quotuplex?* R.
- 1. vel
  - *Simplex*, ſive *univerſalis*, qua homo ſimpliciter fertur in bonum, & omne quidem, ſive ſit verum, ſive adparens.
  - *Determinata*, ſive *particularis*, eſtque appetitus reſtrictus ad certa media, quibus intervenientibus aliquod bonum volumus. *Dicitur alias voluntas conſultiva.*
- 2. vel
  - *Conſiliativa*, quæ judicat aliquid eſſe bonum vel non bonum, ut fiat vel non fiat: ut, *ſi demus conſilium alicui de faciendo, vel omittendo.*
  - *Affectiva*, quæ adpetit id quod judicat eſſe bonum, & refugit id quod malum eſſe judicat: ut, *ſi ex affectu bono adpetamus voluptates vel eruditionem, &c.*
  - *Imperativa*, quæ imperat aliquid fieri, vel non fieri, prout vel bonum, vel malum eſſe judicatur: *Sic voluntas imperat locomotivæ ad extendendam manum, & adripiendam pecuniam.*

IV. *Operationes* ſive *Actus*, qui ſunt
- *Simpliciter voluntarii*, quando homo ſponte, & cum prælectione objectum ſectatur, vel averſatur, abſque ulla vel violentia, vel ignorantia, vel metu.
- *Mixti*, quando voluntarium, & non voluntarium concurrunt in una actione: ut, *quando mercator ad redimendam vitam abjicit merces in mare.*
- *Involuntarii*, quando facimus id, quod quidem ſcio, & ex animo non volumus, ſed vel violentia cogimur, vel ex ignorantia non affectata ejus actio ſeu perpetratio nobis accidit.

V. *Theoremata.*
1. Voluntas eſt ſolius rationis appetitus.
2. Voluntas nihil vult, niſi prius ſit in intellectu.
3. Actiones voluntatis ſunt ſimpliciter liberæ, actiones autem Appetitus ſenſitivi non niſi adumbrata quadam & imperfecta libertate, & communicata aliunde.
4. Voluntas fertur tam in ſingularia quam in communia: tam in materialia, quam in immaterialia: Appetitus autem ſenſitivus in ſingularia & materialia tantum.
5. Intellectus nobilior eſt voluntate, *quia intellectus habitus, actus, & objecta excellentiora ſunt.*

Quæſtiones

Quæstiones Controversæ,

Per

Selectiores Probatissimorum Autorum
OBSERVATIONES, & DISTINCTIONES,
quibus multis occurri potest objectionibus,
succincte decisæ :

A

M. JOANNE STIERIO.

Editio Quarta.

LONDINI,
Ex Officina *Rogeri Danielis.* MDCLII.

Lectori Benevolo & Candido

S. P.

CUm multi sit laboris, otii, atque temporis, prolixos doctissimorum Interpretum commentarios evolvere, ex illisque Controversiarum decisiones petere; in gratiam studiosæ juventutis ad Interpretum lectionem præparandæ, has observationes & distinctiones adornare, & quæ alioqui multis è libris multo tempore essent conquirendæ, congerere volui, ut tyroni Physico, sive respondentis, sive opponentis munere fungatur, inservire possent. E. gr. Definitio temporis *ita impugnatur.* Numerus est quantitas discreta: Tempus non est quantitas discreta: E. Tempus non est numerus. *Huic objectioni quomodo occurri possit, ex* observ. 2. q. 11. Sect. 2. part. gen. *videre est. Major propositio non valet simpliciter, sed tantum de numero numerante intellecta: atque sic etiam conclusio erit tantum vera de numero numerante; Tempus enim non est numerus numerans, sed numerus motus, seu numerus numeratus qui designat res continuas.* Item; *Contra hanc adsertionem,* Cœlum est rotundum. *profertur tale argumentum.* Quidquid est instar tabernaculi, illud non est rotundum. Cœlum est instar tabernaculi. Ita. 40. v. 23. E. Cœlum non est rotundum. *Responsio ad hanc objectionem patet ex* observ. 1. q. 4. sect. 1. part. Spec. *Quidquid est instar tabernaculi,* sc. ratione officii, *illud non est rotundum. Sic major est falsa, minor vera. Quidquid est instar tabernaculi,* sc. ratione figuræ, *illud non est rotundum. Sic major est vera, minor vero falsa: Cœlum enim est instar tabernaculi, non ratione figuræ, sed ratione officii. Idem esto judicium de reliquis observationibus, quæ vel quæstiones illustrant, statumque controversiæ declarant;* vel *responsiones ad tacitas objectiones subpeditant. Deinde, etiam* in opponendo *hæ observationes suo non carebunt usu.* E. gr. Ex observ. 7. q. 1. Proœm. *talis formari potest objectio:* Scientia est cognitio certa: Physica non est cognitio certa, quia cognitio rerum naturalium initium accipit à sensibus qui sæpius falsa rerum imagine delusi certi veritatis nuntii esse non possunt. E. Physica non est scientia. *Sic etiam in reliquis quæstionibus studiosa juventus se exerceat, & objectiones quas hæ observationes tacite continent, eruere, inque formam Syllogisticam redigere tentet. Tandem cum errare humanum sit, nullusque hactenus sit natus, qui cum omnibus consentire possit; igitur si quadam minus accurate sint posita, ea, amice Lector, humanæ imbecillitati adscribes, mihique ignoscas, ut eamdem veniam apud alios impetrare possis. Vale, mihique fave.*

PRO-

Proœmium.

Quæstio I.

AN Physica sit Scientia? Affirm.

QUidquid demonstrat affectiones proprias de subjecto necessario per proprias causas, id proprie sic dicta est scientia. Atqui physica demonstrat affectiones proprias, nempe mobile, locabile, & de subjecto necessario, nimirum de corporibus naturalibus, per proprias causas & principia, ceu materiam & formam. Ergo physica proprie sic dicta est scientia.

OBSERVATIONES.

I. Quando physica scientia dicitur, hoc non ita accipiendum, ac si omnium omnino rerum certa & evidens demonstratio dari possit, cum propter mentis & intellectus nostri imbecillitatem propriæ rerum causæ non raro ignorentur, sæpe etiam res physicæ per sensum sint manifestæ, quas physicus demonstrare non laborat: Sed quod propriæ rerum causæ, & consequenter demonstrationes identidem in rebus physicis se nobis offerant.

II. Physica non considerat res naturales, quatenus sunt singulares & infinitæ, cum infinitorum nulla sit scientia; sed quatenus ad universales naturas reducuntur, & universali ratione menti objiciuntur: Physica enim à singularibus, quæ à sensibus accipit, mente abstrahit universalia & necessaria theoremata, quæ colligit, & revocat ad rationem scientiæ.

III. Res corruptibiles, & motui subditæ, quas tractat physica, duobus modis considerari possunt: 1. In singularibus: Sic contingentes sunt, & ideo non potest esse de illis scientia, quia scientia est de rebus necessariis, & eodem modo semper se habentibus. 2. In Universalibus: Sic necessariæ sunt, certa est etiam & evidens notitia earum, quia certum & evidens est, & proinde necessarium eas corruptibiles esse, & principium motus habere. Et hoc modo physica circa illas versatur, ac propterea vera est scientia.

IV. Cum singularia corruptionem subeant, ideo etiam universalia, non quidem per se, sic enim sola singularia corrumpuntur, sed per accidens saltem, respectu singularium quibus insunt.

V. Distinguendum est inter exsistentiam actualem & inter exsistentiam aptitudinalem. Secundum actualem exsistentiam res naturales interdum aliter se habere possunt, non vero secundum aptitudinalem. Etenim quamvis exsistentia rosæ pereat in hyeme, aptitudo tamen ad exsistendum nunquam perit. Quod igitur in subjecto scibili supponitur cognoscendum, non est actualis exsistentia, sed potentialis, vel aptitudinalis.

VI. Materia sensibilis dupliciter consideratur: 1. Prout est affecta accidentibus, & non habito respectu ad compositum. 2. Prout est altera pars compositi physici, & est ens per se, sicuti & ipsum compositum, quod ex ea coalescit. Et hoc modo physicus considerat materiam sensibilem, ideo non potest dici quod consideret ens per accidens.

VII. Cognitio rerum naturalium non proinde incerta ac varia debet judicari, quod initium accipiat à sensibus, qui sapius falsa rerum imagine delusi certi veritatis nuntii esse non possunt: tum quia si à veritate aberraverint, potest intellectus eos corrigere; tum quia non semper decipiuntur, sed certo aliquando apprehendunt; maxime cum objectum est proprium, & ponitur in debita distantiæ, medium est idoneum, & facultas apte disposita.

VIII. Ut physica sit scientia, & ad veritatem consequendam mentem inclinet, sat est, ut res naturales, quas suscipit explicandas, fere semper & plurimum ita eveniant; quamvis raro contrarium possit etiam evenire. Unde in hyeme fere semper rigorem experimur, & in æstate sub cane æstum; quamvis ex accidente contrarium aliquando contingat: hoc tamen neque aufert infallibilitatem physicæ, neque inclinationem, qua mens ipsa ad veritatem consectandam inflectitur.

Quæstio II.

An subjectum Physicæ sit corpus naturale, quatenus naturale? Affirm.

Cuicunque competunt omnes conditiones subjecti scientifici respectu alicujus scientiæ, illud est subjectum illius scientiæ. At corpori naturali, quatenus naturali, respectu physicæ competunt omnes conditiones subjecti scientifici. Ergo corpus naturale quatenus naturale erit subjectum physices. *Minor* probatur, quia corpus naturale quatenus naturale 1. est ens necessarium, seu res per se subsistens, absque humana cogitatione & operatione. 2. habet affectiones & propria accidentia, quæ de eo per propria principia in physica demonstrantur. 3. Physicæ est ita adæquatum, ut de eo tum in genere, tum in specie, in physica solum, & extra illam nusquam tractetur. Quæcunque enim in philosophia naturali per se, & primario explicantur, ea sunt vel corporis naturalis principia, vel affectiones, vel species.

OBSERVATIONES.

I. Corpus naturale sumitur tripliciter: 1. Pro summo genere, quod de omnibus speciebus corporis naturalis prædicatur, præciso tamen ab ejus speciebus; & sic est objectum partis communis sive generalis physices. 2. Pro omnibus speciebus corporis naturalis, absque ipso summo genere; & sic est objectum partis specialis physices. 3. Pro summo genere una cum omnibus speciebus corporis naturalis; & sic est subjectum totius scientiæ naturalis.

II. Alias subjectum physicæ dicitur ens naturale, substantia naturalis, ens mobile, corpus mobile. Quæ locutiones admitti possunt, quatenus corpori naturali æquipollent, licet non sint satis congruæ, ob universalitatem vocis entis & substantiæ; remotius enim in iis supponitur pro proximo.

III. Verba illa, *quatenus naturale*, non redundant, sed considerandi modum exprimunt. Nam res considerata est corpus naturale: modus vero considerandi denotatur vocabulis illis, *quatenus naturale*, h. e. quatenus naturam, quæ principium, & causa motus & quietis est intrinseca, in se continet.

IV. Distinguendum est inter subjectum considerationis, quod in aliqua disciplina sive contemplativa, sive practica consideratur; quo pacto principia & affectiones in disciplinis contemplativis, item finis & media

media in disciplinis practicis Subjectum dici possunt: Et inter Subjectum demonstrationis, quod tantum locum habet in disciplinis contemplativis, & distinguitur à principiis & affectionibus. Anima, motus, locus, &c. possunt dici subjectum physicæ considerationis, quia anima consideratur in physicis ut principium corporis animati, motus vero & locus ut affectiones corporis naturalis: Non vero possunt dici subjectum demonstrationis, de quo scilicet principia & affectiones demonstrantur, quod est corpus naturale.

V. Quædam in physica tractantur per se; ut sunt principia, causæ, affectiones, & species corporis naturalis: Quædam tractantur tantum per accidens; ut fortuna & casus, quatenus sunt causæ per accidens, causis per se oppositæ; item vacuum, quatenus opponitur loco, &c.

PARS GENERALIS PHYSICES.

Sectio Prima.

Quæstio I.

An principia ab Aristotele lib. 1. Phys. c. 5. t. 42. recte definiantur? Affirm.

OBSERVATIONES.

I. Per primas definitionis particulas *quæ nec fiunt ex sese*, excluduntur quatuor Elementa, & alia composita, quæ ex se vicissim fieri solent. Per illas *nec ex aliis*, excluduntur ea, quæ licet non ex se mutuo fiant aut constent, conficiuntur tamen ipsa ex aliis; ut, corpora cœlestia ex materia & forma. Per ultimas denique, *omnia ex ipsis fiunt*, excluduntur omnes causæ extrinsecæ, ut, finalis, efficiens, atque exemplaris: Item omnia accidentia, omnesque negationes, ex quibus nihil proprie dicitur fieri.

II. Distinguendum est inter compositionem, & inter eductionem. Principia non fiunt ex se invicem, sc. per compositionem, nam forma non est ex materia tanquam ex componente, cum ex materia non componatur, sed ex ejus potentia solum educatur. *Deinde*, quamvis forma è potentia materiæ educatur, tamen non dicendum est, quod proprie fiat ex materia, aut ex privatione; nam secundum proprietatem physicam forma nec generatur, nec fit, sed compositum, *lib. 1. phys. cap. 7. t. 64.* Ergo educi de potentia materiæ non est per se fieri, sed in actum exire, tanquam rationem essendi compositi, quod per se fit, & generatur.

III. Distinguendum est inter compositionem metaphysicam, & inter compositionem physicam. Quando dicitur, Principia non fiant ex aliis, intelligitur non compositio metaphysica ex essentia & existentia, item ex genere & differentia, nec compositio ex partibus integrantibus; sed compositio physica & realis, ex partibus essentialibus. Ideo principia in eo genere, in quo sunt principia, non fiunt ex aliis, scilicet tanquam ex principiis essentialibus physicis, qualia sunt materia ipsa, & forma; quasi dicatur, non fiunt ex aliis eo modo, quo cætera fiunt ex ipsis.

IV. Omnia fiunt ex principiis, vel tanquam ex partibus componentibus & consti-

ſtituentibus, qualia principia ſunt materia & forma; vel tanquam ex termino à quo, cujusmodi principium eſt privatio. Particula igitur Ex, quæ ter in definitione ponitur, ſignificat habitudinem vel partis componentis, vel termini à quo.

V. Ex principiis ſunt omnia corpora naturalia: alia quidem immediate, ut elementa; alia vero mediate, ut corpora ex elementis genita.

VI. Ex principiis corporis naturalis ſunt omnia, non collective, quia ex principiis Socratis vel Platonis non ſunt omnia; ſed diſtributive, hoc ſenſu, quod unumquodq; corpus naturale fiat ex ſuis, ſive ex ſingulis tribus principiis. Itaque ut definitio hæc principiis Socratis accommodetur, ſat eſt, ex ipſis conſtare gignive Socratem, quia omnia fiunt ex principiis in communi acceptis.

Quæſtio II.

An principia ſint contraria? Affirm.

Generationis terminus à quo, & terminus ad quem inter ſeſe contrariantur. Unum ex principiis eſt generationis terminus à quo, nimirum privatio, & alterum eſt terminus ad quem, nempe forma. Ergo principia inter ſeſe contrariantur.

OBSERVATIONES.

I. Contrarietas duobus modis ſumitur: 1. Proprie & ſtricte, pro oppoſitione eorum quæ mutuo ſe expellunt ab eodem ſubjecto, actione propria: & hoc modo contrarietas ſolum reperitur in primis qualitatibus, ſubſtantiæ vero nihil eſt contrarium. 2. Minus proprie & late, pro oppoſitione eorum, quæ licet active & paſſive ſe non expellant ab eodem ſubjecto, habent tamen rationes oppoſitas & repugnantes in ordine ad illud, & ideo non poſſunt ſimul in eo eſſe: Talis contrarietas extendit ſe ad privative oppoſita, & in ſubſtantiis quoque locum habet. Dicuntur itaque principia (*ſcilicet Forma & Privatio*) contraria non primo, ſed ſecundo modo.

II. Cum non dicatur, omnia principia ſunt contraria, ſed indefinite; ideo ad veritatem hujus ſententiæ ſufficit aliqua principia eſſe contraria, nempe formam & privationem. Licet etiam dici poſſit materiam eſſe contrariam formæ, non ratione ſui, ſed ratione privationis, & ſic omnia principia ſunt quodammodo contraria.

III. Quando *lib. 1. phyſ. cap. 5.* dicitur, *Contrarium fit è contrario*, illud intelligatur non formaliter, quaſi contrarium formaliter in ſuum contrarium transmutetur; nec conſtitutive, quaſi contrarium unum ut pars eſſentialis alterius contrarii eſſentiam conſtituat; ſed terminative, quod unum contrarium fiat ex altero tanquam ex termino à quo.

IV. Quod calidum generetur ex humido, fit per accidens, cum ex accidente ſit illud non calidum eſſe humidum: Per ſe vero fit calidum ex non calido, v. g. ex aqua frigida fit calida; nam omne quod generatur, per ſe fit ex principiis contrariis.

Quæſtio III.

An tria ſint principia? Affirm.

Quot intrinſecus requiruntur ad generationem naturalem corporis phyſici, tot ſunt ejus interna principia. Sed tria intrinſecus requiruntur ad generationem naturalem corporis phyſici. *Nam requiritur* 1. aliquid quod generatione producatur, idque potiſſimum eſt nova Forma.

2. aliquid

2. aliquid quod generationi ſubſtet, & in quod forma ſubſtantialis ab agente externo introducatur, id quod eſt Materia. 3. abſentia formæ introducendæ in ſubjecto, cum potentia tamen, ſeu aptitudine ſubjecti ad novam formam recipiendam, id quod eſt Privatio.

OBSERVATIONES.

I. Unum principium ad corporum naturalium conſtitutionem non ſufficit, quia unum, qua tale, niſi cum quopiam conjungatur alio, aliud atque à ſe diverſum non poteſt conſtituere. Nec duo principia ſufficiunt, nam principia ſunt contraria: at contraria citra ſubjectum aliquod conſiſtere nequeunt. Ergo præter illa duo contraria requiritur etiam tertium, nempe ſubjectum, quod eſt materia. Nec infinita ſunt principia, cum res naturales omnes ſint finitæ: Ergo finita quoque habebunt principia.

II. Diſtinguendum eſt inter principia ſimpliciter prima, de quibus hoc in loco quæritur; & inter principia ſecunda, quæ ex primis oriuntur, qua ratione elementa mixtorum corporum ſunt principia.

III. Generatio poteſt conſiderari tribus modis: 1. quatenus eſt actio à generante proficiſcens, & ſic ſine ipſo agente ſive efficiente non poteſt intelligi. 2. ut eſt paſſio, & ſic abſque patiente nunquam concipitur. 3. quatenus eſt mutatio, & tranſitus à non eſſe ad eſſe, & ita neque indiget agentis neque patientis conceptione ut intelligatur, ſed tantum conceptione materiæ, formæ, & privationis. Et ſic hoc in loco accipitur, quando tria interna generationis principia ſtatuuntur. Ergo efficiens & finis non ſunt principia interna.

IV. Habilitas ſive *aptitudo materiæ*, quæ videtur in generatione ad excipiendam formam requiri, non eſt peculiare aliquod principium. Nam per materiæ habilitatem intelligitur vel potentia materiæ, quæ eſt ipſa materia, nec ab ea diſtinguitur; vel intelligitur non repugnantia, ſive aptitudo ad accipiendas formas quodammodo à materia fluens, quæ includitur in privatione, ut quidpiam quod ab illa concernitur, quia privatio definitur abſentia formæ in ſubjecto apto. Non autem ejuſmodi aptitudo, ſed potius privatio principium conſtituitur, quia ratio generationis non ab aptitudine materiæ, ſed à privatione per ſe dependet.

V. Diſtinguendum eſt inter terminum *Quo* ſeu formalem, & inter terminum *Quod* ſeu totalem atque completum. Forma eſt terminus generationis formalis & *ut Quo*, tanquam id quo compoſitum eſt. Compoſitum vero eſt terminus completus, qui fit, habens eſſe per formam. Unde forma eſt terminus tanquam principium eſſendi; Compoſitum autem tanquam principiatum. Eſt igitur forma principium, quia eſt terminus in quem tendit generatio, licet non fiat per generationem, ſed hoc ſolum conveniat compoſito; quare forma potius quam compoſitum principium eſt.

VI. Licet contrarietas ſit tantum inter duo extrema, cum tamen in omni contrarietate debeat ſubjectum aliquod utrique extremo commune intercedere, & quod pulſo uno ſtatim altero informetur, ideo præter duo extrema contraria erit aliquod ſubjectum collocandum, & ſic erunt tria principia; duo extrema contraria, ut forma & privatio, & tertium ſubjectum, nempe materia.

VII. Diſtinguendum eſt inter principia conſtitutionis, quæ ſemper manent;

ut ſunt materia & forma; & inter principium transmutationis, quod eſt privatio, quæ non manet, ſed cum generatione ipſa tranſit.

VIII. Quamvis privatio ſit principium, non tamen forma expellenda eſt quoq; principium. Aliud enim eſt eſſe neceſſarium ad generationem; & aliud eſt eſſe neceſſarium propter imperfectionem materiæ. Quod materia, quamdiu eſt ſub privatione, ſit informata forma expellenda, eſt neceſſarium propter materiæ imperfectionem, quæ non poteſt eſſe ſine forma; non vero eſt neceſſarium ad generationem, quia ignis poſſet generari ex ligno, etiamſi materia ſine ulla eſſet forma. Sed quod materia ſit ſub privatione eſt per ſe neceſſarium ad generationem, quia privatione ſublata auferetur appetitus materiæ ad formam, materia vero non appetens formam ad eam non tenderet, Ergo impoſſibilis eſſet generatio ſublata privatione.

IX. Licet privatio tanquam terminus à quo ſit principium, non tamen res illa, quæ privationem habet, quoque eſt principium. Ut enim totalis terminus ad quem, ſcilicet compoſitum ipſum, non eſt principium; ſic etiam totalis terminus à quo, ſcilicet res illa privationem habens, principium dici nequit.

X. Materia & forma omnibus corporibus, tam cœleſtibus quam inferioribus, tribuuntur; Privatio autem tantum caducis: non enim neceſſe eſt, corporis naturalis principia omnia in omni corpore reperiri. Sic Metaphyſicus, quando entis principia explicat, quatuor cauſarum genera adfert, licet omnes cauſæ in omni ente ſimul non reperiantur.

Quæſtio IV.

An detur Materia prima? Affirm.

I. Quæcunque transmutantur, illa in ſubjecto quodam communi transmutantur. [In mutatione enim manet ſubjectum commune ſub utroque termino, videlicet ſub termino à quo & ſub termino ad quem: Si enim non maneret, res quæ corrumpitur ſecundum ſe totam periret, atque in nihilum rediret, & altera res quæ incipit eſſe, ſecundum ſe totam fieret, atque ita ex nihilo educeretur.] Corpora naturalia transmutantur, v.g. aqua mutatur in aerem, & aer in aquam. Ergo transmutantur in ſubjecto communi, quod ipſis erit prius. Et hoc indigitatur *Materia prima*.

II. Datur materia. Ergo etiam datur prima; alias enim fieret progreſſus in infinitum. *E. g. aqua* componitur ex materia & forma: hæc materia aquæ in ſe conſiderata vel eſt prima, vel ſecunda, h.e. vel componitur ex alia materia, vel non: ſi eſt prima habeo quod volo; ſi eſt ſecunda, ergo componitur ex alia priori, & ita deveniendum eſt tandem ad materiam primam.

OBSERVATIONES.

I. Non ens dupliciter ſumitur: 1. Pro eo quod non eſt vere ens, h. e. quod habet eſſe diminutum & imperfectum. 2. Pro eo quod ſimpliciter nihil eſt, h.e. quod non habet poſitivam & realem eſſentiam. Priori modo ſi non ens ſumatur, materiæ primæ adtribui poteſt: Poſteriori modo vero minime, ſiquidem idem eſſet fieri ex materia, ac fieri ex nihilo.

II. Nomen formæ duobus modis accipi ſolet: 1. Pro illa forma, quæ eſt altera pars compoſiti, & informat materiam. 2. Pro quidditate & eſſentia cujusq; rei, ſive ſimplicis, ſive compoſitæ. Materia prima eſt infor-

informis primo modo, non vero ſecundo: nam propriam habet eſſentiam, & proprium quid eſt, ſiquidem non eſt nihil, ſed aliquid.

III. Accurate loquendo materia prima neq; eſt ſubſtantia, neq; accidens; quia juxta *Ariſt. l. 7. Metaph. c. 3.* materia neque eſt quid, neque quantum, neque quale, h. e. non habet certam & determinatam naturam, non enim eſt ſubſtantia integra, & totum compoſitum: nihilominus tamen poteſt ad Subſtantiæ categoriam referri reductive, nam ex ea & forma omnes ſubſtantiæ naturales componuntur, eademque eſt ſubjectum generationis, & formas recipit, ipſaque in alio non eſt.

IV. Licet materia ſuapte natura ortum & occaſum neſciat, poteſt tamen ea quodammodo dici interire & gigni ratione privationis. Nam cum ſubeunte forma ejus privatio aboletur, interit utcunque materia, quia deſinit tali ſubeſſe privationi: cum rurſus poſt formam abolitam privatio reviviſcit, eadem materia quodammodo exoritur, quatenus privationem, qua ſpoliata erat, recipit.

V. Generabile dicitur dupliciter: 1. Subjective, quia eſt ſubjectum generationis & corruptionis: Et ſic materia prima bene dicitur generabilis & corruptibilis. 2. Terminative, ſeu objective, quale eſt illud quod in generatione acquiritur, cujusmodi eſt forma, aut totum compoſitum: Et ſic materia prima eſt ingenerabilis & incorruptibilis.

VI. Diſtinguendum eſt inter quantitatem determinatam, & inter quantitatem indeterminatam. Materia prima non eſt quanta, ſcilicet determinate, licet ſit quanta indeterminate; quantitas enim immediate materiam ſequitur, eique inhæret.

VII. Quando dicitur, *ſenſibilium ſenſibilia ſunt principia*; illud intelligatur de ſecundis principiis: Ergo non poteſt applicari ad materiam primam. Deinde etjam materia prima poteſt dici ſenſibilis, non immediate, ſed mediate, per ipſas nimirum mutationes.

VIII. Ex duobus entibus, ſi utrumque fuerit in actu, non poteſt aliquod ens per ſe oriri. Si vero unum fuerit in actu, & alterum poteſtate, optime poterit. Cum ergo materia ſit pura potentia, forma vero ſit ſimplex actus, ex illis totum naturale, quod eſt ens per ſe, poteſt oriri.

IX. Quamvis materia prima generari nequeat, nec unquam per generationem ſit facta, adeoque initium ratione generationis non habeat, non tamen propterea eſt æterna, ſed per creationem eſſe accepit: nam materia prima in compoſito, vel corpore primum creato fuit concreata.

Quæſtio V.

An Materia prima ab Ariſtotele 1. phyſ. c. 9. t. 82. recte definiatur?

Affirm.

OBSERVATIONES.

I. Materia prima duobus modis conſideratur: 1. Abſolute, ut eſt ens, vel ſubſtantia quædam. 2. Reſpective, ut eſt rerum naturalium principium. Priori modo ipſi adtribuitur negatio omnium formarum & qualitatum, & dimenſio ac quantitas, & potentia recipiendi omnes formas indiſtincte conceditur, in qua notione *Ariſtoteles l. 6. Metaph. c. 3. t. 8.* eam per negationem omnium rerum deſcribit. In ſecunda notione potentia recipiendi formas particulares, & privatio ipſi adtribuitur.

II. Materia prima vocatur *ſubjectum*, quia

quia principium est rerum naturalium materiale. Nam in omni generatione & mutatione opus est subjecto, in quo consistant formæ, & in quo fiant motus. Per hanc igitur definitionis particulam excluditur forma, quæ non est subjectum, sed actus, quem primum subjectum in se recipit.

III. Dicitur materia prima *subjectum primum*, ex quo scilicet omnia fiunt, & in quod tandem omnia resolvi debent. Per quam particulam materia prima distinguitur ab elementis, omnique materia secunda, ex quibus etiam aliquid constituitur, sed non tanquam ex subjecto primo.

IV. Ex materia *inexistente fit aliquid*: hoc est, Materia prima partem naturali composito tribuit essentialem immanentem & internam. Et sic excluduntur omnes causæ externæ: ut causa efficiens, finalis, & exemplaris, ex quibus non dicuntur res fieri, sed ab efficiente, propter finem, ad exemplar. Per vocabulum *inexistente* excluditur etiam privatio, ex qua licet fiat res naturalis, non tamen tanquam ex eo quod inest, quia non tanquam ex parte componente, sed tanquam ex termino à quo, qui per formam expellitur.

V. Ex materia prima fit aliquid *non secundum accidens*, sed per se, sic ut insit, & largiatur essentiam. Sic materia prima separatur à privatione, ex qua res genita per se non constat.

VI. Quod naturaliter corrumpitur id in materiam primam corrumpitur, atque ultima resolutione transit. Ut enim ex nihilo nihil potest fieri: ita etiam res aliqua non potest in nihilum plane redigi: unde pro ultimo corruptionis subjecto materia prima adsignatur.

Quæstio VI.

An Materia prima sit pura potentia? Affirm.

Quidquid est indeterminatum, & aptum recipere plures formas, illud in se, & de se est pura potentia. Ubi enim actus quidam est, ibi tollitur indeterminatio, & fit ens determinatum. Atqui materia prima est indeterminata, & apta recipere omnes formas. Ergo materia prima in sese, & de sese est pura potentia.

OBSERVATIONES.

I. Potentia materiæ non est accidens, aut qualitas illius essentiæ superaddita, sicut gravitas superadditur lapidi, sed est illius substantia, & essentia. Nam si materia recipiat potentiam tanquam accidens aliquod, ergo ut possit accidens istud recipere opus est alia potentia, & ita procedetur in infinitum.

II. Dicitur materia prima ens potentia non absolute, aut sui ipsius ratione, sed corporum naturalium respectu, quorum omnium formas potest induere, sicque ad actum traduci perfectiorem.

III. Distinguendum est inter actum physicum, & inter actum metaphysicum, seu entitativum. Materia prima est pura potentia, & nullum habet actum physicum, seu formam aliquam substantialem sibi innatam: interim tamen non est pura potentia, si intelligatur actus metaphysicus, seu entitativus, quem habet, quia est ens.

IV. Distinguendum est inter potentiam activam, quæ est principium transmutandi aliud, in quantum aliud est, & inter potentiam passivam, quæ est principium ut aliud transmutetur ab alio, in quantum est aliud. Materia prima non est potentia activa,

activa, sed passiva, quia est principium passivum, quod patitur motum, variasque formarum vicissitudines subit.

V. Distinguendum est inter potentiam universalem, quæ est propensio materiæ ad omnes formas indistincte, & inter potentiam particularem, qua materia hanc vel illam formam ita respicit, ut alias per naturam, sic videlicet disposita, respicere non possit. Hæc autem determinatio à materia non fit, sed ab agente materiam ita adisponente, ut ad hanc magis quam ad aliam formam susciendam sit apta. Materia est pura potentia, scilicet universalis, quæ est de essentia materiæ primæ, & hæc potentia universalis non multiplicatur, sed est una, & incorruptibilis, materiæ coæva, & inseparabilis.

VI. Aliud est esse in potentia; & aliud est esse potentiam: Item aliud est esse in actu; & aliud est esse actum. Materia prima non est ens in potentia; sed est potentia: Non est actus; sed ens actu.

Quæstio VII.

An Materia prima appetat formam?

Affirm.

Omne imperfectum appetit perfectum, ut ab eo perficiatur: quemadmodum turpe appetit pulcrum, ut ab eo illustretur, & perficiatur. Materia prima est imperfecta, forma vero est illius perfectio & ornamentum. Ergo materia appetit illam.

OBSERVATIONES.

I. Intelligitur hic materia prima non specifica, & universaliter accepta, sed individuata. Cum enim per corruptionem forma individuata abjiciatur, fit ut materia individuata novam formam appetat.

II. Non adsignatur materiæ primæ appetitus sensitivus, vel intellectualis, qui reperiuntur tantum in rebus animatis; sed appetitus naturalis, qui nihil aliud est, quam ejusdem materiæ ad recipiendam formam inclinatio, quæ ipsi materiæ penitus insita est, sicuti & cæteris rebus, ad proprium finem perfectionemque sectandam, pro cujusque natura, suæ propensiones insunt.

III. Appetitus naturalis non præsupponit cognitionem illius ad quod fertur appetens; ut patet in lapide, qui appetit descendere deorsum. Et sic materia prima dicitur appetere formas materiales, quod non est aliud, quam materiam inclinari ad recipiendas formas.

IV. Materia prima appetit absolute omnes formas, quas habere potest, sive illas actu possideat, sive non: siquidem hic appetitus nihil aliud est, quam ordo, & inclinatio ad formam; materia autem ad omnes formas æqua ratione inclinatur. Itaque materiæ appetitus rimari debet ex ipsius inclinatione, quam ad omnes formas indiscriminatim habet.

V. Cum materia prima omnes formas æqualiter respiciat, & in omnes æqualiter inclinetur, nulla est forma, quamvis perfecta, quæ possit totaliter satiare appetitum materiæ, h.e. *intensive, & extensive*: nam licet intensive satiare forte posset, non tamen extensive, quia non omnes extensive continet. Et ratione hujus appetitus materia principium est perpetuitatis rerum naturalium.

VI. Appetitus materiæ primæ est duplex: Alius complacentiæ & perfectionis, quatenus ratione suæ naturæ materia formam, quam habet, appetit; in eaque sibi complacet, quamdiu illam retinere potest. Alius desiderii & mutationis, propter privationem, quæ materiæ stimulum addit, ut

appetat

appetat formam aliam non præsentem, quando nempe dispositiones ad transmutationem adsunt.

Quæstio VIII.

An Forma educatur de potentia materiæ? Affirm.

I. Quæcunque res nequit subsistere nisi in materia, illa quando fit, recte dicitur educi è potentia materiæ. Forma naturalis nequit subsistere sine adminiculo materiæ. Ergo forma naturalis quando fit, recte dicitur educi è potentia materiæ.

II. Quodcunque per agens naturale educitur, id è potentia subjecti educitur. Forma naturalis per agens naturale educitur. Ergo forma naturalis è potentia subjecti, sive materiæ, educitur.

OBSERVATIONES.

I. Intelligitur hic forma informans naturalis & inseparabilis, seu materialis, quæ extra materiam nec esse nec operari potest, uti sunt omnes formæ infra hominis animam.

II. Educi è materia nihil aliud est, quam contineri intra potentiam materiæ, & per actionem agentis quasi extra illam fieri; non quod formæ extra materiam exsistant, sed quod cum antea tantum continerentur intra potentiam & causam, postea sunt actu extra causam, & ita ex esse potentionali materiæ in actum educuntur virtute agentis, concurrente eadem materia.

III. Ut aliqua forma de subjecti potentia produci perhibeatur, requiritur 1. Ut ad id naturalis potentia subjecto insit, alioqui ipsa eductio non esset naturalis. 2. Ut id quod educitur sine talis subjecti adminiculo nec effici, nec permanere possit, quod vocant pendere in fieri & conservari à materia: etenim quod non ita dependet, haud quaquam è subjecto educi, sed extrinsecus advenire censetur.

IV. Distinguendum est inter nihilum sui, & inter nihilum subjecti. Formæ producuntur ex nihilo, sc. ex nihilo sui, quod non repugnat generationi naturali: non vero producuntur ex nihilo subjecti, quod solum creationem arguit, quia illud creari dicitur quod fit è nihilo, id est, nullo præjacente subjecto, è quo esse ejus quod fit dependet. Formæ igitur ante cujusque rei ortum neque actu exsistunt, sic enim nihil de novo gigneretur; neque prorsus non exsistunt, alioquin natura aliquid è nihilo efficeret: Sed sunt potestate in materia, & naturalium causarum efficacitate de illius potentia & quasi gremio excitantur, & ad actum perfectionemque adducuntur.

V. Aliud est fieri ex materia, & aliud est fieri in materia. Ex materia fiunt composita, quæ ex materia constant, non vero formæ, quæ in eadem materia de potentia ad actum apertum deducuntur: Itaque formæ in materia fiunt, tanquam ex illius potestate eductæ.

VI. Formarum è materia eductio quamvis externa vi fiat, non est tamen violenta, quia ipsa materia neutiquam iis recipiendis obluctatur, quod in definitione violenti intelligendum est.

Quæstio IX.

An privatio sit principium? Affirm.

Illud, quod est de intrinseca ratione generationis, est principium illius per se. Privatio est de intrinseca ratione generationis, quia generatio per se definitur per privationem: nam definitur *mutatio de non esse ad esse*: In qua definitione, per

non

non esse intelligitur Privatio, per *esse* vero Forma. Ergo privatio est principium generationis per se.

OBSERVATIONES.

I. Intelligitur hic non privatio Logica, id est, absentia ejus formæ quæ fuit, vel esse debuit; sed privatio Physica, id est, absentia ejus formæ quæ futura est, adeoque generanda.

II. Privatio physica, quæ hic intelligitur, duo dicit: 1. Formæ absentiam. 2. Aptitudinem ad recipiendam eam. Quo altero distinguitur privatio à pura negatione, quæ talis formæ est absentia in subjecto, ut ne aptitudinem quidem id habeat ad illam suscipiendam.

III. Distinguendum est inter principium generationis, & inter principium compositi, sive rei genitæ. Privatio, teste *Arist. l. 1. phys. c. 6.* est principium per accidens *sc. compositi*, quia accidit materiæ, ex qua compositum coalescit, habere in se privationem formæ: non autem est principium per accidens generationis.

IV. Distinguendum est inter principium constitutivum, & inter principium terminativum. Privatio non est principium generationis constitutivum, sed terminativum; hoc est, generatio quidem non potest ex privatione constitui seu componi, quia privatio non est ens reale, potest tamen ad illam terminari, quatenus ab ipsa ad formam in materia inducendam progreditur.

V. Res naturalis generabilis & corruptibilis duobus modis sumitur: 1. In fieri, h.e. prout fit per generationem naturalem. 2. In facto esse, id est, prout jam facta est, & constituta. Et si hoc secundo modo sumatur, certum est duo solum esse principia per se, & intrinseca, privationem autem non esse principium per se, sed per accidens.

VI. Non ens potest sumi dupliciter: 1. Ut negat universalissimam rationem entis, comprehendentem non solum entitatem realem positivam, sed etiam negativam vel privativam. 2. Ut negat solum entitatem positivam. Si primo modo non ens accipiatur, non potest esse principium entis ullo modo: Si vero secundo modo sumatur, potest esse principium entis, prout in fieri, quia potest esse terminus à quo incipiat ejus fieri, quod est generatio. Et sic privatio est principium generationis, quod est esse principium ejus in fieri.

VII. Materia & Privatio non sunt idem re ipsa, quamvis sint idem numero: nam duobus modis possunt aliqua dici eadem numero: 1. Secundum entitatem; & hæc sunt eadem re ipsa, quia eandem entitatem significant. 2. Secundum subjectum, quæ sunt in uno & eodem subjecto; & hæc non sunt eadem reipsa. Cum igitur materia & privatio tantum sint idem secundo modo, quia materia est subjectum privationis, propterea illa non erunt eadem re ipsa.

VIII. Quando *Aristoteles lib. 2. phys. c. 1.* formam vocam privationem, nomine privationis non intelligit veram privationem à forma distinctam, sed formam imperfectam: imperfectum siquidem, si cum perfecto fuerit collatum, locum retinet privationis.

IX. Quamvis species mutationis non sumatur ex termino à quo, non tamen inde sequitur, quod privatio non sit principium intrinsecum generationis: nam species mutationis sumitur non à quocunque principio intrinseco, sed solum à formali, cum constet speciem rei naturalis non sumi à materia, sed solum à forma, & ideo species mutationis sumitur à solo termino

ad

ad quem, qui est formalis, & non à termino à quo, qui potius est quasi materialis.

X. Quando privatio dicitur medium ad introductionem formæ, item finis, sive aliquid ultimum, illud intelligatur non de privatione formæ introducendæ, quæ privatio est principium; sed de formæ corrumpendæ privatione, quæ non est principium. Deinde si vere & proprie loqui velimus, privatio non potest medium appellari, quia medium à natura est institutum ad finem adsequendum: at hæc privatio non est instituta à natura.

Quæstio X.

An Natura ab Aristotele l. 2. phys. c. 1. t. 3. recte definiatur? Affirm.

OBSERVATIONES.

I. Quamquam materia & forma in se spectata, incompletæ sint substantiæ, tamen quatenus induunt nomen naturæ non per substantiam sunt definienda, cum non sint absolutum aliquid, sed relatum, atque ad operationes, vel affectiones intrinsecas, quas causantur, respectum habeant: ideo definienda potius sunt per genus, quod ad relationis categoriam pertineat, quippe ad quam ipsum definitum, videlicet Natura quoque pertinet.

II. Hæc definitio non ideo est vitiosa quod duo in ea videntur poni genera, nempe *principium* & *causa*. Nam per posteriorem particulam, *causa*, vera natura, quæ scilicet materiam & formam complectitur, à privatione separatur; quæ licet alicujus mutationis sit principium, nullius tamen causa est. Vel dicendum: Natura est principium ratione ordinis, sive ratione prioris, quia in corpore naturali natura nihil est prius: Causa vero est ratione motus, qui tanquam effectus naturam sequitur. Omnis igitur causa est principium, sed non contra.

III. Nomen *motus* hic non est ita late sumendum, ut quemcunque motum, sive non physicum comprehendat; nec etiam ita stricte, ut solum motum localem in ambitu suo coerceat: Sed medio quodam modo, prout complectitur omnem & solum physicum motum; sive successivum, ut lationem, accretionem, decretionem, & alterationem; sive instantaneum, ut generationem, & corruptionem.

IV. Quies dupliciter sumitur. 1. Pro privatione motus. 2. Pro permanentia positiva in loco naturali, aut sub aliqua forma. Quies primo modo sumta opponitur motui, & ideo motus & quies non possunt procedere per se ab eodem principio: Sed quies secundo modo sumta non opponitur motui, quia motus ordinatur ad illam, tanquam ad finem, ideo possunt procedere ab eodem principio, quod est natura. Si etiam quies secundo modo usurpetur non est privatio, sed positivum quid, ideo potest habere principium, atque causam.

V. Natura dicitur principium *motus & quietis*: Hoc non ita accipiendum, quod natura utrumq; simul efficiat, sed successive: Neque quod utriusque in omni re naturali sit causa; non enim omnis natura motus & quietis est principium: Sed ita intelligatur, quod omnia quæ moventur, & quiescunt, naturaliter hoc habeant a natura. Sunt enim quædam res, quæ semper quiescunt, quædam, quæ semper moventur, quædam, quæ utrumque præstant; omnium tamen horum natura causa est.

Tali loquendi modo utitur etiam philosophus, quando animam definit, quod sit id,

id, quo vivimus, sentimus, & intelligimus.

VI. Distinguendum est inter principium radicale & principale, & inter principium formale & quasi instrumentale. Quando natura dicitur principium & causa motus & quietis, de principio radicali & principali intelligitur, quod est substantia rei, vel materia & forma; non vero de formali & quasi instrumentali, quod est accidens ei superadditum. Unde etiam in definitione naturæ ponitur particula *primo*, hoc est principaliter, ut excludantur quædam qualitates naturales, quæ quidem per se insunt rebus physicis, sunt etiam principia motus, quia tamen non insunt primo, verum dantur priores causæ, ideo non sunt naturæ.

VII. Per particulas illas, *in quo inest*, natura distinguitur ab arte, & causis externis. Nam ars & causæ externæ sunt etiam motus principium, verum non quemadmodum natura intrinsecum, sed extrinsecum. Non igitur omne, à quocunq; res actualiter movetur, est natura, sed id tantum, à quo ut principio intrinseco movetur.

VIII. Hæc definitio non competit humanitati Socratis, quia non est primo causa motus & quietis, sed partes ipsius, scilicet materia & forma, quæ sunt humanitate priores.

IX. Dicitur natura principium motus *per se, & non per accidens*, ut excludantur quædam interna motus principia, quæ cum per accidens insint rei, non sunt natura: ut, medicina, qua Hippocrates seipsum sanat, esto sit principium sanationis, non tamen est natura, quia medicina inest quidem Hippocrati, non tamen per se, sed tantum per accidens.

X. Licet in definitione ponatur particula *primo*, reliqua tamen particula, *per se*, non est superflua, quia in quibusdam idem quidem sunt esse primo & per se, ut in animali, cui convenit primo sentire, & per se: In aliis vero duo hæc maxime separantur, quia extremitas est primo alba, non tamen est per se alba, & sentire per se competit homini, non tamen primo. Ne igitur quis arbitraretur esse hæc duo quoque separata in natura, ideo Aristoteles postquam posuit particulam primo, subjungit particulam per se.

Quæstio XI.

An definitione naturæ tum principium activum, h.e. *Forma, tum principium passivum*, h.e. *Materia comprehendatur*? Affirm.

I. Natura est principium activum, h.e. *definitio naturæ convenit formæ*. Quidquid est revera aliquid primum in composito naturali ad ejus essentiam pertinens, à quo habet ut active concurrat ad motum, illud est natura. Atqui principium activum, scilicet forma, est aliquid primum in composito naturali illud essentialiter constituens, à quo habet ut active concurrit ad motum. Ergo principium activum, videlicet forma est natura.

II. Natura est principium passivum, h. e. *definitio naturæ convenit etiam materiæ*. Quidquid est principium rei naturalis ex quo componitur, & principium generationis ac aliorum motuum, illud est natura: quia essentia cujuslibet compositi physici, qua tale est, ex naturis coalescit, & natura est principium motus. Atqui principium passivum, h. e. materia est principium rei naturalis, quia essentia naturalis compositi non ex sola forma, sed ex materia etiam constat; est quoque principium gene-

generationis, & aliorum motuum, nam ſine materia nullus ſit motus phyſicus & naturalis. Ergo principium paſſivum, ſcilicet materia, eſt etiam natura.

OBSERVATIONES.

I. Quamquam res non movetur, niſi quia patitur, poteſt tamen ob id etiam naturaliter moveri, quia ſe ipſam movet, atque ita erit ei motus naturalis ratione principii paſſivi & activi ſimul.

II. Agere & pati reſpectu unius & ejusdem ſunt rationes omnino oppoſitæ: at reſpectu diverſorum non ſunt. Ergo natura reſpectu diverſorum poteſt eſſe principium activum & paſſivum: nam viventia ratione formæ & animæ agunt, & ratione materiæ ac corporis patiuntur.

III. Ad perfectam rationem naturæ ſufficit, quod ſit internum compoſiti naturalis, in quo eſt, principium; atque adeo forma perfecta natura eſt, quia licet ſit aliquid extrinſecum reſpectu motus, quem active & efficienter producit, nihilominus eſt aliquid intrinſecum reſpectu totius compoſiti naturalis, cujus eſſentiam ingreditur.

IV. Forma, teſte *Ariſtot. l. 2. phyſ. c. 1. t. 13.* magis eſt natura, quam materia, cum forma faciat, ut corpus naturale ſit actu, propter materiam vero idem tantum ſit potentia: Deinde, formæ actio, materiæ paſſio convenit; præſtantius autem eſt agere quam pati, & perficere quam perfici: ideo forma præſtantior eſt natura, quam materia. Quando ergo Ariſtoteles inquit, formam eſſe principium motus, & non materiam, intelligit principium activum, qua ratione ſola forma eſt principium.

V. Licet materia ſit pura potentia, & nullam dignitatem perfectionemque habeat, natura tamen dici poteſt, quia natura hoc in loco non facultatem & actum, nec dignitatem, ſed principium motus ſignificat.

VI. Materia dupliciter ſumitur: 1. Nude, ut eſt omnis formæ & actus expers ac vacua: Et ſic una & eadem eſt in omnibus quæ oriuntur & intereunt, neque per eam res poſſunt diſtingui inter ſeſe & ſeparari. 2. Ut eſt alicui formæ conjuncta & applicata: Et ſic non eſt una & eadem, ſed multiplex & principium differentiæ. Materia eſt natura non nude ſumta, ſed ut conjuncta, non quod conjunctio tribuat illi rationem naturæ, cum ex ſe illam habeat, ſed quod ſit conditio requiſita & neceſſaria ad ipſam.

VII. Materia conſideratur vel reſpectu Totius, & ſic habet rationem *ex qua*, quia totum fit ex materia; vel reſpectu motus, & ſic rationem habet *in qua*, quia motus recipitur in ea, non quidem tanquam in ſubjecto immediato, quod eſt totum, ſed tanquam in ſubjecto mediato, quia totum non patitur motum niſi ratione materiæ. Ergo materia eſt natura, quia eſt principium & cauſa ſcilicet materialis motus: nam ad motum in actum traducendum non tantum requiritur forma, ſeu efficiens motus, ſed etiam materia, ſeu ſubjectum, ſcilicet mediatum, quod oportet eſſe idoneum ad motum recipiendum.

VIII. Omnes motus comparatione materiæ naturales dici poſſunt, non omnes tamen reſpectu compoſiti phyſici naturales ſunt: quia ſicuti potior natura eſt forma quam materia, ideo ut motus alicui compoſito naturalis ſit, formæ magis quam materiæ habenda eſt ratio.

IX. Naturalia differunt ab artificialibus etiam ratione materiæ: Quia in naturalibus datur principium & potentia paſſiva

ſiva naturalis ad motum & ad formam naturalem per eum introductam: at in artificialibus nulla eſt potentia paſſiva naturalis, ſed ſola obedientialis ad formam ab arte impreſſam, quia materia, ex qua ars opera molitur, eſt obediens artifici, ut ipſe opera ſuæ artis introducat.

Quæſtio XII.

An Anima præſertim rationalis ſit natura? Affirm.

I. Omnis vera naturalis forma corporis conſtituens cum eo compoſitum naturale, eſt vera natura. Anima rationalis eſt vera & naturalis forma corporis, conſtituens cum eo corpus naturale, quod vocatur homo. Ergo eſt vera natura.

II. Cuicunque competit definitio, illi competit definitum. Animæ competit definitio naturæ. Ergo ipſi etiam competit definitum. *Nam* anima rationalis non ſolùm ſecundum gradum vegetandi & ſentiendi eſt principium motus nutritionis, augmentationis, localis, ac ſenſationis; ſed etiam ſecundum gradum rationalitatis eſt principium admirationis, actus ridendi, flendi, & loquendi, qui omnes procedunt ab homine, ut homo eſt, & conſequenter ab anima rationali, à qua etiam procedit, ut operationes ſenſitivæ, quæ veri motus ſunt, ordinentur ad intelligendum.

OBSERVATIONES.

I. Latius natura patet quam anima; adeoque illa Generis inſtar eſt, hæc vero Speciei rationem habet. Unde quo modo homini animalis definitio accommodari poteſt, eodem modo naturæ definitio animæ poteſt adtribui.

II. Res naturales non ſunt naturales propter unam aliquam ſubſtantiam communem, quæ in omnibus inſit, ſed propter rationem quandam communem, quæ in omnibus ineſt: hæc autem ratio eſt habere in ſe principium motus & quietis, quæ reperitur in viventibus & in non viventibus. Eſt igitur anima natura, licet non ſit ſubſtantia communis omnibus rebus naturalibus.

III. Anima definitur *actus corporis naturalis*; non quod corpus ſit naturale ſine anima, ſed quod naturale ſit per ipſam. Quemadmodum quando definimus lucem per effectum formalem, eſſe ſcilicet actum corporis luminoſi, non ita definimus illam, quaſi ſit corpus luminoſum ſine luce, ſed quod neceſſario fiat luminoſum ab ea.

IV. Quamvis anima utatur inſtrumentis ad movendum, ex. gr. muſculis & nervis, nihilominus tamen eſt natura, nam etiam forma ſubſtantialis elementi utitur accidentibus, vel motivis, vel activis ad efficiendum motus ſuos.

V. Educi è potentia materiæ ab eaque intrinſece dependere, non pertinet ad rationem formæ phyſicæ, ut talis, ſed potius eſt imperfectio ejus, à qua anima rationalis libera eſt: Ex hoc tamen non ſequitur, animam non eſſe naturam, ſed potius quod ſit natura perfectiſſima, habens quæcunque pertinent an rationem formæ, ſeclusis imperfectionibus formarum pure materialium.

VI. Corporeum dupliciter ſumitur; ut quod, & ut quo. Illud eſt corporeum primo modo, quod habet partes ex quibus componitur corpus; ut, homo vel leo. Corporeum vero ut quo eſt illud, quod tribuit alteri eſſe corporeum, licet corpore & partibus careat, vel in ſe ſit ſpirituale; & hoc modo anima rationalis corporea eſt & materialis, tribuens materiæ aut corpori eſſe corpo-

corporeum, & hoc eſt eſſe corporeum tanquam formam, & ideo tanquam veram naturam, cui definitio convenit.

VII. Cum intelligere, quamdiu anima eſt in corpore, fiat per converſionem ad phantaſmata, neceſſario includit aliquam rationem motus phyſici, quia phantaſmata ad ordinem phyſicum ſpectare videntur.

VIII. Natura duobus modis poteſt ſumi: 1. Ut dividitur ab arte: Et ſic natura non eſt determinata ad unum, ſed poteſt varias operationes ſpecie diverſas exercere: ut natura ignis poteſt calefacere, exſiccare, rarefacere, movere ſurſum, & alia hujusmodi moliri. 2. Ut ſeparatur à libero arbitrio: Et hoc modo eſt determinata ad unum. Cum igitur nomine naturæ hoc in loco non intelligatur natura ut eſt diviſa à libero arbitrio, ſed ut ab arte eſt diviſa, ideo anima erit natura, etſi ad unum non ſit determinata.

IX. Diſtinguendum eſt inter animæ gradus, & inter animæ ſtatus. Licet anima rationalis ſecundum gradum rationalitatis pertineat ad conſiderationem phyſicam; non tamen etiam pertinet ſecundum utrumque ſtatum informationis materiæ, & ſeparationis ab ea, ſed ſolum ſecundum primum ſtatum, informationis ſcilicet, quia in eo ſtatu officium veræ formæ naturalis exercet, & principium plurium motuum naturalium eſt, & ideo vere & proprie natura: In ſtatu vero ſeparationis nec officium formæ exercet, nec principium motus eſt, & ideo ſecundum eum non eſt natura, nec pertinet ad conſiderationem phyſicam, ſed metaphyſicam.

Quæſtio XIII.

An Finis ſit cauſa? Affirm.

Quodcunque cauſalitatem veram exercet, illud revera eſt cauſa. At Finis veram cauſalitatem exercet, quia movet agens ad agendum; unde ſi boni alicujus nos tenet deſiderium, illud adeo nos impellit, ut nos ipſos cohibere nequeamus. Ergo Finis revera eſt cauſa.

OBSERVATIONES.

I. Finis motio dicitur metaphorica; non quod non ſit realis, ſed quia non fit per influxum effectivum, nec per motionem intentionalem & animalem, & ideo nihil obſtat, quo minus vera ac propria ſit ejus cauſalitas: *vel dicendum*, quando finis dicitur movere metaphorice, non excluditur realitas, ſed ſolum ponitur diſcrimen inter cauſalitatem finis & efficientis, quod efficientis cauſalitas longe æquiori jure videatur realis, & realiter adtingens effectum, quam finis, quæ propterea metaphorica dicitur, eo quod ſolum adtingat productionem effectus, alliciendo & excitando agens ut prorumpat in actum.

II. Finis duobus modis accipitur: 1. In intentione, vel apprehenſione: Et hoc modo non eſt quid ultimum, ſed primum, ita ut efficientem præcedat ordine naturæ, cum illum moveat & excitet ad agendum. 2. In exſecutione: Et hoc modo quid ultimum eſt, & poſterior omnibus cauſis, quia omnes cauſalitates terminat. Finis habet rationem cauſæ, & eſt principium, non ut eſt in exſecutione, quia ita eſt effectus, ſed ut eſt in intentione.

III. Exiſtentia duobus modis conſideratur: 1. Ut in actu. 2. Ut in potentia. Finis cujus, dum movet efficientem, & propriam exercet cauſalitatem, non habet exiſtentiam actualem, ſed ſolum in potentia, quæ ſufficit ut ſit actu cauſa finalis, realis & phyſica; quamvis non ſufficiat ut aliquid ſit cauſa efficiens, materialis, aut formalis, quia ſecundum modum cauſandi, requiritur modus eſſendi cauſæ.

IV. Finis

IV. Finis non eſt ſui ipſius cauſa, ſed movet cauſam agentem: Itaque non cauſat ſeipſum, ſed ſui deſiderium, ſeu alium ſimilem affectum, re ipſa à ſe diſtinctum. *Seu* movet efficientem, non quidem ut ſe producat, ſed ut ſibi conjungat.

V. Finis poteſt ſumi vel reſpectu generationis, vel reſpectu perfectionis rei genitæ: ut ſanitas, quæ finis eſt medicinæ, ſumi poteſt vel reſpectu curationis, quæ motus quidam eſt ad ſalutem; vel reſpectu perfectionis corporis quod curatur. Si finis ad generationem referatur, tantum habet locum cauſæ, ut eſt futurus & poſſibilis; Si vero cum perfectione rei genitæ comparetur, habet locum cauſæ ut exiſtens, & in exſecutione. Itaque eadem ſanitas, reſpectu curationis habet locum cauſæ, ut eſt poſſibilis & futura; reſpectu vero perfectionis, corporis ſanati, ut eſt jam exiſtens & poſita à parte rei; nam hac ratione confert corpori perfectionem.

Quæſtio XIV.

An natura agat propter finem? Affirm.

Effecta naturalia vel caſu eveniunt, vel alicujus finis gratia. Atqui non caſu, alias non ſemper aut plerumque ita evenirent. Ergo alicujus finis gratia.

OBSERVATIONES.

I. Tria ſunt genera agentium naturalium: 1. eſt eorum quæ norunt finem, & proportionem mediorum ad finem conſequendum: ut homines, qui propriiſſime propter finem agunt. 2. eſt animantium ratione carentium, quæ videlicet nec omnino norunt finem, nec tamen prorſus ignorant: Norunt finem & media non formaliter, ſed materialiter; id eſt, norunt rem eam quæ eſt finis, & rem eam quæ eſt medium, ſed non ſub ratione medii aut finis, nec proportionem medii ad finem, quod eſt noviſſe ea materialiter non formaliter. 3. eſt eorum quæ & ratione, & ſenſu carent: ut arbores, lapides, corpora ſimplicia, &c. hæc finis quidem cauſa agunt, ſed ipſum tamen penitus ignorant, quem ut proſequantur, ab agente ſuperiori diriguntur. Ut igitur natura agat propter finem, non eſt neceſſe ut ipſa eum cognoſcat, ſed ſat eſt, ut dirigatur ab alio qui finem novit.

II. Fit etiam pluvia ob aliquem finem, ut ſcilicet hæc inferiora, v. g. plantæ, arbores, &c. nutriantur, creſcant, fructuſque ex ſeſe hominum reliquorumque animantium uſui neceſſarios emittant. Quod ſi aliquando ob pluviam ſegetes, & frumentum quod eſt in area putreſcant, hoc præter naturam privatam fit, & contra illius inſtitutum, quamvis non contra naturam communem & univerſam.

III. Actiones agentium naturalium ſunt propter finem, & ſunt effecta cauſæ finalis: non tamen ut præciſe egrediuntur ab ipſis naturalibus agentibus, ſed ut ſimul ſunt ab agente, quod in omnibus & per omnia operatur, vel è converſo, prout ipſa proxima ſubſtant directioni & intentioni ſuperioris agentis. Et ideo ipſa agentia naturalia non tam operari dicuntur propter finem, quam dirigi à ſuperiori in finem.

IV. Illud quod non deliberat, non agit propter finem ut finis eſt: agit tamen propter illam ut res quædam eſt. Sicque natura non agit propter finem ut finis eſt; id eſt, ut *formaliter* ſumitur: agit tamen propter eum ut res quædam eſt, id eſt, quatenus finis *materialiter* ſumitur.

V. Monſtra & naturæ portenta non

contingunt ex naturæ intentione, ſed per accidens, ratione quorumdam impedimentorum quæ interveniunt, obſtantque quo minus natura ſuum finem adſequatur, & opus omnibus numeris abſolutum efficiat. Non enim omnia quæ ad finem aliquem collimant, eumdem ſemper conſequuntur. Si ergo natura interdum errat, neceſſe eſt ad ſcopum aliquem actiones ſuas direxiſſe.

Quæſtio XV.

An Fortuna & caſus ſint in rebus?
Aſſirm.

OBSERVATIONES.

I. Cum aliquando oriantur effectus improviſi, quorum cauſæ determinatæ non ſunt, neceſſe eſt ad cauſas per accidens recurrere: & quidem, ſi fiant ab agente per electionem, ut eſt inventio theſauri à fodiente terram, adſignanda eſt *fortuna*; ſi oriantur ab agente rationis & electionis experte, ut cum equus confecto certamine domum Domini revertitur, tunc *Caſus* appellatur. Ut ita per fortunam non intelligamus Numen aliquod res humanas pro arbitrio verſans, uti quidam ethnici ſuperſtitioſe ſatis de fortuna ſomniarunt, ſed cauſam per accidens.

II. Non dicitur effectus aliquis fortuitus, eo quod non procedat ab aliqua cauſa efficiente, id enim multo magis impoſſibile eſt, quam fieri aliquid ex nihilo: ſed dicitur effectus aliquis eſſe fortuitus, quia fit à cauſa per accidens atq; indeterminata, & quia præter ejus intentionem evenit.

III. Fortuna non eſt aliquid diſtinctum à quatuor generibus cauſarum, ſed ad ſolam cauſam efficientem eſt revocanda; ita tamen ut non ſit cauſa efficiens per ſe, ſed per accidens, ratione ſcilicet effectus, quia accidit effectui per ſe, ut ei aliquid accidentario copuletur, cujus reſpectu dicitur eſſe cauſa fortuna.

IV. Eſt unum idemque numero efficiens quod certum & determinatum, & quod incertum & indeterminatum producit effectum, ſed non uno modo: nam intentum effectum (*ex. gr. foſſionem agri*) producit per ſe; non-intentum vero (*ex. gr. inventionem theſauri*) per accidens.

V. Fortuna (*ut & caſus*) non eſt, aut dicitur reſpectu cauſæ univerſalis, ſed ſaltem reſpectu cauſæ particularis, cui in agendo inſperatus & fortuitus obtingit effectus. Nam reſpectu Dei nihil caſu aut fortuito evenire poteſt, nihilque extra divinæ providentiæ regulam accidit; itaque reſpectu providentiæ divinæ nulla erit fortuna, & nullus caſus: ſed dicuntur aliqui eventus fortuiti & caſuales tantum reſpectu noſtri, quia præter intentionem & opinionem noſtram eveniunt.

VI. Quamvis intentio noſtra non mutet eſſe rei, tamen variat rationem ejus, prout eſt effectus proficiſcens ex hominis conſilio ac voluntate: nam ex intentione agentis ſpectatur, an effectus ſit voluntarius vel fortuitus, laude vel vituperatione, pœna vel præmio dignus,

Sectio Secunda.

Quæstio I.

An Motus ab Aristotele l. 3. phys. c. 2. t. 6. recte definiatur? Affirm.

OBSERVATIONES.

I. Distinguendum est inter naturam synonymam, quæ, si definitur, debet in certa categoria contineri, quia constat vero genere, & vera differentia, quæ sunt ex eadem categoria petenda; & inter naturam analogam, quæ in certa categoria non comprehenditur. Cum igitur natura motus non sit synonyma, sed analoga, ideo potest definiri, quamvis motus non sit in certa ac definita categoria. *Deinde*, aliud est esse in prædicamento directe ac per se; & aliud est esse in prædicamento reductive. Licet motus ad nullam categoriam pertineat directe ac per se, est tamen in prædicamento reductive; nam reducitur ad categoriam in qua terminus ad quem collocatur, à quo sortitur unitatem & distinctionem.

II. Prima definitionis particula est, *actus*: Quo enim id quod potestate est fit actu, illud est actus. At per motum id quod est potestate fit actu. Ergo motus est actus. Nullus quoq; est motus, quamdiu potentia tantum adest: ex. gr. calefactio nondum est, quamdiu potest aliquid tantum calefieri; sed tum est, quando id quod potest calefieri actu jam calefit.

III. Distinguendum est inter actum perfectum, qui cum adest omnem potentiam expellit, ejusque nihil relinquit, & hic actus est forma perfecta; & inter actum imperfectum, cum quo semper aliquid potentiæ reliquum manet, quæ cum tollitur, & actus tollitur. Motus est actus non perfectus, qualis est anima, sed imperfectus, quia in motu non statim ponitur tota rei perfectio, sed successive producitur, & quamprimum non est potentia amplius quæ perficiatur, non amplius est motus, sed ad terminum ejus perventum est. Est itaque motus non absoluta, sed inchoata quædam perfectio, h. e. via, tendentia, & progressio successiva ab imperfectione ad perfectionem absolutam.

IV. Omnes quidem actus sunt *ejus quod in potentia est*; quia semper potentiam requirunt, quam actuant & perficiunt; ut, albedo non est nisi ejus quod album esse potest: sed hæc potentia aboletur adveniente actu, sicut quod actu album est potentiam ad albedinem amplius non habet. Hoc vero in motu non contingit: Ibi enim actus, quamdiu est actus, semper potentiam conjunctam habet; ita etiam ut quamprimum deficit potentia quam actuet, ipse quoque esse desinat: quemadmodum calefactio desinit esse calefactio, cum jam deficit quod calefiat; & tamen actuat calefactio id quod calefieri potest. Perficere igitur ita potentiam, ut nihilominus perficienda magis magisque fit, est eo modo actuare potentiam, quo eam motus actuat.

V. Actus & potentia opponuntur quidem; non tamen est absurdum, quod movetur simul esse actu & potentia, nam hoc potest contingere tribus modis: 1. respectu diversorum; ut, aqua actu est frigida & potentia calida. 2. respectu ejusdem, sed diversis temporibus; ut, aqua quæ nunc est potentia calida, paulo post, si admota ignifuerit, evadet actu calida. 3. respectu ejusdem, sed non eodem modo; ut aqua

quæ calefit, est actu calida respectu caloris imperfecti quem jam habet; est potentia calida respectu caloris perfecti, quem nondum habet. Hoc modo omne quod movetur dicitur simul esse actu & potentia.

VI. Distinguendum est inter res permanentes, quæ tunc dicuntur esse actu, cum perfecte habent suum esse, & simul obtinent omnes partes suas; ut sunt homo, statua, &c. & inter res successivas, quæ cum non possunt secundum omnes partes simul esse, tunc dicuntur esse actu, cum vel una pars, vel aliquid earum actu est, fluens ad reliqua: hujusmodi res successivæ sunt motus & tempus.

VII. In definitione motus explicatur non solum respectus ejus ad subjectum, sed etiam respectus ejus ad terminos; nam eo ipso quod dicitur motum convenire subjecto, *in quantum est in potentia*, significatur motum esse viam, & quasi fieri termini in quem tendit, & ab alio procedere.

VIII. Quod de loco ad locum movetur, est quidem ens actu & non potentia, scilicet quoad essentiam, non vero quoad hoc vel illud ubi, in quod movetur. Ergo etiam localis motus est actus entis in potentia.

IX. Motus cœli dupliciter potest considerari: 1. In sua causalitate, quatenus omnes motus rerum sublunarium excitat: et hoc modo expers est imperfectionis. 2. Ratione partium subinde alia atque alia loca occupantium: et sic motui cœlesti definitio motus competit; nam cœlum dum movetur est in potentia, non secundum se totum, sed secundum partes: ex.gr. Sol secundum successionem progreditur ab Ariete in Taurum, è Tauro in Geminos, &c. Ergo ens in potentia est ad ubi adquirendum, & proinde imperfectionis aliquid, etiamsi minimum inter omnes motus physicos habet.

X. Distinguendum est inter motum positivum, & inter motum negativum. Hæc motus definitio competit omni motui positivo, non vero motibus negativis, quales sunt decretio & remissio, quæ non sunt adquisitiones, sed potius amissiones formarum. *Vel dicendum*, mutationes abjectivas, ut sunt imminutio quantitatis, remissio qualitatum, etiam comprehendi in definitione motus, quia licet non sint reales & positivæ adquisitiones, sunt tamen adquisitiones negativæ, & suo modo perfectiones: quo pacto vocamus perfectionem imminutionem aut remissionem, qua plus quantitatis aut qualitatis abjicitur.

XI. Tota hæc motus definitio non convenit formæ, quæ per motum adquiritur; nam licet sit actus entis in potentia, quia non omnino actuat subjectum, sed aliquid potentiæ relinquit actuandum, ipsum tamen non ordinat positive ad ulteriorem actum: unde solum materialiter & negative dicitur relinquere subjectum in potentia, & ideo non convenit illi, secundum quod est in potentia, vel quatenus tale; quia verbum hoc positivam & formalem ordinationem potentiæ ad actum denotat, quam essentialiter dicit motus.

XII. Hæc motus definitio neque competit intellectui, qui est actus perfectus & permanens; motus vero est actus imperfectus & positus in via aut successione: neque competit motibus angelicis, & motionibus spiritualibus, quia motus physicus ab Aristotele hic definitus debet esse actus entis scilicet naturalis, hoc est, corporis naturalis, quod de motibus spiritualibus dici nequit.

Quæstio

Quæstio II.

An motus fieri possit in instanti? Neg.

Quidquid successive fit, & adquirit unam partem formæ adquirendæ post aliam, non potest fieri in instanti. At universaliter & essentialiter dicitur de motu, quod successive fiat. Ergo motus non potest fieri in instanti.

OBSERVATIONES.

I. Distinguendum est inter motum verum & physicum, & inter mutationes. Nomine motus hoc loco intelligitur verus motus, & physicus, ut differt à mutatione, & significat naturam successivam & fluentem: non vero intelliguntur mutationes subitæ & instantaneæ, ut illuminatio, visio, intellectio, volitio, & aliæ, quæ non sunt veri & physici motus, nam fiunt sine transmutatione subjecti, sine expulsione contrarii positivi, & sine ulla corruptione alicujus formæ positivæ præcedentis, ideo in instanti fieri possunt.

II. Minimus calor producitur quidem in instanti, & non in tempore, quia minimo non potest dari aliquid minus, daretur autem si produceretur in tempore: Sed productio hæc minimi caloris non est verus motus physicus, quia non fit per motum, sed per subitam & instantaneam mutationem. Calori ergo per se debetur produci in tempore, cum sit forma divisibilis, & habeat latitudinem graduum; ex accidente vero potest produci in instanti, ea scilicet ratione, quia minimus est.

III. Duobus modis totum aliquod simul alterari dicitur: 1. Ex parte formæ, quando reciperet simul formam, & omnes illius gradus. 2. Ex parte subjecti, quando simul & in momento quantitas subjecti in se tota, & in partibus suis reciperet qualitatem. Quando *Aristoteles in lib. de sensu & sensili inquit, Posse aliquid totum simul alterari*, loquitur de simultate non ex parte formæ, sic enim impossibile est, ut totum simul alteretur, ut nimirum simul recipiat formam & omnes illius gradus; sed intelligi debet de simultate ex parte subjecti, quia aliquando totum est æque dispositum ut recipiat formam, & non debet prius in una parte recipere unam partem, & in alia aliam. In qua re differt alteratio à motu locali, in quo quod movetur non incipit totum simul esse in aliquo loco, sed una pars prius est ipso, & altera deinde, sicque de aliis partibus.

IV. Sicuti mobilis non magis recedit à termino à quo, nec magis accedit termino ad quem, nisi in tempore: ita nec relatio majoris minorisve distantiæ, nisi tempore, comparatur: non ergo in instanti.

V. Generatio & Corruptio duobus modis accipiuntur: 1. Pro sola formæ substantialis introductione, aut expulsione, quæ momento peragitur. 2. Ut etiam comprehendunt prævias alterationes, & dispositiones præparentes materiam ad alicujus formæ substantialis introductionem. Si primo modo Generatio & Corruptio sumantur, non sunt veri motus, fiunt enim in instanti, & non cum successione continua, neque cum aliquo tractu temporis. Si vero secundo modo accipiantur, sunt veri motus, & in instanti fieri nequeunt.

VI. Licet concedatur quod Nutritio fiat in instanti, non tamen inde sequitur, etiam adcretionem, quæ nutritionem sequitur, fieri in instanti: nam quando nutritio fit, nondum est motus adcretionis, sed in tempore immediate sequenti, ita ut prius pars deperdita reparetur, & nova

generetur, poſt cujus ortum, in tempore ſequenti per motum diſtinctum à nutritione, paulatim & ſucceſſive dilatatur, & extenditur quantitas ſecundum trinam dimenſionem, & res ipſa adcreſcit. Cum igitur adcretio fiat per quantitatis extenſionem & dilatationem, quæ non fit in inſtanti ſed ſucceſſive, ipſa etiam adcretio non fit in inſtanti, ſed in tempore & ſucceſſive.

Quæſtio III.

An omne quod movetur ab alio moveatur? Affirm.

Quidquid eſt potentia, id quatenus tale, non poteſt reſpectu unius & ejuſdem eſſe ſimul actu. Mobile ſive quod movetur, id, quatenus movetur, eſt potentia; quod vero movet eſt actu. Ergo mobile non poteſt ſimul eſſe id, quod eſt actu, h. e. id quod movet. Ideo movens à mobili ſemper eſt diſtinctum.

OBSERVATIONES.

I. Diſtinguendum eſt inter motum realem & phyſicum corporum; & inter operationes rerum ſpiritualium & materiæ vacantium. Intelligenda eſt hæc quæſtio de motu reali & phyſico corporum, non vero de operationibus rerum ſpiritualium, quales ſunt intellectiones & volitiones.

II. Diſtinguendum eſt inter motum per ſe; & inter motum per accidens. Non intelligitur hic motus per accidens, ſed motus per ſe: certum enim eſt per accidens poſſe quidpiam à ſe moveri: nam in animalibus anima movet corpus, & à ſe movetur per accidens, quia moto corpore ipſa quoque movetur.

III. Cum per motum hic intelligatur ſolus motus phyſicus; ergo non quæritur de ſimplici emanatione proprietatum ab eſſentia vel natura, quia non eſt motus vel mutatio phyſica. Sic quando intellectus & voluntas manant à ſubſtantia animæ rationalis tanquam à cauſa ſua effectrice, ut eſt multorum philoſophorum ſententia, & in eamdem animæ ſubſtantiam recipiuntur, idem omnino agit & patitur, movet & movetur.

IV. Non eſt in quæſtione an id quod movet, ab eo, quod motum excipit, ſuppoſito diſtinguatur; cum enim arbor hauſto alimento creſcit, movetur à ſua forma, à qua ſuppoſito non differt: ſed tantum quæritur, an omne quod per ſe movetur, ab eo quod movet re ipſa diſtinguatur: ut in omni animali duæ ſunt re diſtinctæ partes, quarum una, nimirum forma, movet, altera vero, ſcilicet corpus, movetur. Quidquid igitur movetur, ab alio aliqua ratione movetur; ſive illud aliud ſit ſuppoſitum diſtinctum, (quo pacto omnia à Deo moveri dicuntur) ſive non, ſed cum mobili conjunctum.

V. Nulla qualitas per ſe, vel motu directo à ſe ipſa poteſt intendi, alioqui idem reſpectu ejuſdem per ſe in actu ac poteſtate foret: ex. gr. calor ventriculi hyeme uberior eſt, non quia calor in aliqua parte inſidens in eadem ſemetipſum per ſe intendat, ſed quia circumjecti aeris frigus cutis ſpiracula reſtringit, & ſpiritus, qui caloris vehicula ſunt, intus adigit, & coercet, nec foras egredi ſinit.

VI. Lux per radium in ſe redeuntem, atque ita ex accidente intenditur à ſe. quatenus ea portio luminis quæ in rectum porrigi debebat, impedita à corpore opaco, per radium reflexum compenſat ulteriorem progreſſum; quo etiam modo fieri ſolet vocis repercuſſio ſive echo.

VII. Motus cordis fit ab anima principaliter,

cipaliter, & à virtute motrice inſtrumentaliter. Cum enim hic motus maxime vitalis ſit, neceſſe eſt, ut à principio vitæ, hoc eſt, anima, proficiſcatur.

Quæſtio IV.

An movens & motum debeant eſſe ſimul? Affirm.

OBSERVATIONES.

I. Diſtinguendum eſt inter id quod movet ut finis, & inter id quod movet ut efficiens. Quæſtio eſt non de eo quod ut finis movet, ſed de eo quod ut efficiens ſive corporea, ſive non corporea ratione motum edit; nam quod movet ut finis, non eſt neceſſe ut ſit conjunctum cum eo quod movetur.

II. De movente ſive agente quæritur, an neceſſe ſit ſimul eſſe cum mobili ſive paſſo, non ſimul loco, ſed ſimul per contactum ita ut movens contiguum ſit cum eo quod movetur.

III. Res aliqua poteſt aliam immediate adtingere duobus modis. 1. Immedatione ſuppoſiti, quando ipſamet ſuppoſita ſe tangunt: ut, cum ignis in manum ſibi immediate adpoſitam actionem ſuam exerit. 2. Immediatione virtutis, quando res intermedia aliqua virtute quam tranſmittit, aliam adtingit: quo modo ignis dicitur manum diſtantem calefacere, ſcilicet transmiſſione caloris per intermedia corpora. Debet igitur movens cum mobili immediate conjungi, ſive immediatione ſuppoſiti, ſive immediatione virtutis; quia nulla res poteſt alicubi operari, ubi nullo pacto eſt: Ergo ubi operatur & movet, ibi eſſe debet vel ſecundum ſubſtantiam, vel ſecundum virtutem, & conſequenter movens cum mobili conjungatur immediate vel immediatione ſuppoſiti, vel immediatione virtutis.

IV. Diſtinguendum eſt inter movens primum & remotum, & inter movens ultimum & proximum. Movens primum & remotum corporeum non eſt ſimul cum mobili ſecundum ſuppoſitum; ex. gr. ignis à manu diſtans calefacit eam, cui tamen non eſt conjunctus ſecundum ſuppoſitum: Movens vero proximum corporeum, & mobile ſunt ſimul ſecundum ſuppoſitum & quantitatem; ita ut in hujusmodi motu utriusque extrema neceſſario ſe contingant.

V. Diſtinguendum eſt inter medium capax, & inter medium incapax. Conceditur quidem agens naturale poſſe operari circa extremum, non operando circa medium quando ſc. medium non eſt capax talis effectus: e. g. piſcis ſtupor ſtupefacit & tremulum reddit manum piſcatoris, non autem arundinem aut rete quo piſcatur, quia manus eſt ſubjectum capax, non autem arundo vel rete. Sed negatur quod poſſit operari agens, ubi plane non ſit præſens, neque ſecundum ſuppoſitum, neque ſecundum virtutem: ſic licet ſtupor piſcis non ſit ſimul cum manu piſcatoris, quam tremulam & ſtupidam reddit, ſimultate ſuppoſiti, eſt tamen ſimul ſimultate virtutis.

VI. Fundus lebetis eſt tepidus, aqua in ipſo ferveſcente, non ideo quod ignis per illum non transmittat virtutem ſuam, ſed quia ubi primum transmiſſa eſt, egreditur & pergit ad aquam, quæ majori conatu obſiſtit; item quod partes aquæ frigidiores, utpote craſſiores, cum ignis incipit adſcendere & aquam invadere, deſcendant ad imum, & ſeſe in poros fundi inducant, illumque à nimio calore præſervent.

VII. In projectis, & in aliis quæ à principio externo moventur, movens in principio conjunctum eſt cum mobili ſecundum quantitatem & ſuppoſitum; in progreſſu vero uſque in finem non eſt ita conjunctum, ſed ſecundum virtutem, quia impetus moventis manet, tamdiuque hujuſmodi corpora moventur quamdiu ille perſiſtit.

VIII. Ut phantaſia dicatur movere immediate adpetitum, ſatis eſt quod in eadem anima radicetur; quæ ubi aliquid per phantaſiam adprehendit, in illud fertur per adpetitum: quia ipſa anima eſt, quæ proprie agit, phantaſia autem & adpetitus inſtrumenta, quibus agit.

IX. Magnes valde diſtans à ferro illud adtrahit: Faſcinantes etiam procul poſiti plures ac valde nocivos effectus operantur circa alia corpora: Baſiliſcus ſolo intuitu homines interimit: Echeneis piſcis, quem Remoram vocant, prætereuntes naves detinet ac remoratur. Sed hæc agentia omnia per ſuam virtutem diffuſam agunt, ſatis quidem mirabilem, ſed veram, ut experientia docuit; & ideo præſentia ſunt per ſuam virtutem, quæ cum recipiantur in corpore aliquo contiguo eisdem corporibus, circa quæ operantur, tale corpus eſt immediatum agens per eam, & ideo ſemper eſt verum, quod movens & motum ſunt ſimul. Sic v. g. *faſcinatio* fit per emiſſionem alicujus nocivæ & venenoſæ qualitatis, quæ per intermedia corpora tranſmiſſa illa prius inficit & vitiat, mox longius progreſſa, eos, quos offendit, lædit; præſertim pueros & tenellos infantulos, quibus ob corporis imbecillitatem hoc faſcinum facilius adhæreſcit. Remora non agit immediate in naves, quas detinet, ſed primo in propinquiora corpora ſuam virtutem retentricem nobis tamen occultam tranſmittit, donec ad naves perveniat, illucque progreſſa navigiorum impulſum hebetat & exſtinguit.

Quæſtio V.

An motus projectorum fiat per impulſum à projiciente impreſſum, an vero à ſolo aere circumſtante? Affirm. prius, & Negat. poſterius.

Motus violentus projectorum non poteſt fieri niſi per impulſum à projiciente impreſſum corpori, juvante tamen medio. 1. Quia non ſolum lapis movetur ſurſum, ſed etiam partes aeris à quibus movetur. Ergo aer etiam mobilis eſt, & movetur per impulſum, non minus etiam eſt capax impulſus lapis, quam aer. 2. Quia non eſt credibile, quod ſolus aer moveat globos tormentarios tanti ponderis, ad tam magnam diſtantiam, tam veloci motu, tantaque vi, ut urbes demoliantur, & aliquando adverſus ventum validum. Ergo neceſſe eſt concedere, quod per impetum eis impreſſum moveantur.

OBSERVATIONES.

1. Diſtinguendum eſt inter cauſam totalem, & inter cauſam partialem. Quando *Ariſtoteles l.* 8. *phyſ. c.* 10. *t.* 82. *dicit, projecta vehi à corpore medio*, intelligit cauſam partialem hujus motus, non vero cauſam totalem & adæquatam. Quamvis enim medium, utpote aer, corpus à tergo urgens motum projectorum aliquamtulum poſſit promovere, attamen vera & adæquata ratio talis motus eſt impetus à projiciente impreſſus.

II. Quod motus violentus projectorum paulo poſt initium velocior fit, quam ſtatim ab initio, ratio eſt, quia multa excitantur

tur aeris partes, rei projectæ motum de facto promoventes, non quod non oriatur ille motus & in principio, & in fine ab impulsu impresso.

III. Motus violentus fit à principio extrinseco, à quo impulsus imprimitur, qui etiam si inhæreat mobili extrinsecum principium adpellatur quia ab extrinseco est impressus; non vero intrinsecum, cum non sit ex natura, vel inclinatione corporis: unde per eum non dicitur conferre vim passo, sed non minus contra inclinationem naturalem ejus fit, ac si nihil ei imprimeretur.

IV. Impulsus à projiciente impressus nec proprie est levitas, nec proprie gravitas, quatenus sursum vel deorsum impellit, sed est qualitas distincta ab eis, quæ indifferenter se habet, ut rem projectam quoquoversum rapiat, prout regitur à projiciente.

V. Causa ob quam omnes partes lapidis projecti æque cito moveantur est, quia lapis est totum continuum, & omnes partes sunt inter se copulatæ: at partes, quæ inter se sunt ita connexæ, æque cito moveri necessario debent. Quod vero tam cito vis motiva sese insinuet in omnes partes lapidis, ex motu projicientis manat, qui est adeo vehemens, ut possit cito vim in omnes partes lapidis projecti diffundere.

VI. In agentibus quæ per alterationem inducunt contrarium in subjectum, unum contrarium non inducitur in subjectum alterius, nisi per remissionem alterius; v. g. ignis alterando aquam inducit in eam calorem per remissionem frigiditatis. Cum vero projiciens non alteret subjectum, ut lapidem, quando ipsi impetum impertitur, ideo non remittit gravitatem illius, quando ipse in locum superiorem projicitur.

VII. Aliud est produci primo & per se, aliud est produci secundario. Nihil per motum localem producitur præter ubi, scilicet primo & per se: secundario vero produci aliquid potest; quo modo qualitas impulsiva corpori projecto impressa producitur per motum localem projectionis.

VIII. Qualitas impulsiva à projiciente impressa corpori projecto, non perpetuo manet in eo, sed ad modum contrariarum qualitatum, seu quæ actione contrarii corrumpuntur, definit, nempe ex repugnantia corporis cui imprimitur, quod ipsi qualitati pro viribus obnititur.

IX. Licet projecta ab aliqua virtute illis impressa moveantur, non tamen moventur à se ipsis; quia ut à seipsis moveri dicerentur, deberent hanc vim à se ipsis, & à natura propria habere, & non a projiciente. Quemadmodum aqua quæ ab igne calefit, non dicitur alia à se calefacere, quamvis sibi inhærentem habeat calorem, sed ab igne, quia à se & à propria natura non habet calorem, sed ab ipso igne.

Quæstio VI.

An Motus recte dividatur in rectum, circularem, & mixtum? Affirm.

OBSERVATIONES.

1. Sensus quæstionis talis est: an motus localis naturalis ut distinguitur à motu progressivo, & solum convenit corporibus non viventibus, recte & adæquate dividatur in rectum, circularem, & ex utroq; mixtum. *Nam* quod Aristoteles in hac divisione, motum naturalem pro eo tantum accipiat qui solis rebus naturalibus vitæ expertibus convenit, patet, quia nullam facit

cit mentionem motus animalis, qui ad dextrum vel ſiniſtrum, ante vel retro ſit. *Deinde*, quia *l. 1. de cœlo, c. 2. t. 7.* ait, *corpus ſimplex eſſe id quod naturalis motus principium in ſe habet*. Qua in deſcriptione niſi motum naturalem prædicto modo interpretemur, concedendum erit animal dici corpus ſimplex.

II. Motus in hac diviſione ſpectatur per reſpectum ad aliquid maxime unum & determinatum in Univerſo, hoc eſt, ad medium ſive centrum, quod fixum eſt atque immobile.

III. Ad ſimplicitatem motus nullo pacto æquabilis celeritas vel tarditas mobilis requiritur: Alioqui neque gravium & levium, neque cœleſtium ſphærarum motus ſimplices eſſent: ſiquidem illa, cum naturaliter moventur, celerius in fine moventur; hæ vero ſecundum partes poli viciniores tardius, ſecundum remotiores velocius volvuntur.

IV. Si portio ignis vel terræ projiceretur ab oriente in occidentem per lineam rectam, ille motus non eſſet naturalis, nec à naturali virtute eorum procederet, ſed pure ab extrinſeco projiciente, & quidem libero, vel caſuali aut contingente. Quare cum non eſſet naturalis, nec etiam eſſet dicendus rectus, quia ſolus motus naturalis dividitur in rectum, circularem & mixtum.

V. Si portio aeris moveatur à concavo Lunæ uſque ad proprium locum ſeu ſphæram per lineam rectam, talis motus vere eſt motus rectus, imo eſt vere motus ſurſum, quia ad locum, qui vere ac ſecundum naturalem ordinem ac diſpoſitionem mundi ſurſum eſt, tendit per eum corpus: Et quamvis à loco ſurſum proficiſcatur, virtute dicitur talis motus eſſe à centro mundi, eo ipſo, quod tendit in locum centro oppoſitum, quia motus naturalis inter terminos formaliter, aut virtualiter oppoſitos verſari debet.

VI. Si quis juxta mundi centrum poſitus, digitum circa ipſum centrum in orbem circumduceret, ille motus, cum à vivente ſive animato fieret, naturalis eſſe non poſſet, prout naturale in præſentia ſumitur; & cum non eſſet naturalis, ideo neque ſimplex, neque mixtus dici poſſet.

VII. Si aliquod mixtum inanime, quod motivas qualitates omnium elementorum participet, per aerem deorſum vergat, is motus non debet ſimplex exiſtimari, cum oriatur à duplice virtute motrice diſtincta ſpecie, videlicet à gravitate aquea & terrea.

Quæſtio VII.

An viribus naturæ dari poſſit infinitum actu? Neg.

1. Nullum corpus infinitæ molis & extenſionis dari poteſt: Nam ſi daretur corpus molis infinitæ, nec moveretur motu recto, nec circulari: non recto, quia omnem locum occuparet, & ſic nullus daretur locus ad quem per motum rectum progrederetur; non item circulari, quia per motum circularem una pars pervenire debet ad locum alterius, fieri autem non poteſt ut una pars corporis illius infiniti, quod in orbem moveretur, ad locum alterius perveniret, quoniam inter illas infinita intercederet diſtantia, quæ nullo modo trajici poteſt: Ergo corpus illud infinitæ molis eſſet immobile penitus, cum tamen omne corpus naturale habeat intrinſecum principium motus.

II. Nullus numerus infinitus dari poteſt. 1. Quia quilibet numerus continetur ſub aliqua ſpecie numeri, proindeque finitus

eſt

est. 2. Quia dato quolibet numero, ille potest additione unitatum augeri.

III. Qualitas infinite intensa dari nequit; quia qualitates, quibus intensio convenire potest, sunt naturales virtutes atque dispositiones corporis: sed repugnat dari corpus infinitum secundum essentiam: ergo repugnabit etiam dari infinitum secundum virtutem, quod est non posse dari virtutem vel formam infinitam secundum intensionem.

OBSERVATIONES.

I. Infinitum dividitur in infinitum secundum essentiam, ut est Deus isque solus; & in infinitum secundum quid, & certi alicujus generis, quod etiam duplex statuitur: Unum secundum intensionem, & in qualitate; ut calor infinite intensus, si daretur: Alterum secundum extensionem, & in quantitate, sive continua, ut superficies infinite exporrecta; sive discreta, ut numerus infinitus. Quæstio præsens procedit non de infinito secundum essentiam, sed solum de infinito secundum quid, sive in qualitate, sive in quantitate.

II. Infinitum secundum quantitatem est duplex: Infinitum actu, quod non datur; & infinitum potentia, quod datur in rerum natura, cum dentur corpora quæ ratione suæ quantitatis possunt dividi in infinitum, & ex eorum divisionibus possit consequenter fieri infinitum additione vel adpositione.

III. Infinitum actu est duplex: Unum actu perfecto, & dicitur infinitum categorematicum, quod constet infinitis partibus inter se distinctis & simul existentibus; ut numerus infinitus, & linea longitudinis infinitæ, si darentur: Alterum dicitur infinitum actu imperfecto, ab aliis syncategorematicum, estque magnitudo aliqua, v. g. linea infinitis quidem constans partibus, sed proportionalibus tantum, & quæ unicam, eamque finitam efficiant. Sermo hic tantum est de infinito categorematico, & actu completo, sive in quantitate, sive in qualitate, quod non potest dari.

IV. Infinitum potentia est affectio quantitatis, non vero infinitum actu. Quod si infinitum actu categorematicum dicitur proprietas sive affectio quantitatis, id negative intelligatur; ut sit sensus, infinitatem categorematicam, si daretur, non posse esse alterius rei proprietatem, quam ipsius quantitatis.

V. Magnitudo eo modo componitur ex partibus, quo dissolvitur in eas: & quia dissolvitur in eas non actu, sed potestate, quia actu nunquam deveniemus ad infinitam divisionem, propterea etiam potestate & non actu ex partibus componetur. Quod intelligi debet de partibus secundum proportionem, non autem de aliis, quæ sunt secundum æqualitatem.

VI. Distinguendum est inter contraria positiva, de quibus verum est illud *Aristotelis lib. 4. de cœlo cap. 1. Si unum contrarium fuerit in rerum natura, & aliud debet esse necessario*; & inter contraria privativa, de quibus non semper vera est hæc Aristotelis propositio, quia datur summum bonum, nec tamen necesse est ut detur etiam summum malum. Cum igitur finitum & infinitum opponantur privative, ideo non sequitur, Datur finitum actu, Ergo etiam infinitum actu dari debet.

VII. Non necesse est ut generationibus potentia infinitis infinita actu subsit materia, cum una eademq; materia distinctis temporum intervallis ad plures generationes

tiones concurrat, siquidem semper unius generatio est alterius corruptio, & contra.

VIII. Distinguendum est inter infinitum simpliciter & in se, & inter infinitum respectu nostri. Infinitæ sunt maris guttulæ, & infinitæ arenæ, non simpliciter & in se, sed tantum respectu nostri, quia numero nullo sunt definita.

Quæstio VIII.

An Locus ab Aristotele l. 4. phys. c. 4. t. 42. recte definiatur? Affirm.

OBSERVATIONES.

1. Superficies vel est plana, quæ non est locus, quia proprium loci est ambire, superficies autem plana, ut plana est, non ambit locatum; vel sphærica, quæ consideratur vel absolute, quatenus est solummodo terminus corporis cui inhæret; vel cum respectu ad aliud, nempe ad ipsum contentum, quatenus illud undique ambit, & talis superficies est locus.

II. Quando turris immota flatu venti aliam atque aliam induit superficiem, tunc mutata superficie non mutatur locus turris, sed desinit esse, & ei succedit alter: unde non sequitur locum esse mobilem. *Et si dicas*, ergo turris mutat diversa loca immota perleverans; *respondetur*, aliud esse mutare loca, aliud habere diversa loca circa illam succedentia, non per mutationem aliorum, sed per desitionem: & primum repugnat sine motu, non vero secundum. Turris ergo habet diversa loca non quæ mutet ipsa, sed quæ circa ipsam succedant sine motu turris.

III. Superficies dupliciter consideratur: 1. Ut est accidens corporis continentis, & movetur ad motum ejus. 2. Ut est locus naturalis, & sic nunquam movetur respectu locati, sed eodem modo semper se habet ad aliud.

IV. Distinguendum est inter locum simpliciter unum, & inter locum adgregatione unum. Nihil vetat, quo minus unum idemque corpus duabus superficiebus locum unum efficientibus contineatur, qui tamen locus non simpliciter, sed adgregatione unus sit; ex. gr. lignum, cujus altera pars aquis mersa est, altera exstat in aere, duabus superficiebus continetur.

V. Distinguendum est inter corpus continens, & inter corporis continentis superficiem concavam. Corpus quidem continens majus est contento: Corpus autem continens ipse locus non est, sed ejus superficies concava, quæ superficiei contenti corporis convexæ exactissime est æqualis.

VI. Distinguendum est inter æqualitatem dimensionis, per quam unum corpus adæquatur alteri secundum omnem dimensionem, h. e. secundum longitudinem, latitudinem, & profunditatem; et inter æqualitatem continentiæ, per quam unum corpus potest circumscribere aliud, & illud intra se continere: Et hæc æqualitas solum consideratur secundum longitudinem & latitudinem. Locus debet esse æqualis locato, non æqualitate dimensionis, sed æqualitate solius continentiæ.

VII. Etsi locus nec est corpus, nec quiddam incorporeum quod per se subsistit, est tamen in corpore & corporis accidens, nimirum corporis continentis terminus certis constas dimensionibus.

VIII. Distinguendum est inter locum per se sumtum, & inter locum cum qualitate corporis continentis copulatum. Quando dicitur quod locus locatum conservet, & quod corpora naturalia ad suum ten-

tendant locum ut in illo conſerventur, id intelligendum eſt, non de loco per ſe ſumto, ſed de loco cum qualitate continentis corporis copulato, quæ qualitas cum corpore locato amice quaſi conſpirat, propter quam ipſam corpus ad locum movetur, cum naturalia, quæ ſui conſervationem adpetunt, in illa ferantur quibus juvantur & conſervantur.

IX. Si ſpatium ſeu capacitas ſumatur pro ambitu, ſive ſuperficie concava cum reſpectu ad corpus locatum, concedimus locum eſſe capacitatem ſeu ſpatium: ſin vero per capacitatem intelligitur non modo ambitus, ſed etiam profunditas, ut ſit in menſura, negamus locum eſſe capacitatem: Nam in eo differunt locus & menſura, quod locus ſimpliciter reſpiciat ambitum, menſura vero non tantum ambitum, ſed etiam profunditatem.

X. Quamvis locus, ſicut forma, contineat, circumſcribat, ac determinet; ſic aliter tamen id præſtat locus, ut ſit extra rem quam continet, ſeu ſic ut forinſecus eam circumſcribat: et aliter id præſtat forma, videlicet ut aliquid intrinſecum. Ergo locus non eſt forma.

Quæſtio IX.

An duo corpora poſſunt eſſe ſimul in eodem loco? Neg.

OBSERVATIONES.

I. Quæſtio eſt, an duo corpora in eodem loco ſimul eſſe poſſint naturæ facultate, non vero quæritur de virtute divina.

II. In ferri candentis ſubſtantia revera non eſt ignis, ſed vel in ejus poris, vel in aere circumſtante: quod ſi ita adpareat, id referendum eſt in ſummam caloris activitatem, quæ efficit, ut quod prope eſt ferri ſubſtantiam, in eadem eſſe videatur. Sic etiam panis madens ab aqua non penetratur, ſed hujus partes intra illius meatus excipiuntur.

III. Scyphus aquæ ad ſumma labra plenis immiſſis nummis non effunditur, quia partes aquæ in cumulum ad medium intumeſcunt, cohibente liquoris fluxum labiorum ſcyphi ſiccitate, quæ labia ſi madefiant mox dilabitur aqua.

IV. Non ideo tantundem fere aquæ in vas cinere plenum reconditur, quantum in vacuum, quod ibi detur corporum penetratio, ſed quia cinis aquam ipſam in vaporem halitumque ſolvit, cum quo & cineris partes aliquæ exhalantur, nempe tenuiores, & calidiores: Sunt etiam in cinere complures meatus, quibus aqua ſeſe inſinuat & addenſat, facta particulatim conſtipatione; itaque cinis collabitur & ſubſidet, atque humorem per cava & ſinus excipit.

V. Plures quantitates non poſſunt occupare eumdem locum. Licet enim in genere cauſæ efficientis ſe non expellant, cum quantitas non ſit forma activa, tamen una expellit alteram per naturalem incompoſſibilitatem formalem; nam licet occupatio loci non fiat per informationem, valde ſimilis tamen eſt informationi, & ad genus cauſæ formalis reducitur.

VI. Non eſt eadem ratio de multis accidentibus ejuſdem corporis, & de multis quantitatibus: nam cum quantitati ex ſe debeatur locus, multis quantitatibus plura ac diſtincta debentur, loca, & propterea licet non repugnet omnia accidentia ejuſdem corporis occupare eumdem locum, repugnat tamen diverſis quantitatibus.

Quæſtio

Quæstio X.

An detur Vacuum in rerum natura?

Negat.

OBSERVATIONES.

I. Duplex est cognitio non entis: una positiva; altera privativa. Positiva quando aliquis putat id, quod non est, esse, & falsam propositionem esse veram. Hanc cognitionem intelligit Aristoteles, quando *lib. 1. Anal. c. 2. t. 10.* dicit, *non datur scientia ejus quod non est*: Si quis enim id quod falsum est verum esse arbitretur, is non scientiam habet, sed deceptionem & ignorantiam. Privativa non entis cognitio est cognoscere ipsum non esse, & falsam propositionem esse falsam. Et sic de vacuo in physica agitur, non tanquam de proprietate corporis naturalis, quasi esset quædam affectio positiva rebus naturalibus conveniens, sed ut doceamus vacuum non esse, imo res naturales à vacuo penitus abhorrere.

II. Vacuum sumitur vel improprie, pro eo in quo non est corpus aliquod sensile; sic cantharus interdum dicitur vacuus: vel proprie, pro eo in quo plane nullum est corpus. Et hujusmodi vacuum non datur in rerum natura.

III. Distinguendum est inter vacuum negativum, & inter vacuum privativum. Vacuum negativum est pura negatio, adeoq; omnino nihil, quod ante mundum conditum, & jam extra cœlum imaginamur. Vacuum privativum est quod quidem in se non habet corpus, dicit tamen respectum ad id recipiendum. Et hoc est illud de quo disputant Physici, num detur.

IV. Ad rationem vacui non sat est corporis negatio, sed requiritur privatio, h. e. locus non repletus corpore, aptus tamen repleri. Ejusmodi locus ante mundi creationem non exstitit, cum nullius adhuc superficies corporis uspiam esset; nec etiam aptitudo ad excipienda corpora ante mundum conditum erat naturalis, cum non posset ab agente naturali ad actum produci.

V. Vacuum non est necessarium ad motum localem, cum corporum, in quibus motus localis fit, hæc ratio sit, ut ea corporibus, quæ aut ipsa se movent, aut moventur ab aliis, cedant, ita nec corporum fiat penetratio, nec duorum pluriumve in unum locum inclusio: Qua ratione pisci natanti aqua, animali ambulanti aer cedit, & transitum facile concedit.

VI. Compressio corporum non arguit vacuum, nam causa compressionis corporum est, quod vel partes subtiliores corporis quod comprimitur, vel aer, qui corporis ejus poris continetur, exspiret, ut in quibusdam etiam sensu patet.

VII. Partes quæ adponuntur corpori in augmentatione animalis, non in vacua quædam spatia recipiuntur, sed succedunt in locum partium tenuiorum, quæ novis partibus accedentibus loco cedunt: Sic videlicet, ut halitus delitescentes in corpore vel in se cogantur ac densentur, vel per insensilem transspirationem è poris abeant.

VIII. Si vas plenum aqua calida undiq; obturatum in loco perfrigido collocaretur, aqua vase illo contenta vel non concresceret, inhibente concretionem natura, quæ vacui periculum anteverteret, vel si concresceret, vas ipsum disrumperetur, ut ita sese insinuaret aer ad locum illum occupandum, quem aqua concreta deseruisset.

IX. Si folles undiq; complicentur, & orificium eorum immittatur vasi perfecte clauso, ita ut nullo modo possit aer illuc ingredi, tunc latera follium non possunt elevari:

elevari: Si vero magna vis adhibeatur ad folles elevandos, rumpentur, ut locus detur aeri ingredienti ad impediendum vacuum.

Quæstio XI.

An Tempus ab Aristotele l. 4. phys. c. 11. t. 101. recte definiatur? Affirm.

OBSERVATIONES.

I. Vocabulum temporis sumitur dupliciter: 1. Generaliter, pro mensura cujusque motus, quatenus in qualibet re actu motum subeunte insidet. 2. Specialiter, pro mensura primi mobilis, seu conversionis primæ & supremæ sphæræ. Secundum priorem significationem tot sunt tempora, quot motus numerantur: Secundum posteriorem unum tantum est tempus, idque neque velox, neque tardum, sed maxime æquale, sicut primum mobile solummodo & unum, & æquale. Et in hac posteriori significatione hic potissimum accipitur.

II. Numerus est duplex: Numerans, & Numeratus. Numerans est is, quo aliquid numeramus, seu est numerus ab omni materia abstractus, & in se simpliciter consideratus: ut unum, tria, quatuor. Numerus numeratus est, qui certæ materiæ applicatur, & ipsis rebus est concretus, seu est illud ipsum quod numeratur, numerarive potest in motu. Tempus non est numerus numerans, qui est quantitas discreta, sed numerus motus, seu numerus numeratus, qui designat res continuas.

III. Non intelligitur numerus actu numeratus, sed aptitudine, h. e. numerus numerabilis, in quantum partes motus aptitudinem habent ut distinguantur, & numerentur ab intellectu secundum distinctionem ac discretionem prioris & posterioris.

IV. Numerus abstractus & avulsus non oritur neque interit, quamvis res numeratæ oriantur & intereant: Numerus applicatus vero sequitur naturam rerum quibus applicatur; nam si natura rerum est ortui & interitui obnoxia, & numerus quoque orietur & interibit, quod si non fuerit, his mutationibus non erit obnoxius. Cum igitur numerus, qui continetur in definitione temporis, sit applicatus motui, qui oritur & interit, ipse quoque orietur & interibit.

V. Duo in tempore sunt consideranda: 1. Materiale, seu partes motus sibi invicem succedentes. 2. Formale, seu numerabilitas ac mensurabilitas secundum prius & posterius. Ratione materialis tempus idem est cum motu, quia motus sublata omni intellectus apprehensione in suo esse permanet, realemque durationem sibi vendicat: Ratione vero formalis tempus non est idem, sed differt à motu, quia illa numerabilitas tantum in mente nostra, motus vero extra mentem in rerum natura subsistit.

VI. Distinguendum est inter notius nobis, & inter notius natura. Tempus nobis notius est quam motus, quia illius beneficio in cognitionem motus & durationis illius devenimus: Natura vero motus notior est, nam est causa divisionis temporis; at causa natura notior est effectu.

VII. Etsi omnium cœlestium corporum motus pro sua quisque ratione sint æquabiles, atque in iis etiam tempus insit, primum tamen ac nobilissimum tempus insidet in motu omnium maxime æquabili sibique simili, qualis est motus primi mobilis, licet istiusmodi tempus à motibus inferiorum orbium distinctionem, & varia appellationum discrimina fortiatur: Etenim à motu Solis tempus distinguitur

in

in annos, à motu Lunæ in menſes, aliasq; id genus durationum menſuras.

VIII. Tempus per ſe eſt menſura motus, quietis autem ex accidente, quatenus videlicet quies eſt privatio motus. Nam ea quæ per ſe habitui conveniunt, ex accidente privationi accommodantur: Ut cum adſpectus per ſe ſit luminis, ex accidente eſt tenebrarum. Quod enim tempus per ſe ſit ſolius motus, non autem quietis menſura ex eo convincitur, quia tempus metitur rem ſecundum prius & poſterius, à quorum uno ad alterum eſt tranſitus; at hæc in quiete non inſunt, niſi facta ad motum relatione, atque adeo ex accidente.

IX. Diverſo reſpectu tempus pendet à motu, & motus pendet à tempore. Nam menſura duobus modis ſumi poteſt: 1. Secundum eſſe: ſic tempus, quod eſt menſura, dependet à motu, quia ab eo habet diviſionem. 2. In ratione propria menſuræ, quæ eſt eſſe illud, ratione cujus de quantitate rei menſuratæ ſumus certi; & ſic motus pendet à tempore: nam per tempus dijudicamus fueritne motus tardior aut velocior, longior vel brevior.

X. Hæ definitionis particulæ, *prius & poſterius*, deſignant partes motus prout ſucceſſive fluunt, & à nobis numerantur ſecundum ſucceſſionem unius poſt aliam; Ac proinde non accipiuntur ut partes temporis, ſed prout inſunt motui.

XI. Cum in tempore reperiatur & numerus, & continuitas, nam eſt numerus adplicatus rei continuæ; ideo dicuntur aliqua de eo ratione numeri, quæ non dicuntur ratione continuitatis; et, è converſo, aliqua dicuntur ratione continuitatis, quæ non dicuntur ratione numeri: Ut dari minimum tempus competit ipſi ratione numeri; at non dari, ſed poſſe dividi in ſemper diviſibilia competit illi ratione continuitatis. Abſolute tamen non dabitur minimum, quia numerus hic eſt adplicatus rei, in qua minimum dari nequit, ſcilicet motui.

XII. Diſtinguendum eſt inter Sphærarum cœleſtium revolutionem, & inter motuum eorumdem durationem. Sphærarum cœleſtium revolutio non producit diverſa temporum genera, verum potius motuum eorumdem duratio, quæ nihil aliud eſt quam tempus.

Quæſtio XII.

An Tempus ſit verum ens reale in natura rerum exiſtens? Affirm.

Duratio motus eſt ens reale. Nam evidens eſt, motum ſucceſſivum dari in rerum natura, verumque habere eſſe reale, & realiter durare in ea. Tempus eſt duratio motus. Ergo tempus eſt ens reale.

OBSERVATIONES.

I. Entium realium aliqua ſunt permanentia, quæ partes habent permanentes, & ſimul exiſtentes; aliqua ſunt ſucceſſiva, quorum partes actu non ponuntur, ſed in continuo fluxu ſunt, ſic ut una tranſeat aut recedat, & altera ſuccedat, cujuſmodi entia ſunt motus & tempus. Licet igitur partes temporis non exiſtant per modum permanentis, exiſtunt tamen per modum ſucceſſivi, h.e. continue fluentis, & ita tempus futurum fit præſens & præteritum.

II. Duobus modis aliqua poſſunt dici non entia: 1. Quæ neque ſunt actu, neque poteſtate, neque fuerunt, neque erunt unquam futura; ut ſunt figmenta. 2. Quæ quamvis actu non ſunt, tamen vel jam fuerunt, vel futura erunt; ut ſunt præteritum & futurum. Ex non entibus primo modo nullum

nullum ens poteſt componi: ex non entibus autem ſecundo modo optime poteſt, ſi illius natura fuerit ſucceſſiva. Cum igitur temporis natura ſit ſucceſſiva, ideo poteſt ex præterito & futuro, tanquam ex non entibus ſecundo modo, componi.

III. Quamvis tempus futurum nondum ſit, & præteritum non jam ſit, eſt tamen tempus præſens, non ſolum ratione inſtantis, ſed etiam ut tempus eſt: non tamen habet præſentiam permanentem, ſed fluentem, ſit autem unum tempus continuum cum præterito & futuro ratione inſtantis, per quod cum eis copulatur.

IV. Etiamſi partes temporis ſimul eſſe nequeunt, ſufficit tamen ut eſſe dicantur, ſi realiter per inſtans connectantur, quia tempus eſt ens ſucceſſivum.

V. In tempore duo inſunt: 1. Ipſa vis menſurandi, quæ habet indeterminata intervalla: & ſic tempus non dependet ab anima, quia etiamſi nullus homo cogitaret cœlum moveri, tamen revera moveretur, & diſtingueret rerum tempora. 2. Diſtinctio certa iſtorum intervallorum, qua nempe illa intervalla definitam habent longitudinem, aut brevitatem: & ſic tempus dependet ab anima, niſi enim homo fuiſſet, nunquam motus cœli fuiſſet diſtinctus per annos, menſes, &c.

VI. Diſtinguendum eſt inter numerationem actualem, & inter numerationem aptitudinalem. Tempus eſt numerus numeratus non ſecundum actualem numerationem, ſed ſecundum aptitudinalem, quam habet ante operationem intellectus, in quantum partes ejus numerabiles ſunt ab intellectu ſecundum prius & poſterius; quare non dependet ab actuali numeratione intellectus.

PARS SPECIALIS PHYSICES.

Sectio Prima.

Quæſtio I.

An Mundus ſit perfectus? Affirm.

OBSERVATIONES.

1. Perfectum bifariam ſumi poteſt: 1. Simpliciter & abſolute, ſcilicet pro perfecto omnimode, ita ut ei nulla deſit perfectio: & ſic ſolus Deus dicitur perfectus. 2. In ſuo genere, quia ſcilicet in ſuo genere habet omnem perfectionem, quæ ei ex ſui natura, ſtatu, & conditione poteſt convenire: & hoc modo mundus dicitur perfectus.

II. Licet Deus & mundum alium perfectiorem condere, & hunc, quem videmus, perfectiorem reddere poſſit, in hoc tamen nihil deſideratur quo minus perfectus cenſeri queat: Speciebus enim, quæ divina virtute denuo produci queunt, non eget mundus ad eam perfectionem quam in hoc ſtatu depoſcit, quas autem ars ſive natura deinde profert, eas virtute, id eſt, in ſuis cauſis, jam continet.

III. Diſtinguendum eſt inter perfectionem eſſentialem, qua non carent monſtra, v. g. homo cum ſex digitis in manu non caret natura humana & rationalitate; & inter perfectionem quantitativam, quæ eſt partium diſcretiva in debito numero & perfectione, & hac poſſunt monſtra carere. Deinde, licet monſtra alienam ſui ſpeciei deformitatem habeant, occaſionaliter tamen perficiunt hoc univerſum, nam bona, quæ ſunt in univerſo, pulcriora ex eorum comparatione adparent.

IV. Vitia & peccata, ſive mala culpæ

dupliciter ſpectari poſſunt: 1. Secundum ſe, & ſic mala ſunt, turpia, & imperfecta. 2. In ordine ad virtutes, quas ex indirecto cauſant, augent, & extollunt. & ſic per accidens ſpectant ad perfectionem: Nam peccata multis virtutibus exercendis occaſionem præbent, ut vindicativæ juſtitiæ, patientiæ, & miſericordiæ Dei, quæ etiam magis vitiorum comparatione ſplendent. Præterea diſtinguendum eſt inter perfectionem univerſi in eſſe naturali, quæ hic tantum intelligitur; & inter perfectionem in eſſe morali, de qua non eſt quæſtio.

V. Pugna elementorum, ut & aliarum rerum antipathia non adimunt mundo perfectionem; nam quæ res una ex parte diſſident, eædem ex altera conveniunt, & mutuo inter ſe fœdere copulantur, atque ſecundum eam rationem ordinis tranquillitatem ſervant.

VI. Mundus nihil continet quod non aliquid commodi & utilitatis pariat, aut parere ſaltem poſſit, ſi eo congrue utamur, quamvis prima ſpecie inutile aut omnino pernicioſum videatur. Ergo in mundo nihil eſt ſuperfluum. Animantes noxias quod attinet, docet *D. Auguſt. l. 3. de Gen. ad lit. c. 17.* eas quadrifariam homini commodas eſſe; videlicet, quia ipſum pœnaliter lædunt, aut ſalubriter exercent, aut utiliter probant, aut ignoranter docent.

VII. Mixta non ſunt ſuperflua, imo in ſuo gradu eſſendi & ad humanos uſus pro ſtatu præſenti neceſſaria: in poſteriore vero ſtatu, videlicet poſt diem judicii, ceſſabit poſterior hæc neceſſitas, conditione hominis, cujus gratia facta ſunt, variata, & ſufficiet gradum eſſendi eorum in ſpecie humana permanere.

VIII. Univerſum non debet ſecundum omnes ſuas partes eſſe incorruptibile & in actu, cum conſtet ex gradibus incorruptibilium & corruptibilium, actualium & potentialium, & ideo in ſuo genere dicitur perfectum, quia ad ſuum genus pertinet ſimilem diverſitatem habere, cum ſit elementare & creatum. *Materia*, etſi ex ſe rudis ſit, auget nihilominus mundi ornatum, quatenus Protei cujuſdam more varias formas induit, quibus univerſitas naturæ exornatur.

IX. Homo diverſo reſpectu poteſt dici incola mundi, pars mundi, & finis mundi. Homo eſt incola mundi, quatenus mundus eſt hoſpitium hominis: eſt pars mundi, quatenus ex homine cæteriſque rebus componitur mundus: eſt finis mundi, quatenus hominis gratia ſenſibilium rerum univerſitas condita fuit.

Quæſtio II.

An cœlum ex materia & forma conſtet? Affirm.

1. Cœlum non eſt pura forma, ſed conſtat etiam materia, *quia* 1. Omnes ſubſtantiæ ſenſibiles habent materiam, *Ariſt. l. 2. de gen. & cor. c. 1. §. 6.* Cœlum eſt ſubſtantia ſenſibilis. *l. 1. de cœlo c. 9. §. 92.* Ergo cœlum conſtat materia. 2. Ubi ſunt affectiones corporeæ & materiales ibi eſt materia. In cœlo ſunt affectiones corporeæ & materiales, nempe quantitas, raritas, & denſitas. Ergo in cœlo eſt materia.

II. Cœlum non eſt pura materia, ſed conſtat etiam forma, *quia* 1. Materia abſq; forma non conſiſtit viribus naturæ. 2. Ubi datur motus, ibi datur forma. In cœlo datur motus, nempe circularis, qui ita proprius cœlo, ut alteri corpori per naturam convenire non poſſit. Ergo in cœlo etiam datur forma.

OBSER-

OBSERVATIONES.

I. Simplex vel opponitur compoſito ex materia & forma, vel opponitur mixto, h. e. compoſito ex elementis. Cœlum dicitur corpus ſimplex, non quod careat compoſitione ex materia & forma, ſed quod non ſit compoſitum ex elementis, uti mixta. Simplex ergo hoc in loco non opponitur compoſito, ſed mixto.

II. Et cœlum & elementa dicuntur corpora ſimplicia, ſed non eodem modo. Dicitur enim aliquid ſimplex dupliciter: 1. Negative, quod ita eſt ſimplex, ut nec ipſum ſit mixtum, nec etiam aptum natum ut deſtinetur ad alicujus mixtionem: & ita cœlum eſt ſimplex. 2. Privative, quod non eſt mixtum, attamen aptum & deſtinatum eſt ad alicujus mixtionem: & ſic elementa dicuntur ſimplicia.

III. Quemadmodum impoſſibile eſt dari corpus ſine materia; ita etiam impoſſibile eſt dari formam corpoream non materialem. Deinde, ſi cœli forma corporea eſt, & capax quantitatis, & accidentium ſenſibilium, neceſſe eſt alias valde inferiores & imperfectiores compoſitiones cœlum habere, ex partibus integrantibus, atque ex ſubjecto & accidenti, quæ non poſſunt eſſe in eo quod caret compoſitione ex materia & forma neque in forma, niſi materiali.

IV. Diſtinguendum eſt inter genus ſpirituale, & inter genus corporum. In genere ſpirituali datur quidem forma completa, ut angelus, & incompleta, ut anima rationalis, ſed non ſub genere corporis; nam cum ſit inferioris, & valde imperfectioris ordinis, corpus nequit eſſe compoſitum ſine compoſitione ex materia & forma, quo enim res inferioris ordinis ſunt, eo majorem compoſitionem habere debent, & ſimplicitatem minorem.

V. Non ex tranſmutatione ſubſtantiali duntaxat, ſed etiam ex accidentali ſenſibili verè erunt Philoſophi in materiæ cognitionem: itemque ex motu phyſico, qui etiamſi in nudam materiam non recipiatur, eam tamen latentem arguit.

VI. Materia cœlo data eſt non ad generationem & tranſmutationem, ſed ad ſubſiſtendum formæ corporeitatis in ſubſtantia, & recipiendum quantitatem & figuram.

Quæſtio III.

An motus circularis cœlo ſit naturalis?

Affirm.

I. Simplicis corporis ſimplex eſt motus. *Ariſt. l. 1. de cœlo c. 2. t. 8.* Cœlum eſt corpus ſimplex. Ergo habet motum ſimplicem, qui vel rectus, vel circularis. Non rectus, hic enim competit elementis. Ergo circularis.

II. Motus circularis aut eſt cœlo naturalis, aut violentus. Non eſt violentus: quia 1. Violentum non eſt diuturnum & perpetuum. Motus cœli eſt perpetuus. Ergo non eſt violentus. 2. Si motus circularis cœlo eſſet violentus, alii cuidam corpori eſſet naturalis: nam quod eſt uni violentum, alteri eſt naturale. Sed nullum datur corpus aliud cui motus circularis ſit naturalis. Ergo cœlo erit naturalis.

OBSERVATIONES.

1. Cœlum dupliciter conſideratur: 1. Ut particulare corpus. 2. Ut pars præcipua univerſi, cum hac varietate & viciſſitudine generationum & corruptionum à Deo conditi, habens naturales virtutes per quas influit in inferiora corpora: Et in hac poſteriori conſideratione motus circularis dicitur cœlo naturalis.

II. Quamvis motu circulari non ſolum cœlum, ſed etiam elementa quædam, nempe ignis & ſuprema aeris regio, moveantur, nihilominus tamen motus circu-

laris cœlo est naturalis: nam per naturam ignis & aer non nisi motu recto sursum feruntur, præter naturam vero etiam circulariter, nimirum ad motum cœli cui subsunt, circumvertuntur. Cumque motus circularis igni & aeri competat præter naturam, ideo aliquod aliud corpus à duobus illis essentia differens sit necesse est, cui idem motus competat per naturam, quod nullum aliud quam cœlum. Qui enim motus uni præter naturam competit, is alteri competit per naturam.

III. Natura est determinata ad unum motum, scilicet specie: Motus autem cœlestes ab oriente & ab occasu specie non differunt. *Dupliciter etiam* natura considerari potest: 1. Secundum se, & ita est determinata ad unũ, & sic primum mobile habet moveri motu raptus, & eo inferiores orbes proprio motu ab occasu ad ortum: 2. Ut participat naturam superioris, & sic potest orbis inferior participare motum raptus.

IV. Est quidem motus ad terminum, ut ad suam perfectionem & finem, sed ille terminus motus est duplex: 1. Dicitur terminans motum sub quiete. 2. Dicitur terminans motum sub adsimilatione, quia facit ut id quod movetur, moventi adsimiletur secundum quod movet; ut fecuris artifici, secundum quod intendit facere scamna: & hoc secundo modo motus perpetuus cœli habet terminum & perfectionem, scilicet quod se movendo semper causet generationem & corruptionem rerum sublunarium. Unde *Deut. 4. v. 19.* dicitur, quod corpora cœlestia sint condita in ministerium cunctis gentibus.

V. Distinguendum est inter motum rectum, qui habet terminum à quo & terminum ad quem, & fit ab imperfecto ad perfectum; cui etiam opponitur quies; & inter motum circularem, qualis est motus cœli.

VI. Distinguendum est inter corpus, quod in sua conservatione dependet à loco; & inter corpus, quod in sua conservatione non dependet à loco. Si corpus dependet à loco in sua conservatione, quies in loco naturali naturalis est corpori; uti quies corporum sublunarium in locis naturalibus: Si vero corpus non dependet in sua conservatione à loco, ut constat de corpore cœlesti, quod, cum sit incorruptibile & perfectissimum, non indiget loco ad propriam conservationem, sed ubique conservari potest, tali corpori non est naturalis quies. *Deinde*, dici potest corpora naturalia quiescere naturaliter, nisi ad bonum universi moveantur: Sic cœlum movetur ad bonum universi, ut rerum generationes fiant.

VII. Licet cœlo non sit naturalis locus, aut præsentia ob illius conservationem, quia incorruptibile est, naturalis tamen est præsentia super alia corpora, & ratione propriæ dignitatis præ aliis corporibus simplicibus, & propter ejus influxum in sublunaria transiliendum.

VIII. Distinguendum est inter infinitum secundum magnitudinem & multitudinem, à quo natura abhorret; & inter infinitum secundum durationem, & improprie dictum, ut est motus cœli circularis: infinitas enim circulationes cœlum sibi vendicat, data juxta Aristotelem æternitate mundi.

Quæstio IV.

An cœlum sit rotundum? Affirm.

Corpori primo, simplicissimo, & perfectissimo debetur figura prima, simplicissima, & perfectissima. Cœlum est

corpus

corpus primum, (*ſcilicet dignitate & natura*) ſimpliciſſimum, & perfectiſſimum. Ergo etiam primam, ſimpliciſſimam, & perfectiſſimam habet figuram, quæ eſt circularis, ſeu ſphærica.

OBSERVATIONES.

I. Diſtinguendum eſt inter figuram cœli, & inter officium cœli. Quando *Eſa.* 40. v. 24. dicitur, *Expandit cœlum ſicut tabernaculum ad habitandum* : Et Pſal. 103. v. 2. *Extendens cœlum ſicut pellem*: Nomine pellis non ſignificatur figura cœli, ſed officium. Sicut enim tentorium, tabernaculum, vel camera obtegit ingredientes omnes, eos intra ſe recipiens : eodem pacto cœlum eſt quaſi operimentum rerum omnium. Deinde, quam facile nobis eſt complicatam pellem extendere, tam facile Deo fuit cœlum condere.

II. Licet terra ſit globoſa, non tamen ea quæ terræ globo ex alia parte nobis adverſa ſuſtentantur ſuſpenſa pendent : cum omnia gravia ſuo pondere ad mundi medium ferantur, nec inde niſi adſcendendo, ac contra naturam ſuam divelli queant : Itaque non magis pendent quæ in terra hærent apud Antipodas, quam quæ apud nos.

III. Stellæ prope Horizontem majores nobis adparent, quam in medio cœli, non quod nobis ſint propinquiores, (& ſic cœlum non eſſet totundum) & revera majores, ſed propter medii interjecti craſſitiem & denſitatem ex vaporum atque exhalationum congerie cauſatum : quo enim medium denſius eſt eo majora & propinquiora videntur corpora, uti docet experientia in his quæ per aquam cernuntur.

IV. Sol & Luna videntur plana, non quod ſint, ſed ob nimiam diſtantiam. Nam ſphærica corpora, ſi ſit nimia locorum intercapado, plana ſolent adparere, quia concavitas diſcuti non poteſt, niſi ex comprehenſa inæquali diſtantia partium rei, in qua perceptione viſus ſolet deficere diſtantiæ immoderatione.

V. Figura ſphærica eſt minima inter iſoperimetras quoad loci occupationem; ſed maxima quoad interiorem cavitatem.

VI. Fieri non poteſt ut cœlum ovalem vel cylindriacam figuram habeat, quia repugnaret ſub primo mobili proprium motum conficere inferiores ſphæras, cum ſuper diverſos polos à polis primi mobilis moveri debeant, quin aut ſe perfringerent, aut mutuo ſe pervaderent, ſi talem figuram haberent. *Præterea*, figuram cœli talem eſſe oportet, ut ubicunque poli conſtituantur, non ſequatur vacuum ex cœleſti motu, quod neceſſario ſequetur, ſi cœlum alia figura quam ſphærica conſtet.

VII. Licet figura quadrata ſit ſtabilis & firma, tamen nullo modo apta eſt ad gyrcumgyrationem, quæ ſphæris mobilibus debetur.

Quæſtio V.

An cœlum agat in hæc inferiora? Affirm.

OBSERVATIONES.

I. Diſtinguendum eſt inter res materiatas & corporeas, & inter res incorporeas & ſpirituales. Per inferiora hac in quæſtione intelliguntur res materiatæ & mole corporea præditæ, non vero incorporeæ & ſpirituales. Materiale enim & corporeum, quale eſt cœlum, non poteſt agere in res ſpirituales, corporiſque expertes, cum omnis actio ſit à præſtantiori & valentiori.

II. Diſtinguendum eſt inter actionem directam, & inter actionem indirectam.

Anima rationalis etsi secundum entitatem & substantiam sit spiritualis, tamen quia est incompleta, & essentialiter potest informare corpus, &, dum actu ipsum informat, sæpius ad phantasmata sibi adquirenda partibus corporis indiget, ideo cœlum etiam in animæ rationalis potentias agit: non quidem directe, h. e. non imprimendo per se, & immediate aliquid in ipsum vel intellectum, vel voluntatem; sed indirecte, h. e. remote, & ex accidente, nimirum voluntatem inclinando interventu organorum, quibus corporeæ vires insident, imbuendo videlicet ea variis qualitatibus, quibus potentiæ ad hunc vel illum effectum permoveantur.

III. Distinguendum est inter agens univocum, quod ideo agit, ut sibi in specie simile producat; & inter agens æquivocum, quale est cœlum, quod non idcirco agit ut producat sibi simile secundum speciem, sed secundum virtutem.

IV. Distinguendum est inter contactum corporalem, & inter contactum virtualem. Licet corpora cœlestia per se distantia sint à corporibus inferioribus, nihilominus per suam virtutem, quam per totum inferiorem mundum extendunt, dicuntur præsentia, & hujusmodi contactus dicitur virtualis. Ut tamen virtus eorum ad inferiora corpora deferatur, non est necessarium in intermediis produci qualitates quæ producuntur in inferioribus.

V. Inferiora suscipiunt actionem superiorum secundum suam naturam; unde non est mirum si Saturnus in Martem non imprimat frigiditatem, quam in inferiora imprimit; Nam etiam piscis stupor stupefacit manus piscatorum, & non retia.

VI. Nihil contingens vel casuale reperitur in corporibus cœlestibus, nec in modo agendi eorum per se considerato, sequuntur nihilominus casuales effectus circa hæc inferiora ratione causarum particularium à quibus modificantur, & sæpe impediuntur influxus per se cœlorum. Ergo à causa necessaria procedit effectus necessarius, nisi impediatur vel modificetur in secundis.

Quæstio VI.

An cœlum sit diversæ naturæ à corporibus sublunaribus? Affirm.

I. Quod corpus motu movetur circulari, id quoad essentiam differt ab eo quod recto motu movetur: *nam* quorum corporum affectiones vel operationes sunt aliæ, eorum etiam alia est natura, cum per affectiones vel operationes corporum essentiæ à posteriori cognoscantur, & à se invicem distinguantur. At cœlum movetur motu circulari, elementa vero motu recto. Ergo cœlum quoad essentiam differt ab elementis.

II. Quidquid nec grave nec leve est, illud habet aliam atque diversam naturam ab elementis. Cœlum neque est grave neque leve: *nam* si esset grave, tenderet deorsum, si esset leve, tenderet sursum. Ergo cœlum aliam ab elementis habet naturam.

OBSERVATIONES.

I. Non omne quod videri & tangi potest constat è quatuor elementis; cum terra etiam in nativo statu, quamtumlibet pura & sincera, videri possit & tangi, quandoquidem splendore Solis perfusa ob opacitatem adspectum terminat, & interventu siccitatis aut frigoris tangitur; nec tamen quatuor elementorum permistionem continet.

II. Duo-

II. Duo sunt genera accidentium: Quædam sunt quasi universalia, quibuslibet corporibus communia; ut quantitas, densitas, raritas, & magna ex parte lumen, quorum omnia fere corpora aliquo modo capacia sunt, & cum hæc sequantur universalissimam rationem corporum, non indicant diversam naturam eorum, nec ideo ex eis diversitas colligi potest, nisi forte ex particulari modo alicujus eorum; ut, ex modo habendi lucem, tanquam fontem ejus colligimus solem diversæ naturæ ab aliis corporibus eam ab eodem sole participantibus: Alia sunt specialiora accidentia, orta à corporibus secundum specialiorem rationem; ut colores, qualitates tactiles, gravitas, levitas, & alia. Priora accidentia, ex quibus nulla diversa natura colligitur, sunt communia cœlo cum corporibus sublunaribus, non vero posteriora.

III. Distinguendum est inter colores veros, & inter colores adparentes. Cœlum non habet colores veros, sed adparentes duntaxat, circa quos absque dubio fallitur visus noster, eos pro veris accipiens: nam lucem cœlestem, quæ propter multitudinem materiæ in qua recepta est certo modo adtemperatur, judicat esse colorem cæruleum, vel alium similem.

IV. Aliud est competere alicui formaliter, & affectu; & aliud est competere virtualiter, & effectu. Calor, frigus, aliæq; primæ qualitates, vel ex primis tantum oriundæ, quas Astrologi sideribus adtribuunt, non affectu, sed effectu, non formaliter, sed virtualiter corporibus cœlestibus competunt, quatenus nimirum speciali ratione ea producunt in corporibus inferioribus,

Quæstio VII.

An Lux sit corpus, vel substantialis forma Astrorum? Negat.

1. Lux non est corpus: quia, 1. Omne corpus habet certum & determinatum locum. Lux non habet certum & determinatum locum, sed ubique diffunditur. Ergo lux non est corpus. 2. Duo corpora non possunt esse simul. Lux & aer possunt esse simul. Ergo lux non est corpus.

II. Lux non est substantia; quia 1. Nulla substantia per se cadit sub sensum. Lux per se cadit sub sensum, quia adspectu percipitur. Ergo non est substantia. 2. Nulla substantia suscipit magis & minus. Lux suscipit magis & minus. Ergo lux non est substantia.

OBSERVATIONES.

I. Quando *D. Augustinus lib. 2. de liber. arb.* affirmat lucem esse nobiliorem auro, non simpliciter lucem auro, quoad est substantia, præfert, sed quoad externam pulcritudinem, cui auri decor cedit: Interim aurum, ut substantia est, nobilius est luce.

II. Lux est qualitas, licet non habeat contrarium: non enim omnes qualitates habent contrarium, ut patet in speciebus tam sensibilibus, quam intelligibilibus; item non omnes qualitates quæ cadunt sub sensum, quia figuris nihil est proprie contrarium. Est autem luci peculiaris ratio ut contrarium non habeat, quia est propria ac nativa affectio corporis cœlestis, quod contrarietate vacat.

III. Distinguendum est inter qualitatem quæ ordinatur ad introductionem alicujus formæ; & inter qualitatem quæ non ordinatur ad formam. Quando qua-

litas ordinatur ad introductionem alicujus formæ, tunc habet aliquam permanentiam : at quando non ordinatur ad formam, sed ipsa est quæ actuat & perficit, ut lux illuminans aerem, non est necesse ut permanenter inhæreat : Sic lux non remanet, remoto lucente.

IV. Distinguendum est inter reflexionem materialem & proprie sic dictam, quæ corporibus tantum convenit, & inter reflexionem metaphoricam, sive per similitudinem sic dictam, quæ potest convenire accidenti corporeo, quale est lumen. Et sic radii lucis dicuntur reflecti, non quidem ita ut iidem retrocedant per motum localem, quia hoc est contra naturam accidentis ; sed per extensionem, ita ut novi producantur versus anteriores partes medii, vel saltem novæ partes radiorum.

V. Quod Philosophi nonnulli de attritu aeris inter duos radios quasi inter duo corpora dixerunt, non ita est ; sed ideo aer coeunte in unum duplici radio magis incalescit, quia lux, caloris parens, quo est intensior, eo uberiorem calorem gignit.

VI. Lux consideratur vel secundum se, ut est qualitas ; vel ut est subjective in substantia luminosa. Quando *Aristoteles lib. 5. Top. c. 3.* ait, *Lucem esse ignem*, non intelligit lucem secundum se consideratam, sed ut est subjective in igne ; quo pacto aliqui dicunt tres esse species ignis, scilicet carbonem, flammam, & lucem.

Quæstio VIII.

An omnes stellæ lumen à Sole mutuentur? Affirm.

1. Tam stellæ fixæ, quam planetæ lumen à sole mutuantur : quia 1. Planetæ quanto soli sunt propinquiores, eo sunt lucidiores. 2. Sol est collocatus in medio planetarum, ut superioribus & inferioribus astris lucem suam communicet. 3. Luna interposita terræ inter ipsam & Solem obscuratur, quod non aliam ob causam accidit, quam quod radii Solis tum ad eam non pertingunt : pro vario etiam ad Solem adspectu Luna varie illustratur, ac diversas induit figuras.

II. Omnes stellæ ex se etiam aliquid propriæ & congenitæ lucis possident, quia Luna in eclipsi rubens quodammodo adparet, quod non esset nisi aliquid luminis in se contineret.

OBSERVATIONES.

I. Licet astra lumen à sole accipiunt, nullum tamen sidus supra solem existens patitur defectum luminis sive eclipsin interjectu terræ, quemadmodum luna, quia cum maxime à terra ista sidera distent, ejus umbram intrare non possunt : Nullum etiam eorum subit vicissitudinem facierum ac luminum, quia lumen à sole vibratum semper illa perfecte illustrat, cum ad id nihil impedimenti intervenire queat : At in luna non ita res se habet, quæ, pro diversitate adspectus & distantiæ, nunc magis nunc minus ex parte inferiori, qua nos spectat, soli patet, atque ita prout magis vel minus illustratur, ita lumen & figuram mutat.

II. Planetæ Sole inferiores, sc. Venus & Mercurius, si aliquam imminutionem luminis sortiuntur, adeo parva est ut videri non possit ; nam Venus non potest tegere, nisi centesimam Solis partem, & Mercurius minorem, cum sit Venere minor ; cumque propria luce magis abundent quam Luna, eorum obscuratio non potest deprehendi, sed bene dari.

III. Maculæ Lunæ, quæ in plenilunio adparent

adparent, proveniunt ex inæqualitate corporis lunaris, quod quædam ejus partes sint rariores, quæ minus, quædam densiores, quæ magis luceant: non ergo ex illis maculis potest colligi, quod Luna lumen à Sole non recipiat.

IV. Quod lumen Lunæ, quod alias in eclipsi videtur, nec in novilunio, nec postea adpareat secundum eam partem quæ est aversa à Sole & nos respicit, non ideo fit, quod Luna nihil luminis congeniti & proprii in se contineat, sed quia interdiu pars non illuminata à Sole nimio Solis splendore obscuratur, sicuti & reliquæ stellæ; nocturno vero tempore partes non illuminatæ superantur atque obteguntur illuminatarum fulgore.

Quæstio IX.

An elementa ab Aristotele l. 3. de cœlo c. 3. t. 31. recte definiantur?

Affirm.

OBSERVATIONES.

I. Elementa dupliciter considerantur: 1. Absolute, quatenus sunt partes mundi integrantes, & sic possunt definiri; Elementa sunt corpora simplicia, quæ propter gravitatem & levitatem suam recto feruntur motu, atque in locis propriis constituta, una cum cœlo mixtisque corporibus totum mundum integrant. 2. Relate, quatenus sunt principia mistionis; & sic Elementum ab Aristotele recte definitur, Corpus simplex, in quod cætera corpora dividuntur, in quibus inest potentia aut actu, ipsum autem est indivisibile in diversa secundum speciem.

II. Elementum dicitur *Corpus*, ad excludendam materiam & formam, & omnia quæcunque non sunt corpora.

III. Vocabulum *simplex* in definitione elementi non opponitur composito, quasi elementa non essent composita ex materia & forma; sed opponitur mixto, quod nempe elementa non sint mista, & quod in alia specie differentia non possint dividi, quo ipso à mistis corporibus distinguuntur, quæ dividuntur in elementa specie differentia.

IV. Elementum dicitur quidem corpus simplex, sed non simplicissimum, quémadmodum cœlum, quod est simplicius elementis, quia cœlum neque est mistum, neque ad mistionem concurrit; Elementa vero quamvis etiam non sint mista, & sic recte vocantur corpora simplicia, interim tamen ad mistionem concurrunt.

V. Elementum ex se & in sua natura consideratum qualitatibus secundis, quæ ex congressu plurium primarum qualitatum constituuntur, non est præditum; e.g. aqua ex se nullum habet saporem, neque nutrit, fit autem sapida, & ad nutritionem facit, quatenus cum aliis corporibus congreditur aut permiscetur. Ergo elementum ex se, & in sua natura consideratum, est corpus simplex.

VI. Illa definitionis verba, *in quod cætera corpora resolvuntur*, adjiciuntur ad removendum cœlum, quod licet sit corpus simplex, non tamen in ipsum alia corpora resolvuntur.

VII. Quamvis quodlibet elementum dividi possit in materiam & formam, quæ inter se specie dissident, insuper etiam in alia corpora completa, v. g. aer in ignem & aquam, siquidem ex aliqua illius parte ignis, ex altera vero aqua produci potest; nihilominus tamen in definitione Aristotelis elementum recte dicitur *indivisibile in specie diversa*, scilicet in eo tantum genere,

nere, in quo eſt elementum. Cum igitur ſit elementum corporum, debet eſſe indiviſibile in alia corpora ſpecie diverſa. Materia vero & forma non ſunt corpora. *Sic licet* ex materia unius aeris, v. g. educatur forma ignis & aquæ, non dicitur aer dividi in illa, ſicut mixtum in elementa, nam aer non habet in ſua materia diſpoſitiones & aquæ & ignis temperatas, ſicut illas habet mixtum: & ideo hæc non dicuntur eſſe in aere virtute, ſed in ſola radicali & remota potentia materiæ.

Quæſtio X.

An quodlibet elementum poſſit generari ex quolibet? Affirm.

OBSERVATIONES.

I. Diſtinguendum eſt inter tranſmutationem elementorum quoad totum, & inter tranſmutationem quoad partes. Hæc quæſtio non ita eſt accipienda, quaſi unum elementum poſſit totum aliud in ſe convertere; non enim id per naturam fieri poteſt, ut teſtatur experientia tot ſeculorum, quibus omnia quatuor elementa ſervata in mundo fuere: ſed de corruptione & generatione elementorum quoad partes duntaxat eſt quæſtio.

II. Aer poteſt immediate generari ex igne, licet aeris frigiditas ſit exigua, ignis vero calor ſummus; nam ut aer ſufficienter perimat calorem ignis, multa ei auxilio eſſe poſſunt: primo, externa quædam & adventitia frigiditas; ſecundo, materiæ copia, quæ exiguæ ignis portioni admovetur; tertio, influxus quidam cœlorum coercentium ipſum calorem ignis: His ſiquidem omnibus fieri poterit, ut tantum remittatur calor ignis, quantum ſatis ſit ut diſponatur ad formam aeris, maxime cum ejus ſimiliter ſiccitas facile fuerit per ſummam aeris humiditatem expulſa. Eodem modo proportionaliter reſpondendum eſt, ſi quis negaret, aerem remiſſe calidum poſſe generari ex aqua ſumme frigida.

III. Quamvis ignis majorem levitatem & raritatem aeris levitate & raritate prærequirat in materia tanquam diſpoſitionem, ut in illa recipiatur, nihilominus tamen aqua immediate poteſt fieri ignis: Nam non eſt inconveniens, quod dum aqua eſt in via corruptionis, ſi ſub majori levitate & raritate, & calore quam aer, quia non repugnat, quod diſpoſitio naturalis aeris ſit minor diſpoſitione violenta ipſius aquæ, præſertim cum tendit ad id quod calidum eſt, & rarius ipſo aere, ſc. ad ignem.

IV. Ex igne poteſt generari aqua. Quamvis enim non poſſit ignis ſub ſumma frigiditate conſiſtere, adeo ut deſinat dici calidus; poteſt tamen aliquam ſuſcipere, quæ ſit ſufficiens ut aqua ſe in ejus materiam inſinuet, maxime cum ejus humiditas aliunde ab aſtrorum influxu & majori materiæ copia roborata, ipſius ignis ſiccitatem perimere poſſit, & ſe in ejus locum ſubrogare: ubi autem aquæ forma ſeſe in illam ignis materiam remiſſe refrigeratam, & adhuc remiſſe calidam inſinuaverit, expellet reliquos caloris gradus, & ſuum nativum frigus intendet, ſicque poterit tandem ſe ad naturalem ſtatum reducere.

Quæſtio XI.

An elementa in ſuis locis gravitatem & levitatem habeant? Neg.

I. Aer non degravat noſtra capita, & qui ſub aquis natant aquæ pondus non experiuntur. Si vero aer & aqua in regione propria gravitarent, & deorſum niteren-

niterentur, non possent non subjecti homines onus magnum sentire, sicut sentiunt qui terram vel aquam à proprio loco extractam sustinent.

II. Singula elementa moventur ad propria loca, tanquam ad propriam perfectionem, ut in illis optata fruantur quiete, & illis adeptis quiescunt: igitur virtus motiva naturalis eorum ad hunc solum terminum propendet, & inclinat: Hoc ergo adepto, non erit principium ultra tendendi, atque adeo repugnat, quod, si elementa in propria sede perfecte constituta sint, ulterius cieri naturaliter nitantur gravitando aut levitando.

OBSERVATIONES.

1. Gravitas & levitas dupliciter accipiuntur: 1. Pro actu primo, seu virtute movendi deorsum vel sursum: & sic certum est gravitatem & levitatem convenire elementis, etiam in suis propriis locis existentibus; quia habent semper potentiam movendi & tendendi ad sua loca naturalia, si ab illis separata fuerint. 2. Pro actu secundo, seu operatione atque impulsu, qui dicitur gravitatio & levitatio: & sic recte dicitur, elementa nec gravitatem nec levitatem in suis propriis locis habere, h. e. nec gravitare nec levitare, cum ibi non moveantur actu.

II. Elementa bifariam considerari possunt: 1. Ut à natura sunt in suis sphæris perfecte collocata, ita ut gravius sit sub minus gravi, & levius supra minus leve, ignis supra aerem, & aqua supra terram. 2. Ut contra suam naturalem conditionem collocantur, ut magis grave supra minus grave, & minus leve supra magis leve. Posteriori modo gravitant & levitant, quia non sunt in proprio loco: sed non priori modo.

III. Distinguendum est inter elementa media pura, quæ in propriis locis nec gravitant nec levitant; & inter elementa media impura, & peregrinis qualitatibus imbuta, prout apud nos sunt, quæ ex qualitate addita gravitante possunt gravitare. Idcirco, *utres aere pleni* graviores exsistunt, & facilius descendunt quam si inanes essent, quia aer ille, quo replentur, ob admixtos vapores gravitat, & deorsum pellit: secus vero contingeret, si puro & elementari aere utres adimplerentur.

IV. Lignum centum librarum velocius per aerem descendit, quam plumbi libra; quia ejusmodi lignum gravitate terræ & aquæ excedit plumbum: nec ejus descensum retardat levitas aerea, quæ in suo loco naturali non levitat: At per aquam plumbum unius libræ citius descendit, quam lignum ejusdem ponderis, quod supernatat; quia levitas aerea lignum tenet ne deorsum labatur, non autem plumbi libram, quia hæc parum levitatis in se continet.

V. Aqua in sua sphæra non dicitur gravis, dum ei stat quasi pro centro magis grave, id est, terra, cum qua fere unum globum facit. Dato autem quod ab aqua subduceretur magis grave, ipsa esset inter gravia gravissima, & sic oporteret eam imum locum occupare: Idem esto judicium de adscensu aeris, si sphæra ignis tolleretur. *Ignis vero & aer*, si ab illis subducerentur aqua & terra, nisi periculum vacui adesset, non descenderent, quia eorum motus non est deorsum, sed sursum, nec sunt elementa gravia, sed levia.

Quæstio XII.

An duo elementa sint gravia, & duo levia? Affirm.

OBSERVATIONES.

I. Duobus modis aliquod elementum summe grave, aut summe leve dici potest:

poteſt: 1. Ut ſumme grave nuncupetur, quod ſuopte pondere infra omnia alia elementa fertur, ut eſt ſola terra: Et ſumme leve, quod ſuopte ſupra alia omnia elementa adſcendit, ut eſt ſolus ignis. 2. Ut ſumme grave adpelletur, quod nullam partem habet levitatis: Summe leve, quod nullam partem obtinet gravitatis. Sic duo elementa inferiora, nempe aqua & terra dicenda ſunt ſumme gravia, & duo elementa ſuperiora, nimirum aer & ignis ſumme levia.

II. Levitas & gravitas in elementis mediis bifariam conſiderari poſſunt: 1. Per ſe, & ſic illa dicenda ſunt elementa gravia, quæ per ſe & ex ſua natura deorſum tendunt, ut terra & aqua; & illa erunt levia, quæ motum ſurſum habent ex ſua natura, ut aer & ignis. 2. In comparatione, & in reſpectu, & ſic poſſunt habere diverſas rationes, quatenus ad extrema elementa comparantur: Ita aqua poterit dici levis comparata gravitati terræ; & gravis comparata levitati aeris & ignis. Primo ergo modo hac in quæſtione elementa conſiderantur, non vero ſecundo.

III. Diſtinguendum eſt inter proprias virtutes motivas, & inter intrinſecum impellens. Cum aqua à loco terræ adſcendit, & aer deſcendit ab ignis loco, non à propriis virtutibus motivis id evenit, ſed ab extrinſeco impellente, terra ſcilicet aut igne, ratione majoris gravitatis vel levitatis: neq; aliud principium confingere neceſſarium eſt, cum adſignatum ſufficiat, maxime cum gravitas vel levitas, non ſit principium contrariorum motuum. Adſcenſus autem aquæ, v. g. a loco terræ, vere contrariatur deſcenſui ejuſdem ad eumdem locum, ideo nequeunt provenire ab eadem gravitate vel levitate.

IV. Etſi ignis concurrat ad mixtionem, ex eo tamen non ſequitur ignem ex ſua ſphæra deſcendere, atque ſic non eſſe elementum leve ſed grave. Nam multa non immediate ex igne generantur ſed remote, quia gignuntur ex corporibus quæ ex elementis ſunt compoſita. Quemadmodum in generatione miſti, non eſt neceſſe ut is aer qui in ſuprema regione, ſeu illa terra quæ eſt in centro concurrat, ſed ſufficit is aer qui eſt in inferioribus, & terra propinqua quæ eſt in mixtis: Ita etjam non eſt neceſſe, quando ex elementis proxime generatur aliquid, ignem ex ſua ſphæra deſcendere, cum ignis tam ſupra quam intra terram reperiatur, nec raro ex aere & ex fumis motis gignatur.

V. Ignis deſcendit in candela non per ſe, ac ſi eſſet elementum grave, ſed per accidens propter pabulum ſive nutrimentum, quia quælibet natura eſt ſui conſervativa; cum ergo flamma non conſervatur abſque pabulo, ideo retrahitur ab alimento, ſemper tamen per pyramidem ipſam adſcendere videmus.

VI. Terra dupliciter conſiderari poteſt: 1. in ſua ſimplicitate & puritate, prout judicatur eſſe in centro, & prope centrum. Hoc modo terra dicitur graviſſima inter omnia gravia. 2. Ut eſt mixta cum vicinis elementis, aere & aqua, ut eſt hæc terra quam pedibus calcamus. Hoc modo aurum, plumbum, & argentum vivum ſunt terra graviora.

VII. Quod plumbum, in quo prædominatur aqua, gravius ſit lapide, in quo prædominatur terra, hoc non ſit per ſe, ac ſi aqua eſſet gravior quam terra, ſed per accidens: Nam plumbum, quia corpus eſt ſolidiſſimum, gravitate pollet; Lapis autem, quia tam ſolidus ac compactus non

eſt

est, sed poris locum concedit in quibus aer continetur, minorem obtinet gravitatem.

VIII. Cadavera, in quibus terræ elementum prædominatur, ad vadum feruntur, tamen post non multum temporis supra aquas emergunt & natant, quia corpora dum putrescunt, solvuntur in saniem plurimum habentem aerei flatus, cujus impulsu ad summam aquam redeunt ac supernatant.

Quæstio XIII.

An sub concavo Lunæ detur elementum ignis? Affirm.

I. Omnis qualitas prima corpori alicui simplici primo & per se inest. Summus calor est qualitas prima. Ergo corpori alicui simplici primo & per se inest. Non autem inest aeri, qui humiditatem summam cum aliquo calore sibi vendicat; nec aquæ summe frigidæ, & aliquantulum humidæ; nec denique terræ, cum aliqua frigiditate summa siccitate præditæ. Ergo igni.

II. Si datur simpliciter & absolute grave, datur etiam simpliciter & absolute leve, quia quorum unum contrariorum est in natura, eorum in natura est etiam alterum. *l. 4. de cœlo, c.* 1. Atqui datur simpliciter & absolute grave, nimirum terra. Ergo datur etiam simpliciter & absolute leve, nempe ignis; qui cum sit corpus levissimum, proprius ejus locus erit supremus in regione elementari, qui est infra sphæram Lunæ.

OBSERVATIONES.

I. Distinguendum est inter id quod igni per se & ratione essentiæ convenit; & inter id quod igni per accidens & ratione materiæ competit. Esse luridum, ardere, &c. competit igni non per se, & ratione essentiæ, eum ardere, combustere, &c. sit actus secundus, qui non est de rei essentia; sed per accidens, & ratione materiæ, quoniam pro diversitate materiæ ignis est magis vel minus densus; ut densior est in pice, quam in vino sublimato, & ferrum ignitum vehementius urit, quam igais in stipula, quia ibi materia est densior quam hic. *Quod igitur* ignis elementaris non, sicut noster ignis culinaris, videtur, sic propter ipsius raritatem, quia ipsum aerem & ventum, qui pari modo non videntur, exsuperat: nam densa tantum corpora sunt lucida, visuique obvia.

II. Licet ignis de se sit maxime activus, non potest tamen ignis elementaris alia corpora destruere, tum quia ab influxu cœlorum cohibetur ejus acrimonia, *tum* quia rarissimus est, & propterea minus potens ad agendum. Secus vero se res haberet, si tota cœlestis machina ex igni conflata esse. Nam cum stellæ materiam densiorem, magisque compactam & cohærentem habeant, sintque tum mole tum numero longe amplissimæ, si ignea forent, tantum ex se calorem funderent, ut eum nulla cohibere vis posset, atque adeo reliquis corporibus interitum adferrent.

III. Distinguendum est inter ignem contrariorum injuriis obnoxium, & inter ignem à contrariorum injuriis immunem. Ignis noster culinaris & impurus, quoniam contrariorum patet injuriis, nutrimento indiget ut subinde restauretur: Ignis vero elementaris in propria sphæra existens, quia illic tum sua magnitudine, tum activitate immunem se protegit à contrariorum injuriis, pastu non indiget ut conservetur.

IV. Potest

IV. Potest quidem ignis è misto deduci, sed ut comprobet suam sphæram esse concavum Lunæ, in quocunque loco generetur, semper sursum adscendit. Nunquam tamen adscendit ad concavum Lunæ, etsi adscendere conetur, ob contrariorum interjacentium resistentiam.

V. Nihil refert, quod ignis calidissimus, summeque actuosus copuletur cœlo omnium coruptricum qualitatum experti, quia cum cœlum indissolubile sit nullam ab igne noxam capit.

VI. Ignis quidem absumit & destruit, nisi refringatur. Cum vero ignis ille, qui ad mixtionem venit, cum elementis contrariis congrediatur, ac per actionem contrariarum qualitatum vis ejus exsuperans debilitetur & hebetetur, mixtionem sine noxa ingreditur.

VII. Usus ignis sub concavo Lunæ est, complere illud spatium inter concavum Lunæ, & supremam aeris regionem, & esse partem mundi integram.

VIII. Quando *Aristot. l. Meteor. c.* 4. docet, supra aquam esse aerem, & id, quod ignem consuevimus adpellare, ignem tamen haudquaquam esse; tunc nihil aliud vult, quam nomine ignis proprie tantum significari inferiorem ignem, qui ob densitatem materiæ ex partium inter se cohæsione validissimus est & acerrime urit: illum autem, qui supra aerem consistit, non proprie, sed ex consuetudine tantum eo vocabulo notari.

IX. In prima rerum creatione omnia quidem elementa fuerant condita: *Moses* tamen *Gen.* 1: duo solummodo inferiora elementa expresse enumerat, quia hæc tantum adspectu percipiuntur, & rudi populo, ad cujus captum sese adcommodabat, notiora sunt.

X. Corpus perveniens ad locum suum desistit moveri, scilicet eo motu quo fertur ad suum locum. Sic ignis sub concavo Lunæ non movetur sursum, sicut movetur ad suum locum tendens, sed motu circulari, raptus vel circumvectus à cœlo.

XI. Distinguendum est inter id quod est alicui naturale ratione efficientis, quando scilicet aliquid proficiscitur non à principio extrinseco sed intrinseco; & inter id quod est naturale ratione finis, quod licet à principio extrinseco fiat, non tamen ordinatur ad destructionem, sed potius ad perfectionem rei. Sic motus ignis in orbem est naturalis ipsi igni, scilicet ratione finis, quia ad conservationem ejus dirigitur: sed non est naturalis ratione efficientis, quia intrinsece consideratus motus sursum naturaliter igni competit, motus vero in orbem extrinsece fit à cœlo.

Quæstio XIV.

An aer sit elementum humidissimum?

Affirm.

1. Quidquid inter omnia elementa facilime continetur terminis alienis, id summe est humidum. Atqui aer inter omnia elementa facilime continetur terminis alienis. Ergo aer summe est humidus.

II. Quod transit omnia membra, & undiquaque omnia humectat, id est humidior aqua, quæ, teste experientia, humectat tantum in superficie. Atqui aer transit omnia membra, & undiquaque omnia humectat. Ergo est humidior aqua, & per consequens humidissimum elementum.

OBSERVATIONES.

I. Humor dupliciter potest considerari: 1. Pro facile terminabili alieno termino,

no, & sic primo competit aeri. 2. Pro crasso humore magis conducente pro constituendis mixtis humidis, & connectendis eorum partibus, & sic maxime humida est aqua.

II. Aer interdum difficile alieno termino continetur, ut in ventis; sed id fit per accidens, propter impetum quo venti cientur, qui impetus aeri non est naturalis. Per se igitur aer alieno termino facile continetur.

III. Distinguendum est inter id quod magis humectat per se, & inter id quod magis humectat per accidens. Aqua magis humectat quam aer non per se, sed per accidens, propter densitatem & crassitiem materiæ in qua est humiditas aquæ, quia enim aqua propter crassitiem corporibus magis adhærescit, diutiusque retinetur, humectare fortius valet: Humiditas autem aeris, quia in tenui est subjecto actum humectandi habet remissiorem. *Praterea*, non ideo aliquid dicitur humidius, quod magis humectat, sed quod difficilius proprio & facilius alieno continetur termino; quemadmodum definitio humidi indicat, id quod aeri magis quam aquæ competit.

IV. Distinguendum est inter id quod exsiccat formaliter & de se, & inter id quod exsiccat materialiter & per accidens. Aer exsiccat non formaliter & de se, siccitate enim in suo naturali statu omnino caret; sed materialiter & per accidens, quatenus in eo vel frigus vel calor dominatur: per frigus enim exprimit aer partes humidiores ex aliquo corpore, & sic illud exsiccat: per calorem vero partes humidiores in halitum conversæ evaporant, quam evaporationem siccitas comitatur.

V. Pluvia non humectat aerem propria humectatione; id est, non illum magis habilem ad alienum terminum capiendum reddit, imo minus: Sed in eum conjicit aqueos vapores, quos propter densitatem sentimus. Illi igitur magis quam aer humectant, quia substantia eorum est crassior.

VI. Luna dicitur dominari aquæ propter miros effectus in mari: at ratione humiditatis etiam dominatur in aere; unde influxus Lunæ generat pituitam, mucosamq; substantiam. Dominatur igitur Lunæ aquæ, non ob sympathiam humiditatis summæ, sed ejus quæ aquam denominat.

VII. Sola aqua ab *Arist. l. 2. de gen. & cor. c. 8. t. 49.* dicitur esse facile terminabilis, quia mixta terminabilia efficit propter densitatem humiditati conjunctam, quod non præstat aer, quia densitate caret, licet habeat intensiorem humiditatem.

Quæstio XV.

An Aer sit calidus? Affirm.

1. Quidquid vi caloris generatur, & à frigore destruitur, id natura sua est calidum. Atqui aer actione caloris excedentis generatur, (*ut cum ignis aquam lebetis in aerem resolvit*,) & contra à frigore destruitur & densatur in aquam. Ergo aer natura sua est calidus.

II. Omne leve est calidum: *quia* levitas est comes & consectatrix caloris; unde ea quæ calefiunt, magis rara magisque levia redduntur. Atqui aer est levis. Ergo aer est calidus.

OBSERVATIONES.

1. Distinguendum est inter summe calidum, & inter moderate calidum. Aer est calidus non in summo gradu, sicut ignis, sed moderate. Cum enim aer sit humidus, humi-

IV. Potest quidem ignis è misto deduci, sed ut comprobet suam sphæram esse concavum Lunæ, in quocunque loco generetur, semper sursum adscendit. Nunquam tamen adscendit ad concavum Lunæ, etsi adscendere conetur, ob contrariorum interjacentium resistentiam.

V. Nihil refert, quod ignis calidissimus, summeque actuosus copuletur cœlo omnium corruptricum qualitatum experti, quia cum cœlum indissolubile sit nullam ab igne noxam capit.

VI. Ignis quidem absumit & destruit, nisi refringatur. Cum vero ignis ille, qui ad mixtionem venit, cum elementis contrariis congrediatur, ac per actionem contrariarum qualitatum vis ejus exsuperans debilitetur & hebetetur, mixtionem sine noxa ingreditur.

VII. Usus ignis sub concavo Lunæ est, complere illud spatium inter concavum Lunæ, & supremam aeris regionem, & esse partem mundi integram.

VIII. Quando *Aristot. l. Meteor. c. 4.* docet, supra aquam esse aerem, & id, quod ignem consuevimus adpellare, ignem tamen haudquaquam esse; tunc nihil aliud vult, quam nomine ignis proprie tantum significari inferiorem ignem, qui ob densitatem materiæ ex partium inter se cohæsione validissimus est & acerrime urit: illum autem, qui supra aerem consistit, non proprie, sed ex consuetudine tantum eo vocabulo notari.

IX. In prima rerum creatione omnia quidem elementa fuerant condita: *Moses* tamen *Gen.* 1: duo solummodo inferiora elementa expresse enumerat, quia hæc tantum adspectu percipiuntur, & rudi populo, ad cujus captum sese adcommodabat, notiora sunt.

X. Corpus perveniens ad locum suum desistit moveri, scilicet eo motu quo fertur ad suum locum. Sic ignis sub concavo Lunæ non movetur sursum, sicut movetur ad suum locum tendens, sed motu circulari, raptus vel circumvectus à cœlo.

XI. Distinguendum est inter id quod est alicui naturale ratione efficientis, quando scilicet aliquid proficiscitur non à principio extrinseco sed intrinseco; & inter id quod est naturale ratione finis, quod licet à principio extrinseco fiat, non tamen ordinatur ad destructionem, sed potius ad perfectionem rei. Sic motus ignis in orbem est naturalis ipsi igni, scilicet ratione finis, quia ad conservationem ejus dirigitur: sed non est naturalis ratione efficientis, quia intrinsece consideratus motus sursum naturaliter igni competit, motus vero in orbem extrinsece fit à cœlo.

Quæstio XIV.

An aer sit elementum humidissimum?

Affirm.

1. Quidquid inter omnia elementa facilime continetur terminis alienis, id summe est humidum. Atqui aer inter omnia elementa facilime continetur terminis alienis. Ergo aer summe est humidus.

II. Quod transit omnia membra, & undiquaque omnia humectat, id est humidior aqua, quæ, teste experientia, humectat tantum in superficie. Atqui aer transit omnia membra, & undiquaque omnia humectat. Ergo est humidior aqua, & per consequens humidissimum elementum.

OBSERVATIONES.

I. Humor dupliciter potest considerari: 1. Pro facile terminabili alieno termino,

no, & sic primo competit aeri. 2. Pro crasso humore magis conducente pro constituendis mixtis humidis, & connectendis eorum partibus, & sic maxime humida est aqua.

II. Aer interdum difficile alieno termino continetur, ut in ventis; sed id fit per accidens, propter impetum quo venti cientur, qui impetus aeri non est naturalis. Per se igitur aer alieno termino facile continetur.

III. Distinguendum est inter id quod magis humectat per se, & inter id quod magis humectat per accidens. Aqua magis humectat quam aer non per se, sed per accidens, propter densitatem & crassitiem materiæ in qua est humiditas aquæ, quia enim aqua propter crassitiem corporibus magis adhæresit, diutiusque retinetur, humectare fortius valet: Humiditas autem aeris, quia in tenui est subjecto actum humectandi habet remissiorem. *Præterea*, non ideo aliquid dicitur humidius, quod magis humectat, sed quod difficilius proprio & facilius alieno continetur termino; quemadmodum definitio humidi indicat, id quod aeri magis quam aquæ competit.

IV. Distinguendum est inter id quod exsiccat formaliter & de se, & inter id quod exsiccat materialiter & per accidens. Aer exsiccat non formaliter & de se, siccitate enim in suo naturali statu omnino caret; sed materialiter & per accidens, quatenus in eo vel frigus vel calor dominatur: per frigus enim exprimit aer partes humidiores ex aliquo corpore, & sic illud exsiccat: per calorem vero partes humidiores in halitum conversæ evaporant, quam evaporationem siccitas comitatur.

V. Pluvia non humectat aerem propria humectatione; id est, non illum magis habilem ad alienum terminum capiendum reddit, imo minus: Sed in eum conjicit aqueos vapores, quos propter densitatem sentimus. Illi igitur magis quam aer humectant, quia substantia eorum est crassior.

VI. Luna dicitur dominari aquæ propter miros effectus in mari: at ratione humiditatis etiam dominatur in aere; unde influxus Lunæ generat pituitam, mucosamq; substantiam. Dominatur igitur Lunæ aquæ, non ob sympathiam humiditatis summæ, sed ejus quæ aquam denominat.

VII. Sola aqua ab *Arist. l. 2. de gen. & cor. c. 8. t. 49.* dicitur esse facile terminabilis, quia mixta terminabilia efficit propter densitatem humiditati conjunctam, quod non præstat aer, quia densitate caret, licet habeat intensiorem humiditatem.

Quæstio XV.

An Aer sit calidus? Affirm.

1. Quidquid vi caloris generatur, & à frigore destruitur, id natura sua est calidum. Atqui aer actione caloris excedentis generatur, (*ut cum ignis aquam lebetis in aerem resolvit,*) & contra à frigore destruitur & densatur in aquam. Ergo aer natura sua est calidus.

II. Omne leve est calidum: *quia* levitas est comes & confectatrix caloris; unde ea quæ calefiunt, magis rara magisque levia redduntur. Atqui aer est levis. Ergo aer est calidus.

OBSERVATIONES.

1. Distinguendum est inter summe calidum, & inter moderate calidum. Aer est calidus non in summo gradu, sicut ignis, sed moderate. Cum enim aer sit humidus, humi-

humiditas obtundit calorem, ut summus esse nequeat.

II. Distinguendum est inter aerem purum, de quo hic quæritur; & inter aerem vaporibus admistum, & aliena qualitate affectum. Aer noctu & hyeme est frigidus, non quod ultro ad frigiditatem, ut naturæ suæ congruentem, sese referat; sed quia tum vapores & exhalationes, quæ per id tempus ad nativum frigus redeunt, tum cœlestium corporum influxus frigiditatem inducentes, tum aqua & terra frigida elementa, quorum actionem æstate & interdiu Solis præsentia impedit aut retardat, assidue ipsum refrigerant.

III. Distinguendum est inter aeris complexionem naturalem, & sic in omnibus suis regionibus est calidus; & inter ejus complexionem extraneam, & sic aer in diversis regionibus diversas obtinet qualitates: nam in media regione frigidior est quam in suprema vel infima, quia in suprema regione & motu, quo una cum igne circumagitur, & ignis vicinitate inardescit; in infima vero repercussione radiorum solarium multum caloris concipit; at in media non solum hujusmodi adventitii caloris auxilia non habet, sed neque tueri potest suum naturalem calorem ob halitus è terra & aqua solutos, qui cum natura sint frigidi, ubi eo perveniunt, per antiperistasin ambientis caloris ad naturam redeunt, neque solum ipsi frigidiores evadunt, ita ut in pluviam & grandinem coeant, sed aerem etiam refrigerant.

IV. Aer duplici modo considerari potest: 1. Absolute, & sic non est frigidus, sed calidus. 2. Comparate seu respective, in respectu ad fuligines quæ ex corporibus nostris calidis foras protruduntur, sive in respectu ad Solis aut ignis intensiorem calorem: & sic aer frigidus dici potest, non enim refrigerat; tum quia eo sumus calidiores, tum quia aer peregrino frigore alget, quo etiam aquam tepentem refrigerat.

V. Oleum, quod est aereæ naturæ, in hyeme crassescit, non quod natura frigidum sit, sed quia præter naturalem suam constitutionem frigore correptum calore intereunte addensatur.

Quæstio XVI.

An terra, an vero aqua sit elementum frigidissimum? Affirm. Posterius, & Neg. Prius.

Quodcunque elementum cum elemento calidissimo, nimirum igni, maxime pugnat, illud est frigidissimum. Atqui aqua vehementissime & perpetuo cum elemento calidissimo pugnat. Ergo aqua est elementum frigidissimum: Si *enim* humiditas tantam pugnam caussaret, multo magis id aer præstaret, quia aqua multum est humidior, quod tamen nequaquam fieri videmus.

OBSERVATIONES.

I. Terra non petit centrum orbis, id est, locum distantiorem à cœlo, ne incalescat; sed petit eum locum præcipue ob totius orbis prudentem administrationem, ad quam ipsa propendet ut pars universi.

II. Distinguendum est inter qualitates nativas, & inter qualitates adventitias, quæ interdum proveniunt à cœlo. Licet terra à fonte caloris, puta cœlo, magis distet quam aqua, non tamen ideo est judicanda frigidissima, quia calor & frigus competunt elementis non à cœlo, sed per propriam naturam: Sicuti enim frigus aquæ provenit à forma aquæ; ita etiam frigus terræ provenit à forma terræ, & non à cœlo.

III. Est

III. Eſt quidem terra elementum graviſſimum, ſed non frigidiſſimum: Nam ſicut ſumma levitas ignis non procedit ex ſolo calore ſummo, ſed ex aliis etiam qualitatibus ejus ſimul ſumtis: ita ſumma gravitas terræ non procedit ex ſola ejus frigiditate, ſed ex cæteris qualitatibus ſimul concurrentibus, nempe ſiccitate, denſitate, & aliis. *Deinde*, non eſt neceſſe, ut ſumma levitas & ſumma gravitas à qualitatibus ſummo gradu inter ſe contrariis (ſc. à calore ſummo, & frigore ſummo) gignantur: non enim par repugnantia in cauſa & in effectu inquirenda eſt.

IV. Diſtinguendum eſt inter cauſam congelationis adæquatam, & inter cauſam inadæquatam. Frigus eſt cauſa congelationis inadæquata, non vero adæquata. Nam acetum quod perfrigidum eſt, nunquam gelu ſtringitur. Licet ergo aqua ex ſe frigiditatem ſummam poſtulet, non eſt tamen natura ſua congelata, quia frigiditas non puram aquam, ſed exhalatione terrea ſubtili mixtam congelat.

V. Diſtinguendum eſt inter aquam ſecundum nativam ſuam qualitatem, & inter aquam ſecundum adventitiam qualitatem conſideratam. Piſces non poſſent eſſe in aqua, ſi hæc in ſuo nativo temperamento relinqueretur. *Vel dicendum*: Si ideo aqua non eſt elementum frigidiſſimum, quia piſces in ea vivunt: ergo etiam terra non eſt elementum frigidiſſimum, quia in terra quædam quoque animantia vivunt.

VI. Diſtinguendum eſt inter cauſam per ſe, & inter cauſam per accidens. Si motus eſſet cauſa per ſe caloris, & quidem proxima, tunc immobilitas eſſet cauſa frigoris. Jam vero motus eſt cauſa caloris per accidens. Licet ergo terra ſit immobilis, non tamen inde ſequitur, quod ſit frigidiſſima.

Quæſtio XVII.

An terra ſit rotunda? Affirm.

OBSERVATIONES.

I. Elementa de ſe & ex propria ſua natura non vendicant ſibi certam figuram, ſed quatenus ſunt partes hujus univerſi habent figuram rotundam.

II. Diſtingendum eſt inter rotunditatem mathematice ſeu adcuratiſſime ſumtam, ſic ut omnes lineæ à centro ad circumferentiam ductæ ſint æquales; & inter rotunditatem quoad ſenſum. Terra eſt rotunda non mathematice, quia in ſe continet montes & multas inæqualitates; ſed quoad ſenſum, id eſt, tali modo, ut ſi quis eam è regione ſuperiori intueretur ſecundum ejus ſuperficiem continentem & ambientem, eam videret & diceret eſſe rotundæ figuræ. Quemadmodum enim tubercula in pomis aliquibus conſpicua, illis rotunditates ſuas non adimunt: ita montes, quantumvis vaſti, non impediunt, quo minus terra phyſice & quoad ſenſum ſit ac dicatur rotunda.

III. Terra vere interſecat Solem circulariter, ſeu in figuram arcus, ſed à nobis non ſic conſpicitur, quia nobis terra major Sole videtur, & ſic ſolum unam partem terræ interſecare, quæ etſi in ſe habeat altiſſimos montes, & profundiſſimas valles, tamen plana videtur, quia reſpectu tantæ molis fere nihil eſt, & terra ad cœlum comparata ſicut punctum ſe habet, unde non poteſt nobis impedire viſionem Solis, niſi per accidens, & ex defectu potentiæ.

IV. Non requiritur in terra figura cubica ad ejus ſtabilitatem ſeu conſiſtentiam,

sed ad hanc sufficit, quod terra constituta est in loco suo proprio, ex quo ipso evenit, ut quamcumque habeat figuram loco non dimoveatur.

V. Terra videtur plana propter immensam ipsius molem; ex maximo enim circulo si quis exiguam tantum partem capiat, videbitur illi facere rectam lineam, licet imperceptibiliter incurvetur.

VI. Distinguendum est inter motum in proprio loco; & inter motum extra proprium locum. Motus in proprio loco arguit figuram; non vero motus extra proprium locum. Quando igitur terra tendens ad proprium locum non movetur motu circulari, sed motu recto deorsum, ille motus sit extra proprium locum; ideo ex eo non potest colligi, quod terra non habeat figuram rotundam.

Quæstio XVIII.

An terra cœlo comparata instar puncti se habeat? Affirm.

OBSERVATIONES.

I. Quando dicitur, quod terra respectu cœli se habeat ut punctum, non intelligatur Physice & naturaliter esse punctum indivisibile, cum vere sit corpus trinam dimensionem habens; sed habere se instar puncti idem est ac habere insensibilem magnitudinem, non absolute sed comparate, nempe respectu cœli: *Id est*, tanta est magnitudo cœlorum, ut si comparemus ei terræ magnitudinem, terra videatur esse veluti punctum; sicut granum arenæ est veluti punctum indivisibile comparatum cum magno ædificio.

II. Terra comparatur *vel* cum firmamento, aliisque orbibus superioribus: *vel* comparatur cum orbibus inferioribus: Terra est instar puncti scilicet respectu firmamenti aliorumque orbium superiorum, quia si cum inferioribus orbibus comparatio fiat, non eodem pacto se habet terra ad omnes. Inprimis enim respectu orbis Lunæ notabilem obtinet quantitatem.

III. Id quod de terra comparatione cœli dicitur, enunciatum quoque de globo, qui ex aqua & terra constat.

Sectio Secunda.

Quæstio I.

An sint quatuor primæ qualitates elementares? Affirm.

OBSERVATIONES.

I. Quatuor hæ qualitates, *calor, frigus, humor, & siccitas* non sunt absolute primæ existimandæ, sed primæ inter corporeas & sensibiles, ut excludantur qualitates spirituales, & quæ non cadunt sub sensum: Item sunt primæ inter eas, quæ corporibus elementariis insitæ ac peculiares sunt, ut removeatur lux, figura, & occulta virtus atque influxus, per quem corpora cœlestia in sublunarem mundum agunt, & denique omnia, quæ tam corporibus dissolubilibus, quam indissolubilibus communia sunt.

II. Omnes aliæ qualitates, quæ vel elementis, vel concretis ex elementis conveniunt, his qualitatibus sunt posteriores, ideoque merito hæ dicuntur primæ inter elementares.

III. Potentiæ vitales non possunt dici primæ qualitates, quia præsupponunt in subjecto commixtionem & temperamentum

tum primarum qualitatum tanquam dispositiones necessarias, ut in eo recipiantur: Nam potentiæ vitales, ut vegetativa, generativa, & loco-motiva, atque etiam potentiæ sensitivæ non possunt recipi, nisi in organo vel parte corporis, aut in toto corpore talis temperamenti, ut debito modo possint suas operationes exercere: quare ordine naturæ, saltem in genere causæ materialis, præsupponunt qualitates primas; sed quia ab eis non procedunt tanquam à causa efficiente, non dicuntur qualitates secundæ.

IV. In elementis, præter quatuor vulgatas qualitates, non dantur qualitates virtuales; quamvis in mistis corporibus insint, quæ resultant ex varia commixtione quatuor primarum qualitatum.

V. Aliqua qualitas dupliciter potest dici prima. 1. Perfectione, quia est aliis perfectior. 2. Causalitate, quia aliarum qualitatum est causa: Et hoc secundo modo quatuor qualitates dicuntur primæ, quia ab istis cæteræ sensibiles & corporales causantur.

VI. Non sequitur; Motus localis prior est motu alterationis: ergo etiam ejus principia, nempe gravitas & levitas priora erunt quatuor primis qualitatibus, quæ sunt principia motus alterationis. Nam motus localis secundum *Aristotelem lib.* 8. *phys. c.* 7. est prior motu alterationis, si ille in genere sumatur, ut etiam cœlestem lationem, quæ omnem antecedit alterationem, complectitur; si vero in specie consideretur, ut solum motum localem elementorum comprehendit, non est prior alteratione.

VII. Quamvis gravitas & levitas sint causa motus, & motus sit causa caloris, non tamen gravitas & levitas sunt causa caloris, quia motus non est causa per se caloris, sed tantum per accidens: Ideoque gravitas & levitas, quæ dicuntur causæ motus, sunt tantum causæ alicujus causæ per accidens, & non per se caloris.

VIII. Ut calor sit prima qualitas sufficit, quod à nulla alia qualitate alterativa corporibus sublunaribus peculiari oriatur, quod certe verum est, etsi à motu & luce proficiscuntur, quocunque modo id fiat, sive per se, sive per accidens, quia motus non est qualitas; lux vero, etsi sit qualitas, non est tamen peculiaris qualitas sublunaribus corporibus, sed per omnes cœlestes globos diffusa.

IX. Siccitas producitur à calore, & humor à frigore non per se, sed per accidens, quatenus scilicet calor resolvendo humidiores partes in vapores, siccas relinquit; & frigus uniendo humidiores cum siccis, impedit ne in exhalationem abeant. Ergo per accidens calor & frigus exsiccant & humectant, per se vero calefaciunt & infrigidant: Unde calor & frigus sunt distinctæ qualitates à siccitate & humiditate.

Quæstio II.

An Aristoteles lib. 2. *de gen: & cor. c.* 2. *quatuor primas qualitates recte definierit?* Affirm.

OBSERVATIONES.

I. Non definiuntur hæ quatuor qualitates per proprias & internas actiones, e. g. calidum per actum humectandi, &c. 1. *Quia* definitio debet definitum tanquam obscurum declarare, quod sane non fieret, si definirentur qualitates per internas actiones, nemo enim ignorat calorem calefacere. 2. *Quia* elementa considerantur hic quatenus sunt principia corporis misti: ergo

go etiam qualitates elementorum definiuntur per actiones, quas edunt in solis mistis.

II. Per *homogenea* in definitione caloris intelligi debent non solum quæ sunt ejusdem speciei, sed quæ simulem habent temperiem, & in unam naturam converti possunt, cum in concoctione diversa alimenta in eamdem chyli naturam coeant, & in eodem vase pix & cera liquefacta vi caloris simul admisceantur & congregentur. Sic per *heterogenea* intelliguntur non tantum quæ sunt diversæ speciei, sed etiam quæ diversi temperamenti, nec in unam naturam redigi possunt.

III. Quemadmodum interdum calor per accidens heterogenea congregat; ut quando lutum & paleæ luto permistæ vi caloris ita constringuntur & indurescunt, ut separari nequeant, quia calor partes tenuiores in luto aqua madefacto in halitus resolvit atque extrahit: Sic etiam per accidens frigus heterogenea disgregat; qua ratione lacrymæ per frigus intensum hyberno tempore ex oculis exprimuntur, quod fit propter lacrymarum tenuitatem, quod non tam cum cæteris crassis corporibus constringantur, quam exprimantur atque à crassis elabantur.

IV. Aliquando calor disgregat res homogeneas, sed etiam per accidens, corrumpendo cujusque temperaturam: ut, vas cum rumpitur calore nimio, quem ferre non potest, quod si posset liquari vas, omnes ejus partes evaderent continuæ. Quando ergo *Aristoteles* dicit, calorem congregare ea quæ sunt ejusdem generis, intelligit, quando habent dispositionem ut possint congregari: Actiones enim recipiuntur in subjectis, secundum eorum dispositionem & naturam.

V. Saxa frigore dirumpuntur non per se, sed per accidens, quatenus ipsorum partes nimis constringuntur frigore, & ideo dum se angustius coarctant, coguntur dissociari.

VI. Distinguendum est inter contrariorum effectus primarios, & inter secundarios. Contraria habent contrarios effectus suos primos, unde calefacere tanquam effectus caloris contradicit infrigidare seu effectui frigoris: in secundariis autem possunt convenire; sic calidum & frigidum conveniunt in actione congregandi, secundum aliam atque aliam rationem.

VII. Ignis non facile circumscribitur termino alieno, nempe continentis, quia corpora continentia ob agendi acrimoniam absumit; imo, si undique alieno termino cohibeatur, perit, ut in furno undique obcluso.

VIII. Glacies, licet sit humida, facile tamen continetur termino proprio, quia glacies habet etiam siccitatem aliquam admixtam ratione cujusdam terreæ concretionis, & ideo ratione illius siccitatis proprio termino cohibetur.

Quæstio III.

An symbolica elementa in sese facilius transmutentur? Affirm.

Ubi erit facilior corruptio, ibi erit facilior transmutatio; quia corruptio unius est alterius generatio. Atqui inter symbola elementa est facilior corruptio: cum contrarium non inveniat tantam resistentiam ad corrumpendum, sicut in eo, quod sibi per duas qualitates resistit, id est in non symbolo. Ergo inter symbola elementa erit facilior transmutatio.

OBSER-

OBSERVATIONES.

I. Elementa symbolica dicuntur, quæ habent qualitatem similem, seu quæ in una qualitate conveniunt; ex. gr. *ignis & terra* sunt elementa symbolica, quia habent qualitatem similem, nempe siccitatem: *aqua & ignis* sunt elementa non symbolica sive asymbola, quia nullam habent qualitatem similem.

II. Facilius transmutari in hac quæstione non idem significat ac pauciora in conflictu amitti, sed idem est ac celerius converti.

III. Inter elementa symbolica quæ qualitatem passivam, sc. siccitatem vel humiditatem, habent communem, facilior erit transmutatio, quam inter elementa, quæ qualitatem activam, sc. calorem vel frigiditatem, habent communem.

IV. Est quidem eadem proportio unius ad unum, quæ est duorum ad duo, scilicet cæteris paribus; id est, quando tantam proportionem & convenientiam habent duo ad duo, quam habet unum ad unum: Cum vero in symbolis sit major proportio, quam in non symbolis, igitur non tanta erit difficultas in symbolis propter unam qualitatem corrumpendam, quanta in non symbolis propter duas.

V. Dum dicimus symbola facilius transmutari, hoc intelligimus, si cætera sint paria; si enim non essent omnia paria, posset inter non symbola facilior esse transmutatio, ut si materia istorum non esset æqualis, impedimenta ex parte symbolicorum per accidens majora, & similia: Hinc videmus guttam aquæ citius absumi à magno igne quam partem parvam terræ, quia terra, sub qua multum est materiæ, magis resistit quam gutta aquæ, quæ facilius consumitur. Item aquæ portiuncula, quæ ob suam exiguitatem parum resistit, celerius in ignem abit, quam magna aeris portio: cum tamen ignis & aqua inter non symbolica, aer & ignis inter symbolica numerentur. Sed hoc ex accidente evenit, ut patet.

VI. Distinguendum est inter actionem majorem, & inter actionem faciliorem. Ubi est contrarietas, ibi quidem major est actio, quia contraria reagunt; non vero ibi est etiam facilior actio, quia facilitas transmutationis non est reposita in contrarietate, sed in minori resistentia. Quamvis igitur non symbola sint magis contraria quam symbola, cum opponantur in utraque qualitate, tamen ex eo non potest colligi quod sit facilior transmutatio.

Quæstio IV.

An qualitates elementorum symbolicæ differant specie? Negat,

Quæcunque distinguuntur specie se mutuo non intendunt: quia intensio qualitatum fit additione graduum ejusdem speciei, ex quibus una totalis consurgit. Qualitates symbolicæ se mutuo intendunt & augent: Calor enim ignis intendit calorem aeris, & frigus aquæ augetur à frigiditate terræ. Ergo qualitates symbolicæ non distinguuntur specie.

OBSERVATIONES.

I. Symbolicæ qualitates dicuntur, quæ sub eodem nomine pluribus elementis insunt: ut, calor aeri & igni, humiditas aquæ & aeri, siccitas terræ & igni, frigiditas terræ & aquæ.

II. Quamvis elementa specie distinguantur, non tamen eorum qualitates, v. g. calor ignis & calor aeris, etiam specie differunt: Nam cycnus & nix specie distin-

guuntur, & tamen una est horum albedo secundum speciem, unde diversitas subjectorum est materialis, & non formalis & specifica.

III. Distinguendum est inter rerum specie distinctarum proprietates quarti modi & reciprocas, quæ specie distinguuntur; & inter rerum specie distinctarum proprietates secundi modi & non reciprocas: quales sunt symbolicæ illæ qualitates respectu eorum elementorum specie differentium quibus insunt. Non enim v.g. calor est proprietas ignis reciproca, & quarti modi, sed tantum secundi, qui modus proprii est improprius, & ideo etiam potest aeri convenire: reciproca vero proprietas ignis (*& idem judicium de aliis elementis*) est combinatio duarum qualitatum siccitatis & caloris, quæ in nullo alio elemento reperitur.

IV. Est quidem siccitas in elemento terræ conjuncta cum densitate extrema; in elemento vero ignis cum raritate summa: ex eo tamen non sequitur, quod siccitas ignis & terræ differant specie; alioqui albedo in pomo amaro, & in lacte dulci distinguerentur specie. *Deinde*, raritas in igni non provenit ex sola siccitate, sed ex calore summo cum siccitate dominante; quæ complicatio cum non conveniat terræ, nihil mirum si tantam densitatem obtineat, ignis autem tantam raritatem; quod similiter quoad levitatem & gravitatem accidit.

V. Distinguendum est inter actionem immediatam, à qua specifica convenientia qualitatum petenda; & inter actionem mediatam. Humiditas aerea & aquea habet eamdem specie actionem immediatam, quæ est humectatio, licet non eamdem actionem mediatam, nec eumdem specie effectum vendicet; nam humiditas aquea extinguit ignem, aerea fovet, nutritque, ut videre licet in oleo & cera. Conservat itaque humiditas aerea ignem, non per se duntaxat ac vi sua, sed ob pinguedinem: aqua vero etiam præcalida & fervens, igni superinjecta, eum ob suam crassitudinem suffocat, removendo aerem, sine cujus adpulsu & ventilatione neque flamma nec alius quivis ignis conservari potest.

VI. Calor ignis non differt specie à calore aeris, quamvis ille non possit esse cum summo humido, quemadmodum hic; id enim est propter intensionem majorem vel minorem, non tamen ob differentiam specificam: Sicut calor ut sex non potest esse cum frigiditate ut quinque, at calor ut tria potest; non tamen ob id colligitur calorem ut quinque, & calorem ut tria specie differre. Compatitur igitur caliditas aeris secum humiditatem, quia non est in summo caliditatis gradu, sicut caliditas ignis.

VII. Calor elementaris non differt specie ab animali & cœlesti. Nam tactus, qui tactilium qualitatum, de quarum numero est calor, optimus judex est, aliam differentiam non agnoscit inter omnes calores, à quocunque proficiscantur, quam accidentariam penes excessum & defectum, seu majus & minus, quæ speciem non mutant, sed accidentario tantum discriminant.

Quæstio V.

An qualitates primæ sint elementorum formæ substantiales? Negat.

I. Quod uni est substantia, alteri non est accidens. At qualitates mixtis sunt accidentia.

accidentia. Ergo elementis non sunt substantiæ.

II. Nulla forma substantialis est per seſe sensibilis tactu. Qualitates sunt per se sensibiles tactu. Ergo non sunt formæ substantiales.

III. Substantiæ non sunt sibi invicem contrariæ. Qualitates sunt sibi invicem contrariæ. Ergo qualitates non sunt formæ substantiales.

OBSERVATIONES.

I. Corpus dupliciter considerari potest: 1. Ut est substantia composita ex materia & forma substantiali. 2. Ut est corpus sensibile: & hoc secundo modo *Arist. lib. 2. de gen. & cor. c. 2, t. 7.* dicit, primas qualitates esse principia corporis sensibilis, ut sensibile est, & esse formas accidentales corpus sensibile qualificantes.

II. Distinguendum est inter differentias primas, essentiales, & maxime propriας; & inter differentias secundas, & accidentales. Qualitates primæ sunt elementorum differentiæ, non primæ, essentiales, & maxime propriæ, sed secundæ, & accidentales, nobis scilicet notæ, quia ignoramus intrinsecas differentias, & ita per notiores explicamus: Quando enim differentiæ rerum occultæ sunt, accidentia illis maxime conjuncta pro illis sumuntur.

III. Elementa in sua substantia non sunt contraria, sicut nec aliæ substantiæ inter se, sed ratione suarum qualitatum. Postquam enim *Arist. l. 2. de gen. & cor. c. 8. t. 49.* dixit, *elementa esse contraria*, statim declaravit dicens, *prout contingit substantiam substantiæ contrariam esse*; ac si dixisset, illa contrarietas est in elementis, quæ substantiis permissa est, scilicet secundum suas qualitates.

IV. Quamvis ablatis qualitatibus elementa ipsa auferantur, & positis ponantur, non tamen qualitates sunt formæ elementorum substantiales, quia etiam propriæ passiones inseparabiliter inhærent substantiæ suæ propriæ. Ablato igitur calore aufertur ignis, non primo, sed quia calor ablatus aufert ipsam formam. Et hoc idem dicatur de aliis elementorum qualitatibus.

V. Distinguendum est inter agens, sive principium motus primum, & principale; & inter principium motus secundum, quod dicitur instrumentale, & secundarium, ut sunt primæ qualitates, & hoc potest esse accidens. Præcipuæ elementorum actiones oriuntur à primis qualitatibus, tanquam ab instrumentis formarum substantialium, principalius vero ab ipsis formis, quas oportet à qualitatibus distinctas esse.

VI. Essentia elementorum cognoscitur quidem à qualitatibus tanquam à posteriori, ipsæ autem non assignantur essentiam elementis, sed proxime ab ipsa fluunt.

Quæstio VI.

An actio sit in agente, an vero in patiente? Negat. prius, & Affirm. Posterius.

I. In quo subjective est terminus actionis, in eo subjective est ipsa actio. Sed terminus actionis est in patiente: ex. gr. cum ignis calefacit aquam, calor productus, qui est terminus calefactionis, non est in igne calefaciente, sed in aqua. Ergo etiam ipsa actio est in patiente.

II. Si actio transiens esset in agente, agens per eam mutaretur. Sed consequens est falsum. Ergo & antecedens. *Conse-*

quemia probatur præsupponendo agens actione transeunte aliquando agere, aliquando non; quod patet in magnete, qui aliquando trahit ferrum, aliquando non. Ponatur igitur agens antea non egisse jam autem agere, certum est ipsum esse mutatum, si in eo est actio, quia illud mutatur, in quo jam est aliquid quod prius in eo non fuit.

OBSERVATIONES.

I. Distinguendum est inter actionem immanentem, quales sunt volitiones & cognitiones; & inter actionem transeuntem. Non est hæc quæstio de actione immanente, quæ non est extra suum principium effectivum: sed tantum quæritur de actione transeunte, per quam fit mutatio subjecti exterioris.

II. Duplex est forma denominans: una denominans intrinsece, alia vero denominans extrinsece. Forma quæ denominat intrinsece subjectum, est in eo tanquam in subjecto; quemadmodum albedo, quæ denominat parietatem intrinsece album, est in pariete tanquam in subjecto: Forma vero quæ denominat subjectum aliquod extrinsece, minime in subjecto denominato continetur; quemadmodum locus denominat rem locatam extrinsece, qui quidem non est in illa, sed in corpore locante. Hujusque generis est actio, quæ denominat agens extrinseca denominatione, cum tamen non sit in agente, sed in patiente.

III. Distinguendum est inter principium actionis, & inter subjectum. Cujus est potentia, illius etiam est actio, scilicet tanquam principii à quo fluit, quia actio fluit à subjecto habente potentiam agendi: Illius vero cujus est potentia agendi non est actio, scilicet tanquam subjecti, ita ut in subjecto in quo est potentia debeat etiam esse actio: Sic potentia creandi est in Deo, in quo tamen non est creatio.

IV. Actio immanens est perfectio agentis; actio vero transiens non est perfectio agentis, sed patientis. Si enim actio transiens esset perfectio agentis, agens per eam perficeretur, & sic mutaretur, quod est absurdum.

V. Illud, in quo est actio sub ratione actionis, denominatur agens: In quo vero est sub ratione passionis, illud non debet denominari agens. Et ita quamvis actio sit in patiente, non tamen dicitur patiens agere, quia non est in eo sub ratione actionis, sed sub ratione passionis: non enim est in patiente ut fluit ab agente, hæc enim est propria ratio actionis, ut actio est; sed ut recipitur in patiente, quæ est peculiaris ratio passionis.

VI. Non sequitur, nulla passio est in agente, quatenus est agens: Ergo nec ulla actio est in patiente, quatenus est patiens: quia de ratione patientis est ut aliquid in se recipiat, & ut ipsi aliquid insit; sed de ratione agentis est, non ut ipsi aliquid insit, sed ut ab eo aliquid sit.

VII. Distinguendum est inter effectum secundum esse & denominationem, quemadmodum album est effectus albedinis; & inter effectum secundum denominationem, non tamen secundum esse, quemadmodum vestitum esse est effectus vestium, & esse locatum est effectus loci. In subjecto in quo est effectus secundum essentiam & denominationem reperiri etiam debet forma denominans, non tamen est necesse, ut in subjecto, in quo est aliquis effectus secundum solam denominationem, sit etiam forma denominans. Licet igitur agere, quod est effectus agentis sit in agente, non tamen etiam actio, quæ est forma denomi-

nominans, in ipso reperiam, quia agere est effectus agentis secundum solam denominationem.

VIII. Actio illa, qua plures ligna ab uno igne incenduntur, sumi potest dupliciter; 1. Ut fluit ab igne. 2. Ut recipitur in lignis. Primo modo actio illa est una numero, quia fluit ab uno igne numero: Secundo modo non est una numero, sed multiplex, quia ligna, quæ sunt subjecta, sunt multa numero. Unde quamvis actio sit in passo, non tamen inde sequitur, idem accidens numero esse in diversis subjectis.

IX. Quamvis in eodem subjecto, in quo est relatio, sit etiam fundamentum illius, non tamen ex eo potest colligi, quod actio sit in agente; quia fundamentum relationis in agente non est actio, sed vis & facultas agendi, actio enim tantum est modus quidam, sive conditio sine qua non; facultas vero sive vis agendi in agente, sicut & ipsa relatio, reperitur.

Quæstio VII.

An inter agens & patiens detur actio reciproca? Affirm.

OBSERVATIONES.

I. Dicitur hic agens agendo pati, cum sic agit in passum, ut etiam passum agat in ipsum, & hæc passi actio reactio est: v. g. aquam calefacit manus calida, ita ut aqua, quæ patitur, frigefaciat manum, tunc manus agens repatiatur.

II. Hæc quæstio non de qualibet actione, sed de physica, atque ea præsertim quæ in quatuor primis qualitatibus versatur, intelligi debet. Excluduntur ergo res spirituales; cum enim illæ non agant actione transeunte, sed immanente tantum, una non potest in aliam agere, nec una ab alia pati, & sic in illis reactio & repassio non reperiuntur.

III. Duplex est reactio: Una quæ fit per contrarias qualitates; ut, si ignis per calorem agit in aquam, & vicissim aqua per frigiditatem in ignem: Altera est secundum qualitates non contrarias, sed tantum diversas; ut, si ignis ageret in aquam per calorem, & aqua in ignem per humiditatem. Quæstio hæc intelligatur non tantum de posteriori, sed etiam de priori reactione.

IV. Distinguendum est inter actionem inchoatam & imperfectam, qua agens passum non totum immutat, sed saltem labefactat, atque aliquem qualitatis gradum ipsi imprimit; & inter actionem perfectam & completam, qua agens omnino sibi simile patiens reddit. In priori actione semper agens repatitur in agendo, & patiens contrarium reagit in agens, modo sit in debita distantia & quantitate, & etiam fiat actio per contactum corporeum: In posteriori vero actione non ita datur reactio, nihil enim aliquid perfecte potest destruere, & simul ab eodem destrui.

V. Unum & idem in reactione est fortius & debilius, sed diverso respectu; fortius in agendo, & infirmius in resistendo: v. g. Si calidum ut quatuor agens in frigidum paritet ut quatuor, ab ipso frigido repateretur, frigido diceretur fortius in agendo, quia revera in ipsum ageret per qualitatem activiorem nempe calorem; infirmius tamen in resistendo, quia qualitas frigidi nempe frigus majoris est efficacitatis ad resistendum, quam qualitas calidi nempe calor.

VI. Quamvis detur actio reciproca, nihilominus tamen agens potest sibi adsimilare passum, fortius enim agens pro-

gressu

greſſu temporis ita debilitabit & franget vires inferioris, ut amplius reagere non poſſit, ſed ſubcumbat, omninoque ſuperetur.

VII. Diſtinguendum eſt inter motum localem, & inter motum alterationis. Licet non omne quod aliud loco movet, ab eo moveatur, ut patet in magnete adtrahente ad ſe ferrum, & in eo qui lapidem dejicit, aut jaculum intorquet; non tamen inde ſequitur, quod nulla detur reactio in alterabilibus, ubi eſt reſiſtentia & contradictio qualitatum. Diſpar igitur eſt ratio in motu locali, & in alteratione, quia reſiſtentia motus localis non eſt activa, non enim reagit gravitas vel levitas in agens; at reſiſtentia in alteratione, quæ hoc loco intelligitur, eſt activa, ſcilicet qualitas contraria.

Quæſtio VIII.

An alteratio ſit nobiliſſima motus ſpecies? Affirm.

Cujuscunque motus terminus ad quem eſt nobilior aliorum motuum terminis, ille motus etiam eſt nobilior. Alterationis terminus ad quem, qui eſt qualitas, eſt nobilior aliorum motuum terminis: *Nam* qualitas præſtat tum quantitati quæ eſt terminus augmentationis; tum ubi, quod eſt terminus lationis. Ergo etiam alteratio eſt nobilior reliquis motibus.

OBSERVATIONES.

I. Vocabulum *motus* hac in quæſtione ſumitur ſtricte, ita ut generatio non ſit motus: Si vero late loquendo generationem etiam vocari velimus ſpeciem motus, tum ſane generatio nobilior eſſet alteratione; cum generationis terminus ſit ſubſtantia, alterationis vero ſolum accidens.

II. Alteratio dupliciter poteſt comparari cum latione ſive motu locali: Primo, ratione termini; & ſic alteratio eſt nobilior motu locali, quia qualitas, quæ eſt terminus, eſt nobilior quam ubi. Secundo ratione mobilis; & ſic alteratio eſt imperfectior quam latio, 1. Ratione univerſalitatis, quia motus localis convenit corruptibilibus & incorruptibilibus, ſcil. corporibus cœleſtibus; motus vero alterationis competit tantum corruptibilibus rebus: 2. Ratione majoris uniformitatis & invariabilitatis, quia in motu locali ſolum diverſa ubi adquiruntur; in motu alterationis vero adquiritur nova forma, vel novus modus formæ: Et hoc modo *Ariſtot. l. 8. phyſ. c. 7.* motum localem inter omnes ſpecies motus primatum obtinere dixit.

III. Diſtinguendum eſt inter munus ſuſtentandi, & inter munus operandi. Quamvis quantitas quoad ſuſtentandi officium propinquior ſit ſubſtantiæ quam qualitas, non tamen quantitas ſive motus ad quantitatem eſt præſtantior qualitate ſive motu ad qualitatem, quia aliud eſt munus, cujus merito qualitas ſubſtantiæ vicinior evadit, nimirum operationes exſequi; ſiquidem qualitas eſt principium immediatum operandi, quantitas vero nullam agendi vim obtinet. Conſtat autem præſtantius quid eſſe operari, quam ſuſtentare more ſubjecti; illud enim actum, hoc vero potentiam denotat.

IV. Licet enim quantitas poſſit dici ſequi formam, quoad modum ſeu præſcriptionem menſuræ, tamen ſi abſolute ſpectetur quantitas, dicitur ſequi materiam, qualitas vero ſequitur formam, ſcilicet in operando, & iſta eſt propria conſecutio formæ. Ergo quantitas non eſt judicanda nobilior qualitate.

V. Mo-

V. Motus localis circularis ab *Arist. l. 8. phys. t. 76.* dicitur mensura aliorum motuum, scilicet causalitate, uniformitate, & duratione, & his modis motus localis circularis aliis motibus præstat: Sed ratione termini non est nobilior alteratione.

Quæstio IX.

An detur substantialis generatio?

Affirm.

OBSERVATIONES.

I. Negandum est, quod res naturales sint substantiæ simplices, vel quod uno tantum simplici principio constent, quia experientia constat, proprias passiones & operationes rei naturalis, quæ à forma & substantia ejus tanquam à radice procedunt, prorsus deficere, & ex consequenti deficere formam substantialem: Aliquid tamen ejusdem substantiæ remanet, quod est materia sub alia nova forma: Ergo res naturales duobus principiis, nempe materia & forma constant, & ideo sunt generabiles & corruptibiles.

II. Licet materia non producatur de novo, ex eo tamen non sequitur, quod etiam res non generentur, quia totum non ideo dicitur produci de novo, quod omnes ejus partes de novo producantur, sufficit enim per earum unionem incipere esse illud compositum, quod antea non existebat: *Imo*, si nulla pars producatur de novo, nihilominus tamen potest produci totum, quia totum est substantia illa completa quæ resultat ex substantiali unione partium, de qua verum est, quod ante unionem non erat, licet essent omnes partes, ex quarum unione resultat.

III. Non ens simpliciter sumitur dupliciter: 1. Ut est negatio totius entitatis, & tunc idem est ac nihil, quia negat absolute tam ens in actu, quam potentia: & hoc pacto negari debet substantiam, quæ est ens simpliciter, fieri ex non ente simpliciter, quia ex non ente seu nihilo nihil fit. 2. Ut solum negat ens in actu: & ita concedendum est, substantiam simpliciter fieri ex non ente simpliciter, hoc est, ex non ente in actu, sed solum in potentia, quod est materia.

IV. Substantia fit per generationem secundum essentiam & exsistentiam: ita quidem ut essentia fit terminus factus, exsistentia vero modus sub quo fit, vel ratione cujus fit extra causas. Et quamvis essentiæ dicantur æternæ, nihilominus substantia fit per generationem secundum essentiam; quia essentia dupliciter potest sumi: 1. Secundum connexionem prædicatorum essentialium abstrahentium ab exsistentia actuali, imo ab entitate reali extra causas. 2. Pro natura reali extra causas ex suis principiis. Sub prima acceptione perpetuæ sunt essentiæ; sub secunda vero perpetuæ non sunt, sed possunt de novo produci, atque incipere.

Quæstio X.

An generatio substantialis ab Aristotele lib. 2. de gen. & co. t. 23. recte definiatur? Affirm.

OBSERVATIONES.

I. Vocabulum *totius* in definitione generationis non omnes corporis naturalis partes significat; materia enim prima non corrumpitur: Sed integritatem, absolutionem, & perfectionem corporis naturalis, in forma specifica consistentem, quæ inde totum adpellatur, quia totam rei essenti-

essentiam complet & perficit. *Ut enim* numeri species mutatur unica unitate demta, ex. gr. septenarius desinit esse septenarius ablata unitate, etsi reliquæ sex unitates maneant: ita ex interitu ultimæ & specificæ corporis naturalis formæ totum mutari & perire dicitur, etsi forma tantum interierit, corpus adhuc supersit.

II. Illud quod vulgo fertur, *Generationem & corruptionem non esse formæ, neque materiæ, sed compositi & totius*, non ita est intelligendum, quasi omnes partes corporis naturalis corrumpantur, vel de novo generentur, materia enim in omni generatione & corruptione superstes manet; sed quod ex ultimæ & specificæ formæ mutatione compositum ipsum mutetur, novamque denominationem accipiat.

III. Distinguendum est inter terminum generationis principalem; & inter minus principalem. Principalis est compositum, idque tantum proprie dicitur generari: Nam cum generatio tendat ad esse rei, id tantum dicetur generari quod per se exsistit; Forma autem per se non exsistit, sed duntaxat compositum. Minus præcipuus vero, qui tamen per se formaliter speciem tribuit generationi, est Forma: ideoque etiam generatio recte definiri potest mutatio ad formam.

IV. In nulla substantiali generatione idem subjectum sensibile utriusque formæ, adquisitæ scilicet & deperditæ, manere potest: Etsi enim materia prima servetur, ipsa tamen sensibilis non est.

V. Distinguendum est inter sensibile, & ut est idem subjectum. In generatione potest quidem manere aliquod sensibile; ex. gr. humiditas in generatione aeris ex aqua manet, aer enim humidus est: sed non manet sensibile, ut est idem subjectum; sic humiditas, quæ manet, aeæ formæ aquæ, nec formæ aeris subjectum est, sed accidens.

VI. Generatio denominat materiam secundum commune nomen mutationis, dicitur enim materia proprie mutari; non eam tamen denominat secundum peculiarem notionem ipsius generationis. Nec oportet omne accidens absolute adpellare subjectum cui inhæret, præsertim cum adpellat subjectum principale: Sic v. g. Socrates, qui est subjectum principale generationis, dicitur generari.

Quæstio XI.

An corruptio sit dicenda naturalis?

Affirm.

Illud quod rei naturam ejusque principia consequitur naturale est dicendum. Corruptio rei naturam ejusque principia consequitur, sequitur enim rem corruptibilem corruptio: Nam *si materiam* spectes, ea per corruptionem tanquam medium fertur in formam substantialem, quia materia undiq; perfectionem, quæ est ex varia formarum receptione, adpetit: sin vero *formam* intuearis, eam necessario sequitur corruptio; formæ enim sunt corruptibiles naturaliter, quia ut materiam informent, certas requirunt dispositiones, quibus amissis servari amplius non queunt. Ergo corruptio etiam naturalis est dicenda.

OBSERVATIONES.

I. Naturale tripliciter sumitur: 1. Pro eo quod artificiali & supernaturali opponitur: & sic corruptio est naturalis respectu materiæ subjective, respectu formæ terminative, & respectu compositi, non enim corruptio est opus artificiale vel supernaturale. 2. Pro eo ad quod res ad suam perfe-

perfectionem propendet: Et sic corruptio est naturalis, scilicet respectu materiæ, quæ formas expetit, ut suam perfectionem, quibus non nisi interveniente corruptione potiri potest: respectu vero formæ & compositi corruptio hoc modo non est naturalis, quia forma & compositum insitam à natura propensionem habent ad tuendum perpetuandumque suum esse, & ideo ad interitum ut ad suam perfectionem propendere nequeunt. 3. Pro proprietate sequente naturam & conditionem rei: Hoc modo corruptio est naturalis omnibus compositis ex contrariis, quia eorum continua pugna unum fortificat, & aliud debilitat usque ad interitum & mortem.

II. Id quod alteri propria contrarietate opponitur, ut calor frigori, non est eidem naturale: at corruptio non ita opponitur rei intereunti, sed eatenus ei contraria adpellatur, quatenus per illam amittit esse, ad quod ingenitam habet propensionem. Nihil vero obstat, quo minus id, quod ita adversarium est, naturale esse possit, si naturale sumatur pro eo quod rei naturam sequitur.

III. Quæstio est non de morte violenta, quæ per externam vim infertur, & contraria est naturali; sed de corruptione ab intrinseco, id est, per deficientiam caloris naturalis & humidi radicalis. *Deinde*, etiam mors violenta potest dici naturalis in ordine ad causas, quia naturale est animali respirare, si autem ex. gr. per suspensionem respiratio subducatur, oportet animal deficere.

IV. Corruptionem non habere causas, bifariam intelligi potest: 1. Per se, & sic non habet, si formaliter consideretur, ut est non ens. 2. Per aliud, ut est privatio esse compositi, & sic habet pro causa materiali materiam, quæ corruptionem in se recipit; pro efficiente, dissolventem compositum; pro finali, ut altera res generetur.

V. Distinguendum est inter id quod natura intendit per se; & inter id quod natura intendit per accidens. Ad corruptionem nulla res tendit per se, cum omnia in bonum ferantur: Per accidens vero natura videtur intendere corruptionem, quatenus intendit novam formam suscipere, illamque adpetit, quæ tamen introduci non potest, nisi ea, qua informatur, recedat & corrumpatur.

Quæstio XII.

An unius generatio sit alterius corruptio; & contra? Affirm.

I. Materia prima non potest esse sub duabus ultimis formis specificis simul; alias, una res haberet duos actus specificos simul, quod est impossibile. Adcedente igitur una forma necesse est ut altera recedat, atque ita semper unius substantialis compositi generatio, cum alterius corruptione conjuncta est.

II. Materia non potest existere sine forma substantiali. Cum igitur corruptio fiat per recessum formæ à materia, necesse est, aliam formam adcedere, quod est generari, atque sic unius corruptio est alterius generatio.

OBSERVATIONES.

I. Distinguendum est inter sensum formalem & identicum; & inter sensum qui nexum vel causam indicat. Hæc propositio, *Unius generatio est alterius corruptio*, est vera, non in sensu formali & identico, generatio enim & corruptio idem esse non possunt; sed in sensu, qui nexum vel causam indicat: *Id est*, generatio unius dicitur

tur corruptio alterius, *vel quia* hæc duo mutuo connexa & complicata sunt, ita ut alterum sine altero non detur; *vel quia* unum alterius causa est, quatenus corruptio saltem dispositive causat generationem, generatio quodammodo effective corruptionem: quo loquendi modo eclipsis dicitur interjectio terræ inter Solem & Lunam.

II. Hæc quæstio proprie est intelligenda de eo, quod per se corrumpitur ac generatur: Hoc autem est compositum. Quamvis igitur anima hominis non corrumpatur, tamen compositum sive homo ipse corrumpitur, & sic generatio cadaveris est cum corruptione hominis.

III. Semper corruptio unius formæ substantialis inducit generationem alterius, quia materia non potest existere sine forma: Non tamen contra, semper generatio unius formæ inducit corruptionem alterius: Cum enim homo moritur, generatur forma cadaveris, non tamen corrumpitur anima, quia est immortalis.

IV. Licet anima sit immortalis, secundum quid tamen & improprie in morte corrumpitur, quatenus desinit esse in illo corpore, & non est forma actu. Similiter omnes ejus dispositiones corrumpuntur, & potentiæ, quas communes habebat cum corpore, sicut sunt potentiæ vegetativæ, & sensitivæ. Loquimur enim de forma vel secundum se, id est, secundum suum esse absolutum; vel ut forma dicitur formaliter, id est, quatenus habet actum informandi.

V. Distinguendum est inter generationem substantialem, & inter generationem accidentium. Hæc propositio, *Unius generatio est alterius corruptio*, intelligatur de generatione substantiali, non vero de productione accidentium. Nam generatio unius accidentis interdum amissionem alterius conjunctam habet; ut in primis qualitatibus videre est: interdum vero non habet; ut in productione luminis, & aliorum complurium accidentium.

VI. Quando in animalis nutritione cibus destruitur, est ibi quædam partialis generatio, puta quia nova forma intrat in illam materiæ partem, in qua erat forma cibi præcedens.

VII. Quamvis unius generatio sit alterius corruptio, non tamen inde sequitur quod semper fit idem numerus individuorum; quia ex una materia possunt produci plures formæ, ut, ex uno cadavere plures vermes, & ex pluribus materiis potest fieri informatio unius formæ, ut, dum homo ex multis nutritur, unde non est una ratio multiplicationis, & ideo generatio & corruptio sibi succedunt, sed non in numero.

Quæstio XIII.

An elementa secundum suas formas maneant in mixto? Neg.

I. Si elementa permanent in mixto secundum proprias formas substantiales, vel præter illas habet mixtum aliam substantialem formam; vel non: Si non habet aliam, sequitur nullum dari mixtum animatum, quia forma elementorum non sunt animæ, imo nec mixta corpora distingui specie inter se, neque ab elementis. Si vero dicatur habere aliam formam, sequitur in singulis partibus materiæ dari duplicem ad unius formam, quia forma mixti, quæ datur distincta à formis elementorum debet informare totam materiam

teriam elementorum, ut totum corpus ſit mixtum. Ergo debet etiam informare ſingulas partes ejus. Et ſic nullum mixtum eſſet unum per ſe, quia multis formis ſubſtantialibus conſtaret.

II. Elementa, quæ miſcentur, ſuaſque formas ſubſtantiales retinent, aut in eodem ſitu permanent, aut in diverſo. Sed neutrum dici poteſt. Non primum, quia cum quodlibet elementum ſit aliquod corpus, multa in eodem loco & ſimul eſſe poſſent corpora, quod naturaliter fieri nequit: Neque item ſecundum, quia ſi elementa illa ſunt in diverſo ſitu & loco, non omnis pars mixti erit exillis mixta, quia in qualibet parte non erunt elementa, ſed unum in una, & aliud in alia parte.

OBSERVATIONES.

I. Non ſequitur ubicunque eſt affectio alicujus ſubjecti, ibi etiam eſt ſubjectum: quia in aqua calefacta eſt calor, qui eſt affectio ignis, & tamen ipſe ignis in aqua non eſt: ideoque hæ limitationes adhibendæ ſunt. 1. Ubicunque eſt propria affectio alicujus ſubjecti, ſcilicet eo modo & in eadem perfectione, qua inſidet in ſubjecto ac propria eſt, ibidem etiam eſt ipſum ſubjectum & ſubjecti forma. Affectiones autem ſeu qualitates elementorum inſunt miſtis, non in eo gradu & perfectione qua ſunt propriæ affectiones elementorum, ſed refractæ & ad temperiem redactæ. 2. Ubicunque eſt paſſio alicujus ſubjecti, ibi eſt ipſum ſubjectum, ſcilicet vel materialiter vel formaliter. Elementa igitur ſunt in mixtis non formaliter, ſed tantum materialiter.

II. Mixtio dupliciter conſideratur. 1. Præciſe prout non includit prævias alterationes: atque ſic elementa in mixtione non alterantur. 2. Adgregate prout ſimul cum alterationibus præviis ſumitur, atque ſic elementa in mixtione alterantur: cum enim fit mixtio, elementa dividuntur in parvas particulas, & conjunguntur inter ſeſe, poſtmodum mutuo in ſe invicem agunt, qualitates quoque refringunt, ac ob id Ariſtoteles mixtionem definit per unionem *alteratorum*, quia dum mixtio eſt, elementa alterata ſunt, mixtione vero perfecta & finita, mixtum manet: in hoc autem elementa deſtructa ſunt.

III. Diſtinguendum eſt inter mixta conſiderata abſolute, prout conſideratur ipſorum ſubſtantia; & inter mixta conſiderata comparate, reſpectu virtutum & qualitatum elementorum. Si mixta abſolute conſiderantur, æque ſunt ſimplicia ac elementa; ſicut enim elementa ita etiam mixta eſſentialiter ſolum ex materia & forma conſtant: Si vero comparate conſiderantur reſpectu virtutum & qualitatum elementorum, in quæ omne mixtum eſt reſolubile, tunc elementa longe ſunt ſimpliciora mixtis. Corpora igitur mixta dicuntur mixta, non quod formas ſubſtantiales habeant magis compoſitas, ſed quod ex quatuor qualitatibus congruenter adtemperatis conſtent.

IV. Diſtinguendum eſt inter elementi formam; & inter elementi virtutem. Ut mixtum moveatur motu elementi prædominantis, non opus eſt aliquod elementum prædominans ſecundum formam ſuam in mixto eſſe, ſed ſufficit, ut adſit ejus virtus & qualitas, quæ in tali mixto dominatur: Unde etiam mixtum movetur motu quo elementum prædominans movetur.

V. Quando *Ariſt. l. 1. de gen. & cor. c. 10. t. 84.* dicit, *ea quæ miſcentur non interire*, loquitur de corruptione, qua nihil

nihil rei corruptæ manet præter materiam, ſic enim non intereunt elementa, quia remanent ſecundum virtutes & qualitates, licet non ſecundum formas ſubſtantiales.

VI. Cum elementum *l.* 5. *Metaph. c.* 3. *t.* 4. definitur *id ex quo quidpiam fit ita ut inſit*, verbum *ineſſe* late ſumendum eſt, nimirum pro ineſſe actu vel potentia. Quod ipſe Ariſtoteles monuit *l.* 3. *de cælo c.* 3. *t.* 31. hiſce verbis: *Sit igitur id corporum elementum, in quod cætera dividuntur, in quibus ineſt potentia aut actu.*

Quæſtio XIV.

An temperamentum ſit quinta qualitas à primis diverſa? Negat.

Reliquæ qualitates vel ſuperſtites manent in mixto, vel iis in congreſſu pereuntibus illa quinta nova qualitas tantum viget. At horum neutrum dici poteſt: *Non primum*, quia ſupervacanea tunc erit ejuſmodi quinta qualitas, omnes enim ejus functiones, nempe calefactio, refrigeratio, humectatio, & exſiccatio abunde præſtari poſſunt à quatuor iſtis primis qualitatibus: *Neque etiam alterum* dici poteſt, quia cum una qualitas ſibi ipſi non adverſetur, nulla jam eſſet in genito contrariorum repugnantia, atque ita res viventes non circumferrent ſecum internam cauſam morbi, ſenii, interitus, quod falſum & à communi philoſophorum ſenſu alienum.

OBSERVATIONES.

I. Naturales temperamentorum virtutes in peculiari aliqua qualitate, quæ in ſingulis membris pro cujuſque munere variatur, non conſiſtunt: Nam ſi ventriculi temperamentum ad aliud membrum transferretur, cum iis quæ ventriculum ad concoctionem perficiendam juvare ſolent, cujusmodi ſunt vicinia cordis, jecoris, lienis & diaphragmatis, id membrum gignendi chyli vim haberet.

II. Diſtinguendum eſt inter formam ſubſtantialem; & inter formas accidentarias. In quolibet compoſito non niſi una forma ſubſtantialis dari poteſt: At nihil obſtat, quo minus plures formæ accidentariæ in eodem ſimul inveniantur, præſertim cum reipſa dari aliunde etiam ratio convincat.

III. Etſi cauſæ adventitiæ aliquantulum intendant minuantve qualitates, quarum moderatione temperamentum continetur; ex. gr. corpus humanum à vini potu, æſtu, balneis, exercitatione incaleſcit vehementius, ſicuti & ex contrariis cauſis refrigeratur: non tamen proinde dici poteſt corpus aliud temperamentum aſſumere, quia ſemotis iis cauſis mox ſe ad priſtinam conſtitutionem revocat, niſi forte earum adpulſus acer nimis, & diuturnus ſit, tunc enim contingit ut corpus à proprio temperamento omnino deliciſcat, & ad aliam habitudinem, quam impoſterum ſervet, traducatur.

IV. Temperamentum dicitur proportio primarum qualitatum; non quod temperamenti eſſe in ipſa proportionis relatione conſiſtat, ſed quia ejusmodi relationem quaſi connotatam neceſſario importat; ac ſi diceretur temperamentum eſſe primas qualitates ſub certa proportione.

Sectio Tertia.

Quæstio I.

An Anima sit Accidens? Neg.

Quidquid tanquam pars essentialis constituit substantiam, illud est substantia. Anima tanquam pars essentialis constituit una cum corpore substantiam, ipsum compositum, seu corpus animatum. Ergo anima est substantia, & non accidens.

OBSERVATIONES.

I. Distinguendum est inter accidens prædicabile, & inter accidens prædicamentale. Quæstio præsens intelligatur de accidente prædicamentali, quod opponitur substantiæ.

II. Quamvis anima insit corpori, ex eo tamen non sequitur quod sit accidens: Accidens enim ita inest subjecto, ut non sit pars; anima vero est pars, licet non corporis, cui inest, tamen alicujus tertii, quod una cum corpore constituit, nimirum compositi seu corporis animati.

III. Dissoluto temperamento corporis statim quidem perit animal, quia non potest corpus ab anima informari, nisi congrua ad vitam dispositione præditum sit, sed ex eo non potest colligi, quod anima sit temperamentum, & per consequens accidens: Nam quo deficiente ut forma substantiali, à qua recipit esse, moritur animal, illud est anima; non vero quo deficiente ut dispositione necessaria ad conservationem formæ in materia, qualis necessaria dispositio ex parte corporis est temperamentum.

IV. Passiones atque operationes diversæ duobus modis adtribuuntur alicui: *vel* tanquam causæ principali & principio à quo procedunt, & hoc est anima; *vel* tanquam causæ disponenti materiam, & hoc est temperamentum, ex cujus variatione variantur passiones, vel diversæ procedunt, quia varia dispositione, alio modo se habet anima in corpore, & variata ratione materiali passionis, variatur etiam formalis ratio ejus.

Quæstio II.

An Anima ab Aristotele l. 2. de anima c. 1. t. 6. recte definiatur? Affirm.

OBSERVATIONES.

I. Quando *Aristoteles l. 2. de anima c. 1. t. 11.* post traditam definitionem dicit; *Hoc igitur τὸ τί ἦν εἶναι, id est, universaliter, sive in communi de anima determinatum descriptumve sit:* Non significat, quod quodammodo solum sive minus adcurate & perfecte animam descripserit; sed quod plenius & exquisitius singulæ animæ & earum potentiæ, quæ generali tantum ratione descriptæ fuerant, deinde ab ipso essent explicandæ.

II. Vocabulum ἐντελέχεια tripliciter sumitur: 1. Pro accidentali perfectione seu actu imperfecto, quando videlicet res de imperfectione ad perfectionem accidentariam tendit, vel quando habet aliquos perfectionis gradus, & porro jam aliquos adquirit, cujusmodi ἐντελέχεια motus est. 2. Pro operatione, quæ à forma oritur & dicitur actus secundus. 3. Pro completa & absoluta perfectione, quæ significat ipsam formam, & dicitur ἐντελέχεια πρώτη, actus primus. In qua posteriori significatione hic accipitur.

III. Per vocabulum *corporis physici* vel

naturalis excluduntur tum corpora artificialia, quæ anima non informat, & si aliquando moventur, principium istius motus non est internum, sed externum, videlicet ipsum efficiens; tum formæ separatæ, quæ quidem ἐντελέχειαι primæ sunt, non vero ἐντελέχειαι corporis, illudque informant. Unde hæc definitio competit neque intelligentiis, cœli (*juxta nonnullorum sententiam*) motricibus, quæ corpus cœleste non informant, sed duntaxat adsistunt; neque angelo respectu corporis adsumti, quia non est actus seu forma talis corporis, sed tantum motor.

IV. Esse actum primum corporis, vel illud informare dupliciter sumi potest: 1. Pro actuali exercitio informandi & actuandi, & est animæ accidentale, h. e. ad essentiam animæ non pertinet. 2. Pro aptitudine ad exercitium illud, quæ ad essentiam animæ pertinet, & in definitione intelligitur: Quando enim natura definiti non in solo actu, sed in actu vel in aptitudine consistit, verba definitionis ejus unum vel alterum importare censendum est.

V. Quando *Arist. l. 2. de an. c. 1. t. 21.* dicit, *quasdam partes à corpore esse separabiles, propterea quod nullius corporis sint actus*: per illas partes non intelligit animam rationalem, quasi illa non esset actus corporis; sed loquitur de quadam potentia ejus, quæ est intellectus, de quo verum est, non esse potentiam organicam, sicut sensus, & ideo nullius corporis esse actum, h. e. nullam partem corporis informare, sed inhærere in anima immediate.

VI. Per vocabulum *organici* excluduntur corpora physica similaria & inanimata, quæ non sunt organica, h. e. prædita certis atque multiplicibus organis, quæ anima, ut functiones suas plurimas simul & diversissimas possit obire, requirit. Unde res inanimatæ non habent illa organa, quæ requiruntur ad seipsa perficienda, ultra eam perfectionem quam habent in primo instanti generationis: Viventia vero habent organa apta ut se quotidie perficiant, & consequenter habent qualitates altioris ordinis, quales exiguntur ad vitales functiones. Licet igitur nonnulli lapides videantur habere organizationem, tamen quia carent dispositionibus ad vitam aptis propter defectum excellentiorum qualitatum, ideo corpora organica non sunt.

VII. Nomine *organi* duo importantur: 1. Certæ figuræ compositio cum temperie adcommodata: Ec sic organum antecedit animam prioritate naturæ in genere causæ dispositivæ & materialis, quia sic est præparatio necessaria ad introductionem animæ in materiam. 2. Potentia vitalis, quæ propria organi forma est, & cujus proprius actus est vitalis operatio, per idem organon tanquam per instrumentum exercenda. Unde organa in corporibus illis ab Angelis adsumtis, etsi veræ res sint, non tamen sunt vera propriaque organa, illis enim non inhærent tales potentiæ.

VIII. Per illâ definitionis verba, *vitam habentis in potentia*, distinguitur anima à forma cadaverica, & aliis præ se ferentibus nescio quam organorum speciem, quæ licet habeant ea organa, sunt tamen inepta ad quemvis vitalem usum. Unde organa quæ sunt in cadavere, non sunt absolute organa, sed quædam illorum simulacra.

IX. Actus importat non solum ordinem ad propriam potentiam, hoc est, materiam, quam aptus est informare, sed etjam

jam ad proprium effectum formalem, nempe ad compoſitum, quod cum ea conſtituere aptus eſt : & hoc compoſitum, nempe animatum, quamvis ſit effectus animæ, ideoq; in genere cauſæ formalis poſterius, & ſecundum naturam ignotius; nihilominus tamen, cum ex alia parte ſit etiam finis proximus ejuſdem animæ, cujus gratia facta eſt à natura, in genere cauſæ finalis natura prius & notius eſt quam anima.

Quæſtio III.

An Anima ab Ariſtotele l. 2. de anima c. 2, t. 24. recte definiatur?

Affirm.

OBSERVATIONES.

I. In ſuperiori definitione, *l. 2. de anima c. 1. t. 6.* definita fuit anima reſpectu corporis, quod informat : Hic vero *l. 2. de anima c. 2. t. 24.* definitur reſpectu operationum, quas in corpore edit.

II. Hæc definitio non eſt multiplex, ſed una, per quam definitur non aliqua ſpecies animæ in particulari, ſed anima in communi, quia colligitur ex contextu cap. 2. voluiſſe Ariſtotelem definire animam eamdem prius à ſe definitam. Definitum autem prioris definitionis eſt unum, & animæ in communi. Ergo etiam hujus.

III. Ratio communis animæ, ſicut quælibet alia generica, dupliciter ſumi poteſt. 1. Ut in ſe tantum conſideratur abſtracta à ſuis ſpeciebus, hoc eſt, ſine ullo ordine extenſionis ad eaſdem ſpecies : Sic anima accipitur in communi prima definitione, in qua nihil ponitur per quod talis extenſio ſignificetur. 2. In ordine ad eaſdem ſpecies, in quantum ad illas ſe extendit, & per eas contrahi poteſt : Sic ſumitur anima in communi, ut eſt definitum hujus poſterioris definitionis, nimirum ut ſe extendit ad animam vegetativam, ſenſitivam, & rationalem, quam extenſionem explicare voluit Ariſtoteles per proprias operationes in eadem definitione poſitas.

IV. Diſtinguendum eſt inter ſenſum compoſitum, & inter ſenſum diviſum. Verba hujus definitionis non ſunt accipienda in ſenſu compoſito, cum non quælibet anima ſit principium, quo ſimul vivimus, ſentimus, & intelligimus : ſed in ſenſu diviſo, non quidem ut ſingula verba disjungantur; quaſi dicendum, Anima eſt id quo vivimus, aut ſentimus, aut intelligimus ; Sed ita ut disjunctio cum copulatione ad præcedentes partes fiat, dicaturque : Anima vel eſt id, quo primo res aliqua vivit; vel eſt id, quo primo vivit, & ſentit ; vel eſt id, quo primo vivit, ſentit, & intelligit.

V. Per vocabulum *Quo* debet intelligi principium vitæ internum, quod Deo reſpectu rerum viventium minime competit : Licet enim Deus cunctis rebus intime illabatur conferens illis eſſe, non tamen eas intrinſecus conſtituit, unde ei poſterior hæc animæ definitio non competit.

VI. Vita dupliciter ſumitur : vel pro vita ſubſtantiali, à qua ut è fonte vitales actiones dimanant; vel pro operatione, & tunc τὸ *vivere* iterum dupliciter ſumitur : 1. Prout ſignificat communem rationem omnibus operationibus vitalibus, nempe vegetativis, ſenſitivis & intellectivis. 2. Pro ſpeciali operatione animæ vegetativæ, in qua acceptione vivere in præſenti definitione accipitur.

VII. Notanter additur particula *primo*, quia licet corpus, vel pars ejus, ut cor, sit principium vitæ, uti dicit *Aristoteles l. 2. de anima c. 2. t. 24.* tamen hoc ei non convenit nisi ratione animæ, à qua habet quod vivat, & consequenter quod sit vitæ principium. Ergo neque corpus, neque aliqua pars ejus potest esse primum principium vitæ, sed sola anima, cui soli hæc definitio convenit.

VIII. Quamvis anima rationalis in se spectata sit id quod intelligit, collata tamen ad ipsum compositum est id *quo* intelligimus. Unde non absurde in definitione dicitur; *Anima est id quo*, &c.

IX. Hanc posteriorem animæ definitionem proponit Aristoteles, ut per eam demonstret priorem hoc modo: Id quo primo vivimus, sentimus, & intelligimus, est actus primus corporis physici organici vitam habentis potentia. Anima est id quo primo vivimus, sentimus, & intelligimus. Ergo anima est actus primus corporis physici organici vitam habentis potentia.

X. Operationes animæ dupliciter considerari possunt: 1. Ut finis, cujus gratia animæ informat corpus. 2. Ut effectus anima. Si priori modo considerantur, tunc per hanc posteriorem definitionem demonstratur prior animæ definitio à priori: Si vero posteriori modo considerantur, per hanc posteriorem definitionem demonstratur prior à posteriori.

Quæstio IV.

An Anima recte distribuatur in Vegetantem, Sentientem, & Intelligentem? Affirm.

Tres esse animarum species vel genera ita probamus. Quot modis anima ex propria natura est principium internum ac radicale vitalis operationis, tot debent distingui genera vel species animarum. Sed tribus modis universalibus est principium omnium operationum vitalium. Ergo tria sunt genera vel species animarum. *Primum genus* constituit anima in communi considerata, quatenus est principium internum ac radicale vitalis operationis per modum naturæ, ad multiplicandam, conservandam, & augendam vitam, per se ordinatum sine cogitatione. *Secundum genus* constituit anima in communi considerata, in quantum est principium radicale atque internum operationis vitalis per modum cognitionis imperfectæ, h. e. sensitivæ, vel cognitionem sensitivam consequentis, ut comprehendatur operatio appetitus sensitivi ab eadem anima procedens, atque etiam motus progressivus, qui media eadem cognitione & appetitu sensitivo fit. *Tertium genus* constituit anima, quæ est principium vitalis operationis per modum perfectæ cognitionis, non elicitæ per organum corporeum, nec per potentiam in eo existentem, sed immediate ab eadem anima; & hæc est sola anima rationalis.

OBSERVATIONES.

1. Non consideratur hic anima ut Totum Essentiale, quod dividitur in partes vel physicas, id est, materiam & formam; vel metaphysicas, h. e. genus & differentiam: neque consideratur ut Totum Integrale, quod dividitur in partes integrantes, atque extensas sive per se, sive per accidens: Sed consideratur hic anima ut Totum Universale, quod ut Genus (est autem anima Genus Logicum, ubi sat est, ut sit quoddam commune prædicatum quidditativum, licet non sit natura completa, quemadmodum Genus Physicum) dividitur in suas species.

II. Mem-

II. Membra hujus divisionis dupliciter considerari possunt: 1. Quatenus sunt in uno eodemque subjecto, seu quatenus sibi invicem subordinantur, ita ut sub sentiente sit vegetans & utraque sub rationali. Hoc modo membra hujus divisionis possunt dici gradus. 2. In diversis subjectis, hoc est, quatenus per vegetantem intelligitur non-sentiens, quæ tantum reperitur in plantis; per sentientem irrationalis, quæ tantum est in brutis, &c. Sic membra hujus divisionis non sunt gradus, sed species.

III. Membra hujus divisionis nec omnia sunt genera, nec omnes species, sc. specialissimæ. Nam anima vegetans & sentiens, quæ sub se plures continent species, sunt dicenda genera vel species subalternæ; Intelligens vero anima est species specialissima, quia in inferiores species ulterius dividi nequit.

IV. Quamvis anima vegetans & sentiens destribuantur in plures species, ex eo tamen non debet colligi, quod anima in plura membra quam illa tria sit dividenda, quia omnes animæ vegetatrices sortiuntur inter se eumdem modum operandi, similiter etiam sensitivæ.

V. Ingens error Platonis est, qui putavit plantas sentire, & ita animam sentientem non esse distinctam ab anima vegetante. Si enim plantæ sentiendi vim haberent, punctæ aut percussæ doloris significationem darent sese contrahendo, vel alio modo se movendo uti animalia. *Quod vero* utiles succos adtrahunt & inutiles rejiciunt, item salutaria prosequuntur ac noxia declinant, non provenit ex aliqua cognitione sensus: sed illud ex virtute vitali ac naturali utiles succos adtrahente, & inutiles expellente; hoc vero ex interna ac naturali antipathia & sympathia; ut suo modo etiam fœcunditas.

VI. Aristoteles quidem quatuor animatorum vel viventium genera statuit, ex eo tamen non sequitur, quod quatuor etiam sunt animarum genera, quia divisio viventium vel animatorum duobus modis sumi potest: 1. Præcise, secundum essentiales gradus vitæ ad invicem separatos; & sic tria tantum distingui possunt animatorum genera, quia tria tantum distinguuntur genera animarum. 2. Non ex solis essentialibus, sed in ordine ad subjecta, nempe animata, in quibus diversum genus potentiæ vitalis reperitur sine aliis vel ab eis separatum: & sic sumitur ab Aristotele, quando quatuor viventium genera statuit. Primum constituunt animata illa in quibus reperiuntur potentiæ vegetativæ, hoc est generativa nutritiva, & augmentativa, sine sensitivis, & intellectivis. Secundum constituunt animata illa in quibus reperiuntur potentiæ sensitivæ cum appetitiva. Tertium constituit potentia locomotiva separata ab eodem gradu sensitivo, atque etiam sine intellectivo reperta in animalibus perfectis. Quartum constituit potentia intellectiva.

Quæstio V.

An Anima sit in toto corpore, an vero in aliqua tantum ejus parte? Affirm. prius. Neg. posterius.

I. Ubicunque anima operatur, illic est, *quia* facultates ejus sine ipsa operari non possunt. Anima operatur non tantum in una corporis parte, v. g. cerebro, vel corde, sed in omnibus, in quibus vitæ operationes cernuntur, omnes enim partes nutriuntur & augentur. Ergo, &c.

II. Si anima non eſſet in ſingulis corporis partibus, ſingulæ partes ſingulas formas poſtularent. Sed conſequens eſt falſum, *quia* vivens non eſſet unum per ſe, ſed per adgregationem multarum formarum, quod nemo dixerit. Ergo, &c.

OBSERVATIONES.

I. Quando anima dicitur per omnes corporis partes diffuſa, nec in una tantum parte ſubſtantiali reſidere, id intelligendum eſt ſecundum naturalem viventis conſtitutionem : quando enim corrumpitur & moritur animal, anima prius quaſdam partes deſerit, quam alias, & ultimo in corde mori dicitur. Sicque anima non in omnibus corporis partibus exſiſtit.

II. Diſtinguendum eſt inter animam immaterialem & indiviſibilem, quæ eſt rationalis ; & inter animam materialem & diviſibilem, ut ſunt vegetativa & ſenſitiva. Anima indiviſibilis & rationalis tota eſt in toto corpore & tota etiam in qualibet parte, totalitate eſſentiali, quia in qualibet parte exſiſtit ſecundum totam eſſentiam ; non tamen totalitate integrali, quia non eſt totum integrale, cum ſit in hoc genere indiviſibilis, partibus carens. Anima vero diviſibilis, ut vegetativa & ſenſitiva, eſt tota in toto corpore totalitate integrali, non tamen tota in qualibet parte, quia non eſt ea ſecundum omnes partes integrantes ; nec eſt tota in qualibet parte totalitate poteſtativa, quia non eſt ſecundum omnes potentias & virtutes, licet ſit ſecundum unam vel plures. Sed adhuc anima hæc diviſibilis eſt tota in ſingulis partibus totalitate eſſentiali, cum tribuat vitam partibus ſingulis, & aliquam operationem vitalem.

III. Eſt quidem anima actus corporis organici, quoniam vero diſſimilares partes, quæ vocantur organicæ, componuntur ex ſimilaribus, ut digitus ex carne, oſſe, & nervis, ideo eo ipſo, quod anima eſt actus organici corporis, & organicas partes ejus informat, neceſſe eſt etiam, quod informet homogeneas, ex quibus componuntur organicæ ; & conſequenter eſt neceſſarium, quod in omnibus ſuo modo ſit, & omnibus tribuat actum aliquem vitæ, & aliquam operationem vitalem.

IV. Diſtinguendum eſt inter mutationem productivam, & adductivam. In nutritione anima creſcit non mutatione productiva, quaſi de novo animæ aliqua pars ſubſtantiæ adcreſceret, quod eſt in formis materialibus : ſed adductiva, qua anima virtualiter in magnam longitudinem ſe extendere potis eſt ; actu ſe ad certam partem non auget, ſed promovet, quemadmodum angelus nunc eſt in majori, nunc minori ſpacio pro libertate, nuſpiam tamen creſcit ſecundum eſſentiam.

V. Diſtinguendum eſt inter facultates animæ, quæ ab ipſa ſolum in conſervari dependent, eamque etiam extra corpus conſequuntur ; ut ſunt intellectus, voluntas, & memoria intellectiva : & inter facultates animæ à toto compoſito ex anima & corpore in eſſe & conſervari dependentes ; ut ſunt omnes facultates vegetativæ, & ſenſitivæ. Priores facultates ſunt cum anima ubicunque exſiſtit, & ſic intellectus & voluntas æque reſident in manu & pede ſecundum ſubſtantiam, ac in capite. Ad poſterioris vero generis facultates, quæ ſcilicet à toto compoſito & non à ſola anima dependent, quod adtinet, anima poteſt eſſe ſine illis facultatibus, quia licet eas ex ſinu ſuo profundat, nunquam tamen ipſas poteſt

teſt niſi in materia bene diſpoſita effundere, & in certis quibuſdam partibus organicis, quæ ad eas facultates ſuſcipiendas ſunt bene diſpoſitæ.

VI. Licet intellectus & voluntas æque reſideant in pede & manu ſecundum ſubſtantiam, ac in capite: non tamen propterea homo in pede vel manu intelligit, & vult ſicut in capite, quia non ſunt in illis partibus organa ſicut in capite, per quæ traducantur rerum ſpecies ad intellectum, ut eliciat intellectionem. *Diſtinguendum igitur eſt* inter eſſentiam; & inter operationem. Anima eſt in omnibus partibus per eſſentiam; ſed non eſt in omnibus ſecundum operationem. Quemadmodum eadem mulier in officina eſt textrix aulæorum, in taberna eorumdem venditrix, in culina coqua, in cubiculo uxor, inter liberos mater: ſic anima in diverſis partibus diverſa obit munia.

VII. Anima dupliciter poteſt conſiderari: 1. ratione informationis, juxta quam eſt in toto corpore. 2. ratione motionis & operationis, juxta quam eſt in corde, tanquam in principe corporis parte. Anima igitur dicitur eſſe in corde, & cerebro, juxta operandi quemdam modum inſigniorem, & eminentiorem.

VIII. Corde vulnerato hominem mori, cauſa non eſt, quod anima ibi ſit ſecundum eſſentiam, ita ut alibi non; ſed quia cor eſt fons caloris nativi, quo pereunte neceſſaria eſt animæ ſolutio. Eſt igitur anima in corde radicaliter, in reliquis vero partibus derivative, nuſpiam tamen excluſa intima ipſius animæ præſentia.

IX. Quamvis anima, *v.g. ſenſitiva*, ſit in qualibet parte animalis ſubſtantialiter, non tamen quælibet pars dici poteſt animal: non enim animal dicitur a ſola exiſtentia animæ ſentientis in aliqua corporis parte, ſed ab exiſtentia ejuſdem in omnibus partibus organicis: cum enim anima prædita ſit pluribus facultatibus, requirit neceſſario corporis varia inſtrumenta, quæ facultatibus correſpondeant.

X. Non ſequitur, ſi tota anima eſt in quavis parte; ergo mota una parte, & altera quieſcente, anima ſimul movetur & quieſcit: quia anima proprie non movetur, ſed movet. Non eſt autem abſurdum, ſecundum aliquam corporis partem eam movere, ſecundum alteram quieſcere.

XI. Manu amputata anima nec perit, nec manet ſeparata & ſciſſa, ſed retrahitur, non ſui ipſius duplicatione, ſed virtuali ea contractione; qua ſine quantitatis augmento vel decremento Angelus ſe per totum muſæum diffundere, & libere in punctum poteſt contrahere.

XII. Anima conſideratur vel ſecundum eſſentiam, & ſic eſt tota ubivis: vel ſecundum extenſionem, non quantitativam, ſed virtualem; ſic totam ſuam extenſionem non habet in quavis parte, ſed in hac ut & extra hanc. Ergo evulſo oculo non neceſſe eſt totum hominem mori, nam illo evulſo anima quidem ibi definit informare, ſed non definit eſſe: & ita eſt ibi, ut & alibi extra τὸ πᾶ oculi in reliquis partibus.

Quæſtio VI.

An in uno vivente ſint plures animæ?

Negat.

Anima in corpore, quod conſtituit, tantum una eſt. *Si enim* plures animæ in uno eſſent corpore, eſſent etiam plura eſſe, vel plures eſſentiæ; & ita in uno compoſito eſſent plura individua, quod abſur-

dum. Ergo dicendum quod in uno animato corpore non poſſint eſſe plures animæ, *Ergo una*, quia unum eſſe ſpecificum conſtituit.

OBSERVATIONES.

I. Neque in eodem animali ſunt duæ animæ, vegetativa, & ſenſitiva; neque in eodem homine duæ vel tres, nempe vegetativa, ſenſitiva, & rationalis: Sed in animali uno una eſt anima, & ea eſt ſenſitiva, virtute continens vegetativam; & in homine uno una eſt anima, & ea eſt rationalis, virtute alias, nempe ſenſitivam & vegetativam continens.

II. Dupliciter res una aliam virtute continere dicitur; vel quia poteſt eam producere, quo pacto Deus creaturas omnes, & lux calorem continet: vel quia etſi non poſſit eam producere, poteſt tamen exercere operationes & officia, quæ ab illa exercentur. Sic anima rationalis in homine dicitur virtute continere animam ſenſitivam & vegetativam, quia valet operationes, quæ ab his oriuntur, quatenus ſenſitivæ & vegetativæ ſunt, præſtare: etſi nequeat exercere illas, quæ formas ſpecificas brutorum & plantarum conſequuntur, non enim poteſt v. g. edere actionem hinniendi, quæ conſequitur formam equi.

III. Gradus vegetativus & gradus ſenſitivus poſſunt accipi dupliciter: 1. Generaliter; prout vegetativus dicit tantum principium vitæ abſtrahendo ab inferioribus modis, & diſtinctis rationibus, quibus determinatur ad vitam plantæ, vitam animalis, & vitam hominis; & ſenſitivus prout includit tantum principium ſentiendi, præcidendo ab his peculiaribus modis, quos habet in brutis animalibus & hominibus. Sicque tam gradus vegetativus includitur in anima ſentiente & rationali, quam ſenſitivus in rationali. eſtque aliquid commune omnibus viventibus. 2. Specialiter ac determinate; & ſic vegetativus non includitur in ſenſitivo & rationali, nec ſenſitivus in rationali, quia ſic dicunt aliquos modos quibuſdam rebus proprios & aliis minime convenientes: Vegetativus quidem modum inſenſibiliter vegetandi, qui neq; in ſenſitivo gradu, neque in rationali includitur: Senſitivus quoque non ſolum dicit principium ſenſus abſolute, ſed quatenus conjunctum cum illo particulari modo quo bruta ſentiunt, & eo pacto in gradu ratiocinandi non continetur.

IV. Dupliciter intelligi poteſt, quod in homine ſint contrariæ operationes; ſcilicet vel ſimul, vel diverſis temporibus. Hoc poſterius non ſolum in eadem anima, ſed etiam in eadem potentia accidere poteſt: Illud autem prius non eſt verum de anima hominis, intellectum de propria contrarietate. Nam quando voluntas & appetitus ſimul moventur affectibus contrariis, tendunt in contraria ſub diverſis rationibus, & diverſo etiam modo. Nam cum affectus unius eſt efficax, alterius eſt inefficax, ex eo potius colligitur, iſtos diverſos appetitus in eadem anima radicari. Motus enim unius retardat motum alterius, ſi ſit aliquo modo repugnans: Si autem inter ſe conſentiant, facilius indicatur iſta identitas.

V. Ubi eſt operatio propria alicujus formæ, ibi eſt ipſa forma, aut ſecundum ſe, aut ſecundum virtutem, ſeu virtualiter & eminenter. In homine ſunt quidem operationes vegetantis & ſentientis animæ, ſed ipſæ formæ & animæ non niſi virtualiter adſunt, quoniam ab intelligente, tanquam altioris gradus anima, virtute continentur.

VI. Par-

VI. Partes viventis corporis dupliciter poſſunt conſiderari : 1. Ut partes unius totius, & ſecundum ſuam ſubſtantiam, & ſicut unius ſpeciei ſunt ; habent enim eamdem formam ſubſtantialem, ſcilicet animam. 2. Ut organa & inſtrumenta variarum operationum ; & ſic ſpecie differunt non eſſentiali, ſed accidentali, quia forma inſtrumenti, ut inſtrumentum eſt, eſt potentia ipſa ; & quia ſunt potentiæ ſpecie differentes in variis, ideo aliquo modo ſpecie differre dicuntur : quod ſi in oſſe non eſt ſenſus, ſicut in carne, inde non colligitur non habere eamdem animam ; nam anima una non omnes ſuas potentias omnibus communicat partibus, alias in oculo eſſet auditus, cum ſit eadem anima in utroque.

VII. Diſtinguendum eſt inter formam ſpecificam, ſive propriam, & inter formam genericam. Generales formæ cum propriæ non ſint, cujuſmodi in homine ſunt ſentiens & vegetans, propterea hominem non conſtituunt : Intelligens autem ſpecifica forma eſt & reliquas in ſe continet. Igitur eſſe hominem & eſſe animal non ſunt plura eſſe, ſed ſunt unum eſſe, nam eſſentia generica & ſpecifica ſunt unum eſſe à parte rei, multitudo autem eſt ſolum ſecundum majorem vel minorem præciſionem. Proinde ad hanc multitudinem ſatis eſt una & eadem anima præciſius vel minus præciſe ſumta.

VIII. Diſtinguendum eſt inter operationes diverſas in diverſis ſuppoſitis, & inter operationes diverſas in uno ſuppoſito ſive ſubjecto. Operationes diverſæ arguunt diverſas formas, ſuppoſita diverſitate ſubjectorum : At in uno ſubjecto ſolum arguunt formam altioris & eminentioris naturæ, virtute multa continentis, diverſisque utentis potentiis ; qualis eſt anima rationalis, & poſt hanc ſenſitiva. Licet ergo in homine ſint operationes genere differentes, puta intellectio, ſenſatio, vegetatio, non tamen in eo ſunt differentes animæ.

IX. Anima vegetans & ſentiens dupliciter conſiderantur : 1. Quatenus propriæ ſunt formæ brutorum & plantarum, & ſic ſunt corruptibiles. 2. Quatenus in homine idem ſunt cum anima intellectiva, neque de materiæ potentia eductæ, & ſic mortales eſſe nequeunt.

X. Quoniam anima ad ſuas operationes organis utitur, & eorum aptitudinem requirit, hæc ipſa autem inſtrumenta primis diebus ad actiones nobiliſſimas exercendas minus ſunt idonea, ob id anima primo tantum opera exercet vegetationis, quia fœtus corpus ad ſentiendum & intelligendum organa apta nondum habet. ſucceſſu autem temporis ſenſus quoque & rationis operationes exſerit, quando ſcilicet fœtus organa his operationibus opportuna eſt conſecutus. Hinc *Ariſt. l. 2. de gen. anim. c. 3.* ait : *Homo prius vivit vita planta, deinde vita animalis, tandem vita hominis.*

Quæſtio VII.

An omne vivens, quamdiu vivit, nutriatur ? Affirm.

Vita non conſiſtit niſi in calido & humido adcommodata ſibi qualitate & quantitate correſpondentibus : quæ proportio cum diu durare non poſſit, quia humidum, quod eſt caloris pabulum, ab eo continua actione conſumitur, requiritur neceſſario nutritio, per quam alimentum ſubpeditetur, quod humidi jacturam, fluxumque materiæ reſarciat.

OBSER-

OBSERVATIONES.

I. Nutritio duobus modis potest usurpari: 1. Complete & perfecte, prout comprehendit omnes concoctiones, ipsamque alimenti conversionem in rei viventis substantiam. 2. Incomplete, pro aliqua tantum ex actionibus, quibus præparatur alimentum, ut in viventis substantiam transmutetur. Si priori modo sumatur nutritio, certum est illam non semper fieri, cum alimentum non sit semper apte dispositum & præparatum, ut transmutetur in substantiam viventis. Si vero posteriori modo sumatur, concludendum est nutritionem semper fieri.

II. Distinguendum est inter id quod fit per se, & inter id quod fit per accidens. Nihil agit ad sui corruptionem, scilicet per se; per accidens vero potest. Unde nihil mirum, si calor, conservare se desiderans, seipsum interimat, non enim per se & ex instituto in sui perniciem agit, sed ex accidente, quatenus absumit pabulum, quo exhausto extingui una cum eo necesse est: sicut lucerna per se intendit lucere, etsi per accidens oleum consumat.

III. In nutritione calor per se primo calefacit humidum, & per consequentiam deficcat ipsum per evaporationem ab eo causatam. Tunc autem idem non agit in seipsum, nec in suo simili, quia invenit nutrimentum in suo principio ei dissimile, unde illud alterat, digerit, & concoquit, ut illud adsimilet viventi, cujus est instrumentum.

IV. Corpora calidiora, & quæ magis exercentur vivaciora sunt. Illa, quod ob innati caloris vim melius decoquant alimenta, & majorem humidi copiam reparent: Hæc, quia propter excrementorum vacuitatem uberius etiam nutriuntur, quas ob causas viri magis longævi sunt quam fœminæ. Ita vero licet calor humidum consumat, non inde tamen sequitur, ubi plus est caloris, ibi humidum ob assiduam resolutionem magis deficere, nisi forte id non respondeat proportione calido.

V. Distinguendum est inter nutrimentum internum, & inter nutrimentum externum. Licet animalia quædam hyeme latitantia, veluti glires, ursi, &c. nutrimentum externum non adsumant, aluntur nihilominus interno alimento. Nam æstate multos crudos succos collegerunt, qui cum caloris imbecillitate concoqui non potuerint, hyberno tempore nativus calor in eos incumbit & concoquit, atque inde nutriuntur.

VI. Qui atrophia vel lienteria laborant, non prorsus cessant à nutritione, dicuntur tamen ejus munere privari, quod ægre admodum cibum concoquant.

VII. Distinguendum est inter potentias quæ operantur adplicatæ ab agente & movente; & inter potentias quæ operantur naturaliter, & per modum naturæ. Fatigatio in eas tantum facultates corporis cadit quæ agunt per adplicationem agentis, qualis est potentia motiva; non autem quæ operantur per modum naturæ, ut nutritiva: quamvis hæc etiam à contrariis repatiendo debilitetur, progressuque ætatis frangatur & hebescat. *Propterea* autem natura non tribuit otium altrici facultati, quod ejus opus totius vitæ fundamentum sit, quo sublato, vivens in occasum ruit.

Quæstio

Quæstio VIII.

An fames & sitis ab Aristotele lib. 2. de anima cap. 3. t. 28. recte definiatur? Affirm.

OBSERVATIONES.

I. Aliud est esse appetitum formaliter, aliud est esse appetitum causaliter. Fames non est appetitus formaliter, sed quædam ventriculi afflictio : causaliter vero dicitur appetitus, quia illa afflictio ventriculi causat appetitum cibi.

II. Fames formaliter est in appetitu sensitivo, quia iste est qui dolorem adprehendit; materialiter vero est in ventriculo, quia iste est qui læsionem sentit, & divulsionem percipit.

III. Distinguendum est inter actus appetitus subditos voluntati, qui sunt in nostra potestate saltem obedientialiter; & inter actus appetitus sequentes necessitatem materiæ, vel effectus ab extrinseco, qualis est fames. Nam si corpus dilanietur, ventriculus affligatur, aliquod corporis membrum torqueatur, non poterit appetitus sensitivus hunc dolorem tollere.

IV. Fames bifariam sumi potest: 1. Proprie, & sic ad famem non solum est necessarium alimentum, verum etiam est opus divulsione ventriculi, & sensione ejus doloris. 2. Communiter; ut tantum dicit indigentiam cibi. Primo modo solum est in animalibus; secundo vero modo in plantis. Definitio intelligitur de fame proprie considerata.

V. Distinguendum est inter cibi substantiam, & inter ejus condimentum. Dulcedo in cibis non expetitur ut quid faciens cibum, sed ut ei dans condimentum & delectationem. Sapor igitur & cibi suavitas non pertinent per se primo ad famem. *Et licet* multa animalia cibos consectentur propter saporem, non sequitur tamen, quod sapor seu dulcedo sit illud quod natura primo intendit, quia operationes non sunt propter voluptates, sed voluptates propter operationes.

VI. In definitione famis particulæ *calidi & sicci* non sunt simpliciter & absolute intelligendæ, quasi per famem adpetamus tantum calida & sicca, cum sæpe humida exoptemus; ut, lactucas, & alia alimenta, quæ constat esse humida: sed intelligendæ sunt comparate, scilicet facta comparatione ad sitim, quæ est adpetitio frigidi & humidi, vel saltem minus calidi & sicci.

VII. Poculenta nec omnia, nec quovis modo spectata pertinent ad sitim; sed ea quæ frigida & humida sunt, vel quæ saltem alterum eorum vendicant, & qua talia. Quomodo vinum non ut calidum est, sed quatenus humidum, ad sitim spectat.

VIII. Humidum aqueum, si modum excedit, nativum calorem perimit: si autem moderate adhibeatur, esto calori adversetur, non parum emolumenti adfert animantibus, quatenus efficit ne humidum à calore præpropere absumatur.

IX. Licet frigus non concurrat per se ad opera vitæ, per se tamen expetitur tanquam id quod calorem modificat. Recte ergo sitis definitur appetitus frigidi, quia potus est ad sitim domandam, sitis autem ex calore generatur, unde potus adpetitur ad temperandum calorem sua frigiditate, & non ad extinguendum ipsum omnino, ut facit frigus externum.

Quæstio

Quæstio IX.

An quod augetur, ejus quælibet pars augeatur? Affirm.

Subjectum augmentationis est totum vivens secundum omnes suas partes spectatum. *Arist. l. 2. de gen. c. 5. t. 32.* Quia per omnes corporis partes venæ quædam sparguntur, quæ sanguinem deferunt omnibus illis corporis partibus, quo nutriantur, & consequenter augescant. Hinc progressu temporis illæ omnes viventes partes grandiores exsistunt, quam essent à principio.

OBSERVATIONES.

I. Eæ partes tantum nutriuntur & augescunt, quæ per se ac sine aliarum interstitio alimentum adtingunt, eoque potiuntur. Verum id non impedit, quo minus cæteræ harum interventu, sive mediate pariter increlcant.

II. Quamvis augmentum fit per adventum alicujus extrinseci corpotis, nec tamen si viventis quælibet pars augetur, datur penetratio, nec divisio fit; sed per poros communicatur alimentum solidis partibus.

III. Pori, qui recipiunt alimentum, quandoq; possunt esse constricti, & accipiendo nutrimentum dilatari, sicut flatu utres inflantur; & quandoque possunt esse repleti, sed humore cedente, vel possunt se dilatare, & sic majus corpus recipere.

IV. Non sequitur; Si quælibet pars augeretur, auctum æqualiter porrigeretur in omnes dimensiones, & sic homo in rotundum conglobaretur. Nam augmentativa facultas, dum viventium membra quoquoversum porrigit, sequitur regulam formatricis virtutis, quæ hominem non rotunda, sed procera corporis forma decoravit, & in sublime erexit. Quare sic homo incrementa versus omnes partes accipit, ut in prædictam figuram semper conformetur.

V. Non omnes viventis partes æqualiter augentur, siquidem in ampliorem longe molem abeunt brachia, quam digiti, licet hi proinde ac brachia in longum, latum, & profundum excrescant.

VI. Distinguendum est inter partem omnino aridam & vita privatam, quæ nec nutritur, nec crescit, quia caret principio nutriente *scilicet anima*; & inter partem aridam adhuc aliquo modo viventem, quæ nutritur & ipsa, etsi ita bene non deprehendatur, propterea quod & in ea calor aliquid detrahit, unde restauratione semper indiget.

Quæstio X.

An generare sibi simile sit naturalissimum & præstantissimum opus viventis? Affirm.

Quod magis & prius est intentum à natura, dicitur, & est magis naturale. Generatio est opus magis & prius intentum à natura quam nutritio & augmentatio. Ergo, &c. *Minor probatur*, quia generationis finis, cujus gratia à natura intenditur, est bonum speciei, consistens in perpetua conservatione ejus: Nutritionis vero finis est conservatio individui. Sed commune bonum speciei perfectius est, & quasi divinius bono particulari cujuslibet individui; & ideo magis ac prius intentum à natura, quæ propter conservationem speciei intendit conservationem individui.

OBSERVATIONES.

I. Distinguendum est inter generationem viventium; & inter generationem non

non viventium. Quæstio hæc intelligatur tantum de generatione viventium, quæ est propria animatis.

II. Generatio inter opera vegetativa est naturalius & perfectius opus viventis. Non enim hic fit comparatio inter omnia opera omnium viventium, sed solum inter opera, quæ ex gradu vitæ omnibus communi procedunt, cujusmodi sunt nutritio, augmentatio, & generatio, inter quæ generatio est opus naturalissimum, & præstantissimum.

III. Aliud est aliquid magis esse necessarium; & aliud est aliquid magis esse perfectum. Potest enim aliquid esse necessarius magis, at minus perfectum: ut, tactus magis quidem necessarius est animalibus; at vilus magis est perfectus. Ita nutritio magis est viventi necessaria, quia omnibus inest viventibus; sed non magis est perfecta, nam generatio est perfectior, & ob id naturalior.

IV. Distinguendum est inter finem qui per se primo, atque immediate intenditur; & inter finem qui secundario, aut ex consequenti intenditur. Nutritio per se primo intendit conservationem individui, ex consequenti autem & secundario intendit bonum & conservationem speciei, quia propterea natura nutrit ac fovet individuum, ut in eo conservet speciem. Generatio vero nullo modo respicit bonum individui, sed per se primo & solum bonum speciei, & propterea est opus naturalius nutritione.

V. Si nutritio conservaret perpetuo individuum, esset perfectior: cum tamen non conservet nisi ad tempus, ideo generatio est perfectior. Nam nobilius est perpetuum esse in specie, quam ad tempus in individuo.

Quæstio XI.

An species aliquæ sensibus ad operationes obeundas inprimantur?

Affirm.

I. Quando objectum distat à potentia, non potest in illam agere & ipsam immutare, nisi per aliquid cum ea conjungatur, quia omnis actio fit per contactum. Atqui illud non potest esse aliud quam species, quæ emissa ab objecto in ipsa potentia recipitur, illique ipsum objectum repræsentat. Ergo dantur species.

II. Per inspicilla concava quidam acutius vident, quam per plana, cujus nulla ratio reddi potest, nisi quia in centro illorum magis uniuntur species objecti, & efficaciores redduntur in repræsentando. *Item*, notitia hominis semel visi jam vero absentis in memoria sensitiva permanet: Sed hoc esset impossibile, nisi aliqua ejus similitudo permaneret in memoria, quæ internus sensus est. Ergo negari non possunt species.

OBSERVATIONES.

I. Species sensiles vocantur intentionales, non quasi non sint reales, quo sensu entia rationis dicuntur habere esse intentionale; sed quia 1. habent esse aliquod incompletum, & imminutum, degenerans à realitate objectorum, quæ repræsentant; hoc primo modo, etiam lumen à quibusdam dicitur esse in medio intentionaliter, si referatur ad illud esse quod habet in corpore luminoso. 2. Quia hæ species requiruntur ad cognitionem, quæ vocatur intentio. 3. Quia sunt id, quo potentia tendit in sua objecta.

II. Distinguendum est inter signum instrumentale, & inter signum formale. Species sensibilis non est signum instrumentale

mentale, quale est statua Cæsaris, ex qua prius cognita Cæsarem agnosco ; sed est signum formale, quo res non in specie, specie cognoscimus. *Sive*, species sensilis non est id *Quod*, sed id *Quo* sentimus. Licet ergo speciebus rem cognoscamus, non tamen debent species ipsæ quoque cognosci : nam non oportet à nobis cognosci id quo, sed in quo aliquid percipimus.

III. Distinguendum est inter similitudinem in essendo ; & inter similitudinem in repræsentando. Species est similis objecto, non entitative, sive in essendo, quia species sunt accidentia immaterialia ; sed in repræsentando & virtualiter, quatenus est causa producendi speciem expressam, quæ est formalis similitudo objecti.

IV. Species albi & nigri, quæ recipiuntur in eodem subjecto, nempe oculo, non sunt proprie contrariæ, quia à contrariis causis præsertim æquivocis non semper contrarii effectus prodeunt. At objecta sunt causæ æquivocæ respectu imaginum, quas à se mittunt.

V. Species sensibilis est indivisibilis in repræsentando ; divisibilis in essendo. *Vel*, species sensibilis est divisibilis ex parte subjecti, in quo recipitur ; est vero indivisibilis ex parte objecti, quod repræsentat ; neque enim divisibiliter repræsentat objectum, quasi hæc pars speciei repræsentaret quamdam partem objecti, alia aliam, sed quælibet minima pars speciei repræsentat totum objectum : nam per minutissimam rimam in papyro factam totum objectum sentitur.

VI. Quamvis species sit spiritualis, objectum vero materiale, non tamen inde sequitur, quod species tanquam effectus sit nobilior sua causa : Quia immaterialitas speciei non est ex perfectione, sed imperfectione, ob entitatis suæ exiguitatem, quemadmodum relatio similitudinis resultans ex albedine minus materialis est quam albedo ipsa.

VII. Species sensiles concurrunt ad sensationes, non tantum objective, sed etiam effective, eo fere modo quo habitus concurrunt ad actus similes illis à quibus sunt producti. Unde pertinent ad primam speciem qualitatis, quia per se primo ordinantur ad operationem, non tamen dant primam vim agendi, sed illam supponunt, & determinant.

Quæstio XII.

An sint quinque sensibilia communia?

Affirm.

Sensibilia communia quinque recensuit *Arist. l. 2. de anima c. 6. t. 64.* videlicet *motum, quietem, numerum, figuram, & magnitudinem.* Exactum autem esse hunc numerum ex eo demonstratur, quod nullum aliud sensibile commune recenseri possit, quod ad unum ex illis, tanquam ad generale caput, revocari nequeat.

OBSERVATIONES.

I. Nomine sensibilis communis non intelligitur illud, quod à sensu communi percipitur, quia sensus communis etiam propria omnium sensuum externorum objecta, puta colorem, sonum, & alia percipit, quæ tamen sensibilia communia non dicuntur : Nec intelligitur illud, quod ab omnibus plane sensibus externis percipitur : Sed nomine sensibilis communis intelligitur illud, quod pluribus sensibus externis percipi potest.

II. Aristoteles *l. 2. de anima c. 6. t. 64.* distinguens propria sensibilia à communibus adserit, *illa esse propria, quæ ab uno tan-*

tantum ſenſu percipiuntur; communia quæ ab omnibus: Non quod omnia ſenſibilia communia percipiantur ab omni ſenſu externo, ſed quia omnia fere ſenſibilia communia ab omnibus ſenſibus percipi poſſunt. Unde Ariſtoteles eodem loco ſe explicuit, probans motum eſſe ſenſibile commune, quia per viſum & per tactum percipitur.

III. Motus dupliciter ſumitur: 1. Formaliter, pro fluxu continuo, & prout dicit rationem formalem viæ aut fieri termini. 2. Materialiter, ſeu pro ſola ratione materiali conſiſtente in variatione ſitus & loci, aut localis præſentiæ. Motus eſt ſenſibile commune, non quatenus priori, ſed quatenus poſteriori modo ſumitur. Si enim motus priori modo ſumitur, comprehendi nequit ſine memoria & vi collectrice, quæ partes præteritas & futuras colligat, & inter ſe conferat: hoc autem altioris eſt potentiæ, & non externorum ſenſuum.

IV. Numerus dupliciter cognoſcitur: 1. Recenſendo unum poſt aliud, ſeu replicando numerum majorem ſupra minorem, aut novam unitatem minori numero addendo; qui modus cognoſcendi ſolis hominibus convenit. 2. Percipiendo duntaxat plura diſcreta, quæ numerum faciunt, ut duos aut tres ſonos, tres quatuorve lapides inter ſe diſtinctos: quo pacto numerus externis tam hominum quam brutorum animantium ſenſibus dignoſcitur.

V. Quies bifariam ſumitur: 1. Pro ſola privatione motus; quo pacto non ſentitur per ſe, nec proinde eſt ſenſibile commune. 2. Pro permanentia rei ſenſibilis in eodem ſitu vel loco; quo pacto quies eſt ſenſibile commune.

VI. Ariſtoteles non omnia ſenſibilia communia ſpeciatim enumerat, ſed quinq; generalia capita, ad quæ cætera revocari debent. Et ad numerum quidem referuntur diſcretio & unitas, quia numerus & diſcretionem importat, & principium ejus unitas eſt. Obtuſum vero & acutum, aſperum & lene, curvum & rectum ad figuram: diſtantia & ſitus ad magnitudinem referuntur.

VII. Tempus non eſt peculiare ſenſibile commune, ſed ad motum reducitur, vel ſub eo comprehenditur; quia licet per ſe ſenſu percipiatur, ut docet *Ariſt. l. 4. phyſ. c. 11. t. 98.* non tamen ſecundum rationem formalem temporis, ſed ſolum ut conſequitur motum, eique conjunctum eſt.

VIII. Licet actio tranſmittendi ſpecies ad inſtrumenta ſenſuum ſubſtantiis, uti primariis cauſis effectricibus, adtribuenda ſit, non proinde tamen ſubſtantiæ inter ſenſibilia communia numerandæ ſunt; cum per ſe primo ſenſus non afficiant, quia id ſolis qualitatibus alteratricibus convenit; nec per ſe ſecundaria ratione, quia id proprium eſt eorum, quæ motum ſenſibilium propriorum determinant, ac modificant, quod nulli ſubſtantiæ in ſe ſpectatæ convenit, ſed ut magnitudine, motu, quiete, aut aliquo alio communium ſenſibilium affecta eſt.

Quæſtio XIII.

An ſint quinque Senſus externi?

Affirm.

Quinque eſſe ſenſus externos probatur, *quia* 1. Quinque ſunt organa ſive ſenſoria. 2. Quinq; ſunt diverſa objecta formalia quæ à ſenſibus poſſunt percipi. 3. In perfectis animalibus non plures ſenſus quam

quam quinque reperiuntur, nec etiam pluribus animal indiget.

OBSERVATIONES.

I. Distinguendum est inter animalia perfecta, quæ habent omnes sensus; & inter animalia imperfecta, quæ pro diverso gradu carent uno, vel pluribus, omnia tamen habent tactum, quia tactus est maxime ad vitam conservandam necessarius, cum versetur circa primas qualitates, quarum excessus vel defectus multum nocet animali.

II. Distinguendum est inter tactum late & communiter sumtum pro quavis potentia, quæ non percipit rem sine contactu; sic enim Gustus dici potest Tactus: & inter tactum stricte & proprie sumtum pro potentia solas qualitates tangibiles ut tales percipiente; & sic sensus Tactus est distinctus à sensu Gustus, ob diversum subjectum formale.

III. Quamquam anima sentiens in omnibus animalibus existat, non tamen in illis omnibus effundit omnes suas facultates, quia in illis omnibus non reperit organa dispositа, *v. g. in talpa organum visus.* Quare ut quinarium sensuum externorum numerum retineamus, satis est, quod in aliquo animali illi quinque sensus reperiantur, & in nullo plures.

IV. Quod obstructa via, quæ cerebrum in sensus externos influit, ipsi externi sensus illico suâ obire munera desinant, non ex eo fit, quod unum tantummodo sit instrumentum omnium sensuum externorum, nempe cerebrum, vel quod in organis non sint ipsæ sensitivæ facultates; sed ex eo, quod perenni spirituum animalium influxu indigeant, qui quidem impeditur obstructis meatibus illis, per quos derivari solebant.

V. Non eodem modo se habet sensus ad sensibilia, quo intellectus ad intelligibilia. Nam facultas intellectiva cum sit multo altioris ordinis, potest ea, quæ per plures sensus sparsa & distributa sunt, in unum colligere complectique. Unde non sequitur unus est intellectus: ergo etiam unus sensus.

VI. Propter sensibilia communia non est statuendus alius sensus: nam cum sensibilia communia illa à quinque sensibus non per accidens, sed per se sentiantur, frustra est eorum alium sensum quærere & constituere.

VII. Non datur aliqua facultas sentiens, cui incumbat advertere ad objectum in quod singuli sensus feruntur. Quod enim oculus interdum rei præsentis imagine imbutus non elicit visionem, id non ex eo provenit, quod desideretur actio alterius facultatis, cujus sit ad objectum advertere: sed quia ipsa vis cernendi non tendit in objectum, quod tunc accidit, cum in rem aliam vehementi adplicatione intenti sumus.

VIII. Titillatio & sensus venereus non est distinctus sensus: nam illa titillatio diversa non est à tactu, nisi accidentaliter, quatenus nempe secundum certam nervorum dispositionem aliter atque aliter efficitur tactus.

IX. Distinguendum est inter famem consideratam materialiter; & inter famem consideratam formaliter. Fames materialiter est quædam contorsio, quia venæ conantur extrahere à stomacho sanguinem in alimentum, quæ contorsio sensu tactus percipi potest: formaliter autem est adpetitio cibi, quæ non sentitur directe per alium actum, sed indirecte & per actum exercitum, quatenus est actio vitalis

lis elicita & recepta in appetitu ſenſitivo, quo modo omnes ſenſus percipiunt ſuos actus. *Idem eſt de ſiti, voluptate etiam, & dolore.* Non igitur præter quinque ſenſus adſignandus eſt alius, quo percipiantur fames, ſitis, dolor, & voluptas.

Quæſtio XIV.

An ſenſus ladatur ab excellenti ſenſibili? Affirm.

Ideo ſenſibile excellens ſenſum lædit, quia ſenſorium ſeu organum ſenſus aliquam requirit temperiem & qualitatum proportionem, quæ adventu inſolentis cujusdam ſenſibilis perimitur. *Sic* ingens ſplendor diſſipat viſum, & lædit ſpiritus viſivos; vehemens ſonus offendit auditum; valde calida & frigida moleſtant tactum, imo tactus organum aliquando plane deſtruunt.

OBSERVATIONES.

I. Diſtinguendum eſt inter id quod lædit per ſe, & inter id quod lædit per accidens. Nihil naturaliter inclinatur in id, à quo per ſe lædítur: Objecta vero ſenſuum, ad quæ potentiæ omnes nativa propenſione non minus quam ad operationes inclinantur, non lædunt ſenſus per ſe, ſed ex accidente, cum ad exſuperantiam deflectunt, organumque lædunt.

II. Diſtinguendum eſt inter objectum, quod cum organo proportionem habet, hoc ſenſum perficit; & inter objectum excellens, quod non perficit, ſed lædit ſenſum; cum omne nimium ſit naturæ inimicum.

III. Potentiæ ſenſitivæ non habent contrarium, nec etiam per ſe corrumpuntur, ſed ſoluta organi temperie: hæc autem evertitur exceſſu, qui mediocritati, in qua temperies conſiſtit, adverſatur.

IV. Quamvis non materiales, ſed ſpirituales tantum & intentionales qualitates, h. e. rerum ſenſibilium ſolum imagines & ſimulacra à ſenſuum organis recipiantur, non tamen omnis vis in lædendo organo ipſis deroganda eſt. *Vel dicendum*, ſpecies, per quas objecta agunt in ſenſus, non per ſe, ſed ratione aliarum qualitatum, quæ ipſas comitantur, & ab objecto una trajiciuntur læſionem efficere.

V. Diſpar eſt ratio ſenſus & intellectus: quia Senſus eſt organo corporeo affixus, & ita turbata ejus temperie per vehemens ſenſile lædítur: Intellectus vero non item, & propterea non lædítur ob læſionem temperamenti organi debiti; imo cum illuſtria objecta, ad quorum cognitionem adſurgit, non ingerant organo qualitatem ejus temperiem turbantem, facile intelligimus quare non lædatur intellectus rerum præſtantium cognitione, ſicut ſenſus vehementiori ſenſibili.

Quæſtio XV.

An viſio fiat recipiendo, an vero emittendo? Affirm. Prius, Neg. Poſterius.

I. Viſio fit per immiſſionem vel receptionem imaginum ab objecto in oculum immiſſarum: *quia* 1. Ubi inſtrumentum viſionis eſt, ibi fit viſio: ſenſus enim non fit extra organum. At inſtrumentum viſionis nempe humor cryſtallinus eſt intra oculum. Ergo ibi quoque fit viſio. 2. Unusquiſque ſenſus aliquid recipit, auditus ſonum, olfactus odorem, &c. Ergo etiam viſus. 3. Quidquid ſubjectum aliquod deſtruit, illud ab eodem ſubjecto recipiatur neceſſe eſt. Excellens ſenſibile deſtruit inſtrumentum viſus. Er-

go ab instrumento visus tanquam subjecto recipiatur necesse est.

II. Visio non fit per emissionem radiorum ex oculis ad rem visivam: *quia* 1. Non est credibile ex tam exigua pupilla tantam exsilire lucem, ut objectum ingentis magnitudinis, utpote cœlum, collustret, illudque faciat visibile. 2. Lux illa ex oculis egressa, ad objectum, v. g. ad cœlum usque producta, ad oculi pupillam resilire non potest, cum solares radii longe sint validiores, nec tamen à terræ densitate repercussi ad mediam usque aeris regionem reflectuntur. 3. Illud quod ex oculo emittitur, vel est substantia, vel est accidens. Sed neutrum dici potest. Non est substantia, quia visio non posset fieri in instanti, cum nullum corpus momento moveatur; fieri etiam posset, ut hæc emissa substantia stante magno vento huc atque illuc moveretur, atque visio impediretur: Nec est accidens, quia omne accidens est in subjecto per realem inhæsionem, quæ variari non potest per transitum ejusdem accidentis ad aliud subjectum.

OBSERVATIONES.

I. Quamvis visio fiat non per emissionem sed per receptionem, non tamen visus ea quæ à tergo sunt potest contueri: nam objecta visibilia non agunt in facultates, nec species suas immittunt, nisi per lineam rectam, si fuerint ante ipsum oculum; vel per lineam reflexam, si fuerint retro, & speculum objiciatur, à quo ad oculum species resiliant.

II. Plurimæ rerum imagines ab uno oculo simul & semel recipi possunt, quia ex non sint materiales, nec corporeæ, sed tantum intentionales & spirituales, quæ res ipsas repræsentant: unde nec potentiam, nec organum degravant; nec se mutuo perturbant, aut impediunt; nec corpora, quæ has species de se fundunt, debilitant; multo minus una alteram expellit. Non etiam est absurdum species intentionales simul & semel ad plures posse defluere: ut, turris à pluribus simul videtur.

III. Distinguendum est inter rerum magnitudines reales & materiales; & inter magnitudines intentionales, quas oculus tantum recipit. Non enim recipitur ipsa montis aut turris magnitudo materialis, quæ per foramen tam parvum, quantum pupilla est, ingredi minime potest; sed ejus imago & species, quæ est immaterialis sive spiritualis, ea in oculo, non aliter ac imago in speculo, admittitur.

IV. Distinguendum est inter objecti substantiam, & inter objecti imaginem sive speciem. Objectum, quod videtur secundum suam substantiam, est in proprio loco: Imago vero sive species, quæ ad oculum defertur, est in oculo. Eadem ratione non est in speculo, quod speculamur in illo, sed effigies tantum.

V. Res pupillæ impositæ videri nequit, non ideo quod radii non possint ex oculo exire, sed quod lumen in tanta adproximatione non possit adtingere objectum, nam oportet objectum lumine illustrari.

VI. Habet quidem pupilla aliquid connatæ lucis, non tamen ideo illi datum ut forinsecus emittatur, sed ut, quasi tessera, hospitem & affinem suum, h. e. lucem qua species vehitur, sese extrinsecus insinuantem recipiat, eique ut minister familiaris præsto adsit.

VII. Distinguendum est inter oculos consideratos ut sunt organum visus; & inter oculos consideratos ut sunt objectum

ctum visibile. Quando oculi ex se splendorem emittunt, non sunt organum visus, quia per hoc visio non fit; sed habent rationem objecti visibilis, quoniam emittunt splendorem, per quem receptum videntur.

VIII. Qui nebuloso aere circumfusus est, nebulam proximam non videt, non ideo quod radii visorii cum primum ex oculis emicant fortiores sint, sicque vicinam nebulam penetrent; sed ideo quia nebula propior adhuc habet rationem diaphani, si comparetur cum remotiori, quæ clarius videtur, quia ob partium subitionem crassescere videtur, & quia omne remotius nobis adparet nigrius, uti arborum apices virides quidem sunt, sed distanti adparent nigræ.

IX. Neque basiliscus interficit hominem, neque mulier menstruosa speculum inficit intuitu, vel radio ex oculo exeunte, sed contactu, afflatu, halitu, exspiratione, & qualitate nociva, quæ nihil ad visionem confert.

X. Qui reconditos habent oculos longius & acutius vident, quam qui prominentes habent, quia in reconditis oculis melius uniuntur species, & motus qui fit ab objecto in potentiam per emissionem specierum, in vastum non dissipatur, sed recto tramite procedit. *Deinde*, quia prominentiores oculi nimia luce perfunduntur, & magna ex parte offuscantur, ideo imperfectius & ad minorem distantiam adspicere possunt: Oculi vero reconditi lucem magis temperatam susciptunt, à qua non impediuntur, sed potius adjuvantur.

XI. Quoties aliquid diligenter adcurateque contueri volumus, contrahuntur oculi, ne lux intermedia visui se ingerens eumdem offendat, & debilitet: & claudantur oculi, non ut lumen exprimatur, sed ut virtus visiva adjuvetur, quia virtus unita est fortior.

XII. Aristoteles, quando quibusdam in locis videtur adserere, visionem fieri per emissionem, non loquitur ex propria mente, sed ex recepta suo tempore perspectivorum sententia, vel nihil certi ea de re nondum confirmata vult statuere.

Quæstio XVI.

An Sonus sit in corporibus sonantibus, an vero in corpore intercepto, v. g. Aere? Negat. Prius, Affirm. Posterius.

Sonus subjective inest non corporibus sonantibus, sive extremis, quæ colliduntur, sed corpori intermedio, quod intercipitur & frangitur. *Si enim* sonus subjective inesset corporibus extremis, vel esset in uno, vel in utroque. Non in uno, cum non sit major ratio cur in hoc potius, quam in altero recipiatur; ut, cum duæ manus se percutiunt: Non etiam in utroque, quia sic duplex oriretur sonus: Et cum sonus sit accidens simplex, in diversis subjectis esse non potest. Erit ergo in corpore medio.

OBSERVATIONES.

I. Non eadem omnium qualitatum sensibilium est ratio. Nam quamvis calor, odor, sapor, & qualitates quæ sub sensum cadunt, inhæreant in objecto, & non in medio; Sono tamen peculiare ac proprium est non hærere in objecto. Cujus discriminis causa est, quia cæteræ qualitates sensibiles habent esse fixum & stabile; Sonus vero non est, nisi dum fit, ideoque ubi gignitur; hoc est, in medio corpore, ubi ut in subjecto recipitur.

II. Distinguendum est inter prædicationem accidentis de suo subjecto, & inter prædicationem effectus de sua causa. Quando corpora sonantia dicuntur sonare, ea prædicatio non est accidentis de suo subjecto, quia sonus eis subjective non inest; sed est prædicatio effectus de sua causa: *hoc est*, corpora extrema, v. g. duo lapides qui colliduntur, dicuntur sonantia non objective, sed effective.

III. Cymbalo manu cohibito impeditur sonus, non ideo quia in ipso cymbalo subjectatur, sed ideo sonus deficit, quia in aere contento intra poros cymbali subjectatur.

IV. Ad soni productionem tria requiruntur corpora; corpus percutiens, corpus percussum, & corpus intermedium, quod intercipitur & frangitur; quæ tamen non semper supposito distinguuntur, plures enim partes corporis subplent vires trium: ut in tempestate, quando colliduntur venti, tantum est occursus diversarum partium aeris. Sic quando virga vehementer mota per aerem efficit sonum, tunc aer secundum diversas partes habet rationem collidentis & resilientis, sive corporis intercepti: Illæ enim partes, quæ tangunt virgam & illam collidunt, sunt collidentes, aliæ vero partes expulsæ sunt resilientes sive fractæ. *Nihil* etiam impedit, quin unus idemque aer, secundum diversas partes, sit soni subjectum, & soni medium.

Quæstio XVII.

An odor consistit in sicco comprehendente & superante humidum? Affirm.

OBSERVATIONES.

I. Subjectum odoris est corpus mixtum, quia odor oritur ex commixtione primarum qualitatum, quæ tantum reperitur in mixtis. Ergo elementa, si pura sint, & nullam permixtionem alterius corporis habeant, odore carent. Nam dum terra post nimiam siccitatem madefacta tedolet, per mixtionem humiditatis aquæ id habet, non ex ratione elementari.

II. Distinguendum est inter omnimode siccum, & inter siccum cum humido aliquo caloris operatione bene contemperatum. Odor consistit non in sicco omnimode, nam quæ torrentur odorem amittunt, quod adparet in cineribus ligni odorati: sed in sicco cum humiditate aliqua caloris operatione bene contemperato, in quo tamen adhuc prædominatur siccitas. *Hinc*, cum post terræ siccitatem sit pluvia, solet in principio odor terræ diffundi, tunc enim humidum incorporatur sicco, abundat tamen siccum: At post longam pluviam non sentitur odor, quia tunc humidum excedit.

III. Vinum, aquæ ex herbis fragrantibus destillatæ, & alia sunt valde humida, & nihilominus tamen etiam odorifera, quia ejusmodi corpora mixta duorum generum partes habent: Alias siccliores & calidiores, quarum ratione sunt odorabilia; Alias humidiores & frigidiores, quarum ratione nullum de se fundunt odorem, sed potius saporem exhibent. *Si ergo* contingat eumdem cibum & odorem & saporem exhibere, constabit necessario partibus siccioribus, & humidioribus.

IV. Flores & suffimenta è longinquo suavius olent, quia ad locum aliquantulum remotum defertur odor secretior à portione terrea, & defæcatior à fumo, crassisque vaporibus, qui odorem vitiant, & ipsam odorandi vim hebetant. Verum

oportet

oportet hoc tantam esse distantiam, ut odor in trajectu pereat.

V. Distinguendum est inter calorem summum & igneum, & inter calorem moderatum. Ad odorem requiritur calor, non summus & igneus, qui consumit, sed moderatus, cujus operatione siccum, in quo consistit odor, cum aliquo humido contemperatur. Ideo mastyx in cinere acriorem spargit odorem, quam in igne, quia ignis est calidior cinere.

VI. Quamvis *Moschus* dicatur fieri ex sanguine ferae cujusdam, & *Zibetum* ex sudore quorumdam felium: non tamen inde sequitur, quod odor non consistat in sicco. Nam odor Moschi oritur non ex sanguine puro, sed ex sanguine concreto, & siccefacto. Habet igitur Moschus siccitatem, quae odori sufficit, esto sanguis, dum non concrescit, perhumidus sit. Idem etiam de concreto illo sudore felium pronunciandum est.

Quaestio XVIII.

An Gustus distinguatur à Tactu?

Affirm.

Gustus & Tactus differunt, 1. *Objecto*, quod in tactu est qualitas prima; in gustu qualitas secunda, nempe Sapor. Hinc terra prope centrum tactilis est, non vero gustabilis. 2. *Organis*, quia non ubique gustamus, at ubique tangimus. 3. Fieri potest ut incolumi tactu pereat gustus in lingua. 4. *Gustus* varias habet differentias, est enim dulcis, amarus, pinguis, acutus, austerus, &c. quae differentiae non inveniuntur in tactu.

OBSERVATIONES.

I. Tactus tripliciter sumitur: 1. Communissime, prout tantum dicit simultatem corporum per extrema indivisibilia. 2. Magis propriè, pro contactu potentiae vitalis necessario ad percipiendum objectum proprium: In qua significatione convenit gustus cum tactu. 3. Strictissime, pro contactu potentiae vitalis solas qualitates tangibiles ut tales percipientis. Et in hac significatione tactus est sensus distinctus à gustu.

II. Omne gustabile est tactile, 1. non formaliter, sed subjectivè. 2. analogicè, quia gustus & tactus objecta sua percipiunt tangendo, alii vero sensus eminus. 3. Propter concomitantiam, quia nihil potest gustari, quin prius tangatur.

III. Lingua potest habere suam operationem tactus, sine operatione gustus; ut, si quis aquam pure elementarem bibat nullum saporem habentem, sentit per tactum humiditatem & frigiditatem ejus, nullam habens sensationem saporis, nec gustus. Ergo adhuc in parte illa, in qua concurrit sensatio tangendi & gustandi, sunt separabiles atque distinctae, siquidem una potentia operatur non operante alia.

IV. Tactus dicitur sensus alimenti, sicut & gustus, quia vis gustandi & vis tangendi circa eumdem cibum versantur, ratione tamen diversarum qualitatum; quia tactus circa humidum & siccum, gustus circa saporem, qui ex horum commistione fit, occupatur: Et utraque facultas ita in has qualitates incumbit, ut gustus non tendat in suas, nisi tactus in eas quae ipsi propriae sunt, saltem prius naturaliter.

V. Quod neque gustus neque tactus medio externo indigeat, nihil refert ad identitatem eorum: sicut nec refert, quod tres alii sensus indigeant eodem medio externo, ut non censeantur distincti.

VI. Sapor immutat potentiam gustus secundum distinctam proportionem ac immutant qualitates tactiles, de quibus evidens est immutare linguam, in qua est gustus, nullam efficientes sensationem tactus: ergo distinguunt tactum à gustu.

VII. Distinguendum est inter organum adæquatum, & inter organum inadæquatum. Lingua est organum adæquatum gustus, quia in illa & in nulla alia parte corporis residet: est vero organum inadæquatum tactus, quia tactus non solum in lingua reperitur, sed in cæteris corporis partibus.

Quæstio XIX.

An sensus Tactus sit unus? Affirm.

Ubi unum est objectum formale, ibi est unus sensus, *nam* ab unitate objecti formalis unitas cujuslibet facultatis desumitur. Atqui unum est objectum formale tactus, nempe tangibile, quatenus tangibile, quod obtinet unum modum immutandi organum. Ergo tactus est unus.

OBSERVATIONES.

I. Diversi constituuntur sensus, quia habent specialia sua objecta formalia inter se distincta; ut visus visibile, auditus audibile, &c. Hoc vero non reperitur in tactu, in quo non datur nisi unum tangibile quatenus tangibile est, sub quo non constituuntur varia objecta formalia variis tactibus convenientia. Ergo unus est tactus & non plures.

II. Distinguendum est inter objectum tactus materialiter consideratum; & inter objectum tactus formaliter consideratum. Quamvis objectum tactus materialiter spectatum non unum sit, sed multiplex, & non unam tantum, sed plures contrarietates in se contineat: Formaliter tamen, sive prout tactile, unum est, quia unus est modus immutandi organum. Unde cum potentiarum distinctio ab objectis secundum rationem formalem consideratis sumenda sit, ratum manet, tactum unum esse, non plures.

III. Dolor formaliter non est sensatio tactus, sed hæc solum ad dolorem concurrit tanquam conditio materialis, nec nova aut distincta est sensatio, sed ejusdem rationis & objecti, cum versetur circa primas vel secundas qualitates eodem modo immutantes. Unde propter dolorem non est tactus multiplicandus. *Idem de delectatione & titillatione* sentiendum est, in quibus, sicut in dolore, nihil distinctum à sensatione qualitatum tangibilium ut talium includitur: Quare nec pro eis distinctus tactus multiplicari debet.

IV. Quilibet sensus certum & unum tantum habet organum, solo excepto tactu, qui cum ad tuendam animalis vitam, & noxios primarum qualitatum excessus, quippe qui vitam lædunt, declinandos peculiariter animali à natura datus sit, ideo non uni solum, sed omnibus corporis partibus debuit inesse.

V. Dolor in determinata corporis parte non causatur, sed in omnibus, quia solutio continui aut distemperies in quibuscunque partibus corporis sensui capacibus causari potest, & ex consequenti dolor. Aliqua vero voluptas & titillatio in determinata tantum parte corporis fiunt, non tamen propterea tactus pro eisdem actibus multiplicari debet, quia sensatio tactus in eisdem reperta eandem rationem formalem habet, ex eadem ratione immutandi objecti desumta.

Quæstio

Quæstio XX.

An sensus exterior suam animadvertat sensationem? Negat.

Sensus exterior suam sensationem non percipit, *e. g. visus non animadvertit se videre.* sed hæc functio sensibus interioribus, nempe sensui communi proprie competit: *quia* 1. Sensus exterior non agit, nisi moveatur à suo objecto. At à suis operationibus non moveri, neque affici potest, Ergo eadem non sentit. 2. Si quo actu videmus, eodem etiam sentiremus nos videre, nunquam visio fieret, quin simul eadem sentiretur. At non semper sentitur visio: Certum enim est hominem aliquando videre, nec tamen sentire quod videat, sed hoc paulo post animadvertere. Ergo, &c.

OBSERVATIONES.

I. Quamvis intellectus percipiat suos actus & supra eos reflectatur, non tamen etiam sensus. Cum enim intellectus immaterialis, spiritualis, & inorganicus sit, ideo operandi modum nobiliorem habet, quam sensus.

II. Sensuum delectationes consequuntur ex perceptione convenientium objectorum: sed ad eas non requiritur cognitio ejusmodi perceptionis in eodem sensu, quia ut delectatio non pertinet proprie nisi ad appetitum; ita ad phantasiam spectabit percipere rem, è qua voluptas sensitiva oritur, eamque appetitui offerre.

III. Visus non proprie sentit tenebras, nec alius sensus suorum objectorum privationes simpliciter dignoscit, sed admodum improprie, quasi per actionem negativam. Eatenus enim dicitur visus percipere tenebras, quatenus apertis oculis nihil videt, non autem quod cognoscat se non videre, sed hoc alii animalis potentiæ adtribuendum est, non illi quæ est in oculo.

IV. Non necesse est ut omnis sensatio ab alio sensu cognoscatur, sic enim esset processus in infinitum: sed satis est, si exteriorum sensuum sensationes à sensu communi cognoscantur.

V. Distinguendum est inter objectum proprium & adæquatum; & inter objectum partiale. Non est absurdum versari visum circa colorem tanquam circa proprium & adæquatum objectum: aliam vero aliorem facultatem, id est, sensum communem, circa eumdem colorem occupari, tanquam circa partiale suum objectum.

VI. Duo habet sensatio externa seu species expressa ejus: 1. quod comparetur cum objecto, cujus est formalis similitudo. 2. quod comparetur cum potentia interna, cujus est immutativa. In priori comparatione non est quod cognoscitur, sed quo aliud, vel in quo aliud expresse cognoscitur à sensu externo: In posteriori autem comparatione est quod cognoscitur, vel cognosci potest, simul cum objecto quod repræsentat tanquam sensatum. Et ideo inprimit speciem sensui interno tanquam modus ejusdem objecti; & cum ex re & modo unum fiat modificatum, producitur à sensatione externa una tantum species modificata, repræsentans utrumque per modum unius.

Quæstio XXI.

An sensus externi sint in corde, an vero in cerebro? Neg. Prius, Affirm. Posterius.

I. Pars, quæ principium est nervorum, ea etiam est principium sensus, qui per nervos administratur. Cerebrum est principium

cipium nervorum. Ergo etiam est principium sensus.

II. Qua parte læsa læditur sensus, illa sensus est principium. At læso cerebro læditur sensus, non vero læso corde. Ergo cerebrum est principium sensus.

OBSERVATIONES.

I. Quamvis cerebrum cranio ceu in proprio quodam domicilio sit conclusum, non tamen est pars ab aliis discontinua, (sic enim non esset principium sensus) sed continuatur & conjungitur cum aliis partibus corporis per nervum, qui est ejusdem naturæ cum cerebro.

II. Distinguendum est inter cerebri partes à nervis remotiores; & inter cerebri partes nervis proximas. Licet non sit sensus in quibusdam cerebri partibus, tamen in his quæ nervis sunt proximæ, in quibus sensoria interna sunt, sensus ineſt. Unde caput aliquando etiam interius dolet. Ergo cerebrum non omnino sensu caret.

III. Ad sensum non requiritur sanguis: nam nervi, qui carent sanguine, maxime pollent sensu: similiter sensoria sensuum particularium, ut meninga, pupilla, & reliqua. Unde non sequitur; Cerebrum caret sanguine: Ergo non est principium sensus.

IV. Frigiditas cerebri non potest esse impedimento, ut sit radix virtutis sensitivæ; quin potius cum spiritus generentur & à corde procedant calidissimi, & ideo facile mobiles, necessarium est ut frigiditate cerebri temperentur, & consequenter reddantur minus faciles ad motum, & ideo aptiores ad recipiendas species sensibiles ab externis sensibus, & hoc medio transmittendas ad internum sensum.

V. Cor quidem situm habet in centro corporis, sed inde non sequitur, quod sit principium sensus; nam non ea pars quæ in medio, sed quæ eo in loco, ubi sensuum organa sunt, residet, est sensus principium. Cum igitur situs cordis longe distet ab externis sensibus, cerebrum vero proximius sit, propterea magis accommodatum est pro sede interni sensus, quam cor.

VI. Distinguendum est inter motum naturalem, qui se primum exserit in animali; & inter motum animalem, qui fit de loco in locum. Cor est venarum, arteriarum, motusque naturalis principium; Cerebrum vero nervorum, & motus animalis, seu sensitivi: Cum enim motus naturalis & sensitivus sint diversi, diversas partes corporis postulant, & diverso modo temperatas, imo in diverso collocatas situ.

VII. Quod appetitus sensitivus sit in corde & à sensu interno moveatur, non probat in eodem corde esse debere utramq; potentiam, nempe appetitivam & sensitivam; sed, licet in distinctis partibus resideant, sufficit, quod in eadem anima radicentur per naturalem subordinationem unius cum altera, & quod per concursum ejusdem animæ cum utraque operentur, ut cognoscitiva possit movere appetitivam.

Quæstio XXII.

An bruta valeant ratione, an verò phantasia ope & per instinctum naturalem opera sua perficiant? Neg.

Prius, Affirm.

Poster.

Bruta non valent ratione & intelligentia, sed suas mirificas operationes edunt ope phantasiæ, & per instinctum natu-

naturalem, quæ eſt operatio phantaſiæ determinata ad judicium convenientis aut commodi, determinansque appetitum ad fugam vel perſecutionem : *Quia* 1. Bruta non agunt libere & diverſimode. Ergo ratione carent. 2. Bruta non cognoſcunt univerſalia. Ergo non poſſunt uti ratione. 3. Si bruta eſſent rationalia, nullum eſſentiale diſcrimen eſſet inter ipſa & hominem, poſſentque informari ad pietatem.

OBSERVATIONES.

I. Diſtinguendum eſt inter ipſam prudentiam ſeu virtutem, quæ eſt habitus electivus ; & inter ſimulacrum prudentiæ. Non ipſa prudentia ſeu virtus neque vitium morale, ſed aliqua ſolum ſimulacra ſeu umbræ virtutum & vitiorum in brutis conſpicua ſunt.

II. Diſtinguendum eſt inter habitum, & inter potentiam naturalem. Bruta maxime concinna edunt opera, non per quemdam artis habitum, quemadmodum homo ex artis habitu rationis beneficio mediantibus crebris effectionibus comparato operatur ; ſed per naturalem quamdam potentiam, quæ omnibus ejuſdem ſpeciei individuis peræque competit, nec ſtudio comparatur.

III. Sunt quædam bruta melioris phantaſiæ, quæ per aſſiduam adſuefactionem & inſtitutionem diſcunt aliqua, quæ tamen tanta non ſunt, ut artis habitus dici mereantur : ex. gr. aves illæ, quæ quaſdam voces poſſunt exprimere, non vero ſermocinantur, ſed potius dant ſine mente ſonum.

IV. Quædam bruta præſagiunt quaſi & prænunciant futuram tempeſtatem, non mentis aut rationis acumine, ſic enim rationis acrimonia ipſum hominem ſuperarent, ſed quia pro vario cœli influxu varie afficiuntur, quos ſuos affectus internos per certa aliqua externa edunt indicia.

V. Duplicia ſunt naturalia, quæ per media certa ad finem certum procedunt. Quædam finem præcognoſcunt, & media illi obtinendo adcommodata eligunt, quod ſine ratione fieri nequit, & ſoli homini competit : Quædam finem, propter quem agunt, non cognoſcunt, nec ex prælectione feruntur in media, ſed inſtinctu & ductu naturæ ſumunt media, quæ ad conſequendum finem ſunt idonea, quo modo bruta citra rationem per certa media ad ſuos contendunt fines.

VI. Quod animalia quædam medicamentis certis vel ſe præſervant, vel curant, id non ad rationem, ſed ad inſtinctum naturalem referendum eſt, quo in ea feruntur, quæ ſibi ſunt convenientia, eo modo quo viti ulmus eſt gratiſſima, ad illam ſe inclinat, & illi adligata feliciſſime creſcit.

VII. Diſtinguendum eſt inter judicium intellectivum & inter judicium ſenſitivum. Conceditur beſtiis judicium ſenſitivum, quo æſtimant tale objectum ſibi non eſſe conveniens, ſed judicium intellectivum nondum obtinetur.

VIII. Non ſequitur ; beſtia perſuadetur hominis ſermone : ergo hunc intelligit. Nam hominis dicto audit, non quia argumentorum ponderibus Rhetorice ſuadetur, ſed quia vox phyſice cogit ; idque obtinere beſtia poteſt virtute memoriæ ſenſitivæ. Nam hujus gratia memoria ſervat verbera & plagas, quibus hi vel illi ſermones fuerunt conjuncti. Judicio igitur æſtimativo colligit verbis illis eſſe parendum ſub metu plagarum.

Quæstio XXIII.

An anima rationalis sit forma adsistens, an vero informans? Neg. prius, Affirm. Poster.

Anima rationalis non est forma hominis adsistens, sed informans. *Nam* quod homini dat esse, & per quod homo primo à cæteris omnibus animalibus distinguitur, id est forma hominis informans. Anima rationalis homini dat esse, & per animam rationalem homo primo à cæteris omnibus animalibus distinguitur. Ergo anima rationalis est forma hominis informans.

OBSERVATIONES.

I. Licet anima rationalis, quæ est substantia spiritualis, sit improportionata materiæ quoad entitatem, habet tamen rationem actus, & materia rationem potentiæ receptivæ.

II. Distinguendum est inter formam quatenus informat; & inter formam quatenus est separata. Nulla forma informans quatenus informat exsistit per se, sed à sua materia, quam informat, dependet: Atque sic etiam anima humana non exsistit per se. Quando vero forma informationis munere non amplius fungitur, absurdum non est, ut forma quædam, puta anima rationalis, post interitum compositi remaneat, atque per se exsistat.

III. Anima humana *l. 2. de gen. anim. c. 13.* forinsecus dicitur adcedere non simpliciter, nec ita ut aliunde adveniat, atque corpori adsistat; sed sic, ut non educatur è potentia materiæ, quemadmodum anima vegetans & sentiens educuntur.

IV. Distinguendum est inter ipsam mentem, sive animam rationalem; & inter mentis operationem. Quando *Arist. l. 1. de anima c. 2. t. 24.* inquit, *Ea mens cui prudentia tribuitur, non cunctis hominibus inesse videtur*: per mentem intelligit non ipsam animam rationalem, quæ, ceu forma informans, omnibus peræque inest hominibus; sed mentis operationem, quæ in diversis hominibus diversa est, nec in omnibus pari bonitate reperitur, propter diversam corporis constitutionem & adparatum organorum diversum.

V. Quamvis anima informet corpus, non tamen corpus intelligit: quia actio formæ solum tribuitur habenti formam, & eam potentiam ex qua immediate oritur actio. Jam autem corpus non habet eam potentiam, neque aptum est ut possit fieri intelligens & spirituale, sed tantum efficitur animatum, vegetans, & sentiens. Intelligit quidem anima in corpore; sed non per corpus, quia in hac actione nullo utitur corporeo instrumento.

VI. Anima, quæ est immortalis & forma nobilissima, informat quidem corpus, non tamen etiam nobilissimo modo, scilicet inseparabiliter illud informat; quia unio & informatio dependent non à nobilitate formæ, sed à dispositionibus corporis & materiæ, quæ necessariæ sunt, ut anima remaneat unita, quibus à contrario destructis, destruitur unio animæ cum corpore. Non ergo, quo forma est nobilior, eo arctius sibi unit materiam.

VII. Anima unitur corpori per aliquid substantiale, nempe per suam substantiam, cum habitudine quadam sibi interna ad corpus ipsum debite dispositum. Nec hinc sequitur, dissoluta unione animam aliquid suæ substantiæ perdere, manet enim semper tota; sed tantum sequitur, habitudinem illam substantialem amittere ad

corpus

corpus ſufficienter diſpoſitum, ob receſſum ipſarum diſpoſitionum.

Quæſtio XXIV.

An anima rationalis ſit immortalis?

Affirm.

Quidquid habet operationem à corpore & materia independentem, illud etjam habet eſſe independens à corpore & materia, h. e. poteſt ſine corpore eſſe; & ab eo ſeparari, ſicut poteſt ſine illo operari; *quia modus operandi ſequitur modum eſſendi.* Anima rationalis habet operationem à corpore & materia independentem, nam in intellectione & volitione organo corporeo non utitur. Ergo anima habet eſſe independens ab eodem corpore, & poteſt ſeparata ab eo ſubſiſtere, quod eſt eſſe immortalem & perpetuam ex propria natura.

OBSERVATIONES.

I. Aliquid eſſe immortale & incorruptibile poteſt ſtare dupliciter: 1. Ab intrinſeco, quod ſcilicet nullam ſui eſſe agnoſcit materiam, & qualitates contrarias, quæ ſtatuuntur principia proxima corruptionis & mortalitatis: & ſic anima rationalis dicitur immortalis, & incorruptibilis, item angeli. 2. Ab extrinſeco, quod ſcilicet non tantum nullam agnoſcit materiam, & qualitatum contrarietatem, verum etiam excludit omnem cauſam efficientem, à qua in eſſe dependeat: & ſic ſolus DEUS eſt immortalis & incorruptibilis.

II. Diſtinguendum eſt inter hominis & jumentorum ortum & interitum quoad corpus; & inter eorumdem ortum & interitum quoad animam. Unus eſt hominum & jumentorum ortus & interitus quoad corpus, non vero quoad animam: hominis enim anima non educitur è potentia materiæ, ſicuti animæ brutorum. *Deinde*, unus eſt hominis & jumentorum interitus & æqua conditio quoad moriendi neceſſitatem, ſed non quoad conditionem mortem conſequentem.

III. Ad intelligendi functionem pro hujus vitæ conditione adhibentur quidem phantaſmata, ut res tum ſingulares, tum etiam communes ipſis contentas mens contempletur, non autem ut in parte corporea recipiatur intellectio. Anima igitur ſeparata non dependet in intelligendo à phantaſmatibus, ſicuti nèc angeli.

IV. Diſtinguendum eſt inter naturalem animæ ſeparatæ appetitum; & inter animæ ſeparatæ entitatem & eſſentiam. Anima à corpore ſeparata eſt aliquo pacto in ſtatu violento ratione ſui appetitus naturalis, quia ſemper propendet in corpus, cujus eſt forma; Non autem eſt in ſtatu violento ratione ſuæ entitatis aut eſſentiæ, quia hæc eſt independens à corpore. Quando ergo *Ariſt. l. 2. de cœlo t. 18.* negat, *aliquod violentum eſſe durabile ſive perpetuum*; violentum ſumitur pro eo, quod eſt extra locum in quo tantum conſiſtere poteſt. Hoc ad animam ſeparatam adplicari nequit.

V. Licet anima ſit immortalis, homo tamen timet mortem. Hic horror mortis naſcitur ex appetitu ſenſitivo, qui dolorem ex ſeparatione animæ à corpore reformidat; vel etiam ex appetitu rationali, quando exitura anima grave peccatorum onus perſentit: non autem quando anima nihil ſibi conſcia è corpore ad cœlum migratura egreditur; ſic enim ſolutionem à corpore cupit, juxta illud D. Pauli, *Cupio diſſolvi, & eſſe cum Chriſto.*

VI. Quod ſic eſt in materia, ut in omnibus

mnibus ſuis operationibus pendeat à diſpoſitionibus materiæ, illud corrumpitur ſeparatum à materia. Licet igitur anima rationalis ſit in materia, non in omnibus tamen operationibus ab ea pendet, & ideo quantum ad hoc manebit. Unde etiam fit, ut non ipſa anima, ſed ejus ſola unio cum corpore pendeat à diſpoſitionibus.

VII. Quando *Ariſt. l. de cœlo t.* 102. inquit, *Omne quod habet initium, habet quoque finem:* Illud intelligatur de rebus ex materia generatis: Anima autem rationalis forinſecus adcedit. Quare licet anima incipiat cum corpore, non tamen ideo eſſe deſinit cum illo, ſed permanet.

Quæſtio XXV.

An ſingulare ſenſibile intellectu percipi poſſit? Affirm.

I. Quidquid diſtinguit ſingularia ab univerſalibus, & ſenſum circa ſingularia errantem corrigit, illud ſingularia percipit & cognoſcit. Intellectus diſtinguit ſingularia ab univerſalibus, & ſenſum circa ſingularia errantem corrigit. Ergo intellectus ſingularia percipit.

II. Quod poteſt in ſubordinatis virtus inferior, id multo magis poteſt ſuperior: *e. g.* quæ ſenſus externus percipit, eadem & phantaſia ſentit. Atqui phantaſia, quæ eſt inferior intellectu, cognoſcit ſingularia. Ergo ea multo magis cognoſcit intellectus, qui eſt facultas ſuperior.

OBSERVATIONES.

I. Duplex adſignatur objectum intellectus: Unum motivum, quo ſcilicet intellectus movetur, & adjuvatur ad cognitionem, licet ipſum in ſe non cognoſcatur actu, & tale objectum eſt phantaſma: Alterum eſt objectum terminativum, illud ſcilicet, quod per phantaſma repræſentatur, & cognoſcitur ab intellectu, unde dicitur terminativum, quia terminat actionem intellectus, & hoc eſt omne ens, in quantum eſt verum, & cognoſci poteſt, ſive ſit ſingulare, ſive univerſale, ſive materiatum, ſive immateriatum.

II. Diſtinguendum eſt inter objectum proprium; & inter objectum commune. Univerſalia ſunt intellectus objectum proprium, quia ſolus intellectus univerſalia cognoſcit: Singularia vero ſunt intellectus objectum commune, quia non tantum intellectus, ſed etiam ſenſus circa ſingularia verſatur. In eo ergo differt intellectus à ſenſu, quod ſenſus ſola ſingularia, intellectus vero univerſalia, ſed non tantum dignoſcat. Pari modo diſtinguitur ſenſus internus ab externo, quod hic præſentia, ille abſentia, ſed non tantum percipiat.

III. Diſtinguendum eſt inter ſingularium ſenſibilitatem, & inter ſingularium intelligibilitatem. Singularia aliam rationem formalem ſortiuntur dum cadunt ſub ſenſum, & aliam rationem formalem, dum recidunt ſub intellectum. Nam ſingularia pertinent ad ſenſum ſub ratione ſenſibilitatis, ad intellectum vero ſub ratione intelligibilitatis.

IV. Quamvis intellectus ſit quid immateriale, & ſpirituale, ſingularia vero à ſenſu percepta ſint materialia & corporalia, nihilominus tamen intellectus poteſt cognoſcere ſingularia. Nam proportio eſſentiæ inter cognoſcens & cognoſcibile non ſemper eſt neceſſaria, ſed poteſt res quoad eſſentiam eminentior & ſuperior inferiorem cognoſcere, v. g. Deus res à ſe creatas: imo ex parte inferior quoad eſſentiam poteſt cognoſcere ſuperiorem, ut homo

homo Deum, cum quo nulla ſibi ratione eſſentiæ intercedit proportio.

V. Diſtinguendum eſt inter rationem *Qua*, & inter rationem *Sub Qua* ſive formale. Quando intellectus, qui eſt immaterialis, cognoſcit ſingulare materiale, tunc ratio *Qua* poteſt eſſe quid materiale, non vero ratio *Sub Qua* ſive formale, nam ſingulare qua materiale ne quidem ſenſus recipit: & ut hic homo componitur ex hac materia, ita homo univerſalis ex materia communi, proinde nec univerſale caret omni materia. Intellectus igitur ſpeciem ſenſilem prius deornat materialitate ſua, & ex phantaſmate elicit ſpeciem ſpiritualem, deinde demum illud in auguſtiſſimum ſuum palatium admittit, ſed non ſine ſuis conditionibus individuantibus: Non abſtrahit intellectus ab objecto, ſed à modo, nam objectum ut ſingulare & materiale cognoſcit, ſed modo ſpirituali.

VI. Intellectus univerſaliter præſcindit à conditionibus individuantibus, quæ rem materiali modo repræſentant, quia cognoſcit modo ſpirituali per ſpeciem ſpiritualem, non autem præſcindit neceſſario à conditionibus vel rationibus conſtituentibus rem in eſſe ſingularibus.

VII. Licet ſingulare ſit cognitum ab intellectu, non tamen fruſtra ponitur intellectus agens: nam intellectus agens non ideo ponitur, ut abſtrahat naturam à differentiis individuis, h. e. eam ponat in ſtatu, in quo non niſi abſque iis differentiis intelligi poſſit; ſed ut à ſingularium rerum phantaſmatibus eliciat ſpecies intelligibiles, ſine quibus res ab intellectu non poſſunt percipi.

VIII. Diſtinguendum eſt inter potentias ſubordinatas, & inter potentias non ſubordinatas. In potentiis ſubordinatis ſuperior cognoſcit objectum inferioris & alia alterius, non vero in potentiis non ſubordinatis. Cum igitur ſenſus intellectui ſubordinatus ſit, ideo non valet hic argumentandi modus: Ita ſe habet ſenſus ad ſingularia, ſicut intellectus ad univerſalia. Sed ſenſus tantum ſingularia percipit. Ergo intellectus tantum univerſalia.

IX. Quamvis intellectus cognoſcat ſingularia, non tamen fruſtra ponuntur ſenſus, quemadmodum non fruſtranea eſt cognitio, qua ſenſus communis omnia externorum ſenſuum objecta cognoſcit ac dijudicat: nam intellectus cognoſcit quidem ſingularia; ſed non ab iis immutatur, ſed mediante imaginativa, ſicut imaginativa mediis aliis ſenſibus, qui ſuperflui non ſunt.

X. Diſtinguendum eſt inter viam inquiſitivam, & viam auſcultativam. Quando *Ariſtoteles lib. 1. phyſ. cap. 1.* inquit, *Ex univerſalibus ad ſingularia procedere oportet*; non loquitur de via inquiſitiva, nam *l. 1. poſt. anal. c. 15.* ſcribit, *ſcientiam illi defuturam eſſe, cui deeſt ſenſus*; ſed de via auſcultativa. Nihil ergo eſt in intellectu, quin prius fuerit in ſenſu.

Quæſtio XXVI.

An voluntas reipſa differat ab intellectu? Affirm.

I. Quæcunque potentiæ diſtinguuntur per diverſos modos operandi, quos habent ex propria natura, illæ reipſa differunt: Intellectus & voluntas diſtinguuntur per diverſos modos operandi, quos habent ex propria natura, *quia* modus operandi intellectus eſt adtrahendo objectum ad ſe, illudque ſibi conjungendo

per se, vel per suam similitudinem; modus autem operandi voluntatis est tendendo in objectum, seque ei conjungendo.

II. Illa reipsa distinguuntur, quæ se mutuo movent, *unum* enim & idem reipsa nequit seipsum movere, & à seipso moveri. Atqui intellectus & voluntas se mutuo movent. Ergo reipsa distinguuntur.

OBSERVATIONES.

I. Distinguendum est inter facultatem quæ neque intelligit, neque præeuntem sequitur notitiam; & inter facultatem quæ quidem non intelligit, præeuntem tamen notitiam sequitur. Prior facultas, quæ scilicet neque intelligit, neque præeuntem sequitur notitiam, naturæ impetu & non libere in objectum fertur; sed ejusmodi facultas voluntas non est: etsi enim voluntas non intelligat, sive rem cognoscat, sequitur tamen cognitionem intellectus, à quo ei res amplectenda vel declinanda objicitur.

II. Electionem esse appetitum intellectus, vel intellectivum appetitum *l. 2. Eth. c. 2.* non probat, quod intelligere & velle sint actus ejusdem potentiæ; sed sic esse subordinatos, & adeo intrinsecam habere connexionem, quamvis diversarum potentiarum sint, ut actus voluntatis intrinsecum ordinem importet ad actum intellectus, tanquam ad conditionem intrinsecam sui objecti, & actus intellectus intrinsecum ordinem ad actum voluntatis, in quantum præstat objecto ejus conditionem omnino necessariam ut sit appetibile.

III. Separabilitas actuum efficaciter quidem probat distinctionem realem; Inseparabilitas vero non probat efficaciter identitatem, cum possit ex extrinseca rerum distinctarum connexione provenire. Sic intellectus & voluntatis actus non possunt separari, cum voluntas non possit ullo modo adpetere, nisi bonum cognitum, non tamen intellectus & voluntas sunt unum & idem. *Sunt igitur* istæ duæ potentiæ realiter distinctæ, sed sic subordinatæ per intrinsecam connexionem, ut nec voluntas possit ferri in bonum nisi cognitum per intellectum, sibique ab eo repræsentatum.

IV. Ut voluntas libertatem habeat, non quidem sat est inhærere eam libero supposito, non tamen necesse est, ut ipsamet sui actus judicium exerceat, sufficit enim posse arbitratu suo proprium actum exercere, vel suspendere, esto prædictum judicium ab alia facultate ipsam regente, in qua libertas ut in fonte & radice insidet, administretur.

V. Identitas realis potentiarum non sumitur ex identitate reali objecti, cum constet sensum & intellectum versari circa eamdem rem, nam omne objectum sensibile est etiam intelligibile. Licet igitur etjam intellectus & voluntas versentur circa eamdem rem, cum bonum, quod est objectum voluntatis, non sit res distincta ab ente, circa quod versatur intellectus; non tamen inde sequitur, quod intellectus & voluntas sint unum & idem.

P. 68. c. 1. l. 28. anima. l. 29. animæ. p. 77. c. 1. l. 15. necessarium.

FINIS.

PRÆCEPTA
Metaphyſicæ

Ex

Probatis Autoribus collecta, & adjuvandæ memoriæ cauſa TABULIS Synopticis incluſa,

A

M. JOANNE STIERIO.

Editio Quarta.

LONDINI,

Ex Officina *Rogeri Danielis.* MDCLII.

Illustrissimo ac Celsissimo Principi ac Domino,

DN. ERNESTO,

Duci Saxoniæ, Juliæ, Cliviæ, & Montium, Landtgravio Thuringiæ, Marchioni Misniæ, Comiti in Marca & Ravensburg, Dynastæ Ravenstein, &c.

Domino suo Clementissimo,

εὐ πράγειν.

CUM prolixa & intricata tam docendi, quam discendi ratio ingenium perturbet, memoriam labefactet, doctrinam obscuret, & studiosæ juventuti non raro fastidium creet: operæ pretium faciunt illi, qui antequam controversiarum pelago se committunt, aut spinosis subtilitatibus animum suum, industriamque consecrant, in qualibet Scientia præcepta prius scitu maxime necessaria prælibant, atque fundamentum jacent resectis & rejectis minus necessariis. Licet vero ejusmodi prima Scientiarum elementa & rudimenta variis disponi proponique possint modis, omnium tamen commodissima hactenus multis præclaris viris visa & probata est methodus ea, qua præcepta disciplinarum in memoriæ subsidium Tabulis Synopticis inclusa ordine & breviter traduntur: Sic enim nucleus cujuslibet capitis, qui alioquin in diversorum autorum pagellis non sine tædio esset conquirendus, artificiose sub uno habetur intuitu; & quæ passim & sparsim sapientissimi & acutissimi Philosophi bene dixerunt captum adolescentiæ non superantia, sub una peculiari & perpetua fere forma methodice disponuntur. Hoc quantum subsidii studiis & memoriæ adferat, æstiment ii, quorum judicia nec odii, nec amoris affectibus adulterantur. Hunc ergo in finem non tantum TABULAS LOGICAS, ETHICAS, PHYSICAS, & ASTRONOMICAS in meum, meorumque usum privatum ex fontibus Aristotelis, nec non saniorum interpretum commentariis, quondam à me congestas superioribus annis publici juris feci; sed nunc etiam, amicis ita pervincentibus, communissima METAPHYSICÆ PRÆCEPTA, juvandæ memoriæ ergo, in TABULAS redacta typis prodo: Præcepta inquam communissima, non nova, sed passim usurpata, & potissimum collecta atque selecta ex SUAREZIO, communi illo omnium Metaphysicorum doctore ac magistro, FONSECA, MENDOZA, aliisque multi nominis autoribus, quibus suo jure quodam adjicio Clarissimum

Philoſophum Jenenſem, Dn. M. Stahlium, Præceptorem meum honoratiſſimum. Nam ſi univerſam diſciplinarum philoſophicarum ſeriem paulo adtentiori intueamur animo, & ſigillatim unamquamque trutina ponderemus æquiſſima; Metaphyſica, ſive ipſius dignitas ſpectetur, ſive utilitas adtendatur, ultra reliquarum ſortem quodammodo elevata eſt, *tantum caput effert, quantum lenta ſolet inter viburna cupreſſus:* cum ſine hac Scientia nemo vel ambigua diſtinguere, vel obſcura explicare, vel vera confirmare, vel falſa impugnare commode poſſit, & refellere. Has vero Tabulas Metaphysicas Veſtræ Celſitudini, Illustrissime Princeps, ſubmiſſiſſime dedicari volui, quo ſubjectiſſimam meam affectionem erga Illuſtriſ. Veſtram Celſitudinem declararem. Toti omnino Germaniæ, imo Europæ, innotuit, quam conſtanti ſinceræ religionis Illuſtriſ. Celſ. Veſtra ducatur Zelo, quam heroicis & omnigenis decorata præfulgeat virtutibus, quam ſerio ac ſedulo laboret, ut in ditionibus ſibi ſubjectis literarum ſtudia undique floreant, atque vigeſcant. O beatum, & æternis laudum præconiis digniſſimum Principem, qui muneris divinitus ſibi commiſſi tanta cura ducitur! Ut ergo Illuſtriſ. Celſ. Veſtra hoc levidenſe meum munuſculum vultu benigno & ſereno ſuſcipiat, ac ſuo patrocinio exoptatiſſimo me meaque ſtudia commendata eſſe gratioſiſſime concedat, ea, qua par eſt, animi ſubjectione & obſervantia peto atque contendo. Deus Ter Opt. Max. Illuſtr. Celſ. Veſtræ concedat ea omnia, quæ primæva Eccleſia, *Tertulliano Teſte in Apologet. c.* 30. Imperatoribus precari conſueverat; vitam nimirum prolixam, imperium ſecurum, domum tutam, exercitus fortes, Senatum fidelem, populum probum, orbem quietum, & quæcunque hominis & Principis Chriſtiani vota ſunt. Dab. die 9. Octob. Anno 1634.

Illuſtriſſ. Celſit. Veſtræ

Subjectiſſ.

M. Joannes Stier.

Lectori

Cum in omnibus disciplinis mire prosit initio breve quoddam Compendium tradere, ut eo melius præparentur animi ad interiorem doctrinam recte percipiendam, maxime id quoque necessarium duxi in Disciplinarum Regina, hactenus spatiosissimis voluminum palatiis ostentata, vulgo Metaphysica *dicta.*

Deinde, quia secundum illud vulgatum, tantum scimus quantum memoria tenemus, *memoriæ vero mirum in modum inservire possunt* tabulæ Synopticæ, *siquidem in iis nucleum cujuslibet capitis, qui alioquin in diversis pagellis non sine tædio esset conquirendus, uno fere intuitu artificiose ostenditur, quo ordine unum sequatur aliud facile cognoscitur, quotve membra in quolibet capite notanda veniant statim animadvertitur, idem quoque non denegare potui huic ipsi Disciplinæ.*

Habebis autem hic præcepta non de novo inventa, vel ex proprio cerebello depromta, sed communissima, & in Scholis Metaphysicorum tritissima: imprimis vero selecta ex Metaphysicorum Doctoribus ac Magistris, Suarezio, Fonseca, Mendozi, *aliisque multis nominis* autoribus, *quibus suo jure quodam adjicio Clarissimum Philosophum Fenensem,* Dn. M. Stahlium, *Præceptorem meum honorandum.*

Neque enim eos imitari animus unquam fuit, qui, quod ab aliis hauserè, non ut alienum, sed suum nundinantur: cum candidi & ingenui hominis sit fateri, per quos profeceris.

Si quid igitur rectè dictum hisce in tabulis invenieris, illud omne prædictis autoribus acceptum referas: Sin vero minus, & quædam tuo palato minime adriserint, iisque tuum denegaveris calculum, eadem quoque ex iisdem, cum quibus prius transigas, quam hæc præcepta taxes, me hausisse scias. Ignoscas igitur, ut eamdem veniam apud alios impetres. Vale, mihique fave. Dab. Anno 1641.

Tabula Generalis totius METAPHYSICÆ Synopsin adumbrans.

Partes METAPHYSICÆ sunt duæ:

- Generalis, quæ agitur
  - De Affectionibus Entis
    - De Natura & Distinctionibus Entis. Cap. I.
    - In Communi. Cap. II.
    - In Specie. Affectiones Entis sunt vel
      - Simplices: ut
        1. Unum. Cap. III.
        2. Verum. Cap. IV.
        3. Bonum. Cap. V.
      - Disjunctæ, eæque
        - Immediatæ: ut
          1. Actus. Cap. VI. / Potentia. Cap. VII.
          2. Principium & Principiatum. C. VIII.
          3. Causa & Causatum
             - In Communi. Cap. IX.
             - In specie. Causæ sunt vel
               - Internæ:
                 - Materia. C. X.
                 - Forma. C. XI.
               - Externæ:
                 - Efficiens. C. XII.
                 - Finis. C. XIII.
          4. Necessarium & Contingens. Cap. XIV.
        - Mediatæ ut
          1. Simplex & Compositum. Cap. XV.
          2. Totum & Pars. Cap. XVI.
          3. Diversum, vel
             - Idem. Cap. XVII.
             - Sine pugna, unde Distinctio. Cap. XVIII.
             - Cum pugna, unde Oppositio. Cap. XIX.
          4. Universale & Singulare. Cap. XX.
          5. Finitum & Infinitum. Cap. XXI.
          6. Perfectum & imperfectum. C. XXII.
- Specialis, quæ agitur
  - De Substantia. Cap. I.
  - De Accidentibus, tum
    - Primariis. Cap. II.
    - Secundariis. Cap. III.

Proœmium.

De Natura & Constitutione Metaphysicæ.

De Natura & Constitutione Metaphysicæ sex not.

I. *An detur Metaphysica?* R. Affirm.
1. *Quia* datur distinctum objectum, & modus considerandi objectum diversus à modo illo, qui datur in aliis disciplinis: nam in Metaphysica consideratur ens, quatenus ens.
2. *Quia* nulla alia datur disciplina, in qua proprie tam de affectionibus entis, *e.g. Uno, Vero, Bono,* quam de ejusdem differentiis & divisionibus, *ut, in substantiam & accidens, agatur.*

II. *Nomen,* circa quod observ.
1. *Etymologia.* Metaphysica dicitur à μετὰ post vel trans, & φυσικὴ naturalis, *vel*
1. *Quia* Metaphysica agit de iis, quæ res naturales transcendunt, & supra Physicam sunt:
2. *Quia* Metaphysica post Physicam est inventa. Non igitur sic dicitur ratione ordinis naturæ; (*Cum quoad ordinem naturæ ea quæ in Metaphysicis considerantur, sint priora rebus Physicis*) sed ratione ordinis inventionis.
2. *Synonymia.* Metaphysica etiam vocatur
1. *Philosophia* absolute, & quasi per antonomasiam, quia est nobilissima pars philosophiæ.
2. *Philosophia prima,* quia primos conceptus, primaque principia considerat, in quibus reliquarum omnium scientiarum principia fundantur.
3. *Theologia naturalis,* quia quantum lumine naturæ fieri potest, de rebus immaterialibus, incorruptibilibus, actibus puris, &c. tractat.
4. *Sapientia,* quia de primis rerum causis, & supremis ac difficilimis rebus, & quodammodo de universis entibus disputat.

III. *Quid sit?* R. METAPHYSICA est scientia, quæ contemplatur ens quatenus ens: *Vel,* METAPHYSICA est scientia, quæ ens in quantum ens, seu in quantum à materia abstrahit secundum esse contemplatur. *Suarez. disp. 1. sect. 3.*

IV. *Subjectum* sive *Objectum* est ens quatenus ens, *h.e. secundum rem, & rationem à materia abstractum.* Res considerata, sive Objectum materiale, est *ens:* Modus vero considerandi, sive Objectum formale, est *quatenus ens.* Sumitur a particula illa reduplicativa *qua* vel *quatenus* non specificative, sed reduplicative; ita ut illud *quatenus ens* dicat causam, vel rationem cur prædicatum illud, *esse subjectum Metaphysicæ,* subjecto videlicet *enti* attribuatur.

V. *Divisio.* Metaphysica dividitur in *partem*
Generalem seu *Communem,* quæ de communi entis natura, ejusque communissimis affectionibus agit. *Vide pag. 2. & seqq.*
Specialem seu *Propriam,* quæ agit de speciebus entis analogis, ut sunt substantia & accidens. *Vide pag. 23 & seqq.*

VI. *Theoremata.*
1. Metaphysica est disciplina generalissima & communissima.
2. In Metaphysica dantur principia demonstrativa.
3. Primum omnium principiorum est: *Impossibile est idem simul esse & non esse.* Vel, *Impossibile est idem simul affirmari & negari de eodem.*

Pars

Pars Generalis Metaphysicæ.

CAP. I.

De Natura & Distinctionibus Entis.

I. *Quid sit?* R. Ens est, quod non repugnat existere. *Mendoza disp. 2. sect. 1. Vel,* Ens est, quod habet essentiam realem, id est, non fictam, sed veram, & aptam ad realiter existendum. *Suarez. disp. 2. sect. 4.*

De Ente in Communi duo not.

I. NATURA ENTIS: Ubi not.

II. *Distinctiones.* Ens

1. *Accipitur* vel
   1. *Nominaliter* sive *Substantive*, quatenus est nomen verbale & significat esse tiam, vel rem ratione essentiæ suæ, sive actu existat, sive non. ESSENTIA est id, quod primo concipitur de re. *Suarez. 1. d.*
   2. *Participialiter* sive *Adjective*, ut est participium verbi *Sum*, & significat existentiam, sive rem actu existentem. EXISTENTIA est illa ratio, per quam res sunt extra causas in rerum natura, sive actu. *Mendoza disp. 8.*

2. *Significat* vel
   1. *Id quod habet essentiam.* Sic nihil adpellatur ens, nisi ponat aliquid in re, sive, nisi sit aliquid positivum: *Unde privationes & negationes entia dici nequeunt.*
   2. *Veritatem propositionis.* Sic omne illud ens vocari potest, de quo propositio affirmativa potest formari: *Hoc modo etiam privationes, negationes, & entia rationis entia vocari possunt.*

3. *Est* vel
   Reale, quod habet esse à parte rei actu vel potentia. *Mendoza disp. 9. sect 1.*
   Rationis, quod habet esse objective tantum in intellectu. *Seu*, quod à ratione cogitatur ut ens, cum tamen in se entitatem non habeat. *Suarez. disp 4.*

4. *Est* vel
   Per se, quod præcise habet ea, quæ ad essentiam, integritatem, vel complementum talis entis in suo genere per se & intrinsece requiruntur. *Suarez.*
   Per accidens, quod constat ex aliquo, quod neque ad essentiam, neque ad integritatem, nec ad complementum rei in suo genere per se & intrinsece requiritur.

III. *Conceptus Entis* estq;
   Formalis, & dicitur actus ipse seu verbum, quo intellectus rem aliquam seu communem rationem concipit. *Suarez. disp. 2.*
   Objectivus, & dicitur res illa, vel ratio, quæ proprie & immediate per conceptum formalem cognoscitur seu repræsentatur. *Ibid.*

IV. *Theoremata.*
   1. Ens est primo cognitum, *cognitione originali, & actuali confusa.*
   2. Ens in respectu ad inferiora, *nempe ad Deum & creaturas, substantiam & accidens*, non est æquivocum, neque univocum, sed analogum.
   3. Ens qua tale, non habet principia.

II. ADTRIBUTA, sive AFFECTIONES ENTIS, *de quibus Cap. seq.*

CAP. II.

De Affectionibus Entis in communi.

De AFFECT. Entis not.

1. *An ens habeat veras aliquas affectiones?* R. Affirm. quia enti competunt aliqua, quæ cum ipso reciprocantur, nec tamen sunt primus ejus conceptus, sed primum conceptum sequuntur: *e. g. Unum, verum, bonum, esse actu vel potentia.*

2. *Quotuplices?* R.
- *Simplices*, quæ enti adæquate insunt, & cum eo convertuntur sub uno conceptu: *De quibus Cap. 3. & seqq.*
- *Disjuncta*, quæ cum ente reciprocantur sub disjunctione: *Sunt*q;
  - *Immediatæ*, quæ entis conceptum immediate sequuntur, vel saltem non mediante aliquo adtributo simplici. *Cap. 6. & seqq.*
  - *Mediatæ*, quæ mediante aliquo adtributo simplici enti conveniunt. *C. 15. & seqq.*

3. *Theoremata.*
1. Affectiones entis sunt reales, *quia competunt enti citra mentis operationem.*
2. Affectiones vel Adtributa entis, de ente possunt demonstrari.
3. Affectiones entis non differunt reipsa ab ente, sed ratione.

CAP. III.

De Uno.

AFFECTIONES SIMPLICES sunt;

I. UNUM, de quo quatuor not.

I. Quid sit? R. UNUM est, quod est in se Indivisum:
- *Per se.* Hoc idem est, quod ens per se, supra, cap. 1. definitum.
- *Per accidens.* Hoc constat ex iis, vel
  - 1. vel
    - *Quæ* sunt revera in se divisa, vel
      - Sine ordine: ut, *acervus lapidum.*
      - Cum ordine: ut, *exercitus.*
    - *Quæ* non sunt divisa, sed unita, vel
      - Artificialiter: ut, *domus.*
      - Naturaliter: ut,
        - Subjectum & accidens.
        - Duo accidentia.

II. Quotuplex? R.
- 2. vel
  - *Indivisibile*, quod nec actu divisum est, nec dividi potest.
  - *Indivisum*, quod actu quidem divisum non est, aptum tamen ut dividatur. *Hoc dicitur Compositum.*
- 3. vel
  - *Universale*: Unitas Universalis consistit in divisione alicujus naturæ in plures naturas similes, sub eodem nomine & ratione, cum aptitudine ut in eas dividatur. *Suarez disp. 6. sect 13.*
  - *Formale* Unitas Formalis adpellatur, quæ per se & immediate convenit essentiæ sive naturæ prout præscindit ab esse quod habet in individuis.
  - *Individuale*: Unitas Individualis non solum dicit indivisionem, sed etiam inaptitudinem ad divisionem in plura, quæ talia sunt, quale est ipsum divisum. *Suarez l. d.*

III. *Oppositum est que* MULTUM, quod actu divisum est.

IV. Theoremata.
1. Quod non est unum, illud ne est quidem.
2. Tantum de uno quæque habent, quantum de ente.
3. Unum non addit supra ens aliquod positivum.

II. VERUM, *de quo cap.* 4.

III. BONUM, *de quo cap.* 5.

CAP.

CAP. IV.

De Vero.

De VERO quinque not.

- I. *Nomen*, circa quod observ. *Veritatem considerari*
  - 1. *In actu exercito*, seu *materialiter*, quando certæ alicujus rei veritas requiritur. *Hæc consideratio ad omnes pertinet disciplinas: Quid enim vere sit ens, substantia, accidens, Metaphysicus tractat; quid vere sit linea, Mathematicus.*
  - 2. *In actu signato*, seu *formaliter*, quando ipsa natura veri formalis, quod scilicet sit, in se consideratur.
- II. *Quid sit?* R. VERUM *sive* VERITAS est conformitas intellectus cum re.
- III. *Quotuplex?* R Veritas est
  - 1. vel
    - *Incomplexa*, quæ est ipsius rei veritas, qua quodvis ens in sua essentia dicitur verum, quia habet essentiam sibi debitam.
    - *Complexa*, quæ in compositione & divisione terminorum simplicium consistit, & est veritas propositionum, nempe conformitas intellectus componentis & dividentis cum rebus compositis & divisis.
  - 2. vel
    - *In significando*, quæ proprie reperitur in vocibus, vel scripturis, aut etiam in conceptibus, quos non ultimatos vocant. *Suarez. disp.* 8.
    - *In cognoscendo*, quæ est in intellectu cognoscente res, seu in cognitione & conceptione ipsarum rerum. *Ibid.*
    - *In essendo.* Hæc veritas est in rebus ipsis, quæ ab illa denominantur veræ. *Ibid.*
- IV. *Oppositum.* Vero opponitur
  - 1 FALSUM: ubi not.
    - 1. *Quid sit?* R. FALSUM est, quod adparet id quod non est. *Vel*, FALSUM est disconvenientia seu inadæquatio, quæ est inter judicium intellectus componentis & dividentis, & rem ipsam prout est in se. *Suarez. disp.* 9. *sect.* 1.
    - 2. *Quot modis res dicatur falsa?* R.
      - 1. Propter similitudinem ad rem veram, ratione cujus occasionem falsitatis nobis præbet, ut illud existimemus esse quod non est. *Hoc modo aurichaleum dicitur falsum aurum. Suarez.*
      - 2. Quia est objectum falsæ enunciationis, quod tamen objectum est objective tantum in intellectu. *Sic idolum dicitur falsus Deus. Suarez.*
      - 3. Quia non est adæquata & conformis arti. *Hic modus habet locum in artefactis. Suar.*
  - 2. IGNORANTIA, quæ est vel
    - *Secundum puram negationem*, quando simpliciter aliquid ignoratur, & nihil de re aliqua intelligitur.
    - *Secundum pravam dispositionem*, quando falsa opinio & error habetur de re aliqua.
- V. *Theoremata.*
  - 1. Veritas, quamvis in simplici mentis operatione reperiatur, speciali tamen ratione est in compositione & divisione.
  - 2. Verum significat rem cognoscibilem, sicut est.
  - 3. Verum (uti & Falsum) est denominatio extrinseca rebus.
  - 4. Falsitas non competit rebus secundum se; *h. e. nulla res dicitur falsa, relata ad id quod est, sed relata ad id quod non est.*

CAP. V.

De Bono.

De BONO quinque not.

I. *Nomen.* Bonum uti & Malum accipiuntur, *vel*
- *In abstracto*, sive *formaliter*; & sic bonum est ipsa perfectio ineſſe debita, & malum carentia talis perfectionis.
- *In concreto*; & sic bonum est res habens perfectionem debitam, & malum est res carens perfectione debita.

II. *Quid sit?* R. BONUM est, quod alicui est conveniens. *Suarez. disp.* 10. *sect.* 1. *Vel*, BONUM est perfectio ineſſe debita. *Vasquez. disp.* 23.

III. *Quotuplex?* R.
1. vel
- *Verum*, quod tale est, quale existimatur & cognoscitur. *Suarez. disp.* 10. *sect.* 2.
- *Apparens*, quod existimatur, non tamen est re. *Suarez. ibid.*

2. vel
- *Naturale*, quod est consentaneum cuicunque naturæ, secundum id quod naturaliter est, vel naturaliter operari potest. *Suarez. ibid.*
- *Morale*, quod est consentaneum rei, ut libere operatur. *ibid.*
- *Transcendentale*, quod dicit in communi perfectionem rei convenientem, præsertim illam, quam unaquæque res habet per entitatem suam. *ibid.*

3. vel
- *Per essentiam*, quod à se ipso & per se ipsum bonum est; ut. *Deus.*
- *Per participationem*, quod suam perfectionem habet ab alio dependentem: *Quare ratione omnia excepto solo Deo bona sunt.*

4. vel
- *Simpliciter* seu *absolute bonum*, quod in se bonum est.
- *Alteri bonum*, quod dirigitur ad alium: *Dicitur autem* bonum alteri *non exclusive, sed præsupponit bonum in se.*

5. vel
- *Jucundum* seu *Delectabile*, quod homini est conveniens in ordine ad delectationem, quam tale bonum secum adfert. *Suarez. l. d.*
- *Honestum*, quod homini est conveniens absque ordine ad delectationem, sed solum quia per se decet, vel conveniens est homini ut sic. *Ibid.*
- *Utile*, quod licet ex se spectatum delectationem non adferat, neq; ex se deceat, aut conveniens sit homini, tamen ut conferre potest ad aliud bonum obtinendum, conveniens censetur. *Ibid.*

IV. *Oppositum*, est q; MALUM Uti not.

I. Quid sit? R. MALUM est privatio perfectionis debitæ ineſſe. *Suarez. disp.* 11. *sect.* 1.

2. *Quotuplex?* R.

1. vel
- *Absolute malum*, quod in sola privatione positum est.
- *Alteri malum*, estque vel
  - *Naturale*, estq; omnis privatio naturalis boni naturæ debiti, seu omne id, quod natura sua est conveniens alteri naturæ. *Ibid.*
  - *Morale*, quod est disconveniens naturæ liberæ, quatenus libera est. *Ibid.*

1. vel
- *Culpa*, & est inordinatio in actione vel omissione libera; seu, carentia perfectionis debitæ secundum liberam actionem. *Suarez. ibid.*
- *Pœna*, & est quælibet alia carentia boni debiti, contracta seu inflicta ob culpam. *ibid.*

V. *Theoremata*
1. Omnia bonum adpetunt.
2. Omne bonum est communicativum sui.
3. Res Mathematicæ, quatenus sunt ejusmodi, non sunt bonæ.

CAP.

CAP. VI.

De Actu.

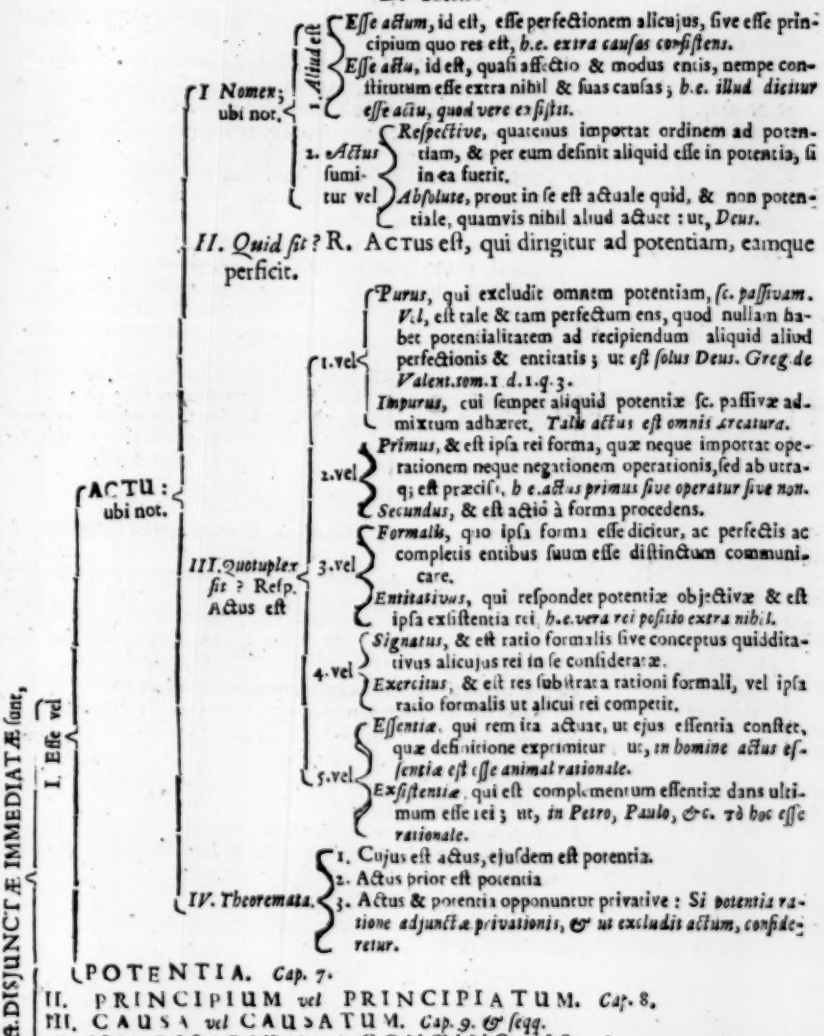

CAP.

CAP. VII.

De Potentia.

De POTENTIA quatuor not.

I. Nomen, ubi duo not.
- 1. Aliud est
  - *Esse potentiam.* Hoc significat vim, & aptitudinem, per quam aliquid esse potest.
  - *Esse in potentia.* Hoc significat illud quod nondum est, sed tamen esse potest, adeoque adhuc est in suis causis.
- 2. Potentia sumitur vel
  - *Transcendentaliter*, h.e. tam late, prout cum suo opposito, nempe actu, dividit omne ens, & certæ alicujus categoriæ terminis non cohibetur.
  - *Prædicamentaliter*, prout solam illam potentiam comprehendit, quæ est in secunda specie qualitatis. Hæc continetur sub potentia transcendentali.

II. *Quid sit?* R. POTENTIA est, qua ens esse posse intelligitur, quando nondum est.

III. Quotuplex? R. Potentia est
- 1. vel
  - *Activa*, de qua duo not.
    - 1. *Quid sit?* R. Potentia activa est, quæ virtute continet aliquem effectum, illumq; potest producere. *Mendoza Phys. disp. 2. sect. 2.*
    - 2. Quotuplex? R.
      - 1. vel
        - *Infinita*, soliusq; Dei est, vel
          - *Ordinata*, & est ipsa Dei potentia, quatenus adcommodata, & quasi debita est exsequendæ alicui legi à Deo institutæ. *Fonseca lib. 9. c. 1. q. 9.*
          - *Absoluta*, quatenus per eam Deus potest facere omne id, quod fieri contradictionem non implicat.
        - *Finita*, estque creaturarum propria.
      - 2. vel
        - *Rationalis* seu *Libera*, quæ est indifferens ad utrumque oppositorum: *Vel*, quæ positis omnibus requisitis ad agendum, potest agere & non agere.
        - *Irrationalis* seu *Naturalis*, quæ ad unum tantum est determinata, sive, quæ alteram tantum contradictionis partem respicit.
  - *Passiva*, quæ recipere potest aliquam formam. *Mendoza l. d.*
  - *Objectiva*, estque non-repugnantia rei ad essendum. *Mendoza l. d.*
- 2. vel
  - *Naturalis*, quæ viribus naturæ, cum generali Dei concursu, potest perduci ad actum. *Fonseca l. 9. c. 1. q. 4. sect. 1.*
  - *Obedientialis*, qua res aliqua apta est ad actum aliquem supernaturalem cum concursu Dei speciali.
- 3. vel
  - *Proxima*, cui immediate respondet actus.
  - *Remota*, inter quam & actum alius mediat & intercedit actus. *Potentia remota si nimis remota est, amittit nomen potentiæ.*

IV. *Theoremata.*
1. Cujus est potentia, ejusdem est actus.
2. Quod transit de potentia ad actum, mutatur.
3. Potentia non excedit suum objectum adæquatum.

CAP.

CAP. VIII.

De Principio & Principiato.

PRINCIPIUM, de quo quinque not.

I. Quid sit? R. PRINCIPIUM est primum, unde aliquid aut fit, aut cognoscitur. *Arist. lib. 5. Metaph. c. 1. Vel.* PRINCIPIUM est id, à quo aliquid procedit quocunque modo. *D. Thom. part. 1. p. 33. art. 1.*

II. Requisita. Ut aliquid principium alicujus dicatur, requiritur
1. Ut sit aliquo modo prius eo, cujus est principium. Hoc indicatur ipso nomine principii.
2. Ut sit aliqua connexio inter illa, vel consecutio unius ad alterum. *Sic infans heri natus, licet sit prior eo qui hodie natus est, non tamen dicitur principium ejus, quia inter illos nulla intercedit connexio.*

III. Quotuplex? Resp. Principium est
1. vel *Rei, cujus vel*
- *In fieri*, unde aliquid fit. Sub principio rei in fieri continentur omnia principia tum rerum successivarum, ut sunt *modus & tempus*: tum operationum, quæ suum esse in fieri habent.
- *In facto esse*, unde aliquid est. Sub principio rei in facto esse continentur omnia principia rerum, quæ suum esse habent in facto esse.

Cognitionis, quod vel
- *Incomplexum*, ut sunt rei effectus, operationes, proprietates, accidentia, quæ ducunt in cognitionem alicujus causæ vel essentiæ.
- *Complexum*, cujusmodi sunt axiomata, & propositiones universales; *e. g. Totum majus est suis partibus.*

2. vel
- *Causale*, quod habet verum influxum causalem in aliud, estque idem quod causa.
- *Non causale*, quod habet rationem principii citra influxum causalem: *Sic privatio est principium non vero causa; Pater est principium Filii in Trinitate.*

Sequuntur:

IV. Cognatum, estq; PRIUS, de quo not.
1. *Quot modis dicatur? R.*
1. *Tempore*, quod est vetustius & antiquius.
2. *Natura*, quod in naturali essendi ordine antecedit.
3. *Ordine*, quod ante aliud subsequens est dispositum, situm, & collocatum.
4. *Dignitate*, quod est melius & præstantius
5. *Cognitione*, quod est notius & facilius.

2. *Oppositum*, estque ORDER IUS. Quot modis dicitur prius, tot modis etiam dicitur posterius.

V. Theoremata.
1. In principiis non datur progressus in infinitum.
2. Principia essendi sunt etiam principia cognoscendi: *Ex quibus aliquid dependet in esse, ex iisdem etiam dependet in cognosci.*
3. Principium latius patet quam causa.

PRINCIPIATUM, quod ordinem habet ad principium tanquam posterius ad prius.

CAP.

CAP. IX.

De Causa & Causato in communi.

- **CAUSA**, de qua quinque not.
  - I. *Quid sit?* R. CAUSA est principium, per se influens esse in aliud. *Suarez. disp. 12. sect. 12.*
  - II. *Causalitas*, quæ est ratio formalis causæ: Est autem aliquid formaliter causa, non quando potest causare, sed quando actu causat. *Vel*, Causalitas sive Causatio est influxus ille seu concursus, quo unaquæque causa in suo genere actu influit in effectum. *Suarez ibid.*
  - III. *Quotup'ex?* Resp.
    - 1. vel
      - *Actu*, quæ actu & revera influit in effectum.
      - *Potentia*, quæ actu non influit in effectum, habet tamen potentiam influendi. *Hæc proprie non est causa.*
    - 2. vel
      - *Vera*, quæ vere & realiter influit in esse effectus.
      - *Sine qua non*, quæ licet non habeat verum influxum in esse effectus, effectus tamen sine ea esse vel fieri nequit.
    - 3. vel
      - *Totalis* sive *Solitaria*, quæ ita influit in effectum, ut non concurrat alia causa ejusdem ordinis in eodem genere.
      - *Partialis* sive *Socia*, quæ influit in effectum concurrente simul alia causa ejusdem ordinis in eodem genere.
    - 4. vel
      - *Remota* seu *Mediata*, quæ influit in effectum interveniente alia causa ejusdem generis.
      - *Proxima* seu *Immediata*, quæ ita influit, ut non interveniat alia causa ejusdem generis.
    - 5. vel
      - *Subordinata*, idque vel
        - *Essentialiter*. Causæ essentialiter subordinatæ sunt, quælibet causæ duæ ejusdem generis, quæ ita sunt adfectæ inter se, ut altera ex natura sua pendeat ab altera in causando. *Fonseca l. 2. c. 2. q. 1.*
        - *Accidentaliter*. Causæ accidentaliter subordinatæ sunt, quælibet duæ causæ ejusdem generis, quæ ita sunt adfectæ inter se, ut altera pendeat aliquo modo ab altera, non tamen in causando.
      - *Non subordinata*, quæ nec sua natura in causando, nec alio modo ab altera dependet.
  - Sequuntur
    - IV. *Quot sint?* R. Quatuor, vel
      - *Internæ* quæ intra rei, cujus sunt causæ, essentiam continentur: ut,
        - MATERIA. *Cap. X.*
        - FORMA. *Cap. XI.*
      - *Externæ*, quæ essentiam effectus non ingrediuntur: ut,
        - EFFICIENS. *Cap. XII.*
        - FINIS. *Cap. XIII.*
    - V. *Theoremata.*
      1. Nihil est causa sui ipsius.
      2. Causa prior est causato.
      3. Causa non est deterior effectu.
      4. Quidquid est in effectu, præexistit in causa.
- CAUSATUM, Quod ex causa suum esse habet: *Vel*, Quod à causis suis dependet.

CAP.

CAP. X.

De Materia.

De MATERIA quinque not.

I. *Quid sit?* R. MATERIA est id, ex quo quidpiam fit eo pacto, ut insit. *Arist. l. 2. Phys. c. 3. Vel,* MATERIA est principium internum, quod per potentiam passivam sive receptivam in rem influit.

II. *Causatum, sive Effectus Materiæ,* estque
- *Primarius & adæquatus,* scil. compositum, quod primario intenditur.
- *Secundarius & inadæquatus,* scil. forma, quæ in composito sicut pars continetur, & causatur à materia propter compositum. Forma enim à materia ratione potentiæ passivæ dependet, & è potentia materiæ educitur. Ergo materia est causa formæ, & forma causatum materiæ.

III. *Causalitas materiæ* tum respectu formæ, tum respectu compositi, estque *vel*
- *In fieri,* & est generatio, non tamen ut est actio, & importat dependentiam ab agente, sed ut est passio, & dicit dependentiam à materia. *Actio & passio eadem est entitas, dicitur enim actio ut concipitur tanquam dependentia à potentia activa; Passio vero adpellatur ut respicit patiens, & importat dependentiam à materia.*
- *In facto esse,* & est unio inter materiam & formam, prout illa unio sumitur ex parte materiæ, *h. e. prout est subjective in materia, & potest dici receptio formæ, & per eam ut sic non forma sed materia perficitur.*

IV. *Quotuplex?* R.

Ex qua, id est, ex quo aliquid est vel fit: *Estque*
- 1. vel *Prima,* & est primum subjectum, ex quo inexistente res fiunt, & in quod ultimo resolvuntur. *Secunda,* quæ ita est materia alicujus, ut ipsa constet ex alia materia.
- 2. vel *Permanens,* ex qua aliquid est vel fit, salva manente ejus essentia: *Sic ex auro fit poculum. Transiens,* ex qua mutata nec essentiam suam retinente res fit: *Sic ex ovo fit pullus.*
- 3. vel *Proxima,* ex qua aliquid immediate est vel fit. *Remota,* ex qua mediante alia materia aliquid est vel fit: *Vel,* quæ ita est materia alicujus, ut sit prius materia alterius.
- 4. vel *Sensibilis,* & est ipsa substantia, habens qualitates sensibiles, *h. e. quæ primo & per se sunt objecta aliquorum sensuum. Soncin. l. 6 q. 11. Intelligibilis,* & est ipsamet substantia, considerata absque qualitatibus sensibilibus. *Ibid.*

In qua, estque subjectum, in quo aliquid est vel fit.

Circa quam, estque objectum, circa quod agens versatur.

V. *Theoremata.*
1. Ratio causandi materiæ est potentia passiva sive receptiva; *quia ratione potentiæ passivæ forma producitur, & pendet à materia, ejusque ratione materia cum forma unitur.*
2. Materia est determinabilis.
3. Quod caret materia, expers est passionis.

CAP.

CAP. XI.

De Forma.

De FORMA quinque not.

1. *Quid ſit?* R. FORMA eſt ratio eſſentiæ ſive quidditatis. *Ariſt. l. 2. Phyſ. cap. 3. Vel,* FORMA eſt ſubſtantia quædam ſimplex & incompleta, quæ, ut actus materiæ, cum ea conſtituit eſſentiam ſubſtantiæ compoſitæ. *Suarez. diſp. 15. ſect. 5.*

2. *Cauſatum* ſive *Effectus Formæ*, eſtque *vel*
- *Primarium*, & eſt compoſitum, nam forma propriam ſuam eſſentiam largiendo compoſitum conſtituit. Ergo forma eſt cauſa compoſiti.
- *Secundarius*, & eſt materia, non quidem ſecundum eſſe ſuum conſiderata, & à formæ eſſe & informatione præciſa, ſed ut eſt informata per formam, quia materia ut informata idem eſt quod compoſitum, nec ab eo ſecundum rem differt, cum unum nec plura nec pauciora includat quam alterum.

3. *Cauſalitas Formæ*, eſtque actualis unio inter materiam & formam, prout illa ſumitur ex parte formæ, *h. e. prout eſt ſubjective in forma, & poteſt dici actuatio, & informatio materiæ, & per eam ut ſic forma perficitur.*

4. *Quotuplex?* R.
- 1. vel
  - *Informans*, quæ unione Phyſica conjungitur ſubjecto. *Mendoza de anim. diſp. 1. ſect. 2.*
  - *Aſſiſtens*, quæ nullam habet unionem Phyſicam cum re, cui aſſiſtit, ſed tantum propinquitatem ad illam movendam. *Mendoza ibid. Dicitur autem impropriè* forma, *& potius pertinet ad genus cauſæ efficientis.*
- 2. vel
  - *Subſtantialis*, quæ cum ſubjecto ſive materia, quam informat, conſtituit compoſitum per ſe, pertinetque ad prædicamentum Subſtantiæ.
  - *Accidentalis*, eſtque accidens in abſtracto conſideratum, conſtituens cum ſubjecto unum per accidens: ut, *albedo, quæ conſtituit corpus album.*
- 3. vel
  - *Totalis*, quæ informat omnes partes alicujus continui heterogenei: ut, *anima, quæ informat omnes partes animalis.*
  - *Partialis*, quæ non continuum heterogeneum, ſed aliquam ejus partem informat: ut, *forma carnis, forma oſſis, forma cutis.*
- 4. vel
  - *Phyſica*, eſtque altera pars compoſiti contradiſtincta à materia, & eſt forma proprie dicta. *Vocatur aliàs Forma partis.*
  - *Metaphyſica*, eſtque ipſum totum, vel quidditas & eſſentia totius. *Dicitur aliàs Forma totius, eſtque improprie forma.*
- 5. vel
  - *Materialis*, quæ à Materia dependet, ita ut naturaliter extra eam eſſe non poſſit. *Tales ſunt omnes formæ, excepta anima rationali.*
  - *Immaterialis*, quæ citra materiam ſubſiſtere apta eſt: ut, *anima rationalis.*
- 6. vel
  - *Generica*, quæ effertur prædicato generico.
  - *Specifica*, quæ effertur prædicato ſpecifico: *e. g. albedo in lacte forma ſpecifica dicitur, color verò & qualitas ſunt formæ genericæ.*

5. *Theoremata.*
1. Ratio cauſandi Formæ non eſt aliquod formæ accidens, ſed ipſa ejus entitas: nimirum potentia informandi, *quia informatio eſt cauſalitas formæ.*
2. Per formam res eſt id, quod eſt: *Vel,* Quidquid eſt, per ſuam formam eſt.
3. Forma dat eſſe rei.

CAP.

CAP. XII.

De Cauſa Efficiente.

De CAUSA EFFICIENTE quatuor nor.

I. *Quid ſit* ? R. CAUSA EFFICIENS eſt id, unde primum principium eſt mutationis aut quietis. *Ariſt. l. 2. Phyſ. c. 3. & l. 5. Metaph. c. 2. Vel,* CAUSA EFFICIENS eſt principium, per ſe influens eſſe in aliud ſine mutatione ſui, ex præciſa ratione influxus. *Mendoza Phyſ. diſp. 9. ſect. 1.*

II. *Cauſalitas efficientis*, eſtque actio : Hæc enim eſt forma, per quam denominatur agens. Ergo eſt etiam forma, per quam denominatur efficiens ; *quia agens & efficiens ſunt idem.*

III. *Quotuplex* ? R.

1. vel
- *Per ſe*, quæ virtute propria producit effectum. *Soncin. l. 11. q. 3. Vel,* Cauſa per ſe eſt, à qua directe pendet effectus ſecundum illud proprium eſſe, quod habet in quantum effectus eſt. *Suarez. diſp. 17 ſect. 2.*
- *Per accidens*, quæ non producit effectum virtute propria : *Eſtque vel*
  - *Ex parte cauſæ* ; ſic id dicitur per accidens cauſare, quod per accidens conjunctum eſt principio per ſe cauſandi. *Suarez. ibid.*
  - *Ex parte effectus*, id eſt reſpectu ejus quod accidit effectui per ſe, atque hoc modo ipſamet cauſa per ſe alicujus effectus, eſt cauſa per accidens ejus quod conjungitur effectui per ſe. *Ibid.*

2. vel
- *Naturalis*, quæ ad unum oppoſitorum determinata, abſque deliberatione, & ſemper eodem modo, ſi non impeditur, agit : ut, *ignis urit.*
- *Voluntaria* ſeu *Libera*, quæ utrumque reſpicit oppoſitorum.

3. vel
- *Phyſica*, quæ revera influit eſſe in effectum. *Tales cauſa ſunt non tantum naturales, verum etiam liberæ.*
- *Moralis*, quæ imputative ſolum influit in effectum ; *h. e. quæ licet realiter non producat effectum, ita tamen ſe habet in ordine ad mores, ac ſi actu influeret, quia non minus imputatur ei effectus, ac ſi revera, & per ſe ipſum produxiſſet.* Tales ſunt cauſæ applicantes agens ad patiens, item conſulentes, præcipientes, rogantes, non impedientes cum poſſint & teneantur.

4. vel
- *Principalis*, ubi not.
  1. *Quid ſit* ? R. Cauſa principalis eſt, quæ per virtutem principalem, id eſt, nobiliorem, vel ſaltem æque nobilem cum effectu influit in actionem, per quam talis effectus producitur. *Suarez.*
  2. *Quotuplex* ? R.
     1. vel
     - *Prima*, quæ à nullo dependet, ab ipſa tamen dependent alia omnia : ut, *ſolus Deus.*
     - *Secunda*, quæ ab alia cauſa dependet : *quales ſunt omnes cauſæ principales, excepto Deo.*

     2. vel
     - *Univoca*, quæ ejuſdem rationis ſive ſpeciei eſt cum effectu : ut, *homo generans hominem.*
     - *Æquivoca*, quæ ſpecie ab effectu differt.
- *Inſtrumentalis*, quæ influit in effectum per virtutem inferioris rationis ſeu perfectionis. *Suarez. diſp. 15. ſect. 2.*

IV. *Theoremata.*
1. Ratio cauſandi efficientis eſt potentia activa : *Hæc enim eſt principium, quo cauſæ efficienti ſua tribuitur cauſalitas, ſc. actio.*
2. Cauſa efficiens eodem modo ſe habens ſemper producit idem.
3. Omnia quæ agunt, in virtute primi agentis agunt.

CAP.

CAP. XIII.

De Fine.

De FINE quinque not.

I. *Quid ſit?* R. FINIS eſt cauſa cujus gratia res eſt. *Ariſt. lib. 2. Phyſ. c. 3.*

II. *Cauſatum* ſive *Effectus cauſæ finalis*, qui in ordine agentium finitorum per intellectum ſunt actus voluntatis, ſive circa finem, vel circa media verſentur, ſive ante finis conſecutionem eliciantur, vel poſt eam: iſti enim actus ſunt propter finem; E. ſunt effectus cauſæ finalis.

III. *Cauſalitas Finis*, qua ſe quaſi bonum exſerit, & exit in actum ſecundum, eaque non eſt aliquid præcedens actionem voluntatis, nec etiam aliquid conſequens actionem, ſed eſt ipſa voluntatis actio, ut manans ab objecto adliciente, & trahente ad ſe voluntatem.

IV. *Quotuplex?* R. Finis eſt

1. vel
- *Terminationis* rei, qui non eſt cauſa finalis, ſed ultimum extremum cujuſque rei, extra quod nihil ejus reperitur: ut, *punctum lineæ.*
- *Motionis agentis*, qui eſt id propter quod aliquid agit, & hic finis eſt cauſa finalis. *Sic ſanitas eſt finis deambulationis.*

2. vel
- *Cui*, eſtque id cujus gratia aliquid expetitur, ita ut ſit ſimul ſubjectum, cui aliquid adpetitur. *Sic finis cui curationis eſt ægrotus.*
- *Cujus*, eſtque id cujus gratia aliquid expetitur, ita ut non ſit ſimul ſubjectum, cui aliquid adpetitur. *Sic finis cujus curationis eſt ſanitas.*

3. vel
- *Formalis*, eſtque actio circa aliquod objectum.
- *Objectivus*, eſtque ipſum objectum actionis: ut, *finis ultimus formalis hominis eſt clara Dei viſio; objectivus eſt Deus ipſe.*

4. vel
- *Ultimus*, propter quem alia adpetuntur, ipſe vero propter nullum aliud: *Eſtque vel*
  - *Ultimus ſimpliciter*, propter quem alia in univerſum omnia ſunt, ipſe autem prorſus propter nihil aliud.
  - *Ultimus in ſuo genere*, propter quem omnia ſunt, quæ in alio genere vel ſerie continentur, ipſe autem propter nihil eorum eſt, quæ ſub eo genere vel ſerie continentur.
- *Intermedius*, propter quem ita aliquid eſt, ut ipſe etiam ſit propter aliud. *Talis finis, & finis eſt, quatenus propter ipſum aliquid eſt; & eſt quoque medium, quatenus ipſe propter aliud eſt.*

5. vel
- *Principalis*, propter quem quis agit ita, ut etſi nullum alium finem ſibi haberet propoſitum, tamen ageret.
- *Minus principalis*, propter quem quis ita agit, ut ſi ad nullum alium finem actio referretur, non ageret.

6. vel
- *Internus*, qui ab eo, cujus finis eſt, adtingitur, *h. e. adquiritur.*
- *Externus*, qui ab eo, cujus finis eſt, non adtingitur, vel non eſt in ejus poteſtate.

V. *Theoremata.*

1. Ratio cauſandi finis eſt ſolum bonum, ſive revera tale ſit, ſive adparens; *quia ſolum bonum eſt ratio, ſub qua aliquid adpetitur.*
2. Finis cauſat ſive movet non ſecundum eſſe cognitum ſive intentionale, ſed ſecundum eſſe reale: *Sive illud eſſe reale actu, ſive potentia, ſive etiam ſecundum exiſtimationem tantum habeat.*
3. Finis eſt primus in intentione, & ultimus in executione.

CAP.

CAP. XIV.

De Necessario & Contingente.

Sequuntur

- NECESSARIUM, ubi not.
  - I. *Quid sit?* R. NECESSARIUM est, quod non potest aliter se habere.
  - II. *Quotuplex sit?* R. Necessarium est
    - 1. vel
      - *Complexum*, estq; propositio vera, quæ non potest esse falsa.
      - *Incomplexum*, idque vel
        - *Absolute tale*, quod simpliciter non potest non esse, & plane nullam, ut corrumpatur, causam habet. *Tale est solus Deus.*
        - *Secundum quid*, quod simpliciter quidem potest esse & non esse, propter dependentiam à primo ente, à nulla tamen causa naturali & creata destrui potest.
    - 2. vel
      - *Efficientis*, quando effectus indissolubi nexu cohæret cum efficiente. *Adpellatur necessitas Physica.*
      - *Materiæ*, quod propter materiam se immutabiliter habet.
      - *Formæ*, quod propter formam se immutabiliter habet.
      - *Finis*, de quo not.
        - 1. *Quid sit?* R. Necessarium in ordine ad finem est, quod ad finis adsecutionem exigitur, quamvis de se sit contingens, & tum fieri, tum non fieri possit.
        - 2. *Quotuplex?* R.
          - *Adesse*, sine quo finis obtineri non potest.
          - *Ad bene esse*, quod ad commodiorem finis adquisitionem est necessarium licet absolute finis sine eo obtineri possit.
    - 3. vel
      - *Necessitate consequentiæ.* Necessitas consequentiæ est, quando consequens non est necessarium, nisi posito antecedente, sic tamen, ut tam antecedens quam consequens sint in se contingentia. *Anton. Andr. l. 5. q. 4.*
      - *Necessitate consequentis.* Necessitas consequentis est, quando tam antecedens, quam consequens est in se necessarium. *Ibidem.*
    - 4. vel
      - *Absolute.* Necessitas absoluta est, cujus oppositum includit contradictionem. *Gabriel. 3. dist. 16.*
      - *Ex suppositione.* Necessitas immutabilitatis ex suppositione dicitur, cum aliquid convenit rei contingenter, si ejus natura absolute consideretur; ex suppositione vero, *hoc est, relata ad certam temporis differentiam*, dicitur convenire ei necessario.
  - III. *Theoremata.*
    - 1. Omne quod est, quando est, necesse est esse.
    - 2. Omne quod non est, quando non est, necesse est non esse.
    - 3. Necessitas absoluta excludit omnem contingentiam.
- CONTINGENS, de quo not.
  - 1. *Quid sit?* R. CONTINGENS est, quod potest aliter se habere.
  - 2. *Quotuplex?* R. Est vel
    - *Æqualiter*, quod æque potest contingere atq; oppositum.
    - *Ut plurimum*, quod frequentius est.
    - *Raro*, quod raro accidit.

CAP. XV.

De Simplici & Compoſito.

Affectiones DISJUNCTÆ MEDIATÆ ſunt;

I.

SIMPLEX, de quo tria notanda:

I. *Nomen.* Simplex ſive Simplicitas ſumitur
1. Ut opponitur compoſito formaliter. *Hoc modo ſi ſumantur Simplicitas & Compoſitio, ſunt differentiæ eſſentiales entis.*
2. Ut opponitur diviſibili, quo ipſo tamen modo etiam compoſito opponitur, non tamen ſub ratione compoſiti, ſed ut diviſibile eſt. *Hoc modo ſi ſumantur Simplicitas & Compoſitio, ſunt differentiæ accidentales & affectiones entis.*

II. *Quid ſit?* R. SIMPLICITAS eſt, quod non poteſt reſolvi in plura. SIMPLICITAS dicit negationem compoſitionis. *Suarez. diſp. 30. ſect. 3.*

III. *Quotuplex ſit?* R.
Abſolute, quod nullo genere compoſitionis compoſitum eſt: ut, *eſſentia divina.*
Reſpectu certi generis, quod non eſt compoſitum certo genere compoſitionis, etſi alio genere compoſitum ſit: ut, *Angelus, qui non conſtat ex materia & forma, aut partibus quantitativis, licet ex eſſentia & ſubſiſtentia componatur.*

COMPOSITUM, de quo not.

I. *Nomen.* Compoſitio ſumitur
1. *Pro actione*, qua aliqua componuntur, eſtq; idem quod unitio, *h. e. actus uniendi; quo quidem modo accepta compoſitio non eſt aliquid eſſentiale compoſito.*
2. *Pro termino actionis*, eſtque aliquid intrinſecum compoſito, ejuſque ratio formalis, & dicitur unio: *Et hac acceptione inpræſentiarum ſumitur.*

II. *Quid ſit?* R. COMPOSITIO eſt ſimulpoſitio, vel conjunctio plurium rerum unum tertium conſtituentium. COMPOSITUM autem erit partes illæ, quæ compoſitione afficiuntur. *Mendoza Phyſ. diſp. 6. ſect. 1.*

III. *Quotuplex?* R. Compoſitio eſt vel

Realis, de qua duo not.
1. *Quid ſit?* R. Compoſitio realis eſt, cujus extrema ſunt realia, realiter à ſe invicem diſtincta.
2. *Quotuplex?* R.
1. Ex materia & forma, & dicitur compoſitio eſſentialis. *Huc pertinet compoſitio ex ſubjecto & accidente.*
2. Ex partibus integrantibus.
3. Ex gradibus ſecundum intenſionem.
4. Ex eſſentia & ſubſiſtentia.

Rationis. Compoſitio rationis eſt cognitio componens, atq; conjungens duo objecta ratione diſtincta, è quibus reſultat tertium. *Mendoz Log. diſp. 4. ſect. 3.*

II. TOTUM, & PARS. *Cap. XVI.*
III. IDEM & DIVERSUM. *CAP. XVII. & ſeqq.*
IV. UNIVERSALE & SINGULARE. *Cap. XX.*
V. FINITUM & INFINITUM. *Cap. XXI.*
VI. PERFECTUM & IMPERFECTUM. *Cap. XXII.*

CAP. XVI.

CAP. XVI.

De Toto & Parte.

Sequuntur

TOTUM, de quo tria notanda:

I. *Quid ſit?* R. TOTUM eſt, quod continet ea quæ continentur, ut illa ſint unum. *Ariſt. lib. 5. Metaph. c. 26.*

II. *Requiſita.* Ut aliquid ſit Totum requiritur:
1. *Quædam pluralitas*, vel ut aliqua contineantur: ex uno enim non poteſt fieri totum.
2. *Partium in toto unis*; *h. e.* debent illa plura ita contineri, ut ſint unum.

III. *Quotuplex?* R.
1. *Eſſentiale*, de quo not.
   1. *Quid ſit?* R. Totum eſſentiale eſt, cujus partium una eſt ut potentia, altera ut actus conſtituentium unam eſſentiam.
   2. *Quotuplex?* R.
      - *Phyſicum*, cujus partes ſunt realiter diſtinctæ; *nempe, Materia & Forma.*
      - *Metaphyſicum* ſeu *Logicum*, cujus partes ſola ratione diſtinguuntur: ut, *Species, reſpectu Generis & Differentiæ.*
2. *Integrale*, de quo not.
   1. *Quid ſit?* R. Totum Integrale eſt, quod continet plura conſtituentia ipſum realiter, non per modum actus & potentiæ, ſed per modum continuitatis vel contiguitatis, & colligationis.
   2. *Quotuplex?* R.
      - *Similare*, quod conſtat ex partibus ejuſdem rationis, ſive eſſentiæ: ut, *aqua.*
      - *Diſſimilare*, cujus partes eſſentia differunt: ut, *oculus.*
3. *Univerſale*, quod continet partes ſubjectivas ſub ſe actu, vel aptitudine, de quibus prædicatur: ut, *Genus, reſpectu ſpecierum.*
4. *Numerale*, eſtq; numerus comprehendens pluralitatem aliquorum numeratorum: ut, *duodenarius dicit numerum Apoſtolorum.*
5. *Potentiale* ſeu *Poteſtativum*, quod conſtat ex multis potentiis tanquam partibus, quas actu in ſe continet: ut, *anima.*
6. *Perfectionale*, quod adtenditur ſecundum complementum perfectionis ſubſtantiæ individualis: ut, *totus Deus, totus Angelus.*

PARS, de qua tria notanda:

I. *Quid ſit?* R. PARS eſt portio Totius, quæ una cum aliis ſibi reſpondentibus eſt apta Totum conſtituere.

II. *Quotuplex?* R. Partes ſunt vel
- *Eſſentiales*, quarum altera ſublata aufertur quidditativus rei conceptus. *Mendoza Phyſ. diſp. 1. ſect. 2.*
- *Integrales*: Ubi not.
  1. *Quid ſint?* R. Partes Integrales ſunt, quarum una ſublata tollitur compoſiti integritas, non tamen conceptus quidditativus. *Mendoza ibid.*
  2. *Quotuplices?* R.
     - *Similares*, quarum ſubſtantia ſive eſſentia eſt eadem: ut, *oſſa, caro.*
     - *Diſſimilares*, quæ in partes eſſentia differentes plures ſunt dividuæ: ut, *caput.*

III. *Theoremata.*
1. Unum idemque diverſo reſpectu poteſt eſſe pars & totum.
2. Totum eſt majus qualibet ſua parte.
3. Pars prior eſt toto.

CAP. XVII.

De Eodem & Diverso:

Sequuntur

- IDEM, de quo not.
  - I. *Nomen* Idem sumitur vel
    - *Relative* sive *formaliter*, quando importat relationem, & quidquid hoc modo dicitur idem, sibi ipsi vel alteri dicitur idem; in quo maxime ab unitate distinguitur: Unum enim est conceptus absolutus; Idem vero respectivus.
    - *Negative* sive *fundamentaliter*, quando id dicitur *Idem*, quod non est ab aliquo diversum seu distinctum: & hoc modo fere nihil differt ab Uno; nisi quod Unum dicat negationem divisionis in se; Idem vero divisionis negationem à se, sive ab eo cum quo ens idem esse dicitur.
  - II. *Quid sit?* R. IDEM consistit in negatione divisionis vel distinctionis à se, sive ab eo cum quo idem esse dicitur. *Suarez. disput. 7. sect.* 3. IDENTITAS est res una explicata uno aut pluribus conceptibus. *Mendoza disp. Metaph. 6. sect.* 1.
  - III. *Quotuplex?* R. Identitas est
    - 1. vel
      - *Per se*, quæ vel
        - 1. *Generica*, estq; illorum quæ conveniunt in uno communi genere. *Huc refertur* Identitas Analogica, *qua quædam conveniunt in Analogia & similitudine.*
        - 2. *Specifica*, qua individua ejusdem Speciei conveniunt in eadem Specie.
        - 3. *Numerica*, & tribuitur illis quæ unum sunt numero: ut, *Petrus juvenis, & Petrus senex.*
      - *Per accidens.* Identitas per accidens tot modis dicitur, quot Ens & Unum per accidens.
    - 2. vel
      - 1. *Causalis*, qua duo entia vel plura conveniunt respectu causæ efficientis, vel materiæ, vel formæ, vel finis.
      - 2. *Effectiva*, qua duo entia vel plura respectu alicujus effecti conveniunt.
      - 3. *Subjectiva*, qua duo accidentia idem dicuntur esse subjecto, quia in uno atque eodem Subjecto sunt.
  - IV. *Cognata*, suntque
    - SIMILIA, quorum qualitas est una: ut, *homo & bulla sunt Similia ob fragilitatem.*
    - ÆQUALIA, quorum quantitas est una: ut, *gemelli coætanei sunt æquales in tempore vitæ.*
  - V. *Theoremata.*
    - 1. Quot sunt modi distinctionis, tot possunt esse modi identitatis.
    - 2. Quæ in uno tertio sunt eadem, inter se sunt eadem.
    - 3. Idem manens idem, aptum natum est facere idem.
    - 4. Simile non est idem.
- DIVERSUM, de quo not.
  - I. *Quid sit?* R. DIVERSUM est, quod est aliud quid, & opposito plane modo atque Idem dicitur.
  - II. *Quotuplex?* R. Diversa sunt vel
    - *Sine pugna*, unde oritur Distinctio. *Cap. sequ.*
    - *Cum pugna*, & sic diversitas infert una OPPOSITIONEM, *Cap. XIX.*

CAP.

CAP. XVIII.

De Distinctione.

DE DISTINCTIONE duo not.

I. *Quid sit?* R. DISTINCTIO est, unum conceptum non esse alium. *Mendoza Metaph. disp. 6. sect. 1. Vel,* DISTINCTIO est negatio unius conceptus ab alio. *ibid. sect. 4.*

II. *Quotuplex?* R.

- *Realis seu secundum rem,* ubi not.
  - 1. *Quid sit?* R. DISTINCTIO REALIS est, quæ exsistit à parte rei. *Mendoza ibid. sect. 2.*
  - 2. *Signa distinctionis realis,* sunt quæ
    1. Quando duæ res sunt in diversis suppositis, & quando non uniuntur.
    2. Realis separabilitas.
    3. Ratio causæ, quæ ab effectu suo realiter differt.
  - 3. *Quotuplex?* R.
    - *Realis in specie sic dicta,* quæ vel
      - *Positiva,* estque inter res positivas & reales, quarum una non est alia. Hæc est propriè distinctio realis. *Suarez. disp. 7 sect. 1.*
      - *Negativa,* estque inter ens & non ens, aut inter non entia omnino diversa. Hæc distinctio negativa per proportionem vel analogiam ad positivam intelligenda ac declaranda est. *Ibid.*
    - *Modalis, de qua duo notanda:*
      1. *Quid sit?* R. Distinctio Modalis est, quæ reperitur inter duos modos; vel inter modum & rem. *Mendoza l. d. Sive,* Distinctio Modalis est, qua entia per modos, seu ipsi modi cum inter se, tum ab entibus distinguuntur. *Fonseca lib. 5 cap. 6.*
      2. *Modus,* estque revera aliquid extra intellectum, ita tamen se habet, ut intrinsece rem aliquam singularem actu afficiat, determinet, ipsique affixus sit, ut per nullam potentiam esse possit, nisi actu eam afficiat. *Sic sessio & præsentia Petri sunt modi, Petrus autem est res.*
- *Rationis, de qua not.*
  - 1. *Quid sit?* R. DISTINCTIO RATIONIS est, quæ formaliter & actualiter non est in rebus, quæ sic distinctæ denominantur, prout in se exsistunt, sed solum prout substant conceptibus nostris, & ab eis denominationem aliquam accipiunt. *Suarez. l. d.*
  - 2. *Quotuplex?* R.
    - *Rationis ratiocinantis,* quæ non habet fundamentum in re, quia oritur solum ex negotiatione & operatione intellectus. *Suarez. l. d.*
    - *Rationis ratiocinatæ,* quæ habet fundamentum in re. Hæc distinctio fit per conceptus inadæquatos ejusdem rei. *Suarez. ib.*

CAP. XIX.

De Oppositione.

De OPPOSITIONE quatuor notanda:

I. *Nomen*. Oppositio sumitur
- 1. *Generaliter*, pro quacunque diversitate, vel repugnantia rerum, seu extremorum: Et hoc modo idem est Oppositio quod diversitas & distinctio.
- 2. *Proprie & magis stricte*, pro repugnantia inter certa & definita extrema, peculiari habitudine inter ea inventa.

II. *Quid sit?* R. OPPOSITIO est repugnantia aliquorum, non permittentium se simul & semel in uno subjecto respectu ejusdem.

III. quotuplex? R.

Negativa, estque inter extremum positivum, & negativum; estque

Contradictoria, de qua not.
- 1. *Quid sit?* R. OPPOSITIO CONTRADICTORIA est inter ens & non ens, vel inter puram affirmationem, & puram negationem: ut, *homo, non homo*.
- 2. *Quotuplex?* R. Contradictio est
  - *Explicita*, quando expresse aliquid esse & non esse simul dicitur: ut, *sedere, non sedere*.
  - *Implicita*, quando alterum membrum per alterum evertitur: Dicitur Contradictio in adjecto: ut, *ferrum ligneum*.

Privativa, ubi not.
- *I. Quid sit?* R. OPPOSITIO PRIVATIVA est inter habitum seu formam, & privationem: ut, *visus & cæcitas*.
- 2. *Requisita privationis.*
  - 1. *Subjectum habile*, h. e. quod sit aptum ad recipiendum habitum.
  - 2. *Determinatio partis*, h. e. ut privatio sit in ea parte, in qua per naturam inesse potest habitus.
  - 3. *Determinatio certi temporis*, prout tempus à natura est statutum.

Positiva, est; qui inter extrema positiva; estque

Contraria. OPPOSITIO CONTRARIA est inter duos terminos absolutos, qui ita inter se distant, ut se mutuo expellant è communi subjecto, in quo successive possunt esse, nisi alterum insit à natura: ut, *calor & frigus*.

Relativa. OPPOSITIO RELATIVA est inter relata opposita, quorum unum non est alterum: ut, *Pater & Filius*.

IV. *Theoremata.*
- 1. Inter contradictoria non datur medium.
- 2. A privatione totali ad habitum naturaliter non datur regressus.
- 3. Contraria non possunt esse simul in eodem subjecto, sc. *in gradu excellenti*.
- 4. Contraria sub eodem genere maxime distant.

CAP.

CAP. XX.

De Universali & Singulari.

Sequuntur

UNIVERSALE, de quo not.

I. *Nomen.* Universale variis modis dicitur:

1. *In causando*, quod universaliter causat, estque nihil aliud quam causa universalis, quæ plura producit effecta: ut, *Deus, Cœlum.*
2. *In repræsentando* seu *significando*, quod est vox, vel nomen, vel imago, vel species plura repræsentans.
3. *In prædicando*, quod potest de pluribus prædicari.
4. *In essendo*, quod aptum natum est pluribus inesse. *Hoc proprie ita dicitur, & est hujus loci.*

II. Quid sit R. UNIVERSALE est, cujus entitas divisibilis est in plures entitates adæquate tales qualis est ipsa. *Vel*, UNIVERSALE dicitur, quod secundum unam aliquam rationem multis communicatur, seu in multis reperitur. *Suarez. disp. 5. sect. 1.*

III. *Requisita.* Ad Universale requiruntur,

1. *Unitas*, h.e. omne universale est unum quid. Hæc autem unitas non competit objecto, quod universale dicitur, à parte rei, sed per conceptum intellectus.
2. *Communitas*, sive *aptitudinalis multiplicitas*, h.e. ut sit in multis, ut & ipsum sit multa, quia multiplicatum est ad numerum eorum quibus inest. Atque hoc universali competit à parte rei, citra mentis operationem.

IV. *Quotuplex?* R.

1. vel
   - *Potentia*, est quædam natura communis in singularibus radicata, quæ apta nata est per abstractionem mentis universaliter & communiter formari. *Vocatur alias Universale in multis.*
   - *Actu*, estque natura communis jam abstracta, & per mentem concepta ut universale quid. *Vocatur alias Universale post multa.*
2. vel
   - *Simpliciter Universale*, quod distincte & abstracte concipitur.
   - *Singularizatum*, quod in singularibus exhibetur, & in certo individuo repræsentatur.

SINGULARE, de quo not.

I. Quid sit? R. SINGULARE seu INDIVIDUUM est, quod indivisibile est in plura talia quale est ipsum. *Vel*, SINGULARE dicitur, quod ita est unum ens, ut secundum eam entis rationem qua unum dicitur, non sit communicabile multis ut inferioribus & sibi subjectis, aut quæ in illa ratione multa sint. *Suar. l. d.*

II. *Theoremata.*

1. Omne quod est, eo ipso quia est, singulare est.
2. Principia individuationis substantiæ compositæ sunt hæc materia, & hæc forma inter se unita: *Quia materia & forma in communi sumtæ sunt principia substantiæ compositæ in communi considerata.*
3. Substantiæ simplices, item accidentia, & modi rerum nulla habent principia individuationis: *quia sunt entitates simplices: Ergo carent principiis.*

CAP. XXI.

De Finito & Infinito.

Sequuntur

FINITUM, de quo duo not.

I. *Quid sit?* R. FINITUM dicitur, quod certis terminis & limitibus ita est circumscriptum, ut in illis finiatur.

II. *Quotuplex?* R. Variis modis dicitur:

1. *Essentia*, quod habet fines essentiæ, ita ut aliquando non fuerit, vel aliquando possit non esse: ut, *omnis creatura habet restrictam & finitam essentiam, indeque & perfectionem certis limitibus inclusam, ut in multis deficiat.*
2. *Perfectione.* Ejus datur *finitas*
   - *Virtutum*; ut potentiæ, virium, sapientiæ. *Sic in angelis potentia maxima quidem est, tamen finita.*
   - *Operationum*, ubi agens deficit in operando, nec sua operatione omnia adsequi valet. *Sic omnes creaturæ finiuntur in determinatis operationibus.*
3. *Durationc*, quod non est æternum, adeoque aliquando cœpit, indeque est vel in ævo, ut, *angeli*; vel in tempore, ut, *corpora naturalia initium & finem habentia.*
4. *Præsentia*, quod definitur, vel circumscribitur ad determinatum spatium, intra quod est, & non extra illud, atque sic naturaliter nec est in multis, nec in omnibus locis.

INFINITUM, de quo not.

I. *Quid sit?* R. INFINITUM illud dicimus, quod in suo ambitu comprehendere non possumus. *Scaliger Exerc. 6. sect. 2. Vel*, INFINITUM proprie significat id, quod caret limite, fine, ac termino, *Mendoza Phys. disp. 13. sect. 1.*

II. *Quotuplex?* Resp. Variis modis dicitur:

1. *Durationc*, vel
   - *Ab omni parte*, tam à parte ante, quam à parte post; *ut, solus Deus.*
   - *Ab altera parte* tantum, scilicet à parte post, non autem à parte ante, quia principium durationis habuit; *ut, angelus.*
2. *Quantitate*, vel
   - *Continua*, quæ quasi in infinitum extendi potest; *ut, linea.*
   - *Discreta*, quæ semper augeri potest; *ut, numerus.*
3. *Virtute & vigore*, quod est vel
   - *Simpliciter infinitum*; ut, solius Dei perfectio & virtus.
   - *Secundum quid*, in certo genere,
     - *Intensive*, sive in gradibus virtutum.
     - *Extensive*, in extensione, & multiplicatione rerum.

III. *Theoremata.*

1. Ens finitum in essentia est etiam finitum in attributis.
2. Nihil finitum habet vim infinitam.
3. Finitum non est capax infiniti; *sc. active & naturaliter.*
4. Finiti ad infinitum nulla est proportio; *sc. essentialis & univoca, bene tamen analoga & subordinationis.*

CAP.

CAP. XXII.

De Perfecto & Imperfecto.

Sequuntur

PERFECTUM, de quo duo not.

I. Quid sit ? R. PERFECTUM dicitur, extra quod non est ullam partem accipere, seu, cui nihil deest. *Arist. lib. 4. Metaph. c. 16. Vel*, PERFECTUM est in quo nihil invenitur, per quod dicatur imperfectum. *Averroes lib. 5. Metaph. cont. 21.*

II. Quotuplex ? R. Perfectio est

1. vel
- *Simpliciter*, quæ in suo proprio & formali conceptu importat perfectionem absque omni imperfectione. *Vel, juxta Anselmum in Monolog. c. 14.* Perfectio simpliciter dicitur illa, quæ in individuo entis melior est ipsa, quam non ipsa: *id est*, quæ in genere entis talem perfectionem dicit, ut nullam majorem vel æqualem excludat. *Suarez. disp. 10 sect. 2.*
- *Secundum quid*, seu in certo genere, quæ in proprio suo & formali conceptu perfectionem importat imperfectioni admistam.

2. vel
- *Transcendentalis*, qua ens dicitur perfectum in sese, quatenus ipsi nihil deest in integritate essendi. *Sic infans est ens perfectum quia perfecto modo habet essentiam humanam.*
- *Naturalis*, qua rei nihil deest ad bona naturæ, hoc est, quod vires naturæ obtinet perfectas. *Sic homo robustus & sanus est perfectus naturaliter.*
- *Moralis*, estque ipsa virtus moralis, & honesta ejus operatio, quando nempe perfecto modo se habet. *Sic homo, qui eminenter est fortis, justus, &c. dicitur perfectus.*

3. vel
- *Quantitatis*. Perfectum quantitatis est, cui nulla quantitatis debitæ particula deest.
- *Virtutis*. Perfectum virtutis est, quod recte & expedite suis fungitur operationibus.
- *Finis*. Perfectum finis est, quod fine suo fruitur, eumque complete adsequitur.

4. vel
- *Partium*, quæ dicit Totalitatem partium sibi debitarum. *Sic Logica illa perfecta est, quæ non deficit in aliqua parte ad ipsam attinente.*
- *Graduum*, quæ omnibus gradibus debitæ suæ perfectionis gaudet, abundatq; quadam excellentia. *Sic Cicero dicitur perfectus orator.*

IMPERFECTUM, de quo duo not.

I. Quid sit ? *R.* IMPERFECTUM est id, quod deficit à debita sibi perfectione.

II. Quotuplex ? R. Imperfecto est vel
- *Privativa*, quæ est carentia perfectionis debitæ inesse: ut *cæcitas, surditas, claudicatio.*
- *Negativa*, quæ est carentia perfectionis, quæ per naturam inesse non debet in illo cui negatur. *Sic arbor dicitur imperfectior homine, quod non possit loqui, ut homo.*

Pars

Pars Specialis Metaphyſicæ.

CAP. I.

De Subſtantia.

ENS dividitur in

- SUBSTANTIAM, de qua not.
  - I. Nomen. Ubi not.
    - 1. *Etymologia.* Subſtantia dicitur à ſubſtendo. In verbo autem *ſubſtandi*, & in nomine *ſubſtantiæ* ab eo ſumto, duæ rationes ſeu proprietates indicantur: *una* eſt abſoluta, ſcilicet eſſendi in ſe ac per ſe, quam propter ejus ſimplicitatem per negationem eſſendi in ſubjecto declaramus; *alia* eſt quaſi reſpectiva, ſuſtentandi accidentia. *Suarez. diſp. 33 ſect. 1.*
    - 2. *Homonymia.* Subſtantia ſumitur
      1. *Generaliter*, pro quovis ente.
      2. *Pro eſſentia*, quo modo definitio indicat ſubſtantiam rei.
      3. *Pro ſubjecto*, quo modo Ariſtoteles magnitudinem in Matheſi ſubſtantiam vocat.
      4. *Prout opponitur accidenti prædicamentali:* Hæc ſignificatio eſt hujus loci.
  - II. *Quid ſit?* R. SUBSTANTIA eſt ens per ſe ſubſiſtens. *Vel,* SUBSTANTIA eſt ens, quod revera proprium eſſe habet, nec eſt in alio tanquam in ſubjecto.
  - III. *Quotuplex?* R.
    - *Completa*, ubi not.
      - 1. *Quid ſit?* R. Subſtantia completa dicitur, quæ eſt aut intelligitur per modum totius ſeu integræ ſubſtantiæ, quæ ſola interdum quaſi per antonomaſiam ſubſtantia adpellari ſolet. *Suarez. l. d.*
      - 2. *Quotuplex?* R.
        - 1. vel
          - *Completa in eſſendo*, non tamen ultimo completa in ſubſiſtendo, cum dependenter ſubſiſtat in alio & ab alio uniro: *ut, ignis in ferro ignito.*
          - *Completa in exiſtendo*, & dicitur vel
            - *Suppoſitum*, eſt qui ſubſtantia ſingularis completa, & incommunicabilis, non ſuſtentata ab vel in alio.
            - *Perſona*, eſt quæ ſubſtantia individua, intelligens, incommunicabilis, non ſuſtentata in alio.
        - 2. vel
          - *Finita*
            - *Corporea*, ut, corpus.
            - *Incorporea*, ut, angeli vel intelligentiæ.
          - *Infinita*, ut, Deus.
    - *Incompleta*, & ita dicitur omnis illa, quæ pars eſt ſubſtantiæ, vel ad modum partis concipitur, quo modo materia & forma ſubſtantiæ ſunt. *Suarez. l. d.*
- ACCIDENS. *Cap. ſeqq.*

CAP.

CAP. II.

De Accidentibus Primariis.

De ACCIDENTE duo not.

I. *Quid sit?* R. ACCIDENS est, quod est in alio tanquam in subjecto.

II. Quotuplex? R.

- Primarium, vel
  - Absolutum, ut,
    - Quantitas; Ubi not.
      - 1. *Quid sit?* R. QUANTITAS est accidens per se extensum.
      - 2. Quotuplex? R.
        - *Continua*, cujus partes termino communi copulantur; ut, *linea, superficies, corpus.*
        - *Discreta*, cujus partes nullo termino communi copulantur; ut, *numerus.*
    - Qualitas; Ubi not.
      - 1. *Quid sit?* R. QUALITAS est accidens absolutum à quantitate distinctum. *Mendoza.*
      - 2. *Species*, ut
        1. *Habitus* vel *Dispositio*, est que qualitas adquisita vel infusa, qua subjectum redditur promtum ad operandum, difficulter vel facile mobilis.
        2. *Potentia naturalis* vel *Impotentia*, estque qualitas à natura insita, qua subjectum redditur potens vel impotens ad aliquid faciendum, aut resistendum, aut suscipiendum.
        3. *Passibilis qualitas* vel *Passio*, est q; qualitas unico sensu percepribilis, vel appetitus affectio difficulter aut facile mobilis.
        4. *Figura* vel *Forma*, estque qualitas quantitatem determinatam consequens.
  - Respectivum, ut *Relatio*, de qua not.
    - 1. *Quid sit?* R. RELATIO est accidens, cujus totum esse est ad aliud esse, seu ad aliud se habere, seu ad aliud respicere. *Suarez. disp. 47. sect. 3.*
    - 2. Quotuplex? R.
      - 1. vel
        - *Secundum dici*, est q; res quæ concipitur & explicatur per modum respectus, cum in re ipsa verum respectum non habet. *Suar. l. d.*
        - *Secundum esse*, quæ revera habet proprium esse, cum habitudine ad aliud. *Ibid.*
      - 2. vel
        - *Prædicamentalis*, cujus totum esse est ad aliud accidentaliter adveniens immediato fundamento. *Mend. Met. disp. 15 §. 8.*
        - *Transcendentalis*, cujus esse est ad aliud aliquo modo essentialiter adveniens immediato fundamento, ly cujus est ens. *Ib.*
- Secundarium, cap. seqq.

CAP.

CAP. III.

De Accidentibus Secundariis.

Secund. Accid. reſultant ex adjuncto Subſtantiæ accidente vel

- Abſoluto, vel ex
  - Qualitate, ut,
    - *Actio*, de qua not.
      1. *Quid ſit?* R. ACTIO eſt forma, qua principium activum primo in actum reducitur. *Suarez. diſp. 48. ſect. 5. Vel,* ACTIO eſt ratio formalis, per quam cauſa activa reducitur in actum & denominatur agens. *Mendoza Metaph. diſp. 16.*
      2. *Quotuplex?* Reſp.
         - *Immanens*, quæ manet in agente, nullamque evidentem mutationem extrinſecus infert; *ut, intellectio.*
         - *Tranſiens*, quæ ab agente exit, & in patiente tanquam in ſubjecto recipitur; *ut, calefactio.*
    - *Paſſio*, de qua not.
      1. *Quid ſit?* R. PASSIO eſt ratio formalis & actus ſecundus, à quo cauſa ſubjectiva eſt & denominatur patiens. *Mendoza ibid.*
      2. *Quotuplex?* Reſp.
         - *Perfectiva*, per quam patiens perficitur; *ut, diſcere, ſentire, videre.*
         - *Corruptiva*, per quam patiens corrumpitur; *ut, combuſtio, & quævis rei deſtructio, conſumtio, & abſumtio.*
  - Quantitate, ut,
    - *Quando.* Quando eſt id, quod ex adjacentia temporis relinquitur. *Thom. in opuſc. 48.*
    - *Ubi*, de quo not.
      1. *Quid ſit?* R. UBI eſt præſentia rei in loco. *Du Trieu tr. 1. p. 3. c. 2. a. 6.*
      2. *Quotuplex?* Reſp.
         - *Circumſcriptivum*, ſecundum quod aliquid dicitur eſſe totum in toto ſpacio, & pars ejus in parte ſpacii quod occupat.
         - *Definitivum*, ſecundum quod aliquid eſt totum in toto ſpacio, & totum in qualibet parte ſpacii.
- Relato, ut,
  - *Situs*, de quo not.
    1. *Quid ſit?* R. SITUS ſignificat diſpoſitionem partium in ordine ad locum. *Suarez. diſp. 52. ſect. 1.*
    2. *Quotuplex?* Reſp.
       - *Naturalis*, qui eſt à natura, & ex poſitione partium naturalium; ut, *in homine caput ſurſum.*
       - *Voluntarius & Fortuitus*, qui oritur à libera voluntate, & fortuita poſitione; ut, *ſeſſio, cubatio.*
  - *Habitus*, ubi not.
    1. *Quid ſit?* R. HABITUS eſt corporis, & eorum quæ circa corpus ſunt, adjacentia. *Gilbertus.*
    2. *Quotuplex?* Reſp.
       - *Naturalis*, ut, in homine habere capillos in capite.
       - *Artificialis*, vel
         - *Ornamenti*, ut, annulatum eſſe.
         - *Indumenti*, qui vel,
           - *Domeſticus*, ut, tunicatum eſſe, calceatũ eſſe.
           - *Militaris*, ut, haſtatũ eſſe

CAP.

PRÆCEPTA
Doctrinæ Sphæricæ

Ex

Probatis Autoribus collecta, & adjuvandæ memoriæ cauſa *Tabulis* Synopticis incluſa,

---

A

M. JOANNE STIERIO.

Editio Quarta.

LONDINI,
Ex Officina *Rogeri Danielis.* MDCLII.

Illustribus ac Generosis Dominis,

Dn. Heinrico Secundo,

Dn. Heinrico Nono,

Dn. Heinrico Decimo,

Fratribus Germanis,

Heroicæ prosapiæ *Ruthenicæ* junioribus, Dominis à *Plawen*, Dominis in *Graik*, *Cranichfeldt*, *Gerau*, *Schlaik*, & *Lowenstein*, &c.

Dominis suis clementissimis,

Has Tabulas Astronomicas

Humillime

Offert ac Dedicat

M. Joannes Stier.

Præcepta Doctrinæ Sphæricæ.

Proœmium.

De ASTRONOMIA tria not.

I. *Nomen*, circa quod observ.
- 1. Ἐτυμολογία. Vocabulum *Astronomiæ* deductum est à voce ἄστρον, h.e. Sidus, & νόμος, h.e. Lex: Astronomia igitur juxta nominis rationem sive Etymologiam nihil aliud significare videtur, quam astrorum rationem sive legem; ita ut Astronomia idem sit, quod siderum scientia: Differit enim de siderum motibus, motuumque certis & perpetuis vicibus ac legibus.
- 2. *Quomodo Astronomia & Astrologia differant?* R. Astronomia vocatur etiam à veteribus *Astrologia*; quæ tamen juxta recentiores ab Astronomia differt in eo, quod *Astronomia* motus cœlestes, motuumque leges & certas vicissitudines; *Astrologia* vero vires & effectiones eorumdem, quas in elementarem regionem exserunt, observet: *Id est*, *Astrologia* nihil aliud significat, quam artem divinatricem, quæ ex stellarum vario positu de rebus futuris prædictiones instituit. Vulgo *Judiciaria* adpellari solet.

II. *Quid sit?* R. Astronomia est scientia, quæ motus corporum cœlestium scrutatur & explicat.

III. *Partes*, suntq; duæ:
- DOCTRINA SPHÆRICA, de qua not.
  - I. *Quid sit?* R. Doctrina Sphaerica est, quæ primi mobilis motum, ejusque adparentias & affectiones adjumento Sphæræ materialis explicat.
  - 2. *Divisio.* Doctrina Sphærica dividitur in tres Tractatus:
    - 1. *De Objecto* Doctrinæ Sphæricæ. Vide pag. 2. & seqq.
    - 2. *De Hypothesibus*, quæ nihil aliud sunt quam Astronomorum adsumta, quibus adparentiæ sive phænomena demonstrantur & salvantur. Tales Hypotheses sunt *Circuli*. Vide p. 6. & seqq.
    - 3. *De Phænomenis* sive *adparentiis*, quæ nihil aliud sunt quam propriæ affectiones primi mobilis, ut sunt ea omnia, quæ in cœlestibus fieri videmus. Vide pag. 11. & seqq.
- THEORICA, seu Theoria Planetarum, quæ secundorum mobilium motum, & proprias affectiones eumdem consequentes pertractat.

CAP.

Tractatus I. Doctrinæ Sphæricæ.

De Objecto Doctrinæ Sphæricæ.

CAP. I.

De Sphæra materiali.

Doctrinæ Sphæricæ OBJECTUM est duplex:

Propinquum, estque SPHÆRA MATERIALIS, de qua not.

I. *Quid sit?* R. SPHÆRA est instrumentum quoddam rotundum, in quo varii circuli aut millæve continentur, quibus cœlorum motus & totius mundi situs commodissime explicantur. *Vel*, SPHÆRA, Latine GLOBUS, est solidum quoddam una superficie contentum, in cujus medio punctum est, à quo omnes lineæ ductæ ad circumferentiam sunt æquales.

II. *Partes*, sunt que

1. *Centrum Sphæræ*, estque punctum illud medium in Sphæra, à quo omnes lineæ ductæ ad circumferentiam sunt æquales.
2. *Axis Sphæræ*, estque linea recta transiens per centrum sphæræ, adplicans extremitates suas ad circumferentiam ex utraq; parte, circa quam sphæra volvitur. *In circulo dicitur* Diameter: *Nam omnis Axis est Diameter, sed non omnis Diameter est Axis, cum non circa quamvis Diametrum circumvolvatur Sphæra.*
3. *Poli Sphæræ*, de quibus not.
   1. *Quid sint?* R. POLI sunt duæ extremitates, seu duo puncta axem terminantia, super quibus Sphæra volvitur. *Latine* vertices & cardines *cœli dicuntur.*
   2. *Quot?* Resp. *Duo*:
      - *Septentrionalis*, qui à nobis perpetuo supra Horizontem elevatus conspicitur, & ab Arcto sive ursa constellatione illi propinqua *Arcticus* adpellatur. *Hunc polum in cœlo monstrat stella polaris, quæ est in extremitate caudæ ursæ minoris, 3. fere grad. à polo distans.*
      - *Meridionalis*, qui semper nobis occultatur & Arctico oppositus est, ideoque dicitur *Antarcticus.*

III. *Quotuplex sit?* Resp. Sphæra est vel

- *Recta*, estque talis positio sphæræ, in qua uterque polus incumbit Horizonti. *Dicitur* Recta, *quia Horizon intersecat Æquatorem, & intersecatur ab eodem ad angulos rectos.*
- *Obliqua*, estque talis positio sphæræ, in qua alter polorum supra Horizontem elevatur, & alter infra Horizontem deprimitur. *Dicitur* Obliqua, *quia Horizon & Æquator sua mutua intersectione angulos obliquos & inæquales constituunt.*
- *Parallela*, estque talis positio sphæræ, in qua Horizon & Æquator ita uniuntur, ut videantur unus circulus. *Dicitur* parallela, *quia circuli, qui Æquatori sunt paralleli, etiam Horizonti sunt paralleli.*

Remotum, sed tamen *principale*, estque SPHÆRA COELESTIS sive COELUM. Vide cap. seq.

CAP.

CAP. II.

De Sphæris Cœleſtibus.

In COELO duo notanda:

I. SPHÆRÆ, de quib. not.

I. *Quid ſint?* R. SPHÆRÆ COELESTES dicuntur certa cœli ſpacia, in quibus ſtellæ & ſidera moventur. Vel, Sphæra CŒLESTIS, ſive ORBIS, eſt corpus ſphæricum duabus ſuperficiebus conſtans, convexa & concava, ad cujus motum movetur ſtella, veluti clavus rotæ infixus ad ejus motum circumrotatur. *Licet in cœlo dari tales orbes revera concedendum minime videatur: Eos tamen propter facilioremmotuum cœleſtium explicationem & cognitionem tradere expedit.*

II. *Quot ſint?* R. Ex hypotheſi Aſtronomica ponuntur *decem.*

1. *Sphæra Lunæ.*
2. *Sphæra Mercurii.*
3. *Sphæra Veneris.*
4. *Sphæra Solis.*
5. *Sphæra Martis.*
6. *Sphæra Jovis.*
7. *Sphæra Saturni.*
8. *Sphæra Octava,* ſive ***Firmamentum,*** in quo ſunt ſtellæ fixæ innumeræ. Hoc curſum ſuum peragit 49000 annorum ſpacio; quod temporis ſpacium eſt *annus Platonicus,* quia Plato credidiſſe dicitur, poſt elapſos tot annos omnia ad priſtinum ſtatum eſſe reverſura. *Dicitur hæc Sphæra* firmamentum, *quia ſtellas fixas continet; vel quia firmat & vallo ſq. munit reliquas Sphæras.*
9. *Cœlum Cryſtallinum* ſive *aqueum,* in quo nullæ fulgent ſtellæ, ſed admodum translucidum eſt, & aquarum refert ſimilitudinem.
10. *Primum mobile,* ſive *ultimum cœlum,* reliquas Sphæras omnes ambiens.

III. *Motus,* eſtq; duplex:

Primus, quo primum mobile ab ortu in occaſum æquali perpetuo celeritate ſpacio 24. horarum circumvolvitur, ſecumque rapit reliquos orbes inferiores. *Hic motus competit primo mobili per ſe, reliquis vero Sphæris per accidens, & eſt regula & menſura communis omnium aliorum motuum.*

Secundus, quo firmamentum & reliqui orbes ſeptem Planetarum per ſe moventur velocitate inæquali ab occaſu in ortum, & reluctantur primo motui. *Omnes igitur Sphæræ, excepto primo mobili,* (*quod tantum primo motu movetur*) *duplici motu moventur;* uno alieno, *quo ab ortu in occaſum rapiu primi mobilis circumferuntur, & hic eſt motus primus;* altero proprio, *quo per ſe ab occaſu in ortum moventur, & hic eſt motus ſecundus.*

II. STELLÆ. Vide cap. ſeqq. III. & IV.

CAP. III.

De Stellis Errantibus.

I. Nomen. Dicuntur hæ Stellæ *errantes, item* Planetæ, à πλανάομαι erro, non quod incerto motu vagentur, sed quia magna motus varietate incedunt, neque inter sese eamdem semper habent distantiam, neque cum stellis fixis eumdem servant ordinem.

II. Quid sint? R. STELLÆ ERRANTES sive PLANETÆ sunt, qui in inferioribus partibus moventur, & diversum situm, diversamque distantiam tum ad se invicem, tum ad stellas fixas habent.

STELLÆ sunt vel

ERRANTES sive PLANETÆ, de quibus not.

III. Quot sint? R. Septem.

1. SATURNUS ♄, Planetarum tardissimus, qui cursum suum triginta fere annis absolvit, & major est terra nonagies semel.
2. JUPITER ♃, qui annis duodecim ad idem punctum, à quo digressus est, revertitur, & terram superat magnitudine nonagies quinquies & fere semisse.
3. MARS ♂, qui annis duobus cursum suum conficit, & major est terra semel cum una tertia.
4. SOL ☉, medium locum inter Planetas occupans, qui diebus 365 & 6 horis, nimirum annuo spacio cursum suum absolvit, & major est terra centies sexagies sexies.
5. VENUS ♀, quæ periodum suam finit annuo fere spacio, & traditur minor esse terra tricies septies, & paulo amplius. *Dicitur alias* Phosphorus, *quando Solem antecedit*, & Hesperus, *quando Solem sequitur*. Hic Planeta à Sole, ante vel retro, nunquam digreditur plus 25. grad.
6. MERCURIUS ☿, qui uno anno iter suum periodicum conficit, Soli semper vicinus est, nec ab eo ultra 5. grad. recedit. Minor est terra vicies millies nongenties quinquagies bis.
7. LUNA ☽, quæ cursum suum absolvit menstruo spacio, nimirum 27. diebus & horis propemodum octo, & est minor terra tricies novies, & paulo plus. De hoc Planetarum ordine nox. *Versus.*

Post SIM SUM sequitur, pallida LUNA subest.

IV. Quomodo differant à Stellis fixis? R.

1. *Scintillatione.* Planetæ non scintillant, quia sunt prope: Stellæ vero fixæ scintillare videntur.
2. *Situs mutatione.* Planetæ situm suum tum inter se, tum ad stellas fixas perpetuo mutant: Stellæ vero fixæ perpetuo eamdem distantiam retinent.

FIXÆ, de quibus vide cap. seq. IV.

CAP.

CAP. IV.

De Stellis fixis.

De STELLIS FIXIS quatuor not.

I. *Nomen.* Dicuntur hæ Stellæ *fixæ*, non quod immobiles conſiſtant, ſed quod unam eamdemque diſtantiam à ſe invicem retineant, & tardiſſime ab occaſu in ortum progrediantur.

II. *Quid ſint?* R. STELLÆ FIXÆ ſunt, quæ in cœli parte ſuperiori moventur, & eumdem à ſe invicem ſitum, eamdemque à terra perpetuo retinent diſtantiam.

III. *Quot ſint?* R. Etſi Stellæ fixæ ſunt innumerabiles, notabiliores tamen, ſive jampridem obſervatæ, numerantur 1022. quæ, exceptis 9. obſcuris, & 5. nebuloſis, in ſex ordines diſtinguuntur, & ad certos aſteriſmos ſive figuras revocantur.

IV. *Quomodo interſe differant?* R.

1. *Magnitudine*: Sunt enim *Magnitudinis*
   - *Primæ*, quæ 107ª majores ſunt terra; ſuntque 15. In borea 3. In Zodiaco 5. In auſtro 7. *e. g. oculus Tauri, cor Leonis, ſpica Virginis, Sirius in ore canis majoris.*
   - *Secundæ*, quæ terram quantitate excedunt 90s, ſuntq; 45. In borea 18. In Zodiaco 9. In auſtro 18. *e. g. cauda Cygni, Orionis media cing. cor Scorpii.*
   - *Tertiæ*, quæ terram magnitudine ſuperant 72s, ſuntq; 205. In borea 18. In Zodiaco 64. In auſtro 60. *e. g. Stella polaris in extremitate caudæ urſæ minoris.*
   - *Quartæ*, quæ terram quantitate ſuperant 56s, ſuntq; 477. In borea 177. In Zodiaco 133. In auſtro 167. *e. g. Aſellus in Cancro, cuſpis Sagittæ, Equuleus.*
   - *Quintæ*, quæ terram quantitate ſuperant 56s, ſuntq; 217. In borea 58. In Zodiaco 105. In auſtro 54. *e. g. Pleiadum Borealis, genu dextrum Andromedæ.*
   - *Sextæ*, quæ terram magnitudine excedunt 18s, ſuntq; 49. In borea 13. In Zodiaco 27. In auſtro 9. *e. g. in ulna dextra Orionis.*
2. *Aſteriſmis*, de quibus not.
   1. *Quid ſint?* R. ASTERISMUS ſive CONSTELLATIO eſt multitudo quædam ſtellarum, formam alicujus animalis, aut alterius cujusvis rei effigiem ſuo ſitu ac ordine referentium.
   2. *Quot ſint?* R. 48. vet.
      1. *Ad Boreæ partes ter ſeptem ſidera cernes.* Eſt minor Urſa, Draco, Cepheus, & Caſſiopeia: Andromede, Perſeus, Auriga, Trigonus, & Urſa Major, Pegaſides, & Equipræſectio, Delphin, Inde volans Vultur, Telum, Lyra fulgida, Cygnus, Hercles, Anguitenens, Serpenſque, Corona, Bootes.
      2. *Signifer inde ſubit bis ſex qui ſidera complet.* Sunt Aries, Taurus, Gemini, Cancer, Leo, Virgo, Libraque, Scorpius, Arcitenens, Caper, Amphora, Piſces.
      3. *Poſt ter quinque tibi ſigna hæc vertuntur ad Auſtrum.* Cetus, & Eridanus, Lepus, & nimboſus Orion, Sirius, & Procyon, Argo, Ratis, Hydra, Craterque, Corvus, Centaurus, Lupus, Ara, Corollaque, Piſcis.

Tractatus II. Doctrinæ Sphæricæ.

De Circulis.

CAP. I.

De Circulis in genere.

De CIRCULIS in genere quatuor not.

I. *Quid sint?* R. CIRCULUS est figura seu superficies rotunda intra circumferentiam contenta, à cujus centro ad circumferentiam omnes lineæ ductæ sunt æquales. *Vel,* CIRCULUS est superficies plana ac rotunda, à cujus centro omnes ductæ lineæ æquantur.

II. *Quot sint?* R. Etsi in cælo circuli describuntur fere infiniti, in Sphæra materiali tamen tantum sunt *decem*:

1. HORIZON. Cap. 2.
2. MERIDIANUS. Cap. 3.
3. ÆQUATOR. Cap. 4.
4. ZODIACUS. Cap. 5.
5. COLURUS ÆQUINOCTIORUM. Cap. 6.
6. COLURUS SOLSTITIORUM. Ibid.
7. TROPICUS CANCRI. Cap. 7.
8. TROPICUS CAPRICORNI. Ibid.
9. POLARIS ARCTICUS. Cap 8.
10. POLARIS ANTARCTICUS. Ibid.

III. *Partes.* Quilibet circulus dividitur in 360 partes æquales, quas gradus vocant, & quilibet gradus rursus dividitur in 60 particulas alias, quæ scrupuli primi seu minuta dicuntur, & horum quodlibet rursus in 60 secunda, atque ita procedendo per sexagenariam proportionem usq; ad decima. Cuilibet autem gradui circuli in Sphæra magni in terra respondent 15 milliaria Germanica.

IV. *Quotuplices sint?* R. Circuli ratione

1. *Quantitatis*, sunt vel
   - *Majores*, qui idem centrum cum sphæra obtinent, ipsamque sphæram in duo hemisphæria æqualia, seu in duas partes æquales dividunt: ut, *Horizon, Meridianus, Æquator, Zodiacus, & duo Coluri.*
   - *Minores*, qui diversum centrum à sphæræ centro possident, sphæramque in duo segmenta inæqualia partiuntur: ut, *duo Tropici, & duo Polares.*
2. *Situs*, sunt vel
   - *Recti*, qui angulos rectos cum Æquatore conformant: ut, *duo Coluri, Meridianus, & Horizon rectus.*
   - *Obliqui*, qui cum Æquatore angulos obliquos constituunt: ut, *Zodiacus, & Horizon obliquus.*
   - *Paralleli*, qui sibi invicem æquidistant, & eosdem cum Sphæra polos habent: ut, *duo Tropici, duo Polares, & Æquator.*
3. *Motus*, sunt vel
   - *Mobiles* seu *Intrinseci*, qui Sphæræ materiali inscripti cum ipsa convertuntur: ut, *Æquator, Zodiacus, duo Coluri, duo Tropici, & duo Polares.* A nonnullis hi circuli dicuntur *immutabiles*, quia ubivis locorum sunt & manent iidem. Sed sic confunditur imago sive repræsentatio rei, cum re ipsa, quæ notatur.
   - *Immobiles* seu *Extrinseci*, qui in conversione Sphæræ manent immoti: ut, *Horizon*, & *Meridianus.* A quibusdam hi circuli dicuntur *mutabiles*, quia pro ratione loci, situs, ac longitudinis mutantur.

CAP.

CAP. II.

De Horizonte.

De HORIZONTE quinque notæ.

I. *Nomen.* Horizon dicitur ἀπὸ τοῦ ὁρίζεσθαι à finiendo, quia conſpectam mundi partem ab altera latente determinat. Latinis dicitur *Finitor*: item *Circulus hemiſphærii.*

II. *Quid ſit?* R. HORIZON eſt circulus major immobilis à puncto verticali æquidiſtans, & dirimens hemiſphærium viſum à non viſo.

III. *Poli Horizontis*, ſuntq; duo:
- *Punctum verticale*, quod directe ſupra loci verticem eſt conſtitutum. Arabes vocant *Zenith*. Cum igitur cuique loco ſit ſuum Zenith, ſequitur cuique loco eſſe etiam proprium Horizontem à puncto illo verticali undiquaque æqualiter diſtantem.
- *Punctum pedale*, quod puncto verticali è diametro eſt oppoſitum. Arabes vocant *Nadir.*

IV. *Quotuplex ſit?* R. Horizon conſideratur vel ratione
1. *Noſtri*, eſtque vel
- *Rationalis*, qui dividit totum Cœlum in duo hemiſphæria æqualia, ſegregatque partem viſam à non viſa, cujus Poli ſunt vertex capitis ſeu Zenith, & punctum pedale ſeu Nadir, Centrum vero idem quod centrum terræ. *Dicitur* rationalis, *quia tantum ratione ſeu mente percipitur.*
- *Senſibilis*, eſtque illud ſpacium in ſuperficie terræ marisve, quod acies oculorum circumducta circumſpicere poteſt, ſublatis omnibus impedimentis. *Hujus ſemidiameter à Macrobio ſtatuitur* 180. *ſtadiorum, h.e. ferme* 4. *milliarium Germ. Ejus ambitus ſive circumferentia* 25 $\frac{1}{7}$ *milliar.*

2. *Sphæræ*, eſtque vel
- *Rectus*, cujus plano uterque polus incumbit: *Seu*, qui cum Æquatore conſtituit angulos rectos, haberque locum in Sphæra recta.
- *Obliquus*, ſupra quem alter polorum elevatur, & alter infra eum deprimitur: *Vel*, qui cum Æquatore angulos obliquos conſtituit, haberq; locum in Sphæra obliqua.
- *Parallelus*, qui Æquatoris plano unitur, haberque locum in Sphæra parallela.

V. *Uſus ſeu Officia.* Horizon
1. Dividit cœlum in duo hemiſphæria æqualia, ſuperum ſeu viſum alterum; alterum vero inferum ſeu occultum.
2. Definit ortus & occaſus ſtellarum, oſtenditque, quæ ſtellæ ſemper adpareant, & quæ perpetuo lateant.
3. Diſtinguit Sphæram in rectam, obliquam, & parallelam.
4. Determinat quantitatem cujuſlibet diei & noctis.
5. Determinat poli elevationem & Æquatoris, atque hoc modo etiam latitudinem loci, quæ elevationi poli perpetuo eſt æqualis. *Elevatio poli autem nihil aliud eſt, quam arcus Meridiani inter Horizontem & polum mundi adparentem interceptus.*
6. Oſtendit crepuſculum matutinum & veſpertinum: quando enim Sol movetur per 18. gradus proximos Horizonti, antequam oritur, fit crepuſculum matutinum ſive dilluculum; quando movetur per 18. gradus proximos Horizonti, poſtquam occidit, eſt crepuſculum veſpertinum.

CAP. III.

De Meridiano.

De MERIDIANO quatuor not.

I. *Nomen.* Dicitur hic circulus μεσημβρινὸς quasi μεσημερινός. Latinis *Meridianus* à meridie, quia sol motu primo ad hunc circulum perveniens efficit meridiem.

II. *Quid sit?* R. MERIDIANUS est circulus major immobilis, per polos mundi, & cujusque loci verticem transiens, ad quem Sol motu primo delatus supra terram, meridiem, infra vero, mediam noctem efficit.

III. *Quot sint?* R. Tot sunt Meridiani, quot numerari possunt puncta verticalia: quoniam vero hujusmodi puncta esse possunt infinita, igitur Geographi 180. constituerunt; ita ut mutans locum versus ortum & occasum, quoties 75. milliaria confecerit, habebit alium Meridianum. Si vero à Meridie versus septentrionem vel contra progressus fuerit, semper unus idemque erit Meridianus.

IV *Usus seu Officia.* Meridianus

1. Dividit cœlum in duas medietates, *scilicet orientalem & occidentalem.*
2. Est limes sive meta meridiei, & mediæ noctis.
3. Diem & noctem in spatia æqualia distinguit: *Diem in tempus ante-meridianum & pomeridianum; Noctem in horas mediam noctem antecedentes & eum sequentes.*
4. Ostendit solis & omnium stellarum maximam altitudinem, quæ altitudo meridiana dicitur: *item* poli elevationem. *Altitudo stellæ maxima est, cum existit sub Meridiano.*
5. In Meridiano numerantur distantiæ stellarum ab Æquatore.
6. Monstrat initium diei naturalis, quod Astronomi sumunt à Meridiano.

Vers. Græci mane diem capiebant Solis ab ortu:
Vespere Judæi: Scrutantes sidera cœli,
Cum Sol in medio splendet nitidissimus orbe:
Christicolæ incipiunt medio sub tempore noctis.

CAP. IV.

De Æquatore.

De ÆQUATORE tria not.

I. *Nomen.* Dicitur hic circulus

1. *Æquator*, quia est motuum cœlestium communis norma & regula.
2. *Æquinoctialis*, nam sol motu secundo ad hunc circulum perveniens, diem nocti, & noctem diei adæquat in universa terra.
3. *Cingulum primi motus*, quia primum mobile cingit.
4. Ἰσημερινὸς, quasi æquidialis.

II. *Quid sit?* R. ÆQUATOR est circulus major mobilis, qui ex mundi polis est descriptus, æqualiterque ab utroque polo mundi secundum omnes sui partes distat.

III. *Usus seu Officia.* Æquator

1. Dividit cœlum in partem septentrionalem & meridionalem.
2. Est mensura temporis. *Quoties enim 15 gradus Æquatoris supra Horizontem adscendunt, toties hora una est absoluta: Sicque 24 horis totus Æquator cum omnibus suis partibus circumvolvitur.*
3. Ostendit puncta æquinoctialia, in quibus sol exsistens efficit æquinoctium, *quod fit quando Æquator Ecliptican intersecat.*
4. Ostendit declinationes graduum Ecliptiæ & stellarum. *Declinatio est distantia gradus Ecliptiæ vel Stellæ ab Æquatore versus alterutrum polum mundi:* Vel, *est arcus Meridiani inter stellam vel gradum Ecliptiæ, & inter Æquatorem interceptus.*

CAP.

CAP. V.

De Zodiaco.

De ZODIACO quatuor not.

I. *Nomen.* Zodiacus dicitur vel
1. Ἀπὸ τῆς ζωῆς à vita, quia sub Zodiaco Sol & reliqui Planetæ, qui dicuntur vitæ autores, moventur.
2. Ἀπὸ τῶν ζῴων, h. e. animalium figuris in eo depictis.

II. *Quid sit?* R. ZODIACUS est circulus major mobilis, latus, & obliquus, qui secat Æquatorem, ab eodemque viciſſim secatur in duas medietates, & sub quo perpetuo versantur Planetæ.

III. *Divisio.* Zodiacus dividitur vel secundum
- *Longitudinem*, in 12 signa, de quib. not.
  1. *Nomina.* Aries ♈, Taurus ♉, Gemini ♊, Cancer ♋, Leo ♌, Virgo ♍, Libra ♎, Scorpius ♏, Sagittarius ♐, Capricornus ♑, Aquarius ♒, Pisces ♓.
  2. *Partes.* Quodlibet signum dividitur in 30. partes, quas à quotidiano Solis inceſſu gradus vocant.
  3. *Quotuplicia sint?* R.
     1. vel *Septentrionalia*, quæ ab Æquatore in septentrionem declinant: ♈ ♉ ♊ ♋ ♌ ♍. *Meridionalia*, quæ ab Æquatore in meridiem declinant: ut, ♎ ♏ ♐ ♑ ♒ ♓.
     2. vel *Adſcendentia*, in quibus Sol ex auſtro in ſeptentrionem adſcendit: ut. ♑ ♒ ♓ ♈ ♉ ♊. *Deſcendentia*, in quibus Sol ex ſeptentrione in auſtrum deſcendit: ut, ♋ ♌ ♍ ♎ ♏ ♐.
     3. vel *Vernalia*, ut ſunt ♈ ♉ ♊. *Æſtiva*, ut ſunt ♋ ♌ ♍. *Autumnalia*, ut ſunt ♎ ♏ ♐. *Hyemalia*, ut ſunt ♑ ♒ ♓.
- *Latitudinem*, in tres circulos parallelos, quorum
  - *Duo exteriores*, intra quos Planetæ progrediuntur. Horum latitudo juxta recentiores eſt 16 grad. nam quilibet eorum ab Ecliptica diſſtat 8 grad.
  - *Unus interior* ſcilicet *Linea Ecliptica*, quæ eſt circulus per medium Zodiaci ductus, ſub quo Sol perpetuo incedit.

IV. *Uſus ſeu Officia.*
1. Sicut Æquator primi motus; ita Zodiacus ſecundorum mobilium eſt menſura.
2. Zodiacus ſua obliquitate efficit gratas temporis vices; *item* incrementa & decrementa dierum & noctium.
3. Sub Ecliptica fiunt Eclipſes: *Unde etiam Ecliptica nomen habet.*
4. Ab Ecliptica numerantur ſtellarum Latitudines, quemadmodum ab Æquatore Declinationes. *Latitudo Stellæ eſt diſtantia ejus ab Ecliptica*: Vel, *Latitudo Stellæ eſt arcus circuli maximi, qui per polos Zodiaci & per centrum Stellæ incedit, interceptus inter Ecliptican, & verum locum Stellæ.*
5. Ecliptica oſtendit in quo ſigno & gradu ſigni ſtella aut planeta exiſtat.

CAP. VI.

De Coluris.

De COLURIS quinque not.

I. *Nomen.* Coluri dicuntur ἀπὸ τῦ κολοβῦ, quod imperfectum significat, quia nunquam in Sphæra obliqua integri supra Horizontem conspiciuntur.

II. *Quid sint?* R. COLURI sunt circuli majores mobiles, qui per polos mundi & puncta cardinalia ducuntur, sese mutuo ad angulos rectos in ipsis polis intersecantes.

III. *Quatuor Puncta cardinalia*, quæ sunt vel

- *Æquinoctialia*, de quibus not.
  - 1. *Quid sint?* R. Puncta Æquinoctialia sunt in quibus Ecliptica & Æquator se mutuo intersecant. Hæc puncta cum sol motu secundo adtingit, fiunt æquinoctia: *id est, dies noctibus æquantur; quod bis fit in anno.*
  - 2. *Quot sint?* R. duo:
    - *Principium* ♈, quod cum Sol adtingit, fit *æquinoctium vernum*, circa diem 11/21 Martii.
    - *Principium* ♎, quod cum Sol adtingit, fit *æquinoctium autumnale*, circa diem 13/23 Septembr.
- *Solstitialia*, de quibus not.
  - 1. *Quid sint?* R. Puncta Solstitialia sunt, in quibus Sol est remotissimus ab Æquatore, & alterutri polo maxime vicinus. Hæc puncta cum sol motu secundo adtingit, fiunt solstitia: *id est, cum sol per aliquot dies in iisdem fere Horizontis partibus oriatur & occidat, videtur quasi stare; quod bis fit in anno.*
  - 2. *Quot sint?* R. duo:
    - *Principium* ♋, in quo sol est altissimus, & paulatim à nobis recedens longissimos efficit dies, & brevissimas noctes. *Hoc solstitium dicitur* Æstivum, circa diem 12/22 Junii.
    - *Principium* ♑, in quo sol imam Zodiaci partem relinquens, nobis adpropinquare incipit, & brevissimos dies efficit, & longissimas noctes. *Hoc solstitium dicitur Hybernum*, circa diem 12/22 Decembr.

IV. *Quot sint* COLURI? R. duo:

- COLURUS ÆQUINOCTIORUM est, qui per polos mundi ductus transit per puncta æquinoctialia.
- COLURUS SOLSTITIORUM est, qui per polos mundi & Zodiaci ductus transit per puncta Solstitialia.

V. *Usus seu Officia.*

1. Coluri ostendunt quatuor puncta cardinalia Zodiaci, in quibus ex motu solis maximæ temporis mutationes fieri solent.
2. Coluri dividunt Æquatorem & Zodiacum in 4. partes æquales, quibus 4. anni tempora, *ver, æstas, autumnus, & hyems* respondent.
3. Colurus Solstitiorum maximas Solis declinationes metitur, & continet polos Zodiaci, quorum distantiam à polis mundi ostendit. *Duo arcus Coluri Solstitiorum, qui inter puncta Solstitialia & Æquatorem interjiciuntur, adpellantur maximæ Solis declinationes, quæ æquales sunt inter se.*

CAP.

CAP. VII.

De Tropicis.

De TROPICIS quatuor not.

I. Nomen. Hi circuli vocantur
1. *Tropici*, ἀπὸ τῆ τρέπειν à vertendo, quia Sol ad puncta ſolſtitialia, per quæ Tropici deſcribuntur, perveniens, maximam habet declinationem ab æquatore, ad quem iterum ſe convertit.
2. *Solſtitiales* vel *Circuli ſolſtitiorum*, quia propter Ecliptiæ inſenſibilem declinationis mutationem, Sol eo loco aliquot dies quaſi ſtare videtur.

II. Quid ſint? R. TROPICI ſunt circuli minores mobiles ab Æquatore æque diſtantes, & Ecliptican utrinque adtingentes.

III. Quot ſint TROPICI? R. duo:
- TROPICUS CANCRI, qui Ecliptican in principio ♋ adtingit: *Seu*, quem Sol principium ♋ ingreſſus, motu primi mobilis diurno deſcribit. *Dicitur etiam* Tropicus æſtivus: *item* circulus Alti Solſtitii.
- TROPICUS CAPRICORNI, qui Ecliptican in principio ♑ adtingit: *Seu*, quem Sol principium ♑ ingreſſus, motu primi mobilis diurno deſcribitur. *Dicitur etiam* Tropicus hyemalis: *item* circulus Imi Solſtitii.

IV. Uſus ſeu Officia. Tropici
1. Oſtendunt in Ecliptica puncta Tropica ſeu Solſtitialia, videlicet principia ♋ & ♑, *in quibus Solis converſiones ſeu declinationes fiunt.*
2. Determinant maximam ſolis ab Æquatore declinationem & diſtantiam. *Diſtat vero uterque Tropicorum ab Æquatore pari quantitate, videlicet* 23. *grad.* 20. *minut. Hi gradus ſi duplicentur, prodit diſtantia mutua utriuſque Tropici inter ſe, nempe* 47. *grad.*
3. Oſtendunt diem longiſſimum, quando ſcilicet Tropicus ♋ Ecliptican adtingit; & diem breviſſimum, quando nimirum Tropicus ♑ Ecliptican adtingit.
4. Includunt viam ſolis certis quaſi limitibus verſus Septentrionem & Meridiem, quos ſol non egreditur.
5. Faciunt ad diſtinguendas Zonas, *de quibus in append. pag.* 18.

CAP. VIII.

De Polaribus.

De POLARIBUS tria not.

I. Quid ſint? R. POLARES ſunt circuli minores mobiles ab Æquatore æque diſtantes, & per polos Ecliptiæ ſeu Zodiaci tranſeuntes.

II. Quot ſint POLARES? R. duo:
- POLARIS ARCTICUS, quem polus Zodiaci meridionalis circa polum mundi arcticum motu diurno deſcribit.
- POLARIS ANTARCTICUS, quem polus Zodiaci ſeptentrionalis circa polum mundi antarcticum motu diurno deſcribit.

III. Uſus ſeu Officia. Polares circuli
1. Oſtendunt polos Zodiaci, & eorum à polis mundi diſtantiam, quæ tanta eſt, quanta *maxima* ſolis declinatio, nimirum 23. grad. & 30. minut. *Cum enim tanto intervallo Zodiaci ſeu Ecliptica mediantes ab Æquatore utrinque diſtent, ſequitur, polos etiam Zodiaci ab Æquatoris polis eodem intervallo removeri: Nam poli à mediante ſui circuli per quartam ejus partem perpetuo diſtant.*
2. Inſerviunt diſtinctioni Zonarum, *de quibus infra pag.* 18.

CAP.

Tractatus III. Doctrinæ Sphæricæ.

De Phænomenis.

CAP. I.

De Ortu & Occasu stellarum poetico.

PHÆNOMENA sunt vel
- *Primi mobilis*, ut
  - I. ORTUS & OCCASUS POETICUS, de quo not.
    - 1. *Nomen.* Dicitur hic stellarum ortus & occasus *poeticus*, quia Poetæ in descriptionibus temporum eo frequenter uruntur.
    - 2. *Quid sit?* R. ORTUS POETICUS est vel elevatio Stellæ, vel adparitio ejusdem supra Horizontem ad Solem determinata. OCCASUS POETICUS est vel descensio stellæ sub Horizontem, vel occultatio ejusdem ad Solem determinata. *Vel*, ORTUS & OCCASUS POETICUS est relatio stellæ alicujus ad Solem, respectu cujus oritur vel occidit.
    - III. *Quotuplex sit?* R.
      - 1. *Cosmicus* sive *Matutinus.* ORTUS COSMICUS est, quando stella una cum Sole supra Horizontem adscendit: OCCASUS COSMICUS est, quando stella sub Horizontem descendit, Sole ex opposito supra Horizontem adscendente.
      - 2. *Chronicus* sive *Vespertinus.* ORTUS CHRONICUS est, quando stella supra Horizontem oritur, Sole ex opposito sub Horizontem occidente: OCCASUS CHRONICUS est, quando stella una cum Sole sub Horizontem occidit.
      - 3. *Heliacus* sive *Solaris.* ORTUS HELIACUS est, quando stella, quæ præsentis solis radiis tecta latuit, discedente sole adparere incipit: OCCASUS HELIACUS est, quando stella antea conspicua ob accessum solis occultatur.
    - IV. *Regulæ.*
      1. Ad solem orientem referuntur *ortus & occasus Cosmicus*: Ad solem occidentem *ortus & occasus Chronicus*: Ad solem tam orientem quam occidentem *ortus & occasus Heliacus.*
      2. Quotidie quædam stellæ cum sole adscendunt, quæ cosmice oriri dicuntur, licet propter vicinitatem solis ejusq; claritatem conspici nequeant.
      3. Venus & Mercurius cum soli semper sint à latere, ideo cosmice occidere & chronice oriri nequeant.
      4. Stella quæ cosmice oritur, chronice occidit; & quæ chronice oritur, cosmice occidit. Hinc *Vers.*

         Cosmice descendit signum quod chronice surgit.
         Chronice descendit signum quod cosmice surgit.
  - II. ADSCENSIO & DESCENSIO SIGNORUM. Vide cap. seq. II.
  - III. *Tempus*, quod à motu primi mobilis dependet. Vide cap. III. & IV.
- *Secundorum mobilium*, quæ licet non ad *Doctrinam Sphæricam*, sed ad *Theoriam Planetarum* pertineant, hoc loco tamen paucis de illis agemus. Vide cap. V. & seqq.

CAP.

CAP. II.

De Adſcenſionibus & Deſcenſionibus ſignorum.

De Adſcenſionibus & Deſcenſionibus SIGNORUM tria not.

I. Quid ſint? R. ADSCENSIO SIGNI eſt arcus Æquatoris, qui cum aliquo ſigno, vel quovis arcu Eclipticæ dato ſupra Horizontem adſcendit. DESCENSIO SIGNI eſt arcus Æquatoris, qui cum aliquo ſigno, vel quovis arcu Eclipticæ dato ſub Horizontem deſcendit. *Dicuntur etiam* Ortus & Occaſus Aſtronomicus.

II. Quotupliciter ſigna adſcendant, & deſcendant? R.
- *Recte*, quando plures gradus de Æquatore adſcendunt vel deſcendunt, quam de Zodiaco.
- *Oblique*, quando pauciores gradus de Æquatore adſcendunt vel deſcendunt, quam de Zodiaco.

III. Quotuplex ſit tum
- *Arcus Zodiaci?* Reſp.
  - *Continuus*, qui continua ſerie in Zodiaco numeratur à primo Arietis puncto: *e.g. arcus à primo ♈ gradu ad 12 grad. ♊: Vide Tab. Adſcenſ. pag 20. & ſeqq.*
  - *Diſcretus*, qui à quovis alio puncto Eclipticæ numeratur; *e. g. arcus à 14 grad. ♉ ad 14 grad. ♊.*
- *Adſcenſio & Deſcenſio ſignorum?* R. Duplex:
  - *Recta*, quæ fit in ſphæra recta, ſive ſignum in illa ſphæra oriatur recte, ſive oblique.
  - *Obliqua*, quæ fit in ſphæra obliqua, ſive ſignum in illa ſphæra oriatur recte, ſive oblique.

IV. Regulæ, quæ pertinent vel ad Sphæram

Rectam, ut ſunt
1. Zodiaci quadrantes à punctis cardinalibus inchoati cum Æquatoris quadrantibus æquali temporis ſpacio, h.e. 6 horis oriuntur & occidunt. Partes vero iſtorum quadrantum inæqualiter peroriuntur, propter variam & diverſam ipſarum declinationem ſeu diſtantiam ab Æquatore.
2. Signa æqualiter ab uno quatuor punct. card. diſtantia æquales habent adſcenſiones: ut, ♊ & ♋. Unde ſequitur, ſigna oppoſita habere æquales adſcenſiones: ut, ♈ & ♎.
3. Signa quo ſunt viciniora punctis æquinoctialibus, eo oriuntur obliquius, quo vero ſunt propinquiora punctis ſolſtitialibus, eo oriuntur rectius.
4. Deſcenſio ſigni æqualis eſt & ſuæ, & ſigni oppoſiti adſcenſioni.
5. Quatuor ſigna ♊ ♋ ♐ ♑ oriuntur recte; reliqua vero octo oblique. *Vide infra pag. 19.*

Obliquam, ut ſunt
1. Duæ medietates conterminales Zodiaci & Æquatoris inchoatæ à punctis æquinoctialibus peroriuntur æquali temporis ſpacio, puta 12 hor. Partes vero medietatum inæqualiter.
2. Adſcenſio ſigni eſt æqualis ſigni oppoſiti deſcenſioni, & contra.
3. Signa recte adſcendentia oblique deſcendunt, & contra.
4. Adſcenſiones arcuum in ſignis ſept. ſunt majores quam in ſphæra recta; in meridion. vero majores.
5. Sex ſigna ♋ ♌ ♍ ♎ ♏ ♐ oriuntur recte; reliqua ſex ♑ ♒ ♓ ♈ ♉ ♊ oblique.

CAP. III.

De Diebus & Horis.

Ad TEMPUS pertinent

DIES, eſtque vel

Naturalis. DIES NATURALIS eſt una integra circumvolutio Solis, donec ad idem punctum redeat unde receſſit. *Hunc diem Aſtronomi inchoant à Meridiano circulo.*

Artificialis, de quo nos.

I. Quid ſit? R. DIES ARTIFICIALIS eſt mora Solis ſupra Horizontem.

II. Oppoſitum, eſtque NOX, quæ eſt mora ſolis infra Horizontem.

III. Partes, ſuntque HORÆ, quæ

Æquales, ſive *Æquinoctiales*. HORA ÆQUALIS eſt 24 pars diei naturalis. *Una Hora æqualis complectitur* 15 *gradus Æquatoris.*

Inæquales, ſive *Temporales*. HORA INÆQUALIS eſt 12 pars diei artificialis.

IV Regulæ.

1. In ſphæra recta omnes dies artificiales ſunt æquales noctibus per totum annum, quia medietas Eclipticæ & Æquatoris ſunt æquales.
2. In ſphæra obliqua dies nunquam ſunt æquales noctibus, niſi cum Sol exſiſtit in principio Arietis & Libræ: reliquæ dies omnes ſunt inæquales, ob inæqualem adſcenſionem medietatum Æquatoris & Eclipticæ.
3. In ſphæra obliqua, verſante Sole in ſignis ſeptentrionalibus, dies longiores ſunt noctibus; in Meridionalibus vero breviores.
4. In ſphæra obliqua, Sole commorante in ſolſtitio æſtivo, dies eſt longiſſimus & nox breviſſima; in ſolſtitio vero hyemali, dies eſt breviſſimus & nox longiſſima.
5. In ſphæra parallela totus annus in unum diem, nempe 6. menſium, & unam noctem 6. menſium dividitur.

V. Quomodo inveſtigetur Quantitas Diei? R.

1. Vide quem gradum ſigni Sol eo die teneat.
2. Quære in Tab. Adſcenſ. obliquar. arcum Æquatoris adſcendentem cum eo Eclipticæ gradu, in quo ſol eſt.
3. Quære in eadem Tab. iſtius Eclipticæ gradus, gradum ſigni oppoſiti, & arcum Æquatoris adſcendentem cum eo gradu.
4. Subtrahe adſcenſionem loci ſolis ab adſcenſione ſigni oppoſiti, & reſiduum divide per 15. & ſic habebis horas. *Si vero* adſcenſio ſigni oppoſiti fuerit minor, quam ut ab ea ſubtractio fieri poſſit, adde ei integrum circulum nempe 360 gradus, & tum demum fiat ſubtractio.
5. Gradus poſt diviſionem reſtantes per 4 multiplica, & minuta inſuper adhærentia per 15 divide, producta utrobique minuta prioribus horis adde, & habebis diei longitudinem.

ANNUS, qui à motu ſecundo quidem dependet, cum vero ex plurium dierum collectione conſtet, hoc loco de eo agemus. Vide cap. ſeq. IV.

CAP. IV.

De Annis & Menſibus.

De ANNO triſ. not.

I. *Quid ſit?* R. ANNUS eſt temporis ſpacium Solari periodo deſcriptum.

II. *Quotuplex ſit? R.* Annus eſt vel

- *Aſtronomicus*, qui eſt vel
  - *Tropicus*, ſeu *Vertens*, eſtque temporis ſpacium, quo Sol à certo Zodiaci puncto diſcedens ad idem revertitur, quod fit 365 diebus, 5 horis, 49 min.
  - *Sidereus*, eſtque temporis ſpacium, quo Sol à ſtella fixa digrediens ad eamdem redit, quod fit 365 diebus, 6 horis, 9 min.
- *Politicus ſeu civilis*, ut
  - *Annus Julianus*, qui vel
    - *Communis*, qui continet 365 dies, & 6 horas.
    - *Intercalaris*, eſtque annus quartus quiſque, habens 366 dies. *Dicitur etiam* Biſſextilis, *quia dies ſuperveniens diei ſexto ante Calend. Martii interponitur, ſextumq; Cal. Martii bis numerari facit.*
  - *Annus Gregorianus*, qui conſtat 365 diebus, 5 horis, 49 ſcrupulis primis, & 12 ſecundis: & hic, ut in Juliano, quartus quiſque annus eſt biſſextilis, niſi quod in 400 annis tres anni biſſextiles omittantur; id eſt, *tres anni, qui deberent eſſe biſſextiles, cenſentur pro communibus.*

III. *Partes, ſuntq; vel*

- *Majores*, ut quatuor Tempora:
  - *Ver*, prima pars anni, quo Sol ab æquinoctio verno ad ſolſtitium æſtivum per ♈ ♉ ♊ adſcendit. *Incipit in Martio, continuatur per Aprilem & Maium, & terminatur in Junio.*
  - *Æſtus*, ſecunda pars anni, quo Sol à ſolſtitio æſtivo ad autumnale æquinoctium per ♋ ♌ ♍ deſcendit. *Incipit in Junio, continuatur per Julium & Auguſtum, & terminatur in Septembri.*
  - *Autumnus*, tertia pars anni, quo Sol ab æquinoctio autumnali ad ſolſtitium hybernum per ♎ ♏ ♐ deſcendit. *Incipit in Septembri, continuatur per Octobr. & Novemb. & terminatur in Decembri.*
  - *Hyems*, quarta & extrema pars anni, quo Sol à ſolſtitio hyberno ſive brumali per ♑ ♒ ♓ ad æquinoctium vernum adſcendit. *Incipit in Decembri, continuatur per Januarium & Februarium, & finitur in Martio.*
- *Minores*, ut MENSES, qui ſunt vel
  - *Lunares*, de quibus not.
    - 1. *Quid ſint?* R. MENSIS LUNARIS eſt tempus, quo Luna motu ſuo periodico 12. ſigna Zodiaci emetitur.
    - 2. *Quotuplices ſint?* Reſp. Menſis eſt vel
      - *Peragrationis* ſeu periodicus, & eſt tempus una Lunæ periodo deſcriptum: *Eſtque 27 dier. & 8 fere hor.*
      - *Conjunctionis* ſeu *Synodicus*, & eſt tempus inter duo proxima novilunia: *Eſtque 29 dier. & 12. fere hor.*
      - *Adparitionis* ſeu *Illuminationis*, & eſt tempus à primo Lunæ adſpectu, uſque ad ejus evaneſcentiam: *Eſtque fere 28 dierum.*
  - *Solares*. MENSIS SOLARIS eſt naturalis tranſitus Solis à Signo ad Signum. *Horum menſium 12. conſtituunt annum.*

CAP.

CAP. III.

De Diebus & Horis.

Ad TEMPUS pertinent

DIES, estque vel

Naturalis. DIES NATURALIS est una integra circumvolutio Solis, donec ad idem punctum redeat unde recessit. *Hunc diem Astronomi inchoant à Meridiano circulo.*

Artificialis, de quo not.

I. Quid sit? R. DIES ARTIFICIALIS est mora Solis supra Horizontem.

II. Oppositum, estque NOX, quæ est mora solis infra Horizontem.

III. Partes, suntque HORÆ, quæ

- *Æquales*, sive *Æquinoctiales*. HORA ÆQUALIS est 24 pars diei naturalis. *Una Hora æqualis complectitur* 15 *gradus Æquatoris.*
- *Inæquales*, sive *Temporales*. HORA INÆQUALIS est 12 pars diei artificialis.

IV Regulæ.

1. In sphæra recta omnes dies artificiales sunt æquales noctibus per totum annum, quia medietas Eclipticæ & Æquatoris sunt æquales.
2. In sphæra obliqua dies nunquam sunt æquales noctibus, nisi cum Sol exsistit in principio Arietis & Libræ: reliquæ dies omnes sunt inæquales, ob inæqualem adscensionem medietatum Æquatoris & Eclipticæ.
3. In sphæra obliqua, versante Sole in signis septentrionalibus, dies longiores sunt noctibus; in Meridionalibus vero breviores.
4. In sphæra obliqua, Sole commorante in solstitio æstivo, dies est longissimus & nox brevissima; in solstitio vero hyemali, dies est brevissimus & nox longissima.
5. In sphæra parallela totus annus in unum diem, nempe 6. mensium, & unam noctem 6. mensium dividitur.

V. Quomodo investigetur Quantitas Diei? R.

1. Vide quem gradum signi Sol eo die teneat.
2. Quære in Tab. Adscens. obliquar. arcum Æquatoris adscendentem cum eo Eclipticæ gradu, in quo sol est.
3. Quære in eadem Tab. istius Eclipticæ gradus, gradum signi oppositi, & arcum Æquatoris adscendentem cum eo gradu.
4. Subtrahe adscensionem loci solis ab adscensione signi oppositi, & residuum divide per 15. & sic habebis horas. *Si vero* adscensio signi oppositi fuerit minor, quam ut ab ea subtractio fieri possit, adde ei integrum circulum nempe 360 gradus, & tum demum fiat subtractio.
5. Gradus post divisionem restantes per 4 multiplica, & minuta insuper adhærentia per 15 divide, producta utrobique minuta prioribus horis adde, & habebis diei longitudinem.

ANNUS, qui à motu secundo quidem dependet, cum vero ex plurium dierum collectione constet, hoc loco de eo agemus. Vide cap. seq. IV.

CAP. IV.

De Annis & Mensibus.

De ANNO tria not.

I. *Quid sit?* R. ANNUS est temporis spacium Solari periodo descriptum.

II. *Quotuplex sit?* R. Annus est vel

- *Astronomicus*, qui est vel
  - *Tropicus*, seu *Vertens*, estque temporis spacium, quo Sol à certo Zodiaci puncto discedens ad idem revertitur, quod fit 365 diebus, 5 horis, 49 min.
  - *Sidereus*, estque temporis spacium, quo Sol à stella fixa digrediens ad eamdem redit, quod fit 365 diebus, 6 horis, 9 min.
- *Politicus* seu *civilis*, ut
  - *Annus Julianus*, qui vel
    - *Communis*, qui continet 365 dies, & 6 horas.
    - *Intercalaris*, estque annus quartus quisque, habens 366 dies. *Dicitur etiam* Bissextilis, *quia dies superveniens diei sexto ante Calend. Martii interponitur, sextumq; Cal. Martii bis numerari facit.*
  - *Annus Gregorianus*, qui constat 365 diebus, 5 horis, 49 scrupulis primis, & 12 secundis: & hic, ut in Juliano, quartus quisque annus est bissextilis, nisi quod in 400 annis tres anni bissextiles omittantur; id est, *tres anni, qui deberent esse bissextiles, censentur pro communibus.*

III. *Partes*, suntq; vel

- *Majores*, ut quatuor Tempora:
  - *Ver*, prima pars anni, quo Sol ab æquinoctio verno ad solstitium æstivum per ♈ ♉ ♊ adscendit. *Incipit in Martio, continuatur per Aprilem & Maium, & terminatur in Junio.*
  - *Æstas*, secunda pars anni, quo Sol à solstitio æstivo ad autumnale æquinoctium per ♋ ♌ ♍ descendit. *Incipit in Junio, continuatur per Julium & Augustum, & terminatur in Septembri.*
  - *Autumnus*, tertia pars anni, quo Sol ab æquinoctio autumnali ad solstitium hybernum per ♎ ♏ ♐ descendit. *Incipit in Septembri, continuatur per Octobr. & Novemb. & terminatur in Decembri.*
  - *Hyems*, quarta & extrema pars anni, quo Sol à solstitio hyberno sive brumali per ♑ ♒ ♓ ad æquinoctium vernum adscendit. *Incipit in Decembri, continuatur per Januarium & Februarium, & finitur in Martio.*
- *Minores*, ut MENSES, qui sunt vel
  - *Lunares*, de quibus not.
    1. *Quid sint?* R. MENSIS LUNARIS est tempus, quo Luna motu suo periodico 12. signa Zodiaci emetitur.
    2. *Quotuplices sint?* Resp. Mensis est vel
       - *Peragrationis* seu periodicus, & est tempus una Lunæ periodo descriptum: *Estque 27 dier. & 8 fere hor.*
       - *Conjunctionis* seu *Synodicus*, & est tempus inter duo proxima novilunia: *Estque 29 dier. & 12. fere hor.*
       - *Adparitionis* seu *Illuminationis*, & est tempus à primo Lunæ adspectu, usque ad ejus evanescentiam: *Estque fere 28 dierum.*
  - *Solares*. MENSIS SOLARIS est naturalis transitus Solis à Signo ad Signum. *Horum mensium 12. constituunt annum.*

CAP.

CAP. V.

De Adſpectibus Planetarum.

Secundorum mobil. PHÆNOMENA ſunt

I. ADSPECTUS PLANETARUM, de quibus not.

I. *Quid ſint?* R. ADSPECTUS PLANETARUM ſunt certæ & determinatæ Planetarum inter ſeſe habitudines.

II. *Quotuplices?* R. ſunt vel

Felices; ut,

- Τρίγωνος *Trigonus* △, cum tertia Zodiaci parte, hoc eſt, quatuor ſignis, vel 120 gradibus diſtant Planetæ.
- Ἑξάγωνος *Sextilis* ⚹, cum ſexta Zodiaci parte, id eſt, ad intervallum duorum ſignorum, vel 60 graduum ab invicem abſunt Planetæ.

Infelices; ut,

- Σύνοδος & συζυγία *Conjunctio* ☌, eſtque duorum vel plurium Planetarum in eodem Zodiaci loco conventus: ut, *Solis & Lunæ in novilunio.*
- Τετράγωνος *Quadratus* □, cum quarta Zodiaci parte, id eſt, tribus ſignis, vel 90 gradibus ab invicem abſunt Planetæ.
- Διάμετρος *Oppoſitio* ☍, cum ſex ſignis, hoc eſt, 180 gradibus ab invicem diſtant Planetæ: ut, *Sol & Luna in plenilunio.*

II. PHASES ſive ADPARITIONES LUNÆ. Vide cap. ſeq. VI.

III. ECLIPSES. Vide cap. VI.

CAP. VI.

De Phaſibus Lunæ.

De PHASIBUS LUNÆ tria nor.

I. *Quid ſit?* R. PHASIS LUNÆ eſt diverſa Lunæ adparitio, pro variatione mutuatitii luminis, quod Luna à Sole accipit.

II. *Quænam ſit cauſa diverſarum illuminationum & figurarum in Luna?* R. Diſſimilis Lunæ ad Solem luminis ſui fontem, & ad terram, ex qua non eodem modo ſemper conſpicitur, poſitus.

III. *Quot ſint formæ Lunæ?* R. 8.

1. Σύνοδος *Conjunctio Lunæ*, ſive *Novilunium*, cum Luna Soli conjungitur, & nullum lumen præbet. *Ab hoc tempore Luna dicitur creſcere.*
2. Μηνοειδὴς *Falcata*, cum Luna, quarta à conjunctione die, exiguam illuminatæ medietatis partem exſerit, & quaſi corniculata conſpicitur, ea ſui parte qua reſpicit Solem.
3. Διχότομος *Dimidiata*, ſeptima die poſt conjunctionem.
4. Ἀμφίκυρτος *Tumida* ſeu utrinq; *Gibboſa*, undecimo die poſt conjunctionem.
5. Πανσέληνος *Plenilunium*, cum Luna, decima quinta à conjunctione die, Soli oppoſita, pleno quaſi orbe fulgens, obſcuram medietatem à nobis averſam habet. *Ab hoc tempore incipit Luna decreſcere.*
6. Ἀμφίκυρτος *Tumida* ſeu utrinque *Gibboſa*, cum Luna, quatriduo poſt plenilunium die, decima nona à conjunctione, paulatim luminoſam partem avertit, & aliquam de opaca objectat.
7. Διχότομος *Dimidiata*, vigeſima prima à conjunctione die.
8. Μηνοειδὴς *Falcata*, à viceſima ſexta à conjunctione die, donec trigeſima die rurſus cum Sole congrediatur.

CAP.

CAP. VII.

De Eclipsibus.

De ECLIPSIBUS tria not.

I. *Quid sint?* R. ECLIPSIS est obscuratio luminaris cœlestis, quæ fit corporis alicujus opaci interpositione.

II. *Locus.* Eclipses fiunt circa NODOS, de quib. not.

1. *Quid sint?* R. NODI sunt puncta intersectionum, in quibus Ecliptica & deferens Lunæ se mutuo intersecant.

2. *Quot sint?* R. Duo:
- *Caput Draconis* ☊ sive *Nodus adscendens*, ubi Luna ab Ecliptica digrediens ad verticem nostrum propius accedit, & à meridie versus septentrionem movetur.
- *Cauda Draconis* ☋ sive *Nodus descendens*, ubi Luna ab Ecliptica discedens à Septentrione in meridiem movetur.

III. *Quotuplices?* R. Eclipsis est

1. vel *Solis*, de qua not.
1. *Quid sit?* R. ECLIPSIS SOLIS est aversio radiorum solarium à certa aliqua terræ parte, ob interpositionem Lunæ, quæ inter Solem & adspectum nostrum directe intercurrit.
2. *Tempus.* Eclipsis Solis fit in Novilunio, cum Luna Soli ita conjungitur (h. e. *in eodem signo ac gradu in quo est Sol exsistit*) ut tria illa corpora, Sol, Luna, & Tetra sint in eadem linea, quod fit quando Luna in Novilunio est in capite, vel cauda Draconis, vel prope. Ergo non in omni conjunctione fit Eclipsis Solis.

1. vel *Lunæ*, de qua not.
1. *Quid sit?* R. ECLIPSIS LUNÆ, est interpositio terræ inter Solem & Lunam. *Vel*, est privatio Luminis Solaris in lunari corpore, quæ fit Luna mersa in umbram terræ Soli & Lunæ diametraliter interjectæ.
2. *Tempus.* Eclipsis Lunæ fit in plenilunio, cum Luna Soli diametraliter opponitur, ita ut Luna sit in capite vel cauda Draconis, vel prope. Quoniam vero oppositiones luminarium ut plurimum fiunt Luna non exsistente in capite, vel cauda Draconis, neque ita prope, ut ab umbra possit contegi, idcirco non in omni plenilunio contingit Eclipsis Lunæ.

2. vel
- *Totalis*, cum totum luminare obscuratur. *Hoc fit in ipsis nodis.*
- *Partialis*, de qua not.
  1. *Quid sit?* R. Eclipsis partialis est, cum pars luminaris saltem obscuratur, vel pauciores digiti quam 12. *Hoc fit prope nodum alterutrum.* Digitus *est duodecima diametri visibilis pars.*
  2. *Quotuplex?* R.
  - *Major*, cum plures digiti quam sex obscurantur.
  - *Minor*, cum pauciores digiti quam sex obscurantur.
  - *Mediocris*, cum sex digiti (i.e. *dimidia luminaris pars*) obscurantur.

3. vel
- *Universalis*, quæ conspicitur ab omnibus in illo hemisphærio, in quo contingit, habitantibus. *Hæc Lunæ tantum competit.*
- *Particularis*, quæ in aliquibus tantum climatibus adparet. *Hæc & Soli & Lunæ competit.*

Appendix Geographica.

De Zonis & Climatibus.

Appendix GEOGRAPHICA continet doctrinam

ZONARUM, de quibus tria not.

I. Nomen: Dicuntur Zonæ ἀπὸ τοῦ ζωννύω, h. e. cingo, quia cœlum terramque quasi cingunt. Ovidius *plagas* vocat: Martianus *fascias*.

II. Quid sint? R. ZONA est spacium cœli & terræ circulis minoribus inclusum.

III. Quot sint? R. Quinque:

- *Una Torrida*, de qua not.
  - 1. *Quid sit?* R. Zona Tortida sive Media est, quæ inter utrumque continetur Tropicum. *Dicitur* Tortida, *quod perpetuo à Sole uratur & torreatur.*
  - 2. *Latitudo*, estque 47. grad. qui multiplicati per 15. producunt 705. mill. Germ.
- *Duæ Temperatæ*, de quib. not.
  - 1. *Quid sint?* R. Zonæ temperatæ sunt, quæ inter alterutrum Tropicum & vicinum polarem continentur. *Dicuntur* Temperatæ, *quia in iis mundi partibus caloris frigorisque est temperies.*
  - 2. *Latitudo*, estque 43. fere grad. h. e. 645. mill. Germ.
  - 3. *Quotuplices sint?* R.
    - *Septentrionalis*, inter tropicum cancri & polarem arcticum.
    - *Meridionalis*, inter tropicum capricorni & polarem antarcticum.
- *Duæ Frigidæ*, de quib. not.
  - 1. *Quid sint?* R. Zonæ frigidæ sunt, quæ intra polares circulos comprehenduntur. *Dicuntur frigidæ, propter solis in iis remotionem.*
  - 2. *Latitudo*, estque 23. grad. 30. min. h. e. 352. mill. Germ.
  - 3. *Quotuplices sint?* R.
    - *Septentrionalis*, inter circulum arcticum & polum arcticum.
    - *Meridionalis*, inter circulum antarcticum, & polum antarcticum.

CLIMATUM, de quib. 3. not.

I. Quid sit? R. CLIMA est terræ spacium duobus circulis Æquatori parallelis inclusum, in quo dies longissima semisse horæ variatur.

II. Quot sint? R. Veteres 7. Climata numerarunt, quorum ultimi medium habet diem longissimum 19. horarum: Recentiores vero 23. Climata computant, quorum ultimi medium diem longissimum 24. horarum complectitur.

III. Regulæ.

1. Nullum Clima est ejusdem magnitudinis cum altero in eodem hemisphærio.
2. Climata, quo Æquatori sunt viciniora, eo magis sunt capacia; & contra.
3. Latitudo primi climatis est fere octo graduum, postremi non totidem quidem minutorum.
4. Zonæ & Climata differunt, non tantum numero, sed etiam magnitudine; Zonæ enim non sunt majores, Climata vero minora.

TABULÆ

TABULÆ

Oſtendentes quæ Signa recte, quæve oblique oriantur;

In

SPHÆRA RECTA.

In Sphæra Recta oriuntur	*Oblique,*	♈ ♍ ♎ ♐	27 *Gr.*	54 *Min.*
		♉ ♌ ♏ ♑	29 *Gr.*	54 *Min.*
	Recte,	♊ ♋ ♑ ♓	32 *Gr.*	12 *Min.*

In

SPHÆRA OBLIQUA.

In Sphæra *obliqua* ad altitudinem poli 52. grad. oriuntur	*Oblique,*	♈ ♐	12 *Gr.*	48 *Min.*
		♉ ♑	16 *Gr.*	54 *Min.*
		♊ ♓	26 *Gr.*	29 *Min.*
	Recte,	♋ ♑	37 *Gr.*	48 *Min.*
		♌ ♏	42 *Gr.*	54 *Min.*
		♍ ♎	43 *Gr.*	0 *Min.*

In Sphæra *obliqua* ad altitudinem poli 51. *grad.* oriuntur	*Oblique,*	♈ ♐	13 *Gr.*	21 *Min.*
		♉ ♑	17 *Gr.*	25 *Min.*
		♊ ♓	26 *Gr.*	45 *Min.*
	Recte,	♋ ♑	37 *Gr.*	39 *Min.*
		♌ ♏	42 *Gr.*	23 *Min.*
		♍ ♎	42 *Gr.*	27 *Min.*

G.	♈ Grad.	Min.	♉ Grad.	Min.	♊ Grad.	Min.	♋ Grad.	Min.	♌ Grad.	Min.	♍ Grad.	Min.
0	0	0	27	54	57	48	90	0	112	12	152	6
1	0	55	28	51	58	51	91	6	123	14	153	3
2	1	50	29	49	59	54	92	12	124	16	151	0
3	2	4	30	46	60	57	93	17	125	18	154	57
4	3	40	31	44	62	0	94	21	116	20	155	54
5	4	35	32	41	63	3	95	22	127	22	156	51
6	5	30	33	40	64	6	96	33	128	24	157	48
7	6	25	34	39	65	9	97	38	129	25	158	45
8	7	20	35	37	66	13	98	43	130	26	159	41
9	8	15	36	36	67	17	59	48	131	27	160	37
10	9	11	37	35	68	21	100	53	132	27	161	33
11	10	6	38	34	69	25	101	58	133	28	162	29
12	11	1	39	33	70	29	103	3	134	29	163	25
13	11	57	40	32	71	33	104	8	135	29	164	21
14	12	52	41	31	72	38	105	13	136	29	165	17
15	13	48	42	31	73	43	106	17	137	29	165	12
16	14	43	43	31	74	47	107	22	138	29	167	8
17	15	39	44	31	75	52	108	27	139	28	168	3
18	16	35	45	31	76	57	109	31	140	27	168	59
19	17	31	46	32	78	2	110	35	141	26	169	54
20	18	27	47	33	79	7	111	39	142	25	170	40
21	19	23	48	33	80	12	112	43	143	24	171	45
22	20	19	49	34	81	17	113	47	144	23	172	40
23	21	15	50	35	82	22	114	51	145	21	173	35
24	22	12	51	36	83	27	115	54	146	20	174	30
25	23	9	52	38	84	39	116	57	147	18	175	25
26	24	6	53	40	85	38	118	0	148	16	176	20
27	25	3	54	42	86	43	119	3	149	14	177	15
28	26	0	55	44	87	48	110	6	150	11	178	10
29	25	57	56	46	88	54	121	9	151	9	179	5
30	27	54	57	48	90	0	122	12	152	6	180	0

G.	♎ Gra.	♎ Min.	♏ Gra.	♏ Min.	♐ Gra.	♐ Min.	♑ Gra.	♑ Min.	♒ Gra.	♒ Min.	♓ Gra.	♓ Min.
0	180	0	207	54	237	48	270	0	302	12	332	6
1	180	55	208	51	238	51	271	6	303	14	333	3
2	181	50	209	49	239	54	272	12	304	16	334	0
3	182	45	210	46	240	57	273	17	305	18	334	57
4	183	40	211	44	242	0	274	22	306	20	335	54
5	184	35	212	42	243	3	275	27	307	22	336	51
6	185	30	213	40	244	6	276	33	308	24	337	48
7	186	25	214	39	245	9	277	38	309	25	338	45
8	187	20	215	37	246	13	278	43	310	26	339	41
9	188	15	216	36	247	17	279	48	311	27	340	37
10	189	11	217	35	248	21	280	53	312	27	341	33
11	190	6	218	34	249	25	281	58	313	28	342	29
12	191	1	219	33	250	29	283	3	314	29	343	25
13	191	57	220	31	251	33	284	8	315	29	344	21
14	192	52	221	31	252	38	285	13	316	29	345	17
15	193	48	222	31	253	43	286	17	317	29	346	12
16	194	43	223	31	254	47	287	22	318	29	347	8
17	195	39	224	31	255	31	288	27	319	28	348	3
18	156	35	225	31	256	57	289	31	320	27	348	59
19	197	31	226	32	258	2	290	35	321	26	349	54
20	198	27	227	33	259	7	291	39	322	25	350	50
21	199	23	228	33	260	12	252	43	323	24	351	45
22	200	19	229	34	261	17	293	45	324	23	352	40
23	201	15	230	35	262	22	294	51	325	21	353	35
24	202	12	231	36	263	27	295	54	326	20	354	30
25	203	9	232	38	264	33	296	57	327	18	355	25
26	204	6	233	40	265	38	298	0	328	16	356	20
27	205	3	234	42	266	43	299	3	329	14	357	15
28	206	0	235	44	267	48	300	6	330	11	358	10
29	208	57	236	46	268	54	301	9	331	9	359	5
30	207	54	237	46	270	0	302	12	332	6	360	0

G.	♈		♉		♊		♋		♌		♍	
	Gra.	Min.	Gra.	Min.	Gra.	Min.	Gra.	Min.	Gra.	Min.	Gra.	Min.
0	0	0	12	48	29	42	56	11	94	6	137	0
1	0	24	13	16	30	24	57	17	95	30	137	37
2	0	48	13	45	31	7	58	24	96	54	139	54
3	1	13	14	14	31	50	59	31	98	18	141	20
4	1	37	14	43	32	34	60	39	99	42	142	47
5	2	2	15	12	33	18	61	48	101	7	144	13
6	2	26	15	42	34	3	62	58	102	32	145	40
7	2	51	16	13	34	49	64	9	103	57	147	6
8	3	15	16	43	35	36	65	20	105	22	148	32
9	3	40	17	14	36	24	66	32	106	47	149	5
10	4	5	17	45	37	12	67	45	108	12	151	24
11	4	30	17	16	38	1	68	59	109	38	152	50
12	4	55	18	48	38	5	70	13	111	4	154	16
13	5	20	19	20	39	42	71	28	112	30	155	42
14	5	45	19	52	40	34	72	44	113	56	157	8
15	6	10	20	25	41	26	74	0	115	23	158	39
16	6	35	20	59	42	19	75	17	116	49	160	0
17	7	1	21	34	43	11	76	34	118	15	161	26
18	7	26	22	8	44	8	77	52	119	42	162	52
19	7	52	22	43	45	3	79	11	121	8	164	18
20	8	18	23	18	45	59	80	30	122	35	165	43
21	8	44	23	54	46	56	81	50	124	2	167	9
22	9	11	24	31	47	54	83	21	125	28	168	35
23	9	37	25	8	48	53	84	31	126	55	170	1
24	10	4	25	45	49	55	85	51	128	22	171	27
25	10	31	26	23	50	54	87	12	129	48	172	52
26	10	58	27	2	51	56	88	34	131	15	174	18
27	11	25	27	41	52	59	89	57	132	41	175	44
28	11	53	28	21	54	2	91	20	134	8	177	9
	12	20	29	1	55	6	92	43	135	34	178	35
30	12	48	29	42	56	11	49	6	137	30	180	0

G.	♎ Grad.	Min.	♏ Grad.	Min.	♐ Grad.	Min.	♑ Grad.	Min.	♒ Grad.	Min.	♓ Grad.	Min.
0	180	0	223	0	265	54	302	49	310	18	347	12
1	181	25	224	26	267	17	304	54	330	59	347	40
2	182	51	225	56	268	40	305	58	331	39	348	7
3	184	16	227	19	270	23	307	1	332	19	348	35
4	118	42	228	45	271	26	308	4	332	58	340	2
5	187	8	230	12	272	48	309	6	333	37	349	29
6	188	33	231	38	274	9	310	7	334	15	349	56
7	189	59	233	5	275	29	311	7	334	52	350	23
8	191	25	234	32	276	50	312	6	315	29	350	49
9	192	51	235	58	278	10	313	4	336	6	351	16
10	194	17	237	25	279	30	314	1	336	42	351	42
11	195	42	238	52	280	49	314	57	337	17	352	8
12	197	8	240	18	282	8	315	52	337	52	352	34
13	198	34	241	45	283	26	3 6	47	338	26	352	59
14	200	0	243	11	284	43	317	41	339	1	353	25
15	201	26	244	37	286	9	318	34	339	35	353	50
16	202	52	246	4	287	16	319	26	340	8	354	15
17	204	18	247	30	288	32	320	18	340	40	354	40
18	205	44	248	56	289	47	321	9	341	11	355	5
19	207	10	250	22	291	1	321	59	341	44	355	30
20	208	36	251	48	292	15	322	48	342	15	355	55
21	210	2	253	13	293	28	323	36	342	46	356	20
22	211	28	254	38	294	40	324	24	343	17	356	45
23	213	54	256	3	295	51	325	11	343	47	357	9
24	214	20	257	28	297	2	325	57	344	18	357	34
25	215	47	258	53	298	12	326	42	344	48	357	58
26	217	13	260	18	299	21	327	26	345	17	358	24
27	218	40	261	42	300	29	328	10	345	46	358	47
28	220	6	263	6	301	36	328	52	346	15	359	11
29	221	33	264	30	302	43	329	39	346	44	359	36
30	223	0	255	54	303	49	330	18	347	114	360	0

	♈		♉		♊		♋		♌		♍	
G.	Gra.	Min.	Gra.	Min.	Gra.	Min.	Gra.	Min.	Gra.	Min.	Gra.	Min.
0	0	0	13	21	30	46	57	31	95	10	137	33
1	0	25	13	50	31	29	58	37	96	33	138	59
2	0	50	14	20	32	13	59	44	97	56	140	24
3	1	16	14	50	32	57	60	51	99	19	141	50
4	1	41	15	20	33	42	61	59	100	42	143	15
5	2	7	15	50	34	27	63	8	102	6	144	40
6	2	32	16	21	35	13	64	18	103	30	146	6
7	2	58	16	53	36	0	65	20	104	54	147	32
8	3	24	17	24	36	48	66	40	106	18	148	56
9	3	50	17	56	37	36	67	52	107	42	150	25
10	4	16	18	28	38	25	69	4	109	7	151	45
11	4	42	19	1	39	15	70	17	110	32	153	11
12	5	8	19	34	40	5	71	30	111	27	154	36
13	5	34	20	7	40	56	72	44	113	22	156	1
14	6	0	20	40	41	48	73	59	114	47	157	26
15	6	26	21	14	42	41	75	15	116	12	158	50
16	6	52	21	49	43	35	76	32	117	27	160	15
17	7	19	22	25	44	30	77	50	119	2	161	40
18	7	46	23	1	45	25	79	8	120	27	163	5
19	8	13	23	37	46	21	80	25	121	52	164	30
20	8	40	24	13	47	18	81	43	123	18	165	54
21	9	7	24	50	48	16	83	2	124	43	167	19
22	9	35	25	28	49	14	84	21	126	9	168	44
23	10	2	26	6	50	13	85	41	127	35	170	8
24	10	30	26	44	51	13	87	1	129	1	171	33
25	10	58	27	22	52	14	88	21	130	26	172	57
26	11	26	28	1	53	16	89	42	131	52	174	22
27	11	55	28	41	54	19	91	4	133	17	175	47
28	12	23	29	22	55	22	92	26	134	43	177	1
29	12	52	30	4	56	26	93	48	136	8	178	3
30	13	21	30	46	57	31	95	10	137	33	180	0

Gr.	♎ Grad.	Min.	♏ Grad.	Min.	♐ Grad.	Min.	♑ Grad.	Min.	♒ Grad.	Min.	♓ Grad.	Min.
0	180	0	222	27	264	50	302	29	329	14	346	39
1	181	24	223	52	266	12	3[illegible]3	34	329	56	347	8
2	182	49	225	17	267	34	304	38	330	38	347	37
3	184	13	226	43	268	56	3[illegible]5	41	331	19	348	5
4	8[illegible]5	38	228	8	270	18	306	44	331	59	348	34
5	8[illegible]7	3	229	34	271	39	307	46	332	38	349	2
6	188	27	230	59	272	59	308	47	333	16	349	30
7	189	51	232	25	274	19	309	47	333	54	349	53
8	191	16	233	15	275	39	3[illegible]0	46	334	32	350	25
9	192	41	235	17	276	58	311	44	335	10	350	53
10	194	6	236	42	278	17	312	42	335	47	351	20
11	195	30	238	8	279	35	313	39	336	23	351	47
12	196	55	239	33	280	52	314	35	336	59	352	14
13	198	20	240	58	282	10	315	50	337	35	352	41
14	199	45	242	23	283	28	316	25	338	11	353	8
15	201	10	243	48	284	45	317	19	338	46	353	34
16	202	34	245	13	286	1	318	12	339	20	354	0
17	203	57	246	38	287	16	319	4	339	53	354	26
17	205	34	248	3	288	30	3[illegible]9	55	340	26	354	12
18	206	49	249	28	289	43	320	45	340	59	355	18
20	208	14	250	53	290	56	321	15	341	32	355	44
21	209	39	252	18	292	8	322	24	342	4	356	10
22	211	4	253	42	293	20	323	12	342	36	356	26
23	212	29	255	6	294	3	324	0	343	7	357	2
24	213	54	256	30	295	42	324	47	343	39	357	28
25	215	20	257	54	296	52	325	32	344	10	357	53
26	216	44	259	18	298	1	326	18	344	40	358	19
27	218	10	260	41	299	9	327	3	345	10	358	44
28	219	36	262	4	300	16	327	47	345	40	359	10
29	221	1	263	27	301	23	328	31	346	10	359	35
30	222	27	264	50	302	29	329	14	346	39	360	0

FINIS.

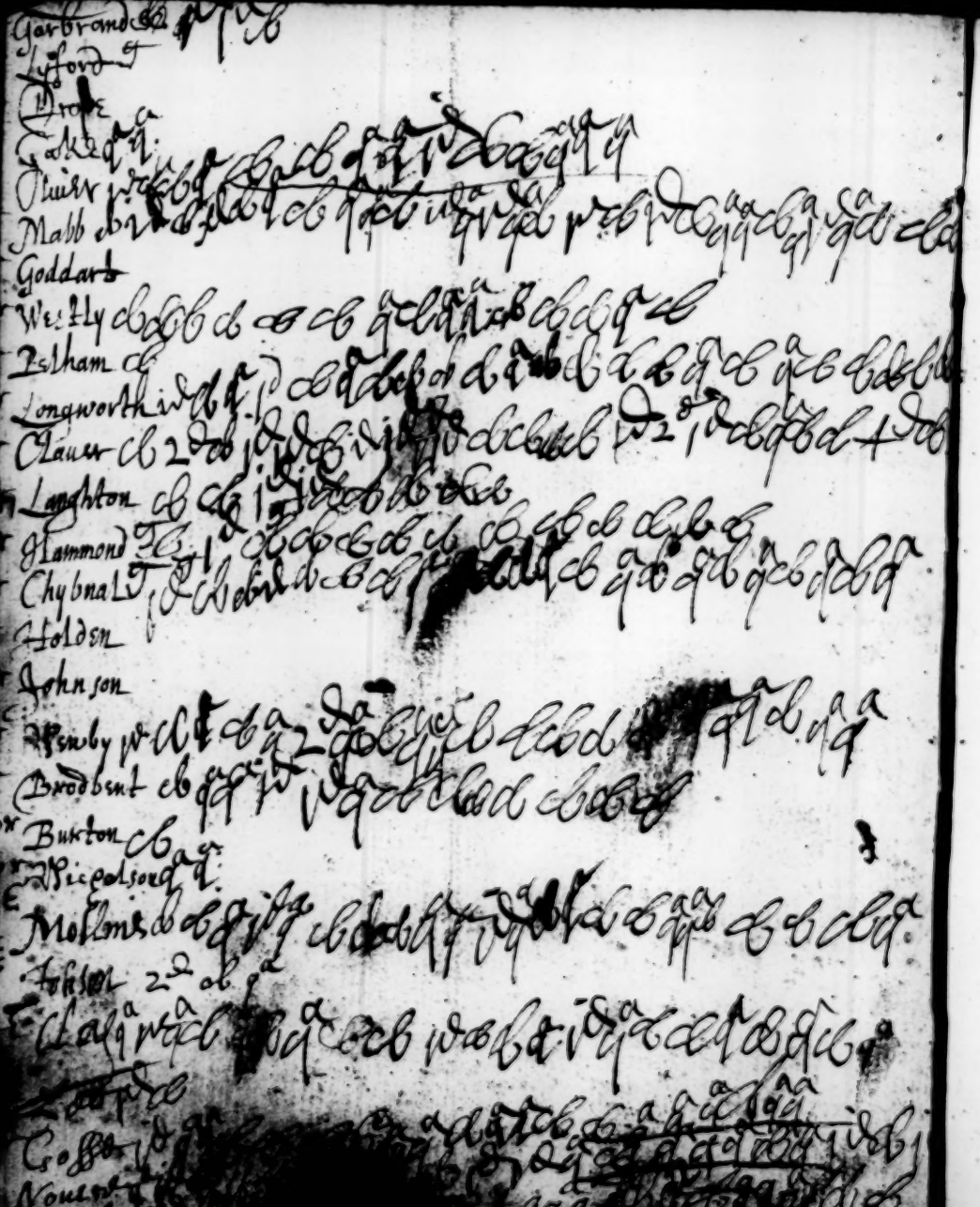

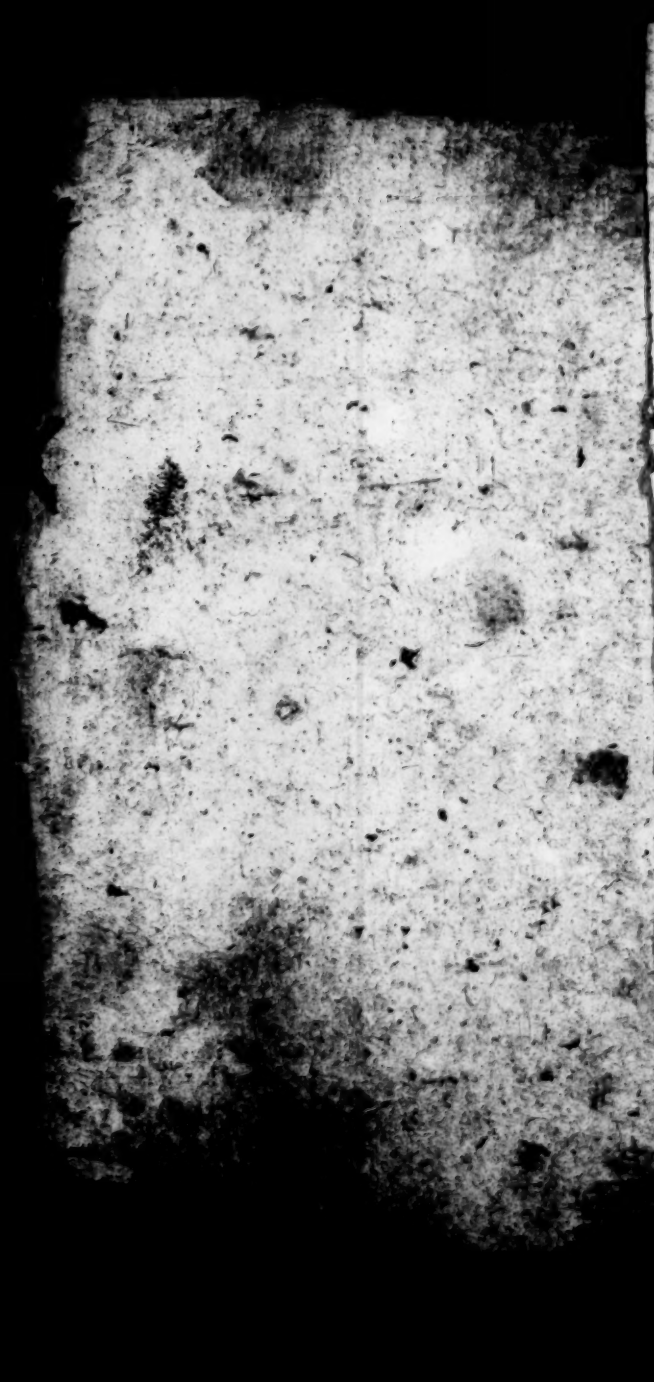

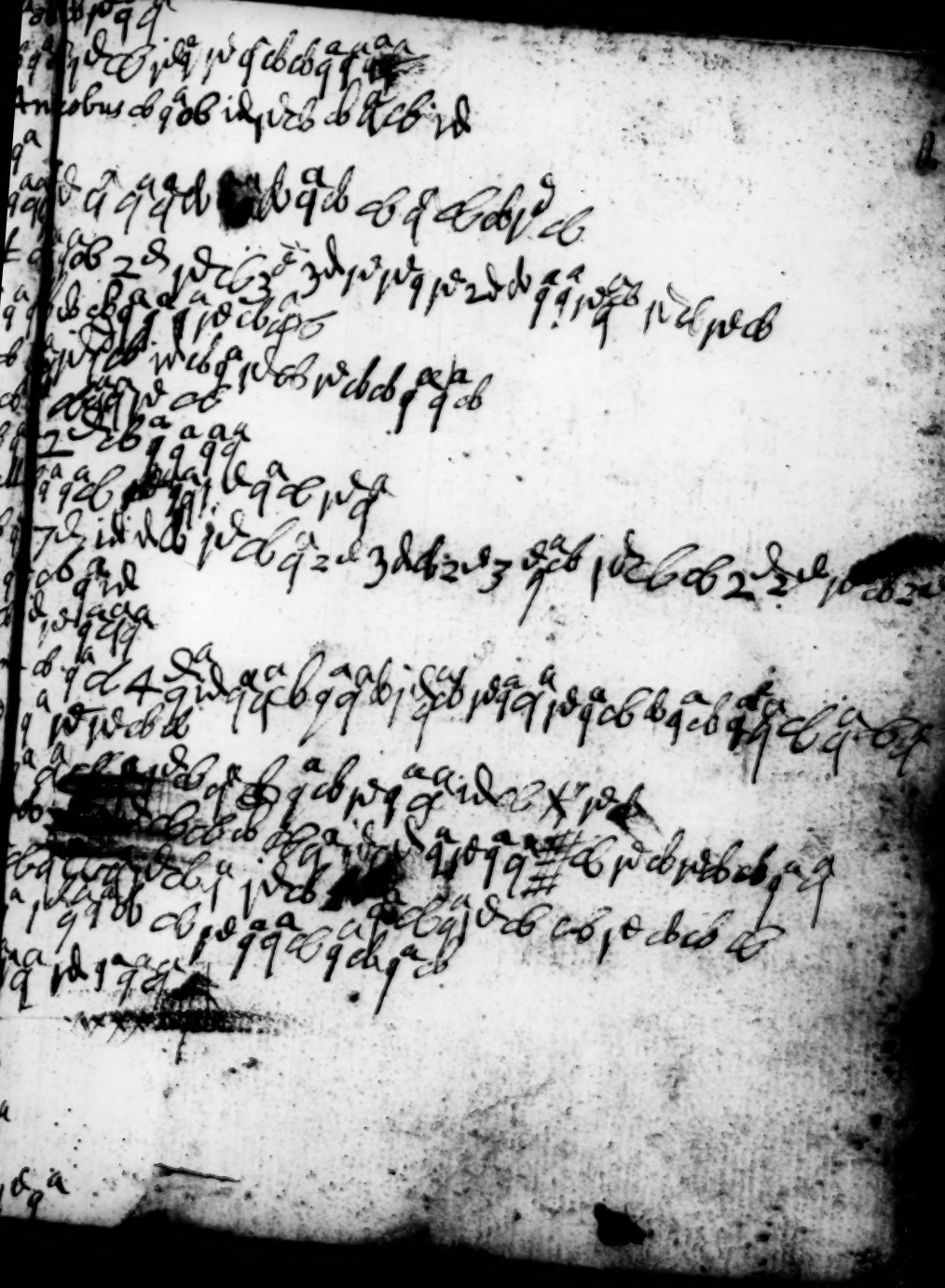

Sep
15